

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๖

มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

เทวทหวรรค

๑. เทวทหสูตร (๑๐๑)

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สัถยนิคม อันมีนามว่า เทวทหะ
ในสักกชนบท สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนืว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์
พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า ปุริสบุคคลนี้ย่อมเสวยเวทนาอย่างใด
อย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ดี ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะ
เหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่
จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความสิ้นกรรม เพราะ
สิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา เพราะสิ้น
เวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปุริสบุคคลนั้นสลัดได้แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พวกนิครนถ์มักมีวาตะอย่างนี้ ฯ

[๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเข้าไปหาพวกนิครนถ์ผู้มีวาตะอย่างนี้แล้ว
ถามอย่างนี้ว่า ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ จริงหรือที่มีชื่อว่า พวกท่านมีวาตะอย่างนี้
มีทิฐิอย่างนี้ว่า ปุริสบุคคลนี้ย่อมเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็น
ทุกข์ก็ดี มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ดี ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้
ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับ
ต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความ
สิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวง
จักเป็นของอันปุริสบุคคลนั้นสลัดได้แล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์นั้น ถูกเราถามอย่างนี้แล้วย่อมยืนยัน
เราจึงถามพวกนิครนถ์นั้นอย่างนี้ว่า ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า
เราทั้งหลายได้มีแล้วในก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว ฯ

นิครนถ์เหล่านั้นตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย ฯ

เรา. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า เราทั้งหลายได้ทำ
บาปกรรมไว้ในก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้ ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย ฯ

เรา. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า เราทั้งหลายได้ทำ
บาปกรรมอย่างนี้บ้าง ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย ฯ

เรา. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบละหรือว่า ทุกข์เท่านี้เราสลัด
ได้แล้ว หรือว่าทุกข์เท่านี้เราต้องสลัดเสีย หรือว่าเมื่อทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว
จักเป็นอันเราสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย ฯ

เรา. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านทราบการละอกุศลธรรม การบำเพ็ญ
กุศลธรรมในปัจจุบันละหรือ ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอนี้หามิได้เลย ฯ

[๔] เรา. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ เท่าที่พูดกันมานี้เป็นอันว่า พวกท่าน
ไม่ทราบ ว่า เราทั้งหลายได้มีแล้วในก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว ไม่ทราบ ว่า เราทั้งหลาย
ได้ทำบาปกรรมไว้ในก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้ ไม่ทราบ ว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรม
อย่างนี้บ้าง ฯ ไม่ทราบ ว่า ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว หรือว่าทุกข์เท่านี้เราต้อง
สลัดเสีย หรือว่าเมื่อทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว จักเป็นอันเราสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด
ไม่ทราบการละอกุศลธรรม การบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้
พวกนิครนถ์ผู้มีอายุ ไม่บังควรจะพยากรณ์ว่า ปุริสบุคคลนี้ย่อมเสวยเวทนาอย่างใด
อย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ดี ข้อนั้นทั้งหมดเป็น
เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ ไม่ทำ
กรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความ
สิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา
เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปุริสบุคคลนั้นสลัดได้แล้ว ฯ

ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ ก็ถ้าพวกท่านพึงทราบ ว่า เราทั้งหลายได้มีแล้วในก่อน

มิใช่ไม่ได้มีแล้ว ฟังทราบว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในก่อน มิใช่ไม่ได้
ทำไว้ ฟังทราบว่า เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมอย่างนี้บ้างๆ ฟังทราบว่า ทุกข์
เท่านี้เราสลัดได้แล้ว หรือว่าทุกข์เท่านี้เราต้องสลัดเสีย หรือว่าเมื่อทุกข์เท่านี้เรา
สลัดได้แล้ว จักเป็นอันเราสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด ฟังทราบการละออกคุณธรรม
การบำเพ็ญคุณธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกนิครนถ์ผู้มีอายุ ควรจะ
พยากรณ์ได้ว่า ปริสพคคณีย่อมเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขกิติ เป็น
ทุกข์กิติ มิใช่ทุกข์มิใช่สุขกิติ ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้
ในก่อน ทั้งนี้เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตะบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูก
บังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม
จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์
ทั้งปวงจักเป็นของอันปริสพคคณีนั่นสลัดได้แล้ว ฯ

ดูกรณีครณณ์ผู้มีอายุ ฉะนั้นเหมือนกันแล ถ้าพวกท่านฟังทราบวา เราทั้งหลาย ได้มีแล้วในก่อน มิใช่ไม่ได้มีแล้ว ฟังทราบวา เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมไว้ในก่อน มิใช่ไม่ได้ทำไว้ ฟังทราบวา เราทั้งหลายได้ทำบาปกรรมอย่างนี้บ้างๆ ฟังทราบวา ทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว หรือว่าทุกข์เท่านี้เราต้องสลัดเสีย หรือว่าเมื่อทุกข์เท่านี้เราสลัดได้แล้ว จักเป็นอันเราสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด ฟังทราบการละอกุศลธรรม การบำเพ็ญกุศลธรรมในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกนิครณณ์ผู้มีอายุ ควรจะพยากรณ์ได้ว่า ปริสพคณณ์ย่อมเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขกิติ เป็นทุกข์กิติ มิใช่ทุกข์มิใช่สุขกิติ ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปริสพคณณ์นั้นสลัดได้แล้ว ฯ

Page 2

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๖] ดุรณิกรทั้งหลาย เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ พวกนิครนถ์นั้น ได้กล่าว
กะเราดังนี้ว่า ดุรณิกรผู้มีอายุ ท่านนิครนถ์นาฏบุตร เป็นผู้รู้ธรรมทั้งปวง เป็นผู้
เห็นธรรมทั้งปวง ยินยัญญานที่สสนะตลอดทุกส่วนว่า เมื่อเราเดินกิติ ยินกิติ
หลับกิติ ตื่นกิติ ญานที่สสนะได้ปรากฏติดต่อเสมอไป ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า
ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ บาปกรรมที่พวกท่านทำไว้ในก่อนมียุ่ พวกท่านจงสลัด
บาปกรรมนั้นเสีย ด้วยปฏิบัติประกอบด้วยการกระทำที่ทำได้ยากอันเผ็ดร้อนนี้
ข้อที่ท่านทั้งหลายเป็นผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ ในบัดนี้แน่ เป็นการ
ไม่ทำบาปกรรมต่อไป ทั้งนี้เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมี
ความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความสิ้นกรรม เพราะ
สิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา เพราะ
สิ้นเวทนา จักเป็นอันพวกท่านสลัดทุกข์ได้ทั้งหมด ก็แหละท่านนั้นถูกใจและควร
แก่พวกข้าพเจ้า และเพราะเหตุนี้ พวกข้าพเจ้าจึงได้ชื่นชม ฯ

[๗] ดุรณิกรทั้งหลาย เมื่อพวกนิครนถ์กล่าวแล้วอย่างนี้ เราได้กล่าว
กะพวกนิครนถ์นั้น ดังนี้ว่า ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ ธรรม ๕ ประการนี้แล มีวิบาก
๒ ทางในปัจจุบัน ๕ ประการเป็นไฉน คือความเชื่อ ความชอบใจ การฟัง
ตามเขาว่า ความตริตามอาการ ความปิกใจดังด้วยทิวี่ ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ
เหล่านี้แล ธรรม ๕ ประการ มีวิบาก ๒ ทางในปัจจุบัน บรรดาธรรม ๕ ประการนั้น
พวกนิครนถ์ผู้มีอายุ มีความเชื่ออย่างไร ชอบใจอย่างไร รำเรียนมาอย่างไร
ได้ยินมาอย่างไร ตริตามอาการอย่างไร ปิกใจดังด้วยทิวี่อย่างไร ในศาสนาผู้
มีวาทะเป็นส่วนอดีต ดุรณิกรทั้งหลาย เรามีวาทะอย่างนี้แล จึงไม่เล็งเห็นการ
โต้ตอบวาทะอันชอบด้วยเหตุอะไร ในพวกนิครนถ์ ฯ

[๘] ดุรณิกรทั้งหลาย เรากล่าวกะพวกนิครนถ์นั้นต่อไปอีกอย่างนี้ว่า
ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความชื่อนั้นเป็นไฉน สมัยใด พวกท่าน
มีความพยายามแรงกล้า มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่านย่อมแสวงเวทนา
อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า แต่สมัยใด พวก
ท่านไม่มีความพยายามแรงกล้า ไม่มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่าน
ย่อมไม่แสวงเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า ฯ

นิครนถ์รับว่า พระโคตมผู้มีอายุ สมัยใด พวกข้าพเจ้ามีความพยายาม
แรงกล้า มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกข้าพเจ้าย่อมแสวงเวทนาอันเป็น
ทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า สมัยใด พวกข้าพเจ้าไม่
มีความพยายามแรงกล้า ไม่มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกข้าพเจ้าย่อมไม่
แสวงเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า ฯ

[๙] พ. ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ เท่าที่พูดกันมานี้เป็นอันว่า สมัยใด พวก
ท่านมีความพยายามแรงกล้า มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่านย่อมแสวง
เวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า แต่สมัยใด
พวกท่านไม่มีความพยายามแรงกล้า ไม่มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่าน
ย่อมไม่แสวงเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า
เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกนิครนถ์ผู้มีอายุ ไม่บังควรจะพยากรณ์ว่า ปรีสบุคคลนี้ย่อม
แสวงเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขกิติ เป็นทุกข์กิติ มีไชยทุกข์มีไชยสุขกิติ
ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่า
ด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป
จักมีความสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความ
สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปรีสบุคคลนั้นสลัด
ได้แล้ว ฯ

ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ ถ้าสมัยใด พวกท่านมีความพยายามแรงกล้า มีความ
เพียรแรงกล้า สมัยนั้น เวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายาม
พึงหยุดได้เอง และสมัยใด พวกท่านไม่มีความพยายามแรงกล้า ไม่มีความเพียร
แรงกล้า สมัยนั้น เวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายาม
พึงหยุดได้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกนิครนถ์ผู้มีอายุก็ควรพยากรณ์ได้ว่า ปรีสบุคคล
นี้ย่อมแสวงเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขกิติ เป็นทุกข์กิติ มีไชยทุกข์มีไชยสุขกิติ
ข้อนั้นทั้งหมดเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่า
ด้วยตบะ ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะไม่ถูกบังคับต่อไป
จักมีความสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความ
สิ้นเวทนา เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปรีสบุคคลนั้นสลัด
ได้แล้ว ฯ

ดุรณิกรณิครนถ์ผู้มีอายุ ก็เพราะเหตุนี้ สมัยใด พวกท่านมีความพยายาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

แรงกล้า มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่านจึงแสวงเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า
เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า แต่สมัยใด พวกท่านไม่มีความพยายาม
แรงกล้า ไม่มีความเพียรแรงกล้า สมัยนั้น พวกท่านจึง ไม่แสวงเวทนาอันเป็น
ทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความพยายามแรงกล้า พวกท่านนั้นแสวงเวทนา
อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อันเกิดแต่ความเพียรเองทีเดียว ย่อมเชื่อผิดไป
เพราะอริชา เพราะความไม่รู้ เพราะความหลงว่า ปรีสุคตลนี้ย่อมแสวงเวทนา
อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี เป็นทุกข์ก็ดี มีใช่ทุกข์มีใช่สุขก็ดี ข้อนี้ทั้งหมด
เป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ทั้งนี้ เพราะหมดกรรมเก่าด้วยตะบะ
ไม่ทำกรรมใหม่ จักมีความไม่ถูกบังคับต่อไป เพราะ ไม่ถูกบังคับต่อไป จักมีความ
สิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรม จักมีความสิ้นทุกข์ เพราะสิ้นทุกข์ จักมีความสิ้นเวทนา
เพราะสิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงจักเป็นของอันปรีสุคตลนั้นสลัดได้แล้ว ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เรามิวาทะเมื่อย่างนี้แล จึงไม่เล็งเห็นการโต้ตอบวาทะอันชอบด้วยเหตุ
อะไรๆ ในพวกนิครนถ์ ฯ

[๑๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกะพวกนิครนถ์นั้นต่อไปอีกอย่างนี้ว่า
ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พวกท่านจะพึงปรารภนา
ได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผลในปัจจุบัน ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผล
ในชาติหน้า ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด พวกนิครนถ์นั้นกล่าวว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. และพวกท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผล
ในชาติหน้า ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผลในปัจจุบันด้วยความพยายามหรือด้วย
ความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พวก
ท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผลเป็นสุข ขอกรรมนั้น
จงเป็นของให้ผลเป็นทุกข์ ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. และพวกท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผล
เป็นทุกข์ ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผลเป็นสุข ด้วยความพยายามหรือด้วยความ
เพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พวก
ท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว ขอกรรม
นั้นจงเป็นของให้ผลอย่าเพื่อเสร็จสิ้น ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. และพวกท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผล
ยังไม่เสร็จสิ้น ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผลเสร็จสิ้น ด้วยความพยายามหรือด้วย
ความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พวก
ท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผลมาก ขอกรรมนั้นจงเป็น
ของให้ผลน้อย ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. และพวกท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้
ผลน้อย ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผลมาก ด้วยความพยายามหรือด้วยความ
เพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พวก
ท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของให้ผล ขอกรรมนั้นจงเป็น
ของอย่าให้ผล ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

พ. และพวกท่านจะพึงปรารภนาได้ดังนี้หรือว่า กรรมใดเป็นของไม่ให้ผล
ขอกรรมนั้นจงเป็นของให้ผล ด้วยความพยายาม หรือด้วยความเพียรเกิด ฯ

นิ. ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้อนี้หามิได้เลย ฯ

[๑๑] พ. ดูกรนิครนถ์ผู้มีอายุ เท่าที่พูดกันมานี้เป็นอันว่า พวกท่านจะ
พึงปรารภนาไม่ได้ดังนี้ว่า กรรมใดเป็นของให้ผลในปัจจุบัน ขอกรรมนั้นจงเป็น
ของให้ผลในชาติหน้า ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

เป็นของให้ผลในชาติหน้า ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลในปัจจุบัน ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลเป็นสุข ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลเป็นทุกข์ ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลเป็นทุกข์ ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลเป็นสุข ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลอย่าเพื่อเสร็จสิ้น ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลยังไม่เสร็จสิ้น ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลเสร็จสิ้น ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลมาก ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลน้อย ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผลน้อย ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผลมาก ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของให้ผล ขอกรรมนั้นจึงเป็นของอย่าให้ผล ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด ว่ากรรมใดเป็นของไม่ให้ผล ขอกรรมนั้นจึงเป็นของให้ผล ด้วยความพยายามหรือด้วยความเพียรเกิด เมื่อเป็นเช่นนั้น ความพยายามของพวกนิครนถ์ผู้มีอายุก็ไร้ผล ความเพียรก็ไร้ผล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์มีวาตะอย่างนี้ การกล่าวก่อนและการกล่าวตาม ๑- ๑๐ ประการอันชอบด้วยเหตุของพวกนิครนถ์ ผู้มีวาตะอย่างนี้ ย่อมถึงฐานะน่าตำหนิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่ง

๔๑. คือวาตะของพวกครู และอนาวาตะของศิษย์ที่ว่าตามกัน กรรมที่ตนทำไว้ในก่อน พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้ทำกรรมชั่วไว้ก่อนแน่ ในบัดนี้ พวกเขายังได้เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์ กล่าวเจ็บแสบเห็นปานนี้ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้ถูกอัสวรขึ้นแล้วเนรมิตมาแน่ ในบัดนี้ พวกเขายังได้เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล่าวเจ็บแสบเห็นปานนี้ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้มีความบังเอิญชั่วแน่ ในบัดนี้ พวกเขายังได้เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล่าวเจ็บแสบเห็นปานนี้ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชชาติ พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้มีอภิชชาติแล้วแน่ ในบัดนี้ พวกเขายังได้เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล่าว เจ็บแสบเห็นปานนี้ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ต้องเป็นผู้มีความพยายามในปัจจุบันแล้วแน่ ในบัดนี้ พวกเขายังได้เสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล่าวเจ็บแสบเห็นปานนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน พวกนิครนถ์ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน พวกนิครนถ์ก็ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อัสวเนรมิตให้ พวกนิครนถ์ก็ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ พวกนิครนถ์ก็ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชชาติ พวกนิครนถ์ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชชาติ พวกนิครนถ์ก็ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ยอมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ต้องนำตำหนิ ถ้าหมุสัต์ว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน พวกนิครนถ์ก็ต้องนำตำหนิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนิครนถ์มีวาตะอย่างนี้ การกล่าวก่อนและการกล่าวตาม ๑๐ ประการ อันชอบด้วยเหตุของพวกนิครนถ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ ย่อมถึงฐานะน่าตำหนิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความพยายามไร้ผล ความเพียรไร้ผล อย่างนี้แล ฯ

[๑๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร ความพยายามจึงจะมีผล ความเพียรจึงจะมีผล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่ไม่มิทุกข์ทับถม ๑ ไม่ละความสขที่เกิดโดยธรรม ๑ ไม่เป็นผู้หมกมุ่นในความสขนั้น ๑ เธอยอมทราบชัดอย่างนี้ว่า ถึงเรานี้จักยังมีเหตุแห่งทุกข์ เมื่อเริ่มตั้งความเพียร วิราคะย่อมมีได้เพราะการตั้งความเพียร อนึ่ง ถึงเรานี้จักยังมีเหตุแห่งทุกข์ เมื่อวางเฉย บำเพ็ญอุเบกขาอยู่ วิราคะก็ย่อมมีได้ เธอพึงเริ่มตั้งความเพียร ในทำนองที่ภิกษุยังมีเหตุแห่งทุกข์ เริ่มตั้งความเพียร ย่อมมีวิราคะ เพราะการเริ่มตั้งความเพียร และบำเพ็ญอุเบกขา ในทำนองที่ภิกษุยังมีเหตุแห่งทุกข์ วางเฉย บำเพ็ญอุเบกขาอยู่ ย่อมมีวิราคะ เมื่อเรานั้นยังมีเหตุแห่งทุกข์ เริ่มตั้งความเพียร วิราคะย่อมมีได้เพราะการตั้งความเพียร แม้อย่างนี้ ทุกข์นั้นก็

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เป็นอันเธอสลัดได้แล้ว เมื่อเธอนั้นยังมีเหตุแห่งทุกข์ วางเฉย บำเพ็ญอุเบกขาอยู่
วิราคะย่อมมีได้ แม้อย่างนี้ ทุกขนั้นก็เป็นอันเธอสลัดได้แล้ว ฯ

[๑๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนชายผู้กำหนด มีจิตปฏิพัทธ์
พอใจอย่างแรงกล้า มุ่งหมายอย่างแรงกล้าในหญิง เขาเห็นหญิงนั้นยืนพุดจา
กระชิกกระชี่ว่าเรียวกับชายอื่น ดุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน ความโทก ความรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความ
คับแค้นใจ จะพึงเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงคนโน้นยืนพุดจากระชิกกระชี่
ว่าเรียวกับชายอื่นบ้างหรือไม่ ฯ

พวกภิกษุทูลว่า ต้องเป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภ. พระพุทธเจ้าข้า เพราะชายคนโน้นกำหนดหนักแล้ว มีจิตปฏิพัทธ์
พอใจอย่างแรงกล้า มุ่งหมายอย่างแรงกล้าในหญิงคนโน้น ฉะนั้น ความโทก
ความรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความคับแค้นใจ จึงเกิดขึ้นได้แก่
เขา เพราะเห็นหญิงนั้นยืนพุดจากระชิกกระชี่ว่าเรียวกับชายอื่น ฯ

พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย ต่อมาชายคนนั้นมีความดำริอย่างนี้ว่า เรา
กำหนดหนักแล้ว มีจิตปฏิพัทธ์ พึงพอใจอย่างแรงกล้า มุ่งหมายอย่างแรงกล้าใน
หญิงคนโน้น ความโทก ความรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจและความ
คับแค้นใจ จึงเกิดขึ้นแก่เราได้ เพราะเห็นหญิงคนโน้นยืนพุดจากระชิกกระชี่
ว่าเรียวกับชายอื่น อย่างกระนั้นเลย เราพึงละความกำหนัดพอใจในหญิงคนโน้น
ที่เราเมื่อนั้นเสียเถิด เขาจึงละความกำหนัดพอใจในหญิงคนโน้นนั้นเสีย สมัยต่อมา
เขาเห็นหญิงคนนั้นยืนพุดจากระชิกกระชี่ว่าเรียวกับชายอื่น ดุรภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ความโทก ความรำพัน ความทุกข์กาย
ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ จะพึงเกิดขึ้นแก่ชายนั้น เพราะเห็นหญิงคน
โน้นยืนพุดจากระชิกกระชี่ว่าเรียวกับชายอื่นบ้างหรือไม่ ฯ

ภ. ข้อนั้นหาได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ฯ

ภ. พระพุทธเจ้าข้า เพราะชายคนโน้น คลายกำหนดในหญิงคนโน้น
แล้ว ฉะนั้น ความโทก ความรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความ
คับแค้นใจ จึงไม่เกิดขึ้นแก่เขา เพราะเห็นหญิงนั้นยืนพุดจากระชิกกระชี่ว่าเรียว
กับชายอื่น ฯ

[๑๔] พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุไม่เอาทุกข์
ทับถมตนที่ไม่มีทุกข์ทับถม ๑ ไม่สละความสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม ๑ ไม่เป็นผู้
หมกมุ่นในความสขนั้น ๑ เธอย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า ถึงเรานี้จะยังมีเหตุ
แห่งทุกข์ เมื่อเริ่มตั้งความเพียร วิราคะย่อมมีได้เพราะการตั้งความเพียร อนึ่ง
ถึงเรานี้จะยังมีเหตุแห่งทุกข์ เมื่อวางเฉย บำเพ็ญอุเบกขาอยู่ วิราคะก็ย่อมมีได้
เธอจึงเริ่มตั้งความเพียร ในทำนองที่ภิกษุยังมีเหตุแห่งทุกข์ เริ่มตั้งความเพียร ย่อมมี
วิราคะ เพราะการเริ่มตั้งความเพียร และบำเพ็ญอุเบกขา ในทำนองที่ภิกษุยังมี
เหตุแห่งทุกข์ วางเฉย บำเพ็ญอุเบกขาอยู่ ย่อมมีวิราคะ เมื่อเธอนั้นยังมีเหตุ
แห่งทุกข์ เริ่มตั้งความเพียร วิราคะย่อมมีได้เพราะการตั้งความเพียร แม้อย่างนี้
ทุกขนั้นก็เป็นอันเธอสลัดได้แล้ว เมื่อเธอนั้นยังมีเหตุแห่งทุกข์ วางเฉย บำเพ็ญ
อุเบกขาอยู่ วิราคะย่อมมีได้ แม้อย่างนี้ ทุกขนั้นก็เป็นอันเธอสลัดได้แล้ว
ดุรภิกษุทั้งหลาย ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล แม้อย่างนี้ ฯ

[๑๕] ดุรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นดังนี้ว่า
เมื่อเราอยู่ตามสบาย อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อม แต่เมื่อเราเริ่ม
ตั้งตนเพื่อความลำบาก อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง อย่าง-

* กระนั้นเลย เราจึงเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากเถิด เธอจึงเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบาก
เมื่อเธอเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากอยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง
สมัยต่อมา เธอไม่ต้องเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร
ดุรภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุนั้นเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบาก เพื่อประโยชน์ใด
ประโยชน์นั้นของเธอ เป็นอันสำเร็จแล้ว ฉะนั้น สมัยต่อมา เธอจึงไม่ต้อง
เริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากได้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนช่างคร ย่างลง-

* ลูกศรบนข่าไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้การได้ เพราะเหตุที่ลูกศรเป็นของอัน
ช่างครย่างลงบนข่าไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้การได้แล้ว สมัยต่อมา ช่างคร
นั้นไม่ต้องย่างลงลูกศรนั้นบนข่าไฟ ๒ อัน ดัดให้ตรงจนใช้การได้ ข้อนั้นเพราะ
เหตุไร ดุรภิกษุทั้งหลาย เพราะช่างครนั้นพึงย่างลงลูกศรบนข่าไฟ ๒ อัน
ดัดให้ตรงจนใช้การได้ เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นของเขาเป็นอันสำเร็จ

แล้ว ฉะนั้น สมัยต่อมา ช่างครจึงไม่ต้องย่างลนลูกศรบนขาไฟ ๒ อัน ตัดให้ตรงจนใช้การได้ ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุยอมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เมื่อเรายุตตามสบาย อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อม แต่เมื่อเราเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบาก อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง อย่างกระนั้นเลย เราพึงเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากเกิด เธอจึงเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบาก เมื่อเธอเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากอยู่ อกุศลธรรมย่อมเสื่อม กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง สมัยต่อมา เธอ ไม่ต้องเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากได้ ข้อนี้เพราะเหตุไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุนี้เริ่มตั้งตนเพื่อความลำบาก เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นของเธอ เป็นอันสำเร็จแล้ว ฉะนั้น สมัยต่อมา เธอจึงไม่ต้องเริ่มตั้งตนเพื่อความลำบากแล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล แม้อย่างนี้ ฯ

[๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ตถาคตอุบัติขึ้นในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ตถาคตนั้นทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ให้รู้ทั่ว แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง คฤหบดีกิติ บุตรของคฤหบดีกิติ คนเกิดภายหลังในสกุลใดสกุลหนึ่งกิติ ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ย่อมได้ความเชื่อในตถาคต เขาประกอบด้วยการได้ความเชื่อโดยเฉพาะนั้น จึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นช่องว่าง เรายังอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยส่วนตัวดวงซึ่งที่เขาขัดแล้วนี้ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาฬหพัสดุแล้ว ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด สมัยต่อมา เขาละโกศสมบัติน้อยบ้าง มากบ้าง ละเครื่องอาภรณ์เล็กน้อยบ้าง ใหญ่บ้าง ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาฬหพัสดุแล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เขาบวชแล้วอย่างนี้ ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาขาของภิกษุทั้งหลาย ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาคตราแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดูอนุเคราะห์ ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์อยู่ ละอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ถือเอาแต่ของที่เขาให้ หวังแต่ของที่เขาให้ มีตนเป็นคนสะอาด ไม่ใชขโมยอยู่ ละกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นเมถุนอันเป็นธรรมดาของชาวบ้าน ละมสสาวาท เป็นผู้เว้นขาดจากมสสาวาท เป็นผู้กล่าวคำจริง ดำรงอยู่ในคำสัตย์ เป็นหลักฐานเชื่อถือได้ ไม่พูดลวงโลก ละวาจาສອສຶຍດ เป็นผู้เว้นขาดจากวาจาສອສຶຍດ ได้ยินจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่บอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือได้ยินจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่บอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ทั้งนี้ เมื่อเขาแตกแยกกันแล้ว ก็สมานให้ดีขึ้น หรือเมื่อเขาติดกันอยู่ก็ส่งเสริม ขอบความพร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนที่พร้อม-

*เพรียงกัน ขึ้นชมในคนที่พร้อมเพรียงกัน เป็นผู้กล่าววาจาสมานสามัคคีกัน ละวาจาหยาบ เป็นผู้เว้นขาดจากวาจาหยาบ เป็นผู้กล่าววาจาซึ่งไม่มีโทษ เสนาะหู ขวนให้รักใคร่ จบใจ เป็นภาษาชาวเมือง อันคนส่วนมากปรารถนาและชอบใจ ละการเจรจาเพื่อเจ้อ เป็นผู้เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้อ กล่าวถูกกาล กล่าวตามเป็นจริง กล่าวอิงอรรถ กล่าวอิงธรรม กล่าวอิงวินัย เป็นผู้กล่าววาจาที่มีหลักฐาน มีที่อ้าง มีขอบเขต ประกอบด้วยประโยชน์ ตามกาล เธอเป็นผู้เว้นจากการพราหมณ์พิกขคามและภุตคาม เป็นผู้ฉันทนเดียว งดฉันในเวลาราตรี เว้นขาดจากการฉันในเวลาวิกาล เป็นผู้เว้นขาดจากการพ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่น อันเป็นข้าศึกแก่กุศล เป็นผู้เว้นขาดจากการตัดทรง และตกแต่งด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิวอันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัว เป็นผู้เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เป็นผู้เว้นขาดจากการรับทองและเงิน เป็นผู้เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ ๑- เป็นผู้เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ เป็นผู้เว้นขาดจากการรับหญิงและกุมารี เป็นผู้เว้นขาดจาก

๑๑. ข้าเปลือกชนิดที่เขาใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของแทนเงินและทองกันในสมัยนั้น การรับทาสีและทาส เป็นผู้เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ เป็นผู้เว้นขาดจากการรับไก่และสกร เป็นผู้เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้าและลา เป็นผู้เว้นขาดจากการรับไธนาและที่ดิน เป็นผู้เว้นขาดจากการประกอบพุทธกรรมและการรับใช้ เป็นผู้เว้นขาดจากการซื้อและการขาย เป็นผู้เว้นขาดจากการโกงด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ตาซึ่ง การโง่งมของปลอมและการโง่งมด้วยเครื่องตวงวัด เป็นผู้เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวงและการตลบตะแลง เป็นผู้เว้นขาดจากการตัดการฆ่า การจองจำ การตีซึ่ง การปล้นและการกรรโชก เธอเป็นผู้สันโดษด้วยจิรวรเป็นเครื่องบริหารกาย และบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง จะไปที่ใดๆ ย่อมถือเอาบริวารไปได้หมด เหมือนนกมีปีก จะบินไปที่ใดๆ ย่อมมีแต่ปีกของตัวเท่านั้นเป็นภาระบินไป ฯ

[๑๓] เธอประกอบด้วยศีลชั้นธัมมอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมไม่เป็นผู้ถือเอาโดยนิมิต และโดยอนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจธรรมจักษุณทรีย์ ที่เมื่อไม่สัจจแล้ว พึงเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามกคืออกิษณาและโทมนัสครอบงำได้ ย่อมรักษาจักขุณทรีย์ ถึงความสัจจในจักขุณทรีย์ ได้ยินเสียงด้วยโสต . . . ได้ดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . ได้ลิ้มรสด้วยชีวา . . . ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมไม่เป็นผู้ถือเอาโดยนิมิตและโดยอนุพยัญชนะ ย่อมปฏิบัติเพื่อสัจจธรรมจักษุณทรีย์ ที่เมื่อไม่สัจจแล้ว พึงเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามกคืออกิษณาและโทมนัสครอบงำได้ ย่อมรักษามโนณทรีย์ ถึงความสัจจในมโนณทรีย์ ฯ

[๑๔] เธอประกอบด้วยอินทรีย์สังวรอันเป็นอริยะ เช่นนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันไม่เจือทุกข์ในภายใน เป็นผู้ทำความรู้สึกตัวในเวลาก้าวไปและถอยกลับ ในเวลาแลดูและเหลียวดู ในเวลาเข้าสู่และเหยียดออก ในเวลาทรงสังขาริ บาตรและจิรวร ในเวลาฉัน ดื่ม เคี้ยว และลิ้ม ในเวลาถ่ายอุจจาระ และปัสสาวะ ในเวลาเดิน ยืน นั่ง นอนหลับ ตื่น พุด และนิ่ง ฯ

[๑๕] เธอประกอบด้วยศีลชั้นธัมมอันเป็นอริยะเช่นนี้ ประกอบด้วยอินทรีย์สังวรอันเป็นอริยะเช่นนี้ และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมพอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง และลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า ละอกิษณาในโลกได้แล้ว มีจิตปราศจากอกิษณาอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอกิษณา ละความประทุษร้ายคือพยาบาท เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์อยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาท ละกีนมิทระแล้ว เป็นผู้มิจิตปราศจากกีนมิทระ มีอาโลกสัญญา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกีนมิทระได้ ละอุทธัจจะกุกกจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกจะได้ ละวิจิกิจฉาแล้ว เป็นผู้ข้ามความสงสัย ไม่มีปัญหาอะไรในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้ ฯ

[๑๖] เธอครั้นละนิราศ ๕ ประการอันเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมอง ทำปัญญาให้ถอยกำลังนี้ได้แล้ว จึงสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ดุริการิกษุทั้งหลาย เมื่อนักนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๑๗] ดุริการิกษุทั้งหลาย ประการอันยังมีอีก วิกิษุเข้าทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจารณ์ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ดุริการิกษุทั้งหลาย เมื่อนักนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๑๘] ดุริการิกษุทั้งหลาย ประการอันยังมีอีก วิกิษุเป็นผู้วางเฉยเพราะหน่ายปีติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌานที่พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุขอยู่ ดุริการิกษุทั้งหลาย เมื่อนักนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๑๙] ดุริการิกษุทั้งหลาย ประการอันยังมีอีก วิกิษุเข้าจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ดุริการิกษุทั้งหลาย เมื่อนักนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๒๐] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยียวนปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อนโยน ควราแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออุปเพณีสถาสนาสติปัญญา ระลึกชั้นที่อยู่อาศัยในชาติก่อนได้เป็นอนกประการ คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายสังวัฏฏ์กับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

บ้าง หลายวิวิธกัปบ้าง หลายสังวิวิธกัปบ้าง ว่าในชาติโน้น เรามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้ เรานั้นเคลื่อนจากชาตินั้นแล้ว บังเกิดในชาติโน้น แม้ในชาตินั้น เราก็มียุขอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้ เรานั้นเคลื่อนจากชาตินั้นแล้ว จึงเข้าถึงในชาตินี้ เธอย่อมระลึกขึ้นหืออยู่อาศัยในชาติก่อนได้เป็นอนุการประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ เช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๒๕] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอันโยน ควณการงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่อญาณเครื่องรู้ดีและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย มอง-

* เห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ทราบชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ได้ว่า สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบแล้วด้วยกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป จึงได้เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบแล้วด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไป จึงได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เธอย่อมมองเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมทราบชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม เช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ก็ชื่อว่า ความพยายามมีผล ความเพียรมีผล ฯ

[๒๖] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอันโยน ควณการงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ดับทุกข์ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงที่ดับทุกข์ รู้ชัดตามเป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุให้เกิดอาสวะ นี้ดับอาสวะ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงที่ดับอาสวะ เมื่อเธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ความพยายามจึงมีผล ความเพียรจึงมีผล ฯ

[๒๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมีวาตะอย่างนี้ วาตะ ๑๐ ประการ อันชอบด้วยเหตุของตถาคตผู้มีวาตะอย่างนี้ ย่อมถึงฐานะควรสรรเสริญ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรม ที่ตนทำไว้ในก่อน ตถาคตต้องเป็นผู้ทำกรรมดีไว้ในก่อนแน่ ผลในบัดนี้ จึงเสวยเวทนาอันเป็นสุขหาอาสวะมิได้ เห็นปานนี้ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อกรรมเนรมิตให้ ตถาคตต้องเป็นผู้อันอกรรมขึ้นดีเนรมิตแน่ ผลในบัดนี้ จึงเสวยเวทนาอันเป็นสุขหาอาสวะมิได้ เห็นปานนี้ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ ตถาคตต้องเป็นผู้มีความบังเอิญดีแน่ ผลในบัดนี้ จึงเสวยเวทนาอันเป็นสุขหาอาสวะมิได้ เห็นปานนี้ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตต้องเป็นผู้มีอภิชาติดีแน่ ผลในบัดนี้ จึงเสวยเวทนาอันเป็นสุขหาอาสวะมิได้ เห็นปานนี้ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตต้องเป็นผู้มีความพยายามในปัจจุบันดีแน่ ผลในบัดนี้ จึงเสวยเวทนาอันเป็นสุขหาอาสวะมิได้ เห็นปานนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ตถาคตต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้ในก่อน ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อกรรมเนรมิตให้ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่อกรรมเนรมิตให้ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุที่มีความบังเอิญ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งอภิชาติ ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ย่อมเสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุแห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตก็ต้องนำสรสรเสริญ ถ้าหมู่สัตว์ไม่ใช่เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แห่งความพยายามในปัจจุบัน ตถาคตก็ต้องนำสรรเสริญ ดุริการิกษทั้งหลาย ตถาคต
มีวาทยะอย่างนี้ วาทยะ ๑๐ ประการ อันชอบด้วยเหตุของตถาคตผู้มีวาทยะอย่างนี้
จึงถึงฐานะการสรรเสริญ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ
จบ เทวทหสูตร ที่ ๑

๒. ปัญจัตตยสูตร (๑๐๒)

[๒๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดุริการิกษทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๒๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุริการิกษทั้งหลาย มีสมณ-

*พราหมณ์พวกหนึ่ง กำหนดชั้นรศส่วนอนาคต มีที่รู้จักโดยตามชั้นรศส่วนอนาคต
ย่อมปรารภชั้นรศส่วนอนาคต กล่าวยืนยันบทแห่งความเชื่อมั่นหลายประการ คือ
พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า อตตาทิมีสัญญาเป็นของยั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป
พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า อตตาทิไม่มีสัญญาเป็นของยั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตาย
ไป พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า อตตาทิมีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่เป็น
ของยั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป อีกพวกหนึ่งบัญญัติความขาดศูนย์ ความพินาศ
ความไม่เกิดของสัตว์ที่มีอยู่ และอีกพวกหนึ่งกล่าวยืนยันนิพพานในปัจจุบัน เป็น-

*อันว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อมบัญญัติอัตตาทิมีอยู่ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป
พวกหนึ่ง บัญญัติความขาดศูนย์ ความพินาศ ความไม่เกิดของสัตว์ที่มีอยู่
พวกหนึ่ง กล่าวยืนยันนิพพานในปัจจุบัน อีกพวกหนึ่ง รวมบทแห่งความเชื่อมั่น
เหล่านี้ เป็น ๕ บท แล้ว เป็น ๓ บท เป็น ๓ ขยายเป็น ๕ เนื้อเทศของบทห้า
๓ หมวด ของความเชื่อมั่น ฯ

[๓๐] ดุริการิกษทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ท่านสมณพราหมณ์
พวกบัญญัติอัตตาทิมีสัญญาว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมบัญญัติอัตตาทิมีสัญญา

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิดไม่มีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่ ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๕) ชนิดมีสัญญาอย่างเดียวกัน ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๖) ชนิดมีสัญญาต่างกัน ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๗) ชนิดมีสัญญาย่อมเยา ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๘) ชนิดมีสัญญาหาประมาณมิได้ ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี

แต่ยังมีอีกพวกหนึ่ง กล่าวยืนยันวิญญานกลลิตของอัตตาทิมีสัญญาชนิดใด
ชนิดหนึ่งเหล่านี้ ที่เป็นไปล่วงชนิดทั้ง ๗ ว่า หาประมาณมิได้ ดุริการิกษทั้งหลาย
ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณพราหมณ์ พวกบัญญัติอัตตาทิมีสัญญาว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตาย
ไป ย่อมบัญญัติอัตตาทิมีสัญญา

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิดไม่มีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มิใช่ ไม่มีรูปก็มิใช่ ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๕) ชนิดมีสัญญาอย่างเดียวกัน ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๖) ชนิดมีสัญญาต่างกัน ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๗) ชนิดมีสัญญาย่อมเยา ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๘) ชนิดมีสัญญาหาประมาณมิได้ ว่ายั่งยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี

แต่ยังมีอีกพวกหนึ่ง กล่าวยืนยันอาภิกขุญญาตนะว่า หาประมาณมิได้
ไม่หวั่นไหว ด้วยเหตุที่สัญญาอันบัณฑิตกล่าววามวิสุทธิ เขี่ยมยอด ไม่มีสัญญา
อันยิ่งกว่าสัญญาเหล่านี้ทั้งที่เป็นสัญญาในรูป ทั้งที่เป็นสัญญาในอรุพ ทั้งที่เป็น
สัญญาอย่างเดียวกัน ทั้งที่เป็นสัญญาต่างกัน ไม่มีสักน้อยหนึ่ง เรื่องสัญญาดังนี้
นั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่
ตถาคตทราบวาลิงนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง
นั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ท่านสมณ-

*พราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิด ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มีไซ้ ไม่มีรูปก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกอสัญญาวาทะนั้น นั้นเพราะเหตุไร เพราะสัญญาเป็นเหมือนโรค เป็นเหมือนหัวฝี เป็นเหมือนลูกศร สิ่งดี ประณีต นี่คือความ ไม่มีสัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิด ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มีไซ้ ไม่มีรูปก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณพราหมณ์ผู้ใดผู้หนึ่งพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมาเกิด หรือการไปเกิด การจุติ การอุปบัติ ความเจริญ ความมั่งคั่ง ความไพบลย์ นอกจากรูป นอกจากเวทนา นอกจากสัญญา นอกจากสังขาร นอกจากวิญญาณ คำกล่าวดังนี้ของสมณพราหมณ์นั้น ไม่ใช่ฐานะที่มีได้ เรื่องไม่มีสัญญาดังนั้นนั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่สิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ท่านสมณ-

*พราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มีไซ้ ไม่มีสัญญาก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มีไซ้ ไม่มีสัญญาก็มีไซ้

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิด ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มีไซ้ ไม่มีรูปก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกเนาสัญญานาสัญญาวาทะนั้น แม้ท่านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญาว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ก็ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกเนาสัญญานาสัญญาวาทะนั้น นั้นเพราะเหตุไร เพราะสัญญาเป็นเหมือนโรค เป็นเหมือนหัวฝี เป็นเหมือนลูกศร ความไม่มีสัญญา เป็นความหลง สิ่งดี ประณีตนี้ คือ ความมีสัญญาก็มีไซ้ ไม่มีสัญญาก็มีไซ้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มีไซ้ ไม่มีสัญญาก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มีไซ้ ไม่มีสัญญาก็มีไซ้

- (๑) ชนิดมีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๒) ชนิด ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๓) ชนิดทั้งมีรูปและ ไม่มีรูป ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี
- (๔) ชนิดมีรูปก็มีไซ้ ไม่มีรูปก็มีไซ้ ว่ายังยืน เบื้องหน้าแต่ตายไป ก็มี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งบัญญัติการเข้าอายุตนะนี้ ด้วยเหตุเพียงสังขารที่ตนรู้แจ้ง โดยได้เห็นได้ยินและได้ทราบ การบัญญัติของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นความพินาศของการเข้าอายุตนะนี้ เพราะอายุตนะนี้ ท่านไม่กล่าวว่า พึงบรรลุด้วยความถึงพร้อมของสังขาร แต่ท่านกล่าวว่า พึงบรรลุด้วยความถึงพร้อมของขันธที่เหลือจากสังขาร เรื่องเนาสัญญานาสัญญายตนะดั่งนั้นนั้น อันปัจจัยปรุงแต่งเป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่สิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์ที่กำหนดขันธส่วนอนาคตนัน สมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญา ว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่ตายไป ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติความขาดศูนย์ ความพินาศ ความไม่เกิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ของสัตว์ที่มีอยู่ แม่ท่านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่ไม่มีสัญญา ว่ายังยืน เบื้อง
หน้าแต่ตายไป ก็ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกอุจเจทวาทะนั้น แม่ท่านสมณ-

*พราหมณ์พวกบัญญัติอัตตาที่มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ว่ายังยืนเบื้องหน้าแต่
ตายไป ก็ย่อมคัดค้านสมณพราหมณ์พวกอุจเจทวาทะนั้น นั้นเพราะเหตุไร เพราะ
ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นแม่ทั้งหมด ย่อมหมายมั่นกาลข้างหน้า กล่าวยืนยัน
ความหวังอย่างเดียวกันว่า เราจะโลกไปแล้ว จักเป็นเช่นนั้นๆ เปรียบเหมือนพ่อค้า
ไปค้าขายย่อมมีความหวังว่า ผลจากการค้าเท่านั้น จักมีแก่เรา เพราะการค้าขายนี้
เราจักได้ผลเท่านั้น ดังนั้นจึงได้ ท่านสมณพราหมณ์พวกนี้ ก็จินนนั้นเหมือนกันแล
ชะรอยจะเห็นปรากฏเหมือนพ่อค้า จึงหวังว่า เราจะโลกไปแล้ว จักเป็นเช่นนั้นๆ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณพราหมณ์พวกบัญญัติความขาดศูนย์ ความพินาศ ความไม่เกิด
ของสัตว์ที่มีอยู่ เป็นผู้กลัวสัณกายะ เกลียดสัณกายะ แต่ยังวนเวียนไปตามสัณกายะ
อยู่นั้นแล เปรียบเหมือนสุนัขที่เข้าผูกโซลามไว้ที่เสาหรือที่หลักมัน ย่อมวนเวียน
ไปตามเสาหรือหลักนั้นเอง ฉะนั้นได้ ท่านสมณพราหมณ์พวกนี้ ก็จินนนั้นเหมือนกัน
เป็นผู้กลัวสัณกายะ เกลียดสัณกายะ แต่ยังวนเวียนไปตามสัณกายะอยู่นั้นแล เรื่อง
สัณกายะดังนี้นั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัย
ปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่ามีสิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่
ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กำหนดขันธ
ส่วนอนาคต มีที่รู้คล้อยตามขันธส่วนอนาคต ย่อมปรารภขันธส่วนอนาคต กล่าว
ยืนยันบทแห่งความเชื่อมั่นหลายประการ สมณพราหมณ์เหล่านั้นแม่ทั้งหมด ย่อม
กล่าวยืนยันอายตนะ ๕ นี้ทั้งมวล หรือเฉพาะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง กำหนดขันธส่วนอดีต มี-

*ที่รู้คล้อยตามขันธส่วนอดีต ย่อมปรารภขันธส่วนอดีต กล่าวยืนยันบทแห่งความ
เชื่อมั่นหลายประการ คือ

พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า อัตตาและโลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่าง
อื่นเปล่า

พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกไม่เที่ยง . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกเที่ยงก็มีใช่ ไม่เที่ยงก็มีใช่ . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีที่สุด . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกไม่มีที่สุด . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกทั้งมีที่สุดและไม่มียุที่สุด . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีที่สุดก็มีใช่ ไม่มีที่สุดก็มีใช่ . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาอย่างเดียวกัน . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาต่างกัน . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาย่อมเยา . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาหาประมาณมิได้ . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีสุขโดยส่วนเดียว . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีทุกข์โดยส่วนเดียว . . .
พวกหนึ่ง . . . ว่า อัตตาและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ . . .
พวกหนึ่งกล่าวยืนยันอย่างนี้ว่า อัตตาและโลก มีทุกข์ก็มีใช่ สุขก็มีใช่

นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า ฯ

[๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์
พวกใด มีวาทยอย่างนี้ มีที่รู้อย่างนี้ว่า อัตตาและโลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่าง
อื่นเปล่า ข้อที่ญาณเฉพาะตัวอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของสมณพราหมณ์พวกนั้น จักมี
เองได้ นอกจากความเชื่อ ความชอบใจ การฟังตามเขาว่า ความตรึกตามอาการ
ความปึกใจดังด้วยทฐิ นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อไม่มีญาณเฉพาะตัวอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านสมณ-

*พราหมณ์พวกนั้น ย่อมให้เพียงส่วนของความรู้แม่ได้ในญาณนั้นแจ่มแจ้ง แม่ส่วน
ของความรู้นั้น บัณฑิตก็เรียกว่า อุปาทานของท่านสมณพราหมณ์พวกนั้น เรื่อง
อุปาทานดังนี้นั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัย
ปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่ามีสิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่
ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์
พวกใด มีวาทยอย่างนี้ มีที่รู้อย่างนี้ว่า อัตตาและโลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง

อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกเที่ยงก็มีไซ้ ไม่เที่ยงก็มีไซ้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกไม่มีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกทั้งมีที่สุดและไม่มีที่สุด นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น

เปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีที่สุดก็มีไซ้ ไม่มีที่สุดก็มีไซ้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น

เปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาต่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาย่อมเยา นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีสัญญาหาประมาณมิได้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีสุขโดยส่วนเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีทุกข์โดยส่วนเดียว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า . . .

ว่า อัตตาและโลก มีทุกข์ก็มีไซ้ สุขก็มีไซ้ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นเปล่า

ข้อที่ญาณเฉพาะตัวอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของสมณพราหมณ์พวกนั้นๆ จักมีเองได้ นอกจากความเชื่อ ความชอบใจ การฟังตามเขาว่า ความตรึกตามอาการ ความปักใจตั้งด้วยทฐิ นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

ดูการภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อไม่มีญาณเฉพาะตัวอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านสมณ-

*พราหมณ์พวกนั้นๆ ย่อมให้เพียงส่วนของความรู้แม้ใดในญาณนั้นแจ่มแจ้ง แม้ส่วนของความรู้นั้น บัณฑิตก็เรียกว่าอุปาทานของท่านสมณพราหมณ์พวกนั้นๆ เรื่องอุปาทานดังนี้นั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง เป็นของหยาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่สิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๗] ดูการภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่ไวัโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคตเสียได้ ย่อมเข้าถึงปิตอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ด้วยสำคัญว่า เรากำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คือปิตเกิดแต่วิเวกอยู่ ปิตเกิดแต่วิเวกนั้นของเธอย่อมดับไปได้ เพราะปิตเกิดแต่วิเวกดับ ย่อมเกิดโทมนัส เพราะโทมนัสดับ ย่อมเกิดปิตเกิดแต่วิเวก เปรียบเหมือนร่มเงาละที่แห่งใด แดดย่อมแผ่ไปยังที่แห่งนั้น แดดละที่แห่งใด ร่มเงาก็กว้างแผ่ไปยังที่แห่งนั้น ฉนใด ฉนนั้นเหมือนกันแล เพราะปิตเกิดแต่วิเวกดับ ย่อมเกิดโทมนัส เพราะโทมนัสดับ ย่อมเกิดปิตเกิดแต่วิเวก ดูการภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ได้ ฯ

ท่านสมณะหรือพราหมณ์นั้นแล เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่ไวัโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคตเสียได้ ย่อมเข้าถึงปิตอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ด้วยสำคัญว่า เรากำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คือปิตเกิดแต่วิเวกอยู่ ปิตเกิดแต่วิเวกนั้นของเธอ ย่อมดับไปได้ เพราะปิตเกิดแต่วิเวกดับ ย่อมเกิดโทมนัส เพราะโทมนัสดับ ย่อมเกิดปิตเกิดแต่วิเวก เรื่องปิตเกิดแต่วิเวกดังนี้นั้น อันปัจจัยปรุงแต่งเป็นของหยาบ และความดับของสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่สิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๘] ดูการภิกษุทั้งหลาย แต่สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่ไวัโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอนาคตเสียได้ และเพราะก้าวล่วงปิตเกิดแต่วิเวกได้ ย่อมเข้าถึงสุขเสมอนปราศจากอามิสอยู่ ด้วยสำคัญว่า เรากำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คือนิรามิสสุขอยู่ สุขเสมอนปราศจากอามิสนั้นของเธอ ย่อมดับไปได้ เพราะสุขเสมอนปราศจากอามิสดับ ย่อมเกิดปิตอันเกิดแต่วิเวก เพราะปิตอันเกิดแต่วิเวกดับ ย่อมเกิดสุขเสมอนปราศจากอามิส เปรียบเหมือนร่มเงาละที่แห่งใด แดดย่อมแผ่ไปยังที่แห่งนั้น แดดละที่แห่งใด ร่มเงาก็กว้างแผ่ไปยังที่แห่งนั้น ฉนใด ฉนนั้นเหมือนกันแล เพราะสุขเสมอนปราศจากอามิสดับ ย่อมเกิดปิตอันเกิดแต่วิเวก เพราะปิตอันเกิดแต่วิเวกดับ ย่อมเกิดสุขเสมอนปราศจากอามิส ดูการภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ได้ ฯ

ท่านสมณะหรือพราหมณ์นั้นแล เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่ไวัโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดทฐิอันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และทฐิอันคล้อยตามขันธส่วน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

อนาคตเสียได้ และเพราะกำวลังปัตติอันเกิดแต่วิเวกได้ ย่อมเข้าถึงสุขเสมอน
ปราศจากอาภิสอยู่ ด้วยสำคัญว่า เรากำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คือนิรามิสสุข
อยู่ สุขเสมอนปราศจากอาภิสนั้นของเธอ ย่อมดับไปได้ เพราะสุขเสมอน
ปราศจากอาภิสดับ ย่อมเกิดปัตติอันเกิดแต่วิเวก เพราะปัตติอันเกิดแต่วิเวกดับย่อม
เกิดสุขเสมอนปราศจากอาภิส เรื่องสุขเสมอนปราศจากอาภิสตั้งนั้น อันปัจฉัย
ปรุงแต่ง เป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบ
ว่าสิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งนั้น เป็น
ไปล่วงสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๓๙] ดูกฤกษทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ เพราะ
ไม่ตั้งกามสัญญาไขว่คว้าโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอดีต
และที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอนาคตเสียได้ และเพราะกำวลังปัตติอันเกิดแต่วิเวก
กำวลังสุขเสมอนปราศจากอาภิสได้ ย่อมเข้าถึงเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช
อยู่ ด้วยสำคัญว่า เรากำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คืออทุกขมสุขเวทนาอยู่
เวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิชนั้นของเธอ ย่อมดับไปได้ เพราะเวทนาอันเป็น
ทุกขกัมมิชสุขกัมมิชดับ ย่อมเกิดสุขเสมอนปราศจากอาภิส เพราะสุขเสมอน
ปราศจากอาภิสดับ ย่อมเกิดเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช เปรียบเหมือนรม
เงาะที่แห้งใด แดดย่อมแผ่ไปยังที่แห้งนั้น แดดละที่แห้งใด รมเงาก็ย่อมแผ่
ไปยังที่แห้งนั้น ฉะนั้น ฉะนั้นเหมือนกันแล เพราะเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุข
กัมมิชดับ ย่อมเกิดสุขเสมอนปราศจากอาภิส เพราะสุขเสมอนปราศจากอาภิสดับ
ย่อมเกิดเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช ดูกฤกษทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบ
เรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณะหรือพราหมณ์นั้นแล เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่คว้าโดยประการ
ทั้งปวง เหตุสลัดที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วน
อนาคตเสียได้ และเพราะกำวลังปัตติอันเกิดแต่วิเวก กำวลังสุขเสมอนปราศจาก
อาภิสได้ ย่อมเข้าถึงเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิชอยู่ ด้วยสำคัญว่า เรา
กำลังเข้าถึงสิ่งที่ดี ประณีต คืออทุกขมสุขเวทนาอยู่ เวทนาอันเป็นทุกขกัมมิช
สุขกัมมิชนั้นของเธอ ย่อมดับไปได้ เพราะเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิชดับ
ย่อมเกิดสุขเสมอนปราศจากอาภิส เพราะสุขเสมอนปราศจากอาภิสดับ
ย่อมเกิดเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช เรื่องเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช
ตั้งนั้น อันปัจฉัยปรุงแต่งเป็นของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งมี
อยู่ ตถาคตทราบว่าสิ่งนี้ยังมีอยู่ จึงเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจฉัย
ปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๔๐] ดูกฤกษทั้งหลาย แต่สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ เพราะ
ไม่ตั้งกามสัญญาไขว่คว้าโดยประการทั้งปวง เหตุสลัดที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอดีต
และที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอนาคตเสียได้ และเพราะกำวลังปัตติอันเกิดแต่วิเวก
กำวลังสุขเสมอนปราศจากอาภิส กำวลังเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิชได้
ย่อมเล็งเห็นตัวเองว่า เป็นผู้สงบแล้ว เป็นผู้ดับแล้ว เป็นผู้ไม่มีอุปาทาน ดูก
กฤกษทั้งหลาย ตถาคตย่อมทราบเรื่องนี้ดี ฯ

ท่านสมณะหรือพราหมณ์นั้นแล เพราะไม่ตั้งกามสัญญาไขว่คว้าโดยประการ
ทั้งปวง เหตุสลัดที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอดีต และที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วน
อนาคตเสียได้ และเพราะกำวลังปัตติอันเกิดแต่วิเวก กำวลังสุขเสมอนปราศจาก
อาภิส กำวลังเวทนาอันเป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิชได้ ย่อมเล็งเห็นตัวเองว่า เป็น
ผู้สงบแล้ว เป็นผู้ดับแล้ว เป็นผู้ไม่มีอุปาทาน ท่านผู้นี้ ย่อมกล่าวยืนยันปฏิบัติ
ที่ให้สำเร็จนิพพานอย่างเดียวโดยแท้ แต่ที่ท่านสมณะหรือพราหมณ์นี้ เมื่อถือมั่น
ที่รู้อันคล้อยตามขันธส่วนอดีต ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ หรือเมื่อถือมั่นที่รู้อันคล้อย
ตามขันธส่วนอนาคต ก็ชื่อว่า ยังถือมั่นอยู่ หรือเมื่อถือมั่นกามสัญญา ก็ชื่อว่า
ยังถือมั่นอยู่ หรือเมื่อถือมั่นปัตติอันเกิดแต่วิเวก ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ หรือเมื่อ
ถือมั่นสุขเสมอนปราศจากอาภิส ก็ชื่อว่า ยังถือมั่นอยู่ หรือเมื่อถือมั่นเวทนาอัน
เป็นทุกขกัมมิชสุขกัมมิช ก็ชื่อว่ายังถือมั่นอยู่ และแม้ข้อที่ท่านผู้นี้เล็งเห็นตัวเอง
ว่า เป็นผู้สงบแล้ว เป็นผู้ดับแล้ว เป็นผู้ไม่มีอุปาทานนั้น บัณฑิตก็เรียกว่า
อุปาทานของท่านสมณพราหมณ์นี้ เรื่องอุปาทานตั้งนั้น อันปัจฉัยปรุงแต่ง เป็น
ของหายาบ และความดับของสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งมีอยู่ ตถาคตทราบว่าสิ่งนี้ยังมีอยู่
จึงเห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกจากสิ่งที่ปัจฉัยปรุงแต่งนั้น เป็นไปล่วงสิ่งที่ปัจฉัย
ปรุงแต่งนั้นได้ ฯ

[๔๑] ดูกฤกษทั้งหลาย กิบทอันประเสริฐ สงบ ไม่มีบทอันยิ่งกว่า ที่
ตถาคตตรัสรู้เองด้วยปัญญาอันยิ่งนั้นแล คือ ความรู้เหตุเกิด เหตุดับ คุณ โทษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
และอธิบายเป็นเครื่องออกไปแห่งผัสสายตนะทั้ง ๖ ตามความเป็นจริง แล้วหลุดพ้น
ได้ด้วยไม่ถือมั่น ดุกรภิกษุทั้งหลาย บทอันประเสริฐ สงบ ไม่มีบทอื่นกว่านั้น
คือ ความรู้เหตุเกิด เหตุดับ คุณ โทษ และอธิบายเป็นเครื่องออกไปแห่ง
ผัสสายตนะทั้ง ๖ ตามความเป็นจริง แล้วหลุดพ้นได้ด้วยไม่ถือมั่น ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ
จบ ปัญจัตถยสูตรที่ ๒

๓. กินติสูตร (๑๐๓)

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าชฎ สถานที่บางสรวงพลี
เขตเมืองกุสินารา สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมีความดำริ
ในเราบ้างหรือว่า สมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุจิวร หรือเพราะเหตุบิณฑบาต
หรือเพราะเหตุเสนาสนะ หรือเพราะเหตุหวังสุขในภพน้อยภพใหญ่ด้วยอาการนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ไม่มีความ
ดำริในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้เลย ว่า พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมเพราะเหตุจิวร
หรือเพราะเหตุบิณฑบาต หรือเพราะเหตุเสนาสนะ หรือเพราะเหตุหวังสุขในภพ
น้อยภพใหญ่ด้วยอาการนี้ ฯ

[๔๓] พ. ดุกรภิกษุทั้งหลาย เป็นอันว่า พวกเธอไม่มีความดำริในเรา
อย่างนี้เลย ว่า สมณโคดมแสดงธรรมเพราะเหตุจิวร หรือเพราะเหตุบิณฑบาต
หรือเพราะเหตุเสนาสนะ หรือเพราะเหตุหวังสุขในภพน้อยภพใหญ่ด้วยอาการนี้
ถ้าเช่นนั้น พวกเธอมีความดำริในเราอย่างไรเล่า ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์มีความดำริในพระผู้มีพระภาค
อย่างนี้แล ว่าพระผู้มีพระภาคผู้ทรงอนุเคราะห์ ทรงแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล
ทรงอาศัยความอนุเคราะห์แสดงธรรม ฯ

[๔๔] พ. ดุกรภิกษุทั้งหลาย เป็นอันว่าพวกเธอมีความดำริในเราอย่าง
นี้ว่า พระผู้มีพระภาคผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความ
อนุเคราะห์แสดงธรรม เพราะฉะนั้นแล ธรรมเหล่านี้ อันเราแสดงแล้วแก่เธอ
ทั้งหลายด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์
๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เธอทั้งปวงพึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน
ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ในธรรมเหล่านั้น ดุกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อ
พวกเธอเห็นพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ จะพึงมีภิกษุ
ผู้กล่าวต่างกัน ในธรรมอันยิ่ง เป็นสองรูป ฯ

[๔๕] ถ้าพวกเธอมีความเห็นในภิกษุสองรูปนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งสองนี้
แล มีวาทะต่างกันโดยอรรถและโดยพยัญชนะ พวกเธอสำคัญภิกษุรูปใดในสอง
รูปนั้นว่า ว่าง่ายกว่ากัน พึงเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า
ท่านผู้มีอายุทั้งสอง มีวาทะต่างกันโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบ
ความต่างกันนั้นนั่น แม้อย่างการที่ต่างกันโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ท่านผู้มี
อายุทั้งสอง อย่าถึงต้องวิวาทกันเลย ต่อนั้น พวกเธอสำคัญภิกษุอื่นๆ ที่เป็นฝ่าย
เดียวกันรูปใดว่า ว่าง่ายกว่ากัน พึงเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า
ท่านผู้มีอายุทั้งสอง มีวาทะต่างกันโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบ
ความต่างกันนั้นนั่น แม้อย่างการที่ต่างกันโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ท่านผู้มี
อายุทั้งสอง อย่าถึงต้องวิวาทกันเลย ด้วยประการนี้ พวกเธอต้องจำข้อที่ภิกษุ
ทั้งสองนั้นถือผิด โดยเป็นข้อผิดไว้ ครั้นจำได้แล้ว ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย
พึงกล่าวข้อนั้น ฯ

[๔๖] ถ้าพวกเธอมีความเห็นในภิกษุสองรูปนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งสองนี้
แล มีวาทะต่างกันแต่โดยอรรถ ย่อมลงกันได้โดยพยัญชนะ พวกเธอสำคัญ
ภิกษุรูปใดในสองรูปนั้นว่า ว่าง่ายกว่ากัน พึงเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าวแก่
เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทะต่างกันแต่โดยอรรถ ย่อมลงกันได้
โดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบความต่างกันนั้นนั่น แม้อย่างการที่ลงกันได้โดย
พยัญชนะ ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่าถึงต้องวิวาทกันเลย ต่อนั้น พวกเธอสำคัญ
ภิกษุอื่นๆ ที่เป็นฝ่ายเดียวกันรูปใดว่า ว่าง่ายกว่า พึงเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าว
แก่เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทะต่างกันแต่โดยอรรถ ย่อมลงกันได้
โดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบความต่างกันนั้นนั่น แม้อย่างการที่ลงกันได้

โดยพยัญชนะ ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่างถึงต้องวิวาทกันเลย ด้วยประการนี้ พวกเธอต้องจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือผิด โดยเป็นข้อผิด และจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือถูก โดยเป็นข้อถูกไว้ ครั้นจำได้แล้ว ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย ฟังกล่าวข้อนั้น ฯ

[๔๓] ถ้าพวกเธอมีความเห็นในภิกษุสองรูปนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งสองนี้แล มีวาทีลงกันได้โดยอรรถ ยังต่างกันแต่โดยพยัญชนะ พวกเธอสำคัญภิกษุรูปใดในสองรูปนั้นว่า ว่าง่ายกว่ากัน ฟังเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทีลงกันได้โดยอรรถ ยังต่างกันแต่โดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบความต่างกันนี้แน่ แม้โดยอาการที่ลงกันได้โดยอรรถ ต่างกันแต่โดยพยัญชนะ ก็เรื่องพยัญชนะนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่างถึงต้องวิวาทกันในเรื่องเล็กน้อยเลย ต่อนั้น พวกเธอสำคัญภิกษุอื่นๆ ที่เป็นฝ่ายเดียวกัน รูปใดว่า ว่าง่ายกว่า ฟังเข้าไปหารูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทีลงกันได้โดยอรรถ ต่างกันแต่โดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบความต่างกันนี้แน่ แม้โดยอาการที่ลงกันได้โดยอรรถ ต่างกันแต่โดยพยัญชนะ ก็เรื่องพยัญชนะนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่างถึงต้องวิวาทกันในเรื่องเล็กน้อยเลย ด้วยประการนี้ พวกเธอต้องจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือถูก โดยเป็นข้อถูก และจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือผิด โดยเป็นข้อผิดไว้ ครั้นจำได้แล้ว ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย ฟังกล่าวข้อนั้น ฯ

[๔๔] ถ้าพวกเธอมีความเห็นในภิกษุสองรูปนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งสองนี้แล มีวาทีลงกันลงกันทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ พวกเธอสำคัญภิกษุรูปใดในสองรูปนั้นว่า ว่าง่ายกว่ากัน ฟังเข้าไปหาภิกษุรูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทีลงกันลงกันทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบคำที่ต่างกันนี้แน่ แม้โดยอาการที่ลงกันลงกันได้ทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่างถึงต้องวิวาทกันเลย ต่อนั้น พวกเธอสำคัญภิกษุอื่นๆ ที่เป็นฝ่ายเดียวกันรูปใดว่า ว่าง่ายกว่า ฟังเข้าไปหารูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งสองแล มีวาทีลงกันลงกันทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ขอท่านโปรดทราบคำที่ต่างกันนี้แน่ แม้โดยอาการที่ลงกันลงกันได้ทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ท่านผู้มีอายุทั้งสอง อย่างถึงต้องวิวาทกันเลย ด้วยประการนี้ พวกเธอต้องจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือถูก โดยเป็นข้อถูกไว้ ครั้นจำได้แล้ว ข้อใดเป็นธรรม เป็นวินัย ฟังกล่าวข้อนั้น ฯ

[๔๕] ดูภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อพวกเธอนั้นพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งพึงมีอาบัติ มีวิติกัมมโทษ พวกเธออย่าเพ่อใจหิภิกษุรูปนั้นด้วยข้อใจหิ พึงใคร่ครวญบุคคลก่อนว่า ด้วยอาการนี้ ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา และความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่มีทิฐิมั่น ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ดูภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด

อนึ่ง ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา แต่ความขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น แต่ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความขัดใจของบุคคลผู้ต้องอาบัตินี้ เป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เรานั้นจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลนั้นแล เป็นเรื่องใหญ่กว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด

อนึ่ง ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความลำบากจักมีแก่เรา แต่ความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ แต่มีทิฐิมั่น ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเรา เป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เรานั้นจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้นั้นแล เป็นเรื่องใหญ่กว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด

ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความลำบากจักมีแก่เรา และความขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น สละคืนได้ยาก แต่เราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเราและความขัดใจของบุคคลผู้ต้องอาบัตินี้ เป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เรานั้นจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้นั้นแล เป็นเรื่องใหญ่กว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

แต่ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความลำบากจักมีแก่เรา และความขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น สละคืนได้ยาก ทั้งเราก็มัวเมาจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ พวกเธอก็ต้องไม่ละเลยอุเบกขาในบุคคลเช่นนี้ ฯ

[๔๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อพวกเธอนั้นพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ พึงเกิดการพุดเล่นสำนวนกัน แข่งขันกันด้วยทริฏฐูกใจเจ็บกัน ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันขึ้น พวกเธอพึงสำคัญภิกษุที่เป็นฝ่ายเดียวกันในที่นั้นรูปใดว่า วา่่าย พึงเข้าไปหารูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ เรื่องที่พวกเราพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ เกิดการพุดเล่นสำนวนกัน แข่งขันกันด้วยทริฏฐูกใจเจ็บกัน ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันขึ้นนั้น พระสมณะเมื่อทรงทราบจะพึงทรงติเตียนได้ ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ เรื่องที่พวกเราพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ เกิดการพุดเล่นสำนวนกัน แข่งขันกันด้วยทริฏฐูกใจเจ็บกัน ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันขึ้นนั้น พระสมณะเมื่อทรงทราบจะพึงทรงติเตียนได้ ก็ภิกษุอื่นๆ จะพึงถามเธอว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ภิกษุไม่ละภาวะที่ดำรงอยู่นี้แล้วจะพึงทำนิพพานให้แจ้งได้หรือ ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ภิกษุไม่ละภาวะที่ดำรงอยู่นี้แล้วจะพึงทำนิพพานให้แจ้งไม่ได้ ต่อนั้น พวกเธอสำคัญภิกษุอื่นๆ ที่เป็นฝ่ายเดียวกันรูปใดว่า วา่่าย พึงเข้าไปหารูปนั้น แล้วกล่าวแก่เธออย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ เรื่องที่พวกเราพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ เกิดการพุดเล่นสำนวนกัน แข่งขันกันด้วยทริฏฐูกใจเจ็บกัน ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันขึ้นนั้น พระสมณะเมื่อทรงทราบจะพึงติเตียนได้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะชี้แจงโดยชอบ พึงชี้แจงอย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ เรื่องที่พวกเราพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ เกิดการพุดเล่นสำนวนกัน แข่งขันกันด้วยทริฏฐูกใจเจ็บกัน ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกันขึ้นนั้น พระสมณะเมื่อทรงทราบจะพึงติเตียนได้ ก็ภิกษุอื่นๆ จะพึงถามเธอว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ภิกษุไม่ละภาวะที่ดำรงอยู่นี้แล้วจะพึงทำนิพพานให้แจ้งได้หรือ ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ภิกษุไม่ละภาวะที่ดำรงอยู่นี้แล้วจะพึงทำนิพพานให้แจ้งไม่ได้

ดุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุอื่นๆ พึงถามเธออย่างนี้ว่า ท่านให้ภิกษุเหล่านี้ของพวกเรา ออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลแล้วหรือ ภิกษุเมื่อจะพยากรณ์โดยชอบ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าฟังธรรมของพระองค์แล้ว ได้กล่าวแก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นฟังธรรมแล้ว ออกจากอกุศล และดำรงอยู่ในกุศลได้แล้ว ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อพยากรณ์อย่างนี้แล้ว ชื่อว่าไม่ยกตน ไม่ข่มคนอื่น พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรมด้วย ทั้งการกล่าวก่อนและการกล่าวตามกันอะไรๆ อันชอบด้วยเหตุ ย่อมไม่ถึงฐานะน่าตำหนิด้วย ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ กิณติสูตรที่ ๓

๔. สามคามสูตร (๑๐๔)

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่หมู่บ้านสามคาม ในสักกชนบท ก็สมัยนั้นแล นิครนถ์ นาฏบุตรตายลงใหม่ๆ ที่เมืองปาวา เพราะการตายของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์แตกกันเป็น ๒ พวก เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกัน เสียตีสักันและกันด้วยฝ่าปากอยู่ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ไฉนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก ของเรามีประโยชน์ ของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพุดก่อน ท่านพุดทีหลัง คำที่ควรพุดทีหลัง ท่านพุดก่อน ข้อปฏิบัติที่เคยชินอย่างดียิ่งของท่านกลายเป็นผิด แม้ว่าทะเลาะของท่านที่ยกขึ้นมา เราก็มั่นได้ ท่านจงเที่ยวแก้คำพุดหรือจงถอนคำเสีย ถ้าสามารถ นิครนถ์เหล่านั้นทะเลาะกันแล้ว ความตายประการเดียวเท่านั้นเป็นสำคัญ เป็นไปในพวกนิครนถ์ศิษย์นาฏบุตร แม้สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรฝ่ายฤทธิสัถย์ ผู้นั่งชาวหม่นขาว ก็เป็นผู้เบื่อง่าย คลายยินดี มีใจถอยกลับในพวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

นิครนถ์ศิษย์นาฏบุตร ดุจว่าเบือหน่าย คลายยินดี มีใจถอยกลับในธรรมวินัย
ที่นิครนถ์นาฏบุตรกล่าวผิด ให้รู้ผิด ไม่ใช่หนีออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความ
สงบ มีไชยธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รู้ทั่ว เป็นสอุปที่พึง ไม่เป็นที่พึง
อาศัยได้ ฯ

[๕๒] ครั้นนั้นแล สมณฑเทสจุนทะ จำพรรษาที่เมืองปาวาแล้วเข้าไป
ยังบ้านสามคามหาท่านพระอานนท์ กราบท่านพระอานนท์แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ นิครนถ์ นาฏบุตรตายลงใหม่ ๆ ที่เมืองปาวา เพราะการตายของนิครนถ์
นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกันเป็น ๒ พวก เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกัน
เสียดลิกันด้วยฝีปากอยู่ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้
โจนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูก ของเรามีประโยชน์
ของท่านไม่มีประโยชน์ ถ้าที่ควรพูดก่อน ท่านพูดทีหลัง ถ้าที่ควรพูดทีหลัง
ท่านพูดก่อน ข้อปฏิบัติที่เคยชินอย่างดียิ่งของท่านกลายเป็นผิด แม้วาตะของท่าน
ที่ยกขึ้นมา เราก็ข่มได้ ท่านจงเทียบแก้คำพูดหรือจงถอนคำเสีย ถ้าสามารถ
นิครนถ์เหล่านั้นทะเลาะกันแล้ว ความตายประการเดียวเท่านั้นเป็นสำคัญ เป็น
ไปในพวกนิครนถ์ศิษย์นาฏบุตร แม้สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้
นุ่งขาวห่มขาว ก็เป็นผู้เบือหน่าย คลายยินดี มีใจถอยกลับในพวกนิครนถ์ศิษย์
นาฏบุตร ดุจว่าเบือหน่าย คลายยินดี มีใจถอยกลับในธรรมวินัย ที่นิครนถ์
นาฏบุตรกล่าวผิด ให้รู้ผิด ไม่ใช่หนีออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ มีไชย
ธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รู้ทั่ว เป็นสอุปที่พึง ไม่เป็นที่พึงอาศัยได้ เมื่อ
สมณฑเทสจุนทะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์จึงกล่าวดังนี้ว่า ดูกรจุนทะผู้มี
อายุ เรื่องนี้ มีคำพอจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ มาเถิด เราทั้ง ๒ จักเข้าเฝ้า
พระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค สมณฑเทสจุนทะรับคำ
ท่านพระอานนท์แล้ว ฯ

[๕๓] ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์และสมณฑเทสจุนทะ เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระอานนท์พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมณฑเทสจุนทะนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ นิครนถ์ นาฏบุตรตายลงใหม่ ๆ ที่เมืองปาวา เพราะการตายของนิครนถ์
นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกันเป็น ๒ พวก เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกัน
เสียดลิกันด้วยฝีปากอยู่ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ฯลฯ
แม้สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้นุ่งขาวห่มขาว ก็เป็นผู้เบือหน่าย
คลายยินดี มีใจถอยกลับในพวกนิครนถ์ศิษย์นาฏบุตร ดุจว่าเบือหน่าย คลาย
ยินดี มีใจถอยกลับในธรรมวินัย ที่นิครนถ์ นาฏบุตร กล่าวผิด ให้รู้ผิด ไม่ใช่
หนีออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ มีไชยธรรมวินัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ให้รู้ทั่ว เป็นสอุปที่พึง ไม่เป็นที่พึงอาศัยได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มี
ความดำริอย่างนี้ว่า สมัยเมื่อพระผู้มีพระภาคล่วงลับไป ความวิวาทอย่าได้เกิดขึ้น
ในสงฆ์เลย ความวิวาทนั้นมีแต่เพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก
ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯ

[๕๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน ธรรมเหล่านี้ใด อันเราแสดงแล้วแก่เธอทั้งหลายด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติ-

*ปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรค
มีองค์ ๘ ดูกรอานนท์ เธอยังเห็นภิกษุของเรา แม้สองรูป มีวาตะต่างกัน ได้
ในธรรมเหล่านี้หรือ ฯ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมเหล่านี้ใด อัน
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยความรู้ยิ่ง คือ สติปฏิฐาน ๔
สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘
ข้าพระองค์ยังไม่เห็นภิกษุแม้สองรูป มีวาตะต่างกัน ในธรรมเหล่านี้ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ มิได้แล ที่บุคคลทั้งหลายผู้อาศัยพระผู้มีพระภาคอยู่นั้น พอสมัยพระผู้มี-

*พระภาคล่วงลับไป จะพึงก่อวิวาทให้เกิดในสงฆ์ได้ เพราะเหตุอาชีวะอันยิ่งหรือ
ปาติโมกข์อันยิ่ง ความวิวาทนั้นมีแต่เพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก
ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ความวิวาทที่เกิดเพราะเหตุอาชีวะอันยิ่งหรือปาติโมกข์
อันยิ่ง นั้นเล็กน้อย ส่วนความวิวาทอันเกิดในสงฆ์ ที่เกิดเพราะเหตุมรรคหรือ
ปฏิบัติ ความวิวาทนั้นมีแต่เพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่
ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯ

[๕๕] ดุรอาณนท มุลเหตุแห่งความวิวาทนี้มี ๖ อย่าง ๖ อย่างเป็นไฉน

ดุรอาณนท

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธ ภิกษุที่เป็นผู้มักโกรธ มีความผูกโกรธนั้น ย่อมไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้นในพระศาสดา แม้นในพระธรรม แม้นในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ภิกษุที่ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้นในพระศาสดา แม้นในพระธรรม แม้นในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขานั้น ย่อมก่อความวิวาทให้เกิดในสงฆ์ ซึ่งเป็นความวิวาท มิเพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ดุรอาณนท ถ้าหากพวกเธอพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนี้ในภายในหรือในภายนอก พวกเธอพึงพยายามละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นเสียในที่นั้น ถ้าหากพวกเธอพิจารณาไม่เห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนี้ในภายในหรือในภายนอก พวกเธอพึงปฏิบัติไม่ให้มูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นแล ลุกลามต่อไปในที่นั้น การละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมีได้ด้วยอาการเช่นนี้ ความไม่ลุกลามต่อไปของมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมีได้ด้วยอาการเช่นนี้ ฯ

[๕๖] ดุรอาณนท ประการอื่นยังมีอีก

(๒) ภิกษุเป็นผู้มีความลบหลู่ มีความตีเสมอ . . .

(๓) ภิกษุเป็นผู้มีความริษยา มีความตระหนี่ . . .

(๔) ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด เป็นผู้มีมาया . . .

(๕) ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด . . .

(๖) ภิกษุเป็นผู้มีความเห็นเอาเอง มีความเชื่อถือผิดผิด เห็น มีความถือมั่น

สละคืน ได้ยาก ภิกษุที่เป็นผู้มีความเห็นเอาเอง มีความเชื่อถือผิดผิด เห็น มีความถือมั่น สละคืนได้ยากนั้น ย่อมไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้นในพระศาสดา แม้นในพระธรรม แม้นในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ภิกษุที่ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง แม้นในพระศาสดา แม้นในพระธรรม แม้นในพระสงฆ์อยู่ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขานั้น ย่อมก่อความวิวาทให้เกิดในสงฆ์ ซึ่งเป็นความวิวาท มิเพื่อไม่เกื้อกูลแก่ชนมาก ไม่ใช่สุขของชนมาก ไม่ใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ ดุรอาณนท ถ้าหากพวกเธอพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนี้ในภายในหรือในภายนอก พวกเธอพึงพยายามละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นเสียในที่นั้น ถ้าหากพวกเธอพิจารณาไม่เห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเช่นนี้ในภายในหรือในภายนอก พวกเธอพึงปฏิบัติไม่ให้มูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนั้นแล ลุกลามต่อไปในที่นั้น การละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมีได้ด้วยอาการเช่นนี้ ความไม่ลุกลามต่อไปของมูลเหตุแห่งความวิวาทอันลามกนี้ ย่อมมีได้ด้วยอาการเช่นนี้ ดุรอาณนท เหล่านี้แล มูลเหตุแห่งความวิวาท ๖ อย่าง ฯ

[๕๗] ดุรอาณนท อธิกรณ์นี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่างเป็นไฉน คือ วิวาทา

ธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์ ดุรอาณนท เหล่านี้แล อธิกรณ์ ๔ อย่าง ฯ

ดุรอาณนท ก่ออธิกรณ์สมณะนี้มี ๗ อย่างแล คือ เพื่อบรรเทาอธิกรณ์อันเกิดแล้วๆ สงฆ์พึงใช้สัมมุขาวินัย สติวินัย อมัพหวินัย ปญญญาตกรณะ เยภยยสิกา ตัสสปาปิยสิกา ตินวัตถการกะ ฯ

[๕๘] ดุรอาณนท กิสมมุขาวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมวิวาทกัน ว่าเป็นธรรมหรือมิใช่ธรรม ว่าเป็นวินัยหรือมิใช่วินัย ดุรอาณนท ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดแล พึงพร้อมเพรียงกันประชุมพิจารณาแบบแผนธรรม ครั้นพิจารณาแล้ว พึงให้อธิกรณ์นั้นระงับโดยอาการที่เรื่องลงกันได้แบบแผนธรรมนั้น ดุรอาณนท อย่างนี้แล เป็นสัมมุขาวินัย ก็แหละความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยสัมมุขาวินัยอย่างนี้ ฯ

[๕๙] ดุรอาณนท ก็เยภยยสิกาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุเหล่านั้นไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นในอาวาสนั้นได้ พึงพากันไปยังอาวาสที่มีภิกษุมมากกว่า ภิกษุทั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันประชุมในอาวาสนั้น ครั้นแล้วพึงพิจารณาแบบแผนธรรม ครั้นพิจารณาแล้ว พึงให้อธิกรณ์นั้นระงับโดยอาการที่เรื่องลงกันได้แบบแผนธรรมนั้น ดุรอาณนท อย่างนี้แล เป็นเยภยยสิกา ก็แหละ ความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีได้ด้วยเยภยยสิกาอย่างนี้ ฯ

[๖๐] ดุรอาณนท กิสติวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก หรือใกล้เคียงปาราชิกว่า ท่าน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ผู้มีอายุระลึกได้หรือไม่ว่า ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือปาราชิกหรือใกล้เคียง
ปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลย
ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก เมื่อเป็น
เช่นนี้ สงฆ์ต้องให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้นแล ดูกรอาณนท์ อย่างนี้แล เป็นสติวินัย
ก็แหละความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยสติวินัยอย่างนี้ ฯ

[๖๑] ดูกรอาณนท์ ก็มูฬหวินัยเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรม
วินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกว่า
ท่านผู้มีอายุ จงระลึกดูเถิดว่าท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือ
ใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ระลึกไม่ได้เลย ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง
ปาราชิก ภิกษุผู้โจทนั้นพลอบโยนเรอผู้กำลังทำลายอยู่นี้ว่า เอาเถอะ ท่านผู้มีอายุ
จงรู้ตัวให้ตื้นเถิด เมื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้
เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าถึงความ
เป็นบ้า ใจฟุ้งซ่านแล้ว กรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ข้าพเจ้าผู้เป็น
บ้าได้ประพฤติดลวง และได้พูดละเมิดไป ข้าพเจ้าระลึกมัน ไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าผู้หลง
ทำกรรมนี้ไปแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ สงฆ์ต้องให้มูฬหวินัยแก่ภิกษุนั้นแล ดูกร
อาณนท์ อย่างนี้แล เป็นมูฬหวินัย ก็แหละ ความระงับอธิกรณ์บางอย่างใน
ธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยมูฬหวินัยอย่างนี้ ฯ

[๖๒] ดูกรอาณนท์ ก็ปฏิญญาตถะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรม
วินัยนี้ ถูกโจทหรือไม่ถูกโจทก็ตาม ย่อมระลึกและเปิดเผยอาบัติได้ เธอพึงเข้าไป
หาภิกษุผู้แก้ว่า หมจีวรเจริยงาข้างหนึ่ง แล้วไหว้ท่านั่งกระหย่งประคอง
อัญชลี กล่าวแก่ภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้แล้ว
ขอแสดงคืนอาบัตินั้น ภิกษุผู้แก้ว่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเห็นหรือ เธอตอบว่า
ข้าพเจ้าเห็น ภิกษุผู้แก้ว่านั้นกล่าวว่า ท่านพึงถึงความสำรวมต่อไปเถิด เธอกล่าว
ว่า ข้าพเจ้าจักถึงความสำรวม ดูกรอาณนท์ อย่างนี้แล เป็นปฏิญญาตถะ
ก็แหละ ความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยปฏิญญาตถะ
อย่างนี้ ฯ

[๖๓] ดูกรอาณนท์ ก็ตัสสปาปิยสิกาเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ โจทภิกษุด้วยอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก
ว่า ท่านผู้มีอายุระลึกได้หรือไม่ว่า ท่านต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิก
หรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นตอบอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ระลึกไม่ได้เลย ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง
ปาราชิก ภิกษุผู้โจทนั้นพลอบโยนเรอผู้กำลังทำลายอยู่นี้ว่า เอาเถอะ ท่านผู้มีอายุ
จงรู้ตัวให้ตื้นเถิด เมื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียง
ปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้เลย
ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิก แต่
ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้เพียงเล็กน้อย ภิกษุผู้โจทนั้นพลอบโยน
เรอผู้กำลังทำลายอยู่นี้ว่า เอาเถอะ ท่านผู้มีอายุจงรู้ตัวให้ตื้นเถิด เมื่อจะระลึกได้ว่า
ต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าว
อย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อันที่จริง ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนี้เพียงเล็กน้อย
ไม่ถูกใครถามยังรับ โฉนข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้
เคียงปาราชิกแล้ว ถูกถาม จักไม่รับเล่า ภิกษุผู้โจทนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ
ก็ท่านต้องอาบัติชื่อนี้เพียงเล็กน้อย ไม่ถูกถามยังไม่รับ โฉนท่านต้องอาบัติหนัก
เห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ไม่ถูกถามจักรับเล่า เอาเถอะ
ท่านผู้มีอายุ จงรู้ตัวให้ตื้นเถิด เมื่อจะระลึกได้ว่าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ
ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกแล้ว ภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ข้าพเจ้ากำลังระลึกได้แล ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้ คือ ปาราชิกหรือใกล้
เคียงปาราชิกแล้ว คำที่ว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติหนักเห็นปานนี้
คือ ปาราชิกหรือใกล้เคียงปาราชิกนี้ ข้าพเจ้าพูดพลั้งพูดพลาดไป ดูกรอาณนท์
อย่างนี้แล เป็นตัสสปาปิยสิกา ก็แหละ ความระงับอธิกรณ์บางอย่างในธรรมวินัย
นี้ ย่อมมิได้ด้วยตัสสปาปิยสิกาอย่างนี้ ฯ

[๖๔] ดูกรอาณนท์ ก็ติณวัตถารกะเป็นอย่างไร คือ พวกภิกษุในธรรม
วินัยนี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติดลวง และได้พูดละเมิดกรรมอัน
ไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด พึงพร้อมเพรียงกันประชุม
ครั้นแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดในบรรดาภิกษุที่เป็นฝ่ายเดียวกัน พึงลุกจากอาสนะ ห่มจีวร
เจริยงาข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี ประกาศให้สงฆ์ทราบทั่วว่า ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เราทั้งหลายในที่นี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติก
ลวง และได้พูดละเมิดกรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ถ้าสงฆ์มีความ
พรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่านผู้มีอายุเหล่านี้และของตน ยกเว้น
อาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่พัวพันกับคฤหัสถ์ ด้วยวินัยเพียงดั่งว่ากลับไว้ด้วย
หย้า ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านผู้มีอายุเหล่านี้และแก่ตน ต่อนั้น
ภิกษุผู้ฉลาดในบรรดาภิกษุที่เป็นฝ่ายเดียวกันอีกฝ่ายหนึ่ง พึงลุกจากอาสนะ ห่มจีวร
เจริยงาข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี ประกาศให้สงฆ์ทราบทั่วว่า ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ
ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า เราทั้งหลายในที่นี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกันอยู่ ได้ประพฤติก
ลวง และได้พูดละเมิดกรรมอันไม่สมควรแก่สมณะเป็นอันมาก ถ้าสงฆ์มีความ
พรั่งพร้อมถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าพึงแสดงอาบัติของท่านผู้มีอายุเหล่านี้และของตน ยก
เว้นอาบัติที่มีโทษหยาบและอาบัติที่พัวพันกับคฤหัสถ์ ด้วยวินัยเพียงดั่งว่ากลับไว้
ด้วยหย้า ในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ท่านผู้มีอายุเหล่านี้และแก่ตน ดูก
รอาสนะที่ อย่างนี้แล เป็นติณวัตถุการกะ ก็แหละ ความระงับอธิการบางอย่างใน
ธรรมวินัยนี้ ย่อมมิได้ด้วยติณวัตถุการกะอย่างนี้ ฯ

[๖๕] ดูกอรอนนทฺ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อ
ความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความ
พร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้มี ๖ อย่าง ๖ อย่างเป็น โฉน

(๑) ดูกอรอนนทฺ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นีก็ธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อ
สงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดีย
วกัน ประการหนึ่ง ฯ

(๒) ดูกอรอนนทฺ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิวัจกรรมประกอบด้วยเมตตา
ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นีก็ธรรม
เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อ
สงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน ฯ

(๓) ดูกอรอนนทฺ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิโมกรมประกอบด้วย
เมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นีก็ธรรมเป็น
ที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อ
สงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกัน ฯ

(๔) ดูกอรอนนทฺ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิลาภใดๆ เกิดโดยธรรม
ได้แล้วโดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แบ่งกันเอาลากเห็นปาน
นั้นไว้บริโภคนั้นเฉพาะผู้เดียว ย่อมเป็นผู้บริโภคนั้นเสียทั่วไปกับเพื่อนร่วมประพฤ
ติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นีก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก
ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียง
กัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๕) ดูกอรอนนทฺ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดย
ศีล ในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญ
ชนสรรเสริญ อันค้นหาและทูลไม่ตะตอง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เห็นปานนั้น
กับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นีก็ธรรมเป็นที่ตั้ง
แห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์
กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

(๖) ดูกอรอนนทฺ ประการอื่นๆ ยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกัน
โดยทิว ในทิวที่เป็นของพระอริยะ อันนำออก ชักนำผู้กระทำตามเพื่อความสิ้น
ทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้ง ทั้ง
ในที่ลับ นีก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็นเหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ
เป็นไปเพื่อสงเคราะห์ เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน ฯ

ดูกอรอนนทฺ นี้แล ธรรม ๖ อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน เป็น
เหตุก่อความรัก ก่อความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน
เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

[๖๖] ดูกอรอนนทฺ ถ้าพวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้
ประพฤติด้อย พวกเธอจะยังเห็นทางว่ากล่าวพวกเราได้ น้อยก็ตาม มากก็ตาม
ซึ่งจะอดกลั้นไว้ไม่ได้ละหรือ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ท่านพระอานนทกราบทูลว่า ข้าพเจ้าได้เรียน พระพุทธเจ้าข้า ฯ
พ. ดุริยอานนท เพราะฉะนั้นแล พวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง
๖ อย่างนี้ ประพฤติเกิด ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พวกเธอ
ตลอดกาลนาน ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทที่ชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ
จบ สามคามสูตร ที่ ๔

๕. สุนักขัตตสูตร (๑๐๕)

[๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาศาลา ในป่ามหาวัน เขต
พระนครเวสาลี ก็สมัยนั้นแล มีภิกษุมากด้วยกันทูลพยากรณ์โอษฐ์ผลในสำนัก
ของพระผู้มีพระภาคว่า พวกข้าพระองค์รู้ชัดว่า ขาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

[๖๔] พระสุนักขัตตะ ลิจฉวิตร ได้ทราบข่าวว่า มีภิกษุมากด้วยกันได้
ทูลพยากรณ์โอษฐ์ผล ในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า พวกข้าพระองค์รู้ชัดว่า
ขาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระ
ผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ทราบข่าวดังนี้ว่า มีภิกษุมาก
ด้วยกันได้ทูลพยากรณ์โอษฐ์ผลในสำนักของพระผู้มีพระภาคว่า พวกข้าพระองค์
รู้ชัดว่า ขาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกภิกษุที่ทูลพยากรณ์โอษฐ์ผล
ในสำนักของพระผู้มีพระภาคดังนี้ ได้ทูลพยากรณ์โอษฐ์ผลโดยชอบหรือ หรือว่า
ภิกษุบางเหล่าในพวกนี้ได้ทูลพยากรณ์โอษฐ์ผล ด้วยความสำคัญว่าตนได้บรรลุ ฯ

[๖๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยสุนักขัตตะ พวกภิกษุที่พยากรณ์
โอษฐ์ผลในสำนักของเราว่า พวกข้าพระองค์รู้ชัดว่า ขาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่
จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี นั้น มี
บางเหล่าในพวกนี้ได้พยากรณ์โอษฐ์ผลโดยชอบแท้ แต่ก็มีภิกษุบางเหล่าในที่นี้
ได้พยากรณ์โอษฐ์ผล ด้วยความสำคัญว่า ตนได้บรรลุบ้าง ดุริยสุนักขัตตะ ใน
ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุพวกที่พยากรณ์โอษฐ์ผลโดยชอบเท่านั้น ย่อมมีโอษฐ์ผล
จริงทีเดียว ส่วนในภิกษุพวกที่พยากรณ์โอษฐ์ผลด้วยความสำคัญว่าตนได้บรรลุนั้น
ตถาคตมีความดำริอย่างนี้ว่า จักแสดงธรรมแก่เธอ ดุริยสุนักขัตตะ ในเรื่องนี้
ตถาคตมีความดำริว่า จักแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้นด้วยประการฉะนี้ แต่ถ้าธรรม
วินัยนี้มีไม่ชอบบางพวกคิดแต่งปัญหาเข้ามาถามตถาคต ข้อที่ตถาคตมีความดำริ
ในภิกษุเหล่านั้นอย่างนี้ว่า จักแสดงธรรมแก่เธอ นั้น ก็จะเป็นอย่างอื่นไป ฯ

พระสุนักขัตตะทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุคต ขณะนี้เป็นกาลสมควร
แล้วๆ ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรม ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาค
แล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พ. ดุริยสุนักขัตตะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
ต่อไป ฯ

พระสุนักขัตตะ ลิจฉวิตร ทูลรับพระคำรัสแล้ว ฯ

[๗๐] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุริยสุนักขัตตะ กามคุณนี้มี ๕
อย่างแล ๕ อย่างเป็นไฉน คือ

(๑) รูปที่รู้ได้ด้วยจักษุ อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ เป็นที่รัก
ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

(๒) เสียงที่รู้ได้ด้วยโสทร อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ เป็นที่รัก
ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

(๓) กลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ เป็นที่รัก
ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

(๔) รสที่รู้ได้ด้วยชีวาหา อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ เป็นที่รัก
ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

(๕) โภภุชัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย อันนำปรารภนา นำใคร นำพอใจ
เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

ดุริยสุนักขัตตะ นี้แลกามคุณ ๕ อย่าง ฯ

[๗๑] ดุริยสุนักขัตตะ ข้อที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้โน้ม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ใจไปในโลกามิส นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ปุริสบุคคลผู้น้อมใจไปในโลกามิส
ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่โลกามิสเท่านั้น ย่อมตริภิก ย่อมตรองธรรมอันควรแก่
โลกามิส คบแต่คนชนิดเดียวกัน และถึงความพอใจกับคนเช่นนั้น แต่เมื่อมีใคร
พูดเรื่องเกี่ยวกับอานัญชฌาปัตติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโลตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้
ไม่คบคนชนิดนั้น และไม่ถึงความพอใจกับคนชนิดนั้น เปรียบเหมือนคนที่จากบ้าน
หรือนิคมของตน ไปนาน พบบุรุษคนใดคนหนึ่งผู้จากบ้านหรือนิคมนั้น ไปใหม่ๆ
ต้องถามบุรุษนั้นถึงเรื่องที่บ้านหรือนิคมนั้นมีความเกษม ทำมาหากินดี และมี
โรคภัยไข้เจ็บน้อย บุรุษนั้นจึงบอกเรื่องที่บ้านหรือนิคมนั้นมีความเกษม ทำมาหา-
* กินดี และมีโรคภัยไข้เจ็บน้อยแก่เขา ดุรสุตถะ เธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน เขาจะพึงสนใจฟังบุรุษนั้น เจียโลตสดับ ตั้งจิตรับรู้ คบบุรุษนั้น
และถึงความพอใจกับบุรุษนั้นบ้างไหมหนอ ฯ

ส. แนนอน พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรสุตถะ ฉะนั้นเหมือนกันแล ข้อที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้น้อม
ใจไปในโลกามิส ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่โลกามิสเท่านั้น ย่อมตริภิก ย่อมตรอง
ธรรมอันควรแก่โลกามิส คบแต่คนชนิดเดียวกัน และถึงความพอใจกับคนเช่นนั้น
แต่เมื่อมีใครพูดเรื่องเกี่ยวกับอานัญชฌาปัตติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโลตสดับ
ไม่ตั้งจิตรับรู้ ไม่คบคนชนิดนั้น และไม่ถึงความพอใจกับคนชนิดนั้น บุคคลที่
เป็นอย่างนั้น พึงทราบเถิดว่า เป็นปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในโลกามิส ฯ

[๗๒] ดุรสุตถะ ข้อที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้น้อม
ใจไปในอานัญชฌาปัตติ นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ปุริสบุคคลผู้น้อมใจไปใน
อานัญชฌาปัตติ ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่อานัญชฌาปัตติเท่านั้น ย่อมตริภิก ย่อม
ตรองธรรมอันควรแก่อานัญชฌาปัตติ คบแต่คนชนิดเดียวกัน และถึงความพอใจ
กับคนเช่นนั้น แต่เมื่อมีใครพูดเรื่องเกี่ยวกับโลกามิส ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจีย
โลตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ ไม่คบคนชนิดนั้น และไม่ถึงความพอใจกับคนชนิดนั้น
เปรียบเหมือนใบไม้เหลือง หลุดจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดได้ ฉะนั้น
ดุรสุตถะ ฉะนั้นเหมือนกันแล เมื่อความเกี่ยวข้องในโลกามิสของปริส-
* บุคคลผู้น้อมใจไปในอานัญชฌาปัตติหลุดไปแล้ว บุคคลที่เป็นอย่างนั้น พึงทราบ
เถิดว่า เป็นปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในอานัญชฌาปัตติ พรากแล้วจากความเกี่ยว-
* ข้องในโลกามิส ฯ

[๗๓] ดุรสุตถะ ข้อที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้น้อม
ใจไปในอากิญจัญญายตนสมาบัติ นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ปุริสบุคคลผู้น้อมใจไป
ในอากิญจัญญายตนสมาบัติ ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่อากิญจัญญายตนสมาบัติ
เท่านั้น ย่อมตริภิก ย่อมตรอง ธรรมอันควรแก่อากิญจัญญายตนสมาบัติ คบแต่คน
ชนิดเดียวกัน และถึงความพอใจกับคนเช่นนั้น แต่เมื่อมีใครพูดเรื่องเกี่ยวกับ
อานัญชฌาปัตติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโลตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ ไม่คบคน
ชนิดนั้น และไม่ถึงความพอใจกับคนชนิดนั้น เปรียบเหมือนสีลาก่อน แดกออกเป็น
๒ ซีกแล้ว ย่อมเป็นของเชื่อมกันให้สนิทไม่ได้ ฉะนั้น ดุรสุตถะ
ฉะนั้นเหมือนกันแล เมื่อความเกี่ยวข้องในอานัญชฌาปัตติของปริสบุคคลผู้น้อม
ใจไปในอากิญจัญญายตนสมาบัติแตกไปแล้ว บุคคลที่เป็นอย่างนั้น พึงทราบ
เถิดว่า เป็นปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในอากิญจัญญายตนสมาบัติ พรากแล้วจากความ
เกี่ยวข้องในอานัญชฌาปัตติ ฯ

[๗๔] ดุรสุตถะ ข้อที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ พึงเป็นผู้น้อม
ใจไปในเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ปุริสบุคคลผู้
น้อมใจไปในเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่เนวสัญญา-
* นาสัญญายตนสมาบัติ ย่อมตริภิก ย่อมตรอง ธรรมอันควรแก่เนวสัญญานาสัญญา-
* ยตนสมาบัติ คบแต่คนเช่นเดียวกัน และถึงความพอใจกับคนเช่นนั้น แต่เมื่อมีใคร
พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับอากิญจัญญายตนสมาบัติ ย่อมไม่สนใจฟัง ไม่เจียโลตสดับ
ไม่ตั้งจิตรับรู้ ไม่คบคนชนิดนั้น และไม่ถึงความพอใจกับคนชนิดนั้น เปรียบ
เหมือนคนบริโภคโภชนะที่ถูกใจอิ่มหนำแล้ว พึงทิ้งเสีย ดุรสุตถะ เธอจะ
สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เขาจะพึงมีความปรารถนาในภัตนั้นบ้างไหมหนอ ฯ

ส. ข้อนี้น่ามิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ส. เพราะวาทโน้น ตนเองรู้สึกว่าเป็นของปฏิกุลเสียแล้ว ฯ

พ. ดุรสุตถะ ฉะนั้นเหมือนกันแล เมื่อความเกี่ยวข้องในอากิญ-

* จัญญายตนสมาบัติ อันปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
คายได้แล้ว บุคคลที่เป็นอย่างนี้นั้น ฟังทราบเกิดว่า เป็นปริสบุคคลผู้น้อมใจไป
ในแนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ พรากรแล้วจากความเกี่ยวข้องในอากิญจัญญ-
*ยัตนสมาบัติ ฯ

[๗๕] ดุรสุตถะ ข้อมที่ปริสบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้น้อมใจ
ไปในนิพพานโดยชอบ นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในนิพพาน
โดยชอบ ถนัดแต่เรื่องที่เหมาะสมแก่นิพพานโดยชอบเท่านั้น ย่อมตริก ย่อมตรอง
ธรรมอันการแก่นิพพานโดยชอบ คบแต่คนเช่นเดียวกัน และถึงความเข้าใจกับ
คนเช่นนั้น แต่เมื่อมีใครพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับแนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ย่อม
ไม่สนใจฟัง ไม่เจียสโตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ ไม่คบคนชนิดนั้นและไม่ถึงความ
เข้าใจกับคนชนิดนั้น เปรียบเหมือนตาลยอดด้วนไม่อาจงอกงามได้อีก ฉะนั้น
ดุรสุตถะ ฉะนั้นเหมือนกันแล เมื่อความเกี่ยวข้องในแนวสัญญานาสัญญา-
*ยัตนสมาบัติ อันปริสบุคคลผู้น้อมใจไปในนิพพานโดยชอบตัดขาดแล้ว ถอนราก
ขึ้นแล้ว ไม่มีเหตุตั้งอยู่ได้ตั้งต้นตาล ถึงความเป็นไปไม่ได้แล้ว มีความไม่เกิด
ต่อไปเป็นธรรมดา บุคคลที่เป็นอย่างนี้นั้น ฟังทราบเกิดว่าเป็นปริสบุคคลผู้น้อม
ใจไปในนิพพานโดยชอบ พรากรแล้วจากความเกี่ยวข้องในแนวสัญญานาสัญญา-
*ยัตนสมาบัติ ฯ

[๗๖] ดุรสุตถะ ข้อมที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ฟังมีความดำริ
อย่างนี้ว่า พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหาไว้แล โทษอันเป็นพิษคืออริชา ย่อม
งอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละลูกศรคือตัณหานั้นได้แล้ว กำจัด
โทษอันเป็นพิษคืออริชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ นั้น
เป็นฐานะที่มีได้แล สิ่งที่เป็นผลเบื้องต้นฟังมีได้ดังนี้ คือ เธอประกอบเนื่องๆ
ซึ่งอารมณ์อื่น ไม่เป็นที่สบายของใจอันน้อมไปในนิพพานโดยชอบ ได้แก่ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งทสสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่สบายด้วยจักขุ ประกอบเนื่องๆ ซึ่งเสี่ยง
อันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ประกอบเนื่องๆ ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่สบายด้วยฆานะ
ประกอบเนื่องๆ ซึ่งรสอันไม่เป็นที่สบายด้วยชีวา ประกอบเนื่องๆ ซึ่งโณภูฏัพพะ
อันไม่เป็นที่สบายด้วยกาย ประกอบเนื่องๆ ซึ่งธรรมารมณ์อันไม่เป็นที่สบายด้วย
มโน เมื่อเธอประกอบเนื่องๆ ซึ่งทสสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่สบายด้วยจักขุ ซึ่ง
เสี่ยงอันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่สบายด้วยฆานะ ซึ่งรสอันไม่
เป็นที่สบายด้วยชีวา ซึ่งโณภูฏัพพะอันไม่เป็นที่สบายด้วยกาย ซึ่งธรรมารมณ์อัน
ไม่เป็นที่สบายด้วยมโนแล้ว รากะฟังตามกำจัดจิต เธอมีจิตถูกรากะตามกำจัด
แล้ว ฟังเข้าถึงความตาย หรือทุกข์ปางตาย เปรียบเหมือนบุรุษถูกลูกศรที่มีอาพิษ
อาบไว้อย่างหนาแล้ว มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของเขาให้หมอผ่าตัดรักษา หมอ
ผ่าตัดใช้ศาคตราชาและปากแผลของเขา ครั้นแล้วใช้เครื่องตรวจค้นหาลูกศร แล้ว
ถอนลูกศรออก กำจัดโทษคือพิษที่ยังมีเชื้อเหลือติดอยู่ จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลือติด
อยู่ จึงบอกอย่างนี้ว่า ดุรพ้อมหาจำเรียม เราถอนลูกศรให้ท่านเสร็จแล้ว โทษ
คือพิษเราก็กำจัดจนไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้ว ท่านหมดอันตราย และพึงบริโภค
โภชนะที่สบายได้ เมื่อท่านจะบริโภคโภชนะที่แสง ก็อย่าให้แผลต้องกำเริบ
และท่านต้องชะแผลทุกเวลา ทายาสมานปากแผลทุกเวลา เมื่อท่านชะแผลทุก
เวลา ทายาสมานปากแผลทุกเวลา อย่าให้น้ำเหลืองและเลือดรดปากแผลได้
และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดดไปเนื่องๆ เมื่อท่านเที่ยวตากลม ตากแดดไป
เนื่องๆ แล้วก็อย่าให้ละอองและของโสโครกติดตามทำลายปากแผลได้ ดุรพ้อม
มหาจำเรียม ท่านต้องคอยรักษาแผลอยู่จนกว่าแผลจะประสานกันไม่ได้ เพราะ
เขาทำสิ่งที่แสงนี้แล แผลจึงถึงความบวมได้ด้วยเหตุ ๒ ประการคือ ไม่
กำจัดของไม่สะอาดและโทษคือพิษอันยังมีเชื้อเหลือติดอยู่ เขามีแผลถึงความ
บวมแล้ว ฟังเข้าถึงความตาย หรือทุกข์ปางตายได้ ฉะนั้น ดุรสุตถะ ฉน
นั้นเหมือนกันแล ข้อมที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ฟังมีความดำริอย่างนี้ว่า
พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหาไว้แล โทษอันเป็นพิษคืออริชา ย่อมงอกงามได้
ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละลูกศรคือตัณหานั้นได้แล้ว กำจัดโทษ
อันเป็นพิษคืออริชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ นั้นเป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ฐานะที่มีได้ สิ่งที่เป็นผลเบื้องต้นพึงมีได้อย่างนี้ คือ เธอประกอบเนื่องๆ ซึ่ง
อารมณ์อื่น ไม่เป็นที่สบายของใจอันน้อมไปในนิพพานโดยชอบ ได้แก่ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งทัสสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่สบายด้วยจักขุ ประกอบเนื่องๆ ซึ่งเสียง
อันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ประกอบเนื่องๆ ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่สบายด้วยฆานะ
ประกอบเนื่องๆ ซึ่งรสอันไม่เป็นที่สบายด้วยชีวา ประกอบเนื่องๆ ซึ่ง
โผฏฐัพพะอันไม่เป็นที่สบายด้วยกาย ประกอบเนื่องๆ ซึ่งธรรมารมณ์อันไม่
เป็นที่สบายด้วยมโน เมื่อเธอประกอบเนื่องๆ ซึ่งทัสสนะ คือ รูปอื่น ไม่เป็น
สบายด้วยจักขุ ซึ่งเสียงอันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่สบาย
ด้วยฆานะ ซึ่งรสอันไม่เป็นที่สบายด้วยชีวา ซึ่งโผฏฐัพพะอันไม่เป็นที่สบาย
ด้วยกาย ซึ่งธรรมารมณ์อันไม่เป็นที่สบายด้วยมโนแล้ว รากะพึงตามกำจัดจิต
เธอมีจิตถูกรากะตามกำจัดแล้ว พึงเข้าถึงความตาย หรือทุกข์ปางตาย

ดูกรสุกกัฏฐะ ก็ความตายนี้ในวินัยของพระอรียะ ได้แก่อภิสันธุระที่ภิกษุ
บอกถึงสิกขาแล้วเวียนมาเพื่อเห็นเพศ ส่วนทุกข์ปางตายนี้ ได้แก่อภิสันธุระที่ภิกษุ
ต้องอาบัติมัวหมองข้อใดข้อหนึ่ง ฯ

[๓๓] ดูกรสุกกัฏฐะ ข้อที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ พึงมีความดำริ
อย่างนี้ว่า พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหาไว้แล ไทษอันเป็นพิษคืออริชชา ย่อม
งอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เราละลูกศรคือตัณหานั้นได้แล้ว กำจัดไทษ
อันเป็นพิษคืออริชชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ นั่นเป็น
ฐานะที่มีได้แล เมื่อใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบนั้นแล เธอไม่ประกอบเนื่องๆ
ซึ่งอารมณ์อื่น ไม่เป็นที่สบายของใจอันน้อมไปในนิพพานโดยชอบแล้ว ได้แก่ไม่
ประกอบเนื่องๆ ซึ่งทัสสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่สบายด้วยจักขุ ไม่ประกอบเนื่องๆ
ซึ่งเสียงอันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่สบาย
ด้วยฆานะ ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งรสอันไม่เป็นที่สบายด้วยชีวา ไม่ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งโผฏฐัพพะอันไม่เป็นที่สบายด้วยกาย ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งธรรมา-

* รมณ์อันไม่เป็นที่สบายด้วยมโน เมื่อเธอไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งทัสสนะคือรูปอื่น
ไม่เป็นที่สบายด้วยจักขุ ซึ่งเสียงอันไม่เป็นที่สบายด้วยโสต ซึ่งกลิ่นอันไม่เป็นที่
สบายด้วยฆานะ ซึ่งรสอันไม่เป็นที่สบายด้วยชีวา ซึ่งโผฏฐัพพะอันไม่เป็นที่
สบายด้วยกาย ซึ่งธรรมารมณ์อันไม่เป็นที่สบายด้วยมโน รากะก็ไม่ตามกำจัดจิต
เธอมีจิตไม่ถูกรากะตามกำจัดแล้ว ไม่พึงเข้าถึงความตาย หรือทุกข์ปางตาย เปรียบ
เหมือนบุรุษถูกลูกศรมียาพิษอาบไว้อย่างหนาแล้ว มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต
ของเขาให้หมอผ่าตัดรักษา หมอผ่าตัดใช้ศัตราช้ำและปากแผลของเขา ครั้นแล้ว
ใช้เครื่องตรวจค้นหาลูกศร แล้วถอนลูกศรออก กำจัดไทษคือพิษที่ยังมีเชื้อเหลือ
ติดอยู่ จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลืออยู่ จึงบอกอย่างนี้ว่า ดูกรพ่อมหาอำมาตย์ เราถอน
ลูกศรให้ท่านเสร็จแล้ว ไทษคือพิษเราก็กำจัดจนไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้ว ท่าน
หมดอันตราย และพึงบริโภคโภชนะที่สบายได้ เมื่อท่านจะบริโภคโภชนะที่เสวย
ก็อย่าให้แผลต้องกำเริบ และท่านต้องชะแผลทุกเวลา ทายาสมานปากแผลทุก
เวลา เมื่อท่านชะแผลทุกเวลา ทายาสมานปากแผลทุกเวลา อย่าให้น้ำเหลือง
และเลือดรดปากแผลได้ และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดดไปเนื่องๆ เมื่อท่าน
เที่ยวตากลมตากแดดไปเนื่องๆ แล้ว ก็อย่าให้ละอองและของโสโครกติดตาม
ทำลายปากแผลได้ ดูกรพ่อมหาอำมาตย์ ท่านต้องคอยรักษาแผลอยู่จนกว่าแผลจะ
ประสานกัน บุรุษนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า หมอถอนลูกศรให้เราเสร็จแล้ว ไทษ
คือพิษหมอก็กำจัดจนไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้ว เราหมดอันตราย เขาจึงบริโภค
โภชนะที่สบาย เมื่อบริโภคโภชนะที่สบายอยู่ แผลก็ไม่กำเริบ และชะแผลทุกเวลา
ทายาสมานปากแผลทุกเวลา เมื่อเขาชะแผลทุกเวลา ทายาสมานปากแผลทุกเวลา
น้ำเหลืองและเลือดก็ไม่รดปากแผล และเขาไม่เที่ยวตากลมตากแดดไปเนื่องๆ เมื่อ
เขาไม่เที่ยวตากลมตากแดดไปเนื่องๆ ละอองและของโสโครกก็ไม่ติดตามทำลาย
ปากแผล เขาคอยรักษาแผลอยู่ จนแผลหายประสานกัน เพราะเขาทำสิ่งที่สบาย
นี้แล แผลจึงหายได้ด้วย ๒ ประการ คือ กำจัดของไม่สะอาดและไทษคือพิษ
จนไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่แล้ว เขามีแผลหาย ผิวหนังสนิทแล้ว จึงไม่พึงเข้าถึง
ความตาย หรือทุกข์ปางตาย ฉนใด ดูกรสุกกัฏฐะ ฉนนั่นเหมือนกันแล ข้อที่
ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ พึงมีความดำริอย่างนี้ว่า พระสมณะตรัสลูกศรคือตัณหา
ไว้แล ไทษอันเป็นพิษคืออริชชา ย่อมงอกงามได้ด้วยฉันทราคะและพยาบาท เรา
ละลูกศรคือตัณหาได้แล้ว กำจัดไทษอันเป็นพิษคืออริชชาได้แล้ว จึงเป็นผู้มีใจ
น้อมไปในนิพพานโดยชอบ นั่นเป็นฐานะที่มีได้ เมื่อใจน้อมไปในนิพพานโดยชอบ
อยู่นั้นแล เธอไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งอารมณ์อื่น ไม่เป็นที่สบายของใจอันน้อมไป
ในนิพพานโดยชอบแล้ว ได้แก่ ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งทัสสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สหายด้วยจักขุ ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งเสียงอื่นไม่เป็นที่สหายด้วยโสต ไม่ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งกลิ่นอื่นไม่เป็นที่สหายด้วยฆานะ ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งรสอื่น ไม่เป็น
ที่สหายด้วยชีวาหา ไม่ประกอบเนื่องๆ ซึ่งโผฏฐัพพะอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยกาย ไม่
ประกอบเนื่องๆ ซึ่งธรรมารมณอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยมโน เมื่อเธอไม่ประกอบ
เนื่องๆ ซึ่งทสฺสนะคือรูปอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยจักขุ ซึ่งเสียงอื่น ไม่เป็นที่สหาย
ด้วยโสต ซึ่งกลิ่นอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยฆานะ ซึ่งรสอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยชีวาหา
ซึ่งโผฏฐัพพะอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยกาย ซึ่งธรรมารมณอื่น ไม่เป็นที่สหายด้วยมโน
แล้ว ราคะก็ไม่ตามก้าจัดจิต เธอมีจิตไม่ถูกราคะตามก้าจัดแล้ว ไม่พึงเข้าถึง
ความตาย หรือทุกข์ปางตาย

ดูกรสุณักขัตตะ เราอุปมาเปรียบเทียบดังนี้ เพื่อให้รู้เนื้อความ เนื้อความ
ในอุปมานี้ คำว่าแผล เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ โทษคือพิษ เป็นชื่อของ
อริชชา ลุกฺตร เป็นชื่อของตัณหา เครื่องตรวจเป็นชื่อของสติ ศาตรา เป็นชื่อของ
ปัญญาของพระอริยะะ หมอผ่าตัดเป็นชื่อของตถาคตผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้เองโดย
ชอบแล้ว ดูกรสุณักขัตตะ ข้อที่ภิกษุนั้นทำความสำรวมในอายตนะอันที่เป็น
กระทบ ๖ อย่าง รู้ดังนี้ว่า อุปธิเป็นรากเหง้าแห่งทุกข์ จึงเป็นผู้ปราศจากอุปธิ
พ้นวิเศษแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ จักน้อมกายหรือปล่อยจิตไปในอุปธิ นั้นไม่
ใช้ฐานะที่มีได้ เปรียบเหมือนภษณะมีน้ำดื่มเต็มเปี่ยม ถึงพร้อมด้วยสี ด้วยกลิ่น
ด้วยรส แต่ระคนด้วยยาพิษ เมื่อบุรุษผู้รักชีวิต ยัง ไม่อยากตาย ปรารถนาสุข
เกลียดทุกข์ พึงมาถึงเข้า ดูกรสุณักขัตตะ เธอสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน บุรุษ
นั้นจะพึงดื่ม น้ำที่เต็มเปี่ยมภษณะนั้น ทั้งๆ ที่รู้ว่า ดื่มแล้วจะเข้าถึงความตาย
หรือทุกข์ปางตาย บ้างไหมหนอ ฯ

สุ. ข้อนี้หามีได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๘] พ. ดูกรสุณักขัตตะ ฉะนั้นเหมือนกันแล ข้อที่ภิกษุนั้นทำความ
สำรวมในอายตนะอันเป็นที่กระทบ ๖ อย่าง รู้ดังนี้ว่าอุปธิเป็นรากเหง้าแห่งทุกข์ จึง
เป็นผู้ปราศจากอุปธิ พ้นวิเศษแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ จักน้อมกายหรือปล่อย
จิตไปในอุปธิ นั้นไม่ใช้ฐานะที่มีได้ ดูกรสุณักขัตตะ เปรียบเหมือนงูพิษ มีพิษ
ร้ายแรง เมื่อบุรุษผู้รักชีวิต ยัง ไม่อยากตาย ปรารถนาสุข เกลียดทุกข์ พึงมา
ถึงเข้า ดูกรสุณักขัตตะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน บุรุษนั้นจะพึงยื่นมือหรือ
หัวแม่มือให้แก่งูพิษ ที่มีพิษร้ายแรงนั้น ทั้งๆ ที่รู้ว่า ถูกงูกัดแล้ว จะเข้าถึง
ความตาย หรือทุกข์ปางตาย บ้างไหมหนอ ฯ

สุ. ข้อนี้หามีได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๙] พ. ดูกรสุณักขัตตะ ฉะนั้นเหมือนกันแล ข้อที่ภิกษุนั้นทำ
ความสำรวมในอายตนะเป็นที่กระทบ ๖ อย่าง รู้ดังนี้ว่า อุปธิเป็นรากเหง้าแห่งทุกข์
จึงเป็นผู้ปราศจากอุปธิ พ้นวิเศษแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ จักน้อมกายหรือ
ปล่อยจิตไปในอุปธิ นั้นไม่ใช้ฐานะที่มีได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว พระสุณักขัตตะลิขจิตวิบัติชื่นชม
ยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ สุนักขัตตสูตร ที่ ๕

๖. อาณชฺชัลปายสูตร (๑๐๖)

[๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมช็อกกัมมาสธรรม ของชาวกุรุ
ในแคว้นกุรุ สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๔๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กามไม่เที่ยง เป็น
ของว่างเปล่า เลื่อนหายไปเป็นธรรมดา ลักษณะของกามดังนี้ ได้ทำความล่อลวง
เป็นที่บันเทิงของคนพาล กามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญา
ทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นแดนแห่ง
มาร เป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นที่หากินของมาร ในกามนี้ ย่อมมีอกุศลลามกเหล่านี้
เกิดที่ใจคือ อภิขฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะบ้าง เป็นไป กามนั้นเอง ย่อม
เกิดเพื่อเป็นอันตรายแก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ ฯ

[๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นในเรื่องกามนั้น
ตั้งว่า กามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้ง
ที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นบ่วงแห่งมาร เป็นแดนแห่งมาร เป็นเหยื่อ
แห่งมาร เป็นที่หากินของมาร ในกามนี้ ย่อมมีอกุศลลามกเหล่านี้เกิดที่ใจ
คืออภิขฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะบ้าง เป็นไป กามนั้นเอง ย่อมเกิดเพื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

เป็นอันตรายแก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ โฉนหนอ เราพึงมีจิตเป็นมหัคคตะอย่างไพบูลย์ อริชฐานใจครอบโลกอยู่ เพราะเมื่อเรามีจิตเป็นมหัคคตะอย่างไพบูลย์ อริชฐานใจครอบโลกอยู่ อุกุศลลามกเกิดที่ใจ ได้แก่อภิชฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สारัมภะบ้าง นั้นจักไม่มี เพราะละอากุศลเหล่านั้นได้ จิตของเราที่ไม่เล็กน้อยนั้นแหละ จักกลายเป็นจิตหาประมาณมิได้ อันเราอบรมดีแล้ว เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอาณευสมมัตติ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออาณευสมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๑ ฯ

[๔๓] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกพิจารณาเห็นดังนี้ซึ่งกามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า ซึ่งรูปบางชนิดและรูปทั้งหมด คือ มหาภูต ๔ และรูปอาตมยมหาภูตทั้ง ๔ เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนี้ ด้วยประการนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอาณευสมมัตติ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออาณευสมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๒ ฯ

[๔๔] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า กามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้าและกามสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า รูปทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และรูปสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น ไม่ควรยินดี ไม่ควรบันเทิง ไม่ควรติดใจ เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอาณευสมมัตติ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงสภาพหาความหวั่นไหวมิได้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออาณευสมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๓ ฯ

[๔๕] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า กามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า รูปทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และรูปสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และอาณευสัญญา สัญญาทั้งหมดนี้ ย่อมดับ ไม่มีเหลือในที่ใด ที่นั่นคืออากิญจัญญายตนะ อันติ ประณีต เมื่ออริยสาวกปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงภพอากิญจัญญายตนะ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออากิญจัญญายตนะ-
* สมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๑ ฯ

[๔๖] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกอยู่ในปากติอยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า สิ่งนี้ว่างเปล่าจากตน หรือจากความเป็นของตน เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงภพอากิญจัญญายตนะ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออากิญจัญญายตนะสมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๒ ฯ

[๔๗] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราไม่มีในที่ไหนๆ สิ่งน้อยหนึ่งของใครๆ หามิได้ในเรา นั้นไม่ และสิ่งน้อยหนึ่งของเราก็ดำรงมิในที่ไหนๆ ไม่ ในใครๆ ย่อมไม่มีสิ่งน้อยหนึ่งเลย เมื่ออริยสาวกนั้นปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานั้นอยู่ จิตย่อมแผ่ใสในอายตนะ เมื่อมีความแผ่ใส ก็จะเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ หรือจะน้อมใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญานอันจะเป็นไปในภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญานเข้าถึงภพอากิญจัญญายตนะ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดุรกริษทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามืออากิญจัญญายตนะสมมัตติเป็นที่สบายข้อที่ ๓ ฯ

[๔๘] ดุรกริษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อริยสาวกย่อมพิจารณา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เห็นดังนี้ว่า กามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญา ทั้งที่มีใน
ภพนี้ ทั้งที่มีในภพนี้ รูปทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และรูปสัญญา
ทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และอาณนุสัญญา อากิญจัญญายตนสัญญา
สัญญาทั้งหมดนี้ ย่อมดับไม่มีเหลือในทีเดียว ที่นั่นคือเนวสัญญานาสัญญายตนะอันดี
ประณีต เมื่ออริยสาวกปฏิบัติแล้วอย่างนี้ เป็นผู้มากด้วยปฏิปทานน้อย จิตย่อม
ผ่องใสในอายตนะ เมื่อมีความผ่องใส ก็จะเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ หรือ
จะโน้มใจไปในปัญญาได้ในปัจจุบัน เมื่อตายไป ข้อที่วิญญาณอื่นจะเป็น ไปใน
ภพนั้นๆ พึงเป็นวิญญาณเข้าถึงภพเนวสัญญานาสัญญายตนะ นั้นเป็นฐานะที่มีได้
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่เราเรียกว่า ปฏิปทามิเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติเป็น
ที่สบาย ฯ

[๘๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้ทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติ
แล้วอย่างนี้ ย่อมได้อุเบกขาโดยเฉพาะด้วยคิดว่า สิ่งที่ไม่มียกไม่พึงมีแก่เรา และ
จักไม่มีแก่เรา เราจะละสิ่งที่กำลังมีอยู่ และมีมาแล้วนั้นๆ เสีย ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ภิกษุนั้นพึงปรินิพพานหรือหนอ หรือว่า ไม่พึงปรินิพพาน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุบางรูปพึงปรินิพพานในอรรถภาพ
นี้ก็มิ บางรูปไม่พึงปรินิพพานในอรรถภาพนี้ก็มิ ฯ

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ภิกษุ
บางรูปปรินิพพานในอรรถภาพนี้ก็มิ บางรูปไม่ปรินิพพานในอรรถภาพนี้ก็มิ ฯ

[๙๐] พ. ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติแล้วอย่างนี้
ย่อมได้อุเบกขาโดยเฉพาะด้วยคิดว่า สิ่งที่ไม่มียกไม่พึงมีแก่เรา และจักไม่มีแก่เรา
เราจะละสิ่งที่กำลังมีอยู่ และมีมาแล้วนั้นๆ เสีย เธอยินดี บันถึง ตัดใจอุเบกขา
นั้นอยู่ เมื่อเธอยินดี บันถึง ตัดใจอุเบกขานั้นอยู่ วิญญาณย่อมเป็นอันอาศัย
อุเบกขานั้น ยึดมั่นอุเบกขานั้น ดูกรอานนท์ ภิกษุผู้มีความยึดมั่นอยู่ ย่อมปรินิพพาน
ไม่ได้ ฯ

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุนั้นเมื่อเข้าถึงเอา จะเข้าถึงเอาที่ไหน ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ย่อมเข้าถึงเอาเนวสัญญานาสัญญายตนภพ ฯ

อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอทราบว่ ภิกษุนั้นเมื่อเข้าถึงเอา
ชื่อว่า ย่อมเข้าถึงเอาแดนอันประเสริฐสุดที่ควรเข้าถึงเอาหรือ ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ภิกษุนั้นเมื่อเข้าถึงเอา ย่อมเข้าถึงเอาแดนอันประเสริฐ
สุดที่ควรเข้าถึงเอาได้ ก็แดนอันประเสริฐสุดที่ควรเข้าถึงเอาได้นี้ คือ เนวสัญญานา-
*นาสัญญายตนะ ฯ

[๙๑] ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติแล้วอย่างนี้ ย่อม
ได้อุเบกขาโดยเฉพาะด้วยคิดว่า สิ่งที่ไม่มียกไม่พึงมีแก่เรา และจักไม่มีแก่เรา
เราจะละสิ่งที่กำลังมีอยู่ และมีมาแล้วนั้นๆ เสีย เธอไม่ยินดี ไม่บันถึง ไม่ตัดใจ
อุเบกขานั้นอยู่ เมื่อเธอไม่ยินดี ไม่บันถึง ไม่ตัดใจอุเบกขานั้นอยู่ วิญญาณก็
ไม่เป็นอันอาศัยอุเบกขานั้น และไม่ยึดมั่นอุเบกขานั้น ดูกรอานนท์ ภิกษุผู้ไม่มี
ความยึดมั่น ย่อมปรินิพพานได้ ฯ

อา. น้าอัครจารย์จริง พระพุทธเจ้าข้า ไม่น่าเป็นไปได้ พระพุทธเจ้าข้า
อาศัยเหตุนี้ เป็นอันว่า พระผู้มีพระภาคตรัสบอกปฏิปทาเครื่องข้ามพ้นโอฆะแก่
พวกข้าพระองค์แล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วิโมกข์ของพระอริยะเป็นไฉน ฯ

[๙๒] พ. ดูกรอานนท์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้
ซึ่งกามทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และกามสัญญาทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มี
ในภพหน้า ซึ่งรูปทั้งที่มีในภพนี้ ทั้งที่มีในภพหน้า และรูปสัญญาทั้งที่มีในภพนี้
ทั้งที่มีในภพหน้า ซึ่งอาณนุสัญญา ซึ่งอากิญจัญญายตนสัญญา ซึ่งเนวสัญญานา-
*นาสัญญายตนสัญญา ซึ่งสักกายะเท่าที่มีอยู่นี้ ซึ่งอมตะ คือความหลุดพ้นแห่งจิต

เพราะไม่ถือมั่น ดูกรอานนท์ ด้วยประการนี้แล เราแสดงปฏิปทามิอาณนุชสมาบัติ
เป็นที่สบายแล้ว เราแสดงปฏิปทามิอากิญจัญญายตนสมาบัติเป็นที่สบายแล้ว เรา
แสดงปฏิปทามิเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติเป็นที่สบายแล้ว อาศัยเหตุนี้ เป็น
อันเราแสดงปฏิปทาเครื่องข้ามพ้นโอฆะ คือวิโมกข์ของพระอริยะแล้ว ดูกรอานนท์
กิจได้อันศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์ อาศัยความอนุเคราะห์
พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราทำแล้วแก่พวกเธอ ดูกรอานนท์ นั้นโคนไม้
นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงฟังฉณาน อย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้เดือดร้อนใน
ภายหลัง นี่เป็นคำพราสสอนของเราแก่พวกเธอ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ ชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

๗. คณกโมคคัลลานสูตร (๑๐๗)

[๙๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกาวีสาขา มีการ
มารดา ในพระวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์คณกะ
โมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับ
พระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่
พระโคตมผู้เจริญ ตัวอย่างเช่นปราสาทของมีการมารดาหลังนี้ ย่อมปรากฏมีการ
ศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ คือกระทั่งโครงร่าง
ของบันไดขึ้นล่าง แม้พวกพราหมณ์เหล่านี้ ก็ปรากฏมีการศึกษาโดยลำดับ การ
กระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ คือ ในเรื่องเล่าเรียน แม้พวกนักรบ
เหล่านี้ ก็ปรากฏมีการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ
คือ ในเรื่องใช้อาวุธ แม้พวกข้าพเจ้าผู้เป็นนักคำนวณ มีอาชีพในทางคำนวณ
ก็ปรากฏมีการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ คือ
ในเรื่องนับจำนวน เพราะพวกข้าพเจ้าได้ศึกษาแล้ว เริ่มต้นให้นับอย่างนี้ว่า หนึ่ง
หมวดหนึ่ง สอง หมวดสอง สาม หมวดสาม สี่ หมวดสี่ ห้า หมวดห้า
หก หมวดหก เจ็ด หมวดเจ็ด แปด หมวดแปด เก้า หมวดเก้า สิบ
หมวดสิบ ย่อมให้นับไปถึงจำนวนร้อย ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระองค์อาจ
หรือหนอ เพื่อจะบัญญัติการศึกษาโดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติ
โดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ให้เหมือนอย่างนั้น ฯ

[๙๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ เราอาจบัญญัติการศึกษา
โดยลำดับ การกระทำโดยลำดับ การปฏิบัติโดยลำดับ ในธรรมวินัยนี้ได้ เปรียบ
เหมือนคนฝึกม้าผู้ฉลาด ได้ม้าอาชาไนยตัวงามแล้ว เริ่มต้นทีเดียว ให้ทำสิ่งควร
ให้ทำในเบื้องต้น ต่อไปจึงให้ทำสิ่งที่ควรให้ทำยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น ดูกรพราหมณ์
ฉันนั้นเหมือนกันแล ตถาคตได้บรูชที่ควรฝึกแล้วเริ่มต้น ย่อมแนะนำอย่างนี้ว่า
ดูกรภิกษุ มาเถิด เธอจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วย
อาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษา
ในสิกขาบททั้งหลายเถิด ฯ

[๙๕] ดูกรพราหมณ์ ในเมื่อภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร
ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ เป็นผู้เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทาน
ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดูกรภิกษุ
มาเถิด เธอจงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย เธอเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว
จงอย่าถือเอาโดยนินิต อย่าถือเอาโดยอนุพยัญชนะ จงปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุในทรี
อันมีการเห็นรูปเป็นเหตุ ซึ่งบุคคลผู้ไม่สำรวมอยู่ ฟังถูกอกุศลธรรมอันลามกคือ
อกิฆณาและโหมนัสครอบงำได้ จงรักษจักขุในทรี ถึงความสำรวมในจักขุในทรีเกิด
เธอได้ยั้งเสียงด้วยโสตแล้ว . . . เธอคุมกลิ่นด้วยฆานะแล้ว . . . เธอลิ้มรสด้วย
ชีวาแล้ว . . . เธอถูกต้องโณภูมิจึงด้วยกายแล้ว . . . เธอรู้ธรรมารมณ์ด้วยมโน
แล้ว จงอย่าถือเอาโดยนินิต อย่าถือเอาโดยอนุพยัญชนะ จงปฏิบัติเพื่อสำรวม
มโนในทรีอันมีการรู้ธรรมารมณ์เป็นเหตุ ซึ่งบุคคลผู้ไม่สำรวมอยู่ ฟังถูกอกุศลธรรม
อันลามกคืออกิฆณาและโหมนัสครอบงำได้ จงรักษามโนในทรี ถึงความสำรวมใน
มโนในทรีเกิด ฯ

[๙๖] ดูกรพราหมณ์ ในเมื่อภิกษุเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลายได้
ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดูกรภิกษุ มาเถิด เธอจงเป็นผู้รู้จักประมาณ
ในโภชนะ คือ ฟังบริโภคอาหาร พิจารณาโดยแยบคายว่า เราบริโภคมิใช่เพื่อ
จะเล่น มิใช่เพื่อจะมัวเมา มิใช่เพื่อจะประดับ มิใช่เพื่อจะตกแต่งร่างกายเลย
บริโภคเพียงเพื่อร่างกายดำรงอยู่ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อบรรเทาความลำบาก
เพื่ออ่อนแอกะหฬพรมจรรยเท่านั้น ด้วยอุบายนี้ เราจะป้องกันเวทนาเก่า ไม่ให้
เวทนาใหม่เกิดขึ้น และความเป็นไปแห่งชีวิต ความไม่มีโทษ ความอยู่สบาย
จักมีแก่เรา ฯ

[๙๗] ดูกรพราหมณ์ ในเมื่อภิกษุเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะได้ ตถาคต
ย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดูกรภิกษุ มาเถิด เธอจงเป็นผู้ประกอบเนืองๆ
ซึ่งความเป็นผู้ตื่นอยู่ คือ จงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอาวณิยธรรม ด้วยการเดิน
จงกรมและการนั่งตลอดวัน จงชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอาวณิยธรรม ด้วยการเดิน
จงกรมและการนั่งตลอดปฐมยามแห่งราตรี ฟังเอาเท้าซ้อนเท้า มีสติรู้สึกตัว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ทำความเข้าใจว่า จะลุกขึ้น ไว้ในใจแล้วสำเร็จสหัสโดยข้างเบื้องขวาตลอด
มัชฌิมนิกายแห่งราตรี จงลุกขึ้นชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอาวรณ์ธรรม ด้วยการเดิน
จงกรมและการนั่งตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรีเถิด ฯ

[๙๘] ดุรพราหมณ์ ในเมื่อภิกษุเป็นผู้ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความเป็นผู้
ตื่นอยู่ได้ ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรภิกษุ มาเถิด เธอจงเป็นผู้
ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ คือ ทำความรู้สึกตัวในเวลาก้าวไปและถอยกลับ
ในเวลาแลดูและเหลียวดู ในเวลาอเนกและเหยียดแขน ในเวลาทรงผ้าสังฆาฏี
บาตรและจีวร ในเวลาฉัน ดื่มน้ำ และลิ้มรส ในเวลาถ่ายอุจจาระและ
ปัสสาวะ ในเวลาเดิน ยืน นั่ง นอนหลับ ตื่น พุด และนิ่งเถิด ฯ

[๙๙] ดุรพราหมณ์ ในเมื่อภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะได้
ตถาคตย่อมแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรภิกษุ มาเถิด เธอจงพอใจเสนาสนะ
อันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง และ
ลอมฟางเถิด ภิกษุนั้นจึงพอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา
ขอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง และลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาต
ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า ละอภิกขมา
ในโลกแล้ว มีใจปราศจากอภิกขมาอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิกขมาได้
ละความชั่วคือพยาบาทแล้ว เป็นผู้มิจิตไม่พยาบาท อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล
ในสรรพสัตว์และภุชชอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความชั่วคือพยาบาทได้ ละถิ่น-

* มีพระแล้ว เป็นผู้มิจิตปราศจากถิ่นมีพระ มีอาโลกสัญญา มีสติสัมปชัญญะอยู่
ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถิ่นมีพระ ได้ ละอุทธีจกุกกจะแล้ว เป็นผู้ไม่พึงชาน
มิจิตสงบภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธีจกุกกจะ ได้ ละวิจิกิจฉา
แล้ว เป็นผู้ข่มความสงสัย ไม่มีปัญหาอะไรในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อม
ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้ ฯ

[๑๐๐] เธอครั้นละนิราศ ๕ ประการ อันเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมอง
ทำปัญญาให้ถ้อยกำลังนี้ได้แล้ว จึงสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้า
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน มีความ
ผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจารณ์
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้วางเฉยเพราะหน่ายปีติ
มีสติสัมปชัญญะอยู่ และสลายสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌานที่พระอรหังเรียกเธอ
ได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุขอยู่ เข้าจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์
เพราะอุเบกขาอยู่ ดุรพราหมณ์ ในพวกภิกษุที่ยังเป็นเสขะ ยังไม่บรรล
พระอรหัตตมรรค ยังปรารถนาธรรมที่เกษมจากโยคะอย่างหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้
อยู่นั้น เรามีคำพราสอนเห็นปานฉะนี้ ส่วนสำหรับภิกษุพวกที่เป็นอรหันตชินาสพ
อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรล
ประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ สิ้นสัญญาชนในภพแล้ว พ้นวิเศษแล้วเพราะผู้ชอบ
นั้น ธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่สบาย ในปัจจุบันและเพื่อสติ
สัมปชัญญะ ฯ

[๑๐๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ พราหมณ์คณะ โมคคัล-
* ลานะได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า สวากของพระโคตมผู้เจริญ อันพระโคตม
ผู้เจริญโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ ย่อมยินดีนิพพานอันมีความสำเร็จล่วงส่วน ทุก
รูปที่เดียวหรือหนอ หรือว่าบางพวกก็ไม่ยินดี ฯ

พ. ดุรพราหมณ์ สวากของเรา อันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บาง
พวกเพียงส่วนน้อย ยินดีนิพพานอันมีความสำเร็จล่วงส่วน บางพวกก็ไม่ยินดี ฯ

ค. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใน
เมื่อนิพพานก็ยังดำรงอยู่ ทางให้ถึงนิพพานก็ยังดำรงอยู่ พระโคตมผู้เจริญ
ผู้ชักชวนก็ยังดำรงอยู่ แต่ที่สวากของพระโคตมผู้เจริญ อันพระโคตมผู้เจริญ
โอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกเพียงส่วนน้อย จึงยินดีนิพพานอันมีความสำเร็จ
ล่วงส่วน บางพวกก็ไม่ยินดี ฯ

[๑๐๒] พ. ดุรพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้
ท่านชอบใจอย่างไร พึงพยากรณ์อย่างนั้น ดุรพราหมณ์ ท่านจะสำคัญความ
ข้อนั้นเป็นไฉน ท่านชำนานูทางไปเมืองราชคฤห์มิใช่หรือ ฯ

ค. แน่นอน พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรพราหมณ์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษผู้ปรารถนา
จะไปเมืองราชคฤห์ พึงมาในสำนักของท่าน เข้ามาหาท่านแล้วพูดอย่างนี้ว่า
ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงชี้ทางไปเมืองราชคฤห์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด ท่านพึงบอกแก่เขาอย่างนี้ว่า ดุรพ้อมหาจำเรียม มาเถิด
ทางนี้ ไปเมืองราชคฤห์ ท่านจงไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้ว จักเห็นบ้านชื่อนั้น
ไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้ว จักเห็นนิคมชื่อนั้น ไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้ว
จักเห็นสวนที่นำรินรมย์ ป่าที่นำรินรมย์ ภูมิภาคที่นำรินรมย์ สระโบกขรณีที่นำ
รินรมย์ของเมืองราชคฤห์ บุรุษนั้นอันท่านแนะนำพรา้งอยู่อย่างนี้ จำทางผิด
กลับเดินไปเสียตรงกันข้าม ต่อมา บุรุษคนที่สองปรารถนาจะ ไปเมืองราชคฤห์
พึงมาในสำนักของท่าน เข้ามาหาท่านแล้วพูดอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้า
ปรารถนาจะ ไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงชี้ทาง ไปเมืองราชคฤห์แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด
ท่านพึงบอกแก่เขาอย่างนี้ว่า ดุรพ้อมหาจำเรียม มาเถิด ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์
ท่านจงไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้ว จักเห็นบ้านชื่อนั้น ไปตามทางนั้นชั่วคราว
หนึ่งแล้ว จักเห็นนิคมชื่อนั้น ไปตามทางนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้ว จักเห็นสวนที่นำ
รินรมย์ ป่าที่นำรินรมย์ ภูมิภาคที่นำรินรมย์ สระโบกขรณีที่นำรินรมย์ของเมือง
ราชคฤห์ บุรุษนั้นอันท่านแนะนำพรา้งอยู่อย่างนี้ พึงไปถึงเมืองราชคฤห์โดย
สวัสดิ์ ดุรพราหมณ์ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ในเมื่อเมืองราชคฤห์
ก็ดำรงอยู่ ทางไปเมืองราชคฤห์ก็ดำรงอยู่ ท่านผู้ชี้แจงก็ดำรงอยู่ แต่กับุรุษอื่น
ท่านแนะนำพรา้งอย่างนี้ คนหนึ่งจำทางผิด กลับเดินไปทางตรงกันข้าม
คนหนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ์ ฯ

ค. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะอย่างไรได้ ข้าพเจ้า
เป็นแต่ผู้บอกทาง ฯ

[๑๐๓] พ. ดุรพราหมณ์ จันนั้นเหมือนกันแล ในเมื่อนิพพานก็
ดำรงอยู่ ทางไปนิพพานก็ดำรงอยู่ เราผู้ชักชวนก็ดำรงอยู่ แต่กัสาวกของเรา
อันเราโอวาทสั่งสอนอยู่อย่างนี้ บางพวกเพียงส่วนน้อย ยินดีนิพพานอันมีความ
สำเร็จล่วงส่วน บางพวกก็ไม่ยินดี ดุรพราหมณ์ ในเรื่องนี้ เราจะอย่างไรได้
தாகดเป็นแต่ผู้บอกหนทางให้ ฯ

[๑๐๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ พราหมณ์คณะ โมค-
*คัลลณะได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ บุคคลจำพวกที่
ไม่มีศรัทธา ประสงค์จะเลี้ยวชีวิต ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้
โอ้อวด มีมายา เจ้าเล่ห์ ฟุ้งซ่าน ยกตัว กลับกลอก ปากกล้า มีวาจา
เหลวไหล ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่
ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความเป็นผู้ดี ไม่มุ่งความเป็นสมณะ ไม่มีความเคารพ
กล้าในสิกขา มีความประพฤติมักมาก มีความปฏิบัติย่อหย่อน เป็นหัวหน้าใน
ทางเชื่อนแซ ทอดระในทางความสัจเจียบ เกียจคร้าน ละเลยความเพียร
หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว ไม่มั่นคง มีจิตรวนเร มีปัญญามืดมัว เป็นดังคนหนวก
คนใบ้ พระโคตมผู้เจริญ ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลจำพวกนั้น ส่วนพวกกัลลบุตรที่มี
ศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ไม่เป็นคน
เจ้าเล่ห์ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ยกตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า ไม่มีวาจาเหลวไหล
คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบเนื่องๆ ซึ่ง
ความเป็นผู้ดี มุ่งความเป็นสมณะ เคารพกล้าในสิกขา ไม่มีความประพฤติ
มักมาก ไม่มีความปฏิบัติย่อหย่อน ทอดระในทางเชื่อนแซ เป็นหัวหน้าใน
ความสัจเจียบ ปรารถนาความเพียร ส่งตนไปในธรรม ตั้งสติมั่น รู้สึกตัว
มั่นคง มีจิตแน่วแน่ มีปัญญา ไม่เป็นดังคนหนวก คนใบ้ พระโคตมผู้เจริญ
ย่อมอยู่ร่วมกับกัลลบุตรพวกนั้น ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เปรียบเหมือนบรรดาไม้ที่
มีรากหอม เขากล่าวกฤษณาว่าเป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มีแก่นหอม เขากล่าวแก่น
จันทน์แดงว่าเป็นเลิศ บรรดาไม้ที่มีดอกหอม เขากล่าวดอกมะลิว่าเป็นเลิศ
ฉันใด โอวาทของพระโคตมผู้เจริญ ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล บัณฑิตกล่าวได้ว่า
เป็นเลิศในบรรดาธรรมของครูอย่างพะที่นับว่าเยี่ยม แจ่มแจ้งแล้ว พระเจ้าข้า
แจ่มแจ้งแล้ว พระเจ้าข้า พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายมิใช่น้อย
เปรียบเหมือนนายของทีดำ หรือเปิดของทีปิด หรือบอกทางแก่คนหลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืดด้วยหวังว่า ผู้มีตาดีจักเห็นรูปทั้งหลายได้ ฉะนั้น
ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบ คณโกโมคคัลลนสูตร ที่ ๗

๘. โคปกโมคคัลลนสูตร (๑๐๘)

[๑๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

สมัยหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว ไม่นาน ท่านพระอานนท์ อยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร เป็นจอมแห่งมคธรัฐ ทรงระวางพระเจ้าปิชิโชต ๑- จึงรับสั่งให้ซ่อมแซมพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์นั่งสงบ ทรงบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ในเวลาเช้า ขณะนั้น ท่านมีความดำริดังนี้ว่า ยังเข้าเกินควรที่จะเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ก่อน ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปหาพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะยังที่ทำงานและที่อยู่เถิด ครั้นแล้วท่านพระอานนท์จึงเข้าไปยังที่นั้น พราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะแลเห็นท่านพระอานนท์เดินมาแต่ไกล จึงได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า นิมนต์เถิด พระอานนท์ผู้เจริญ ท่านมาดีแล้ว นานทีเดียวที่ท่านได้แวะเวียนมาที่นี่ นิมนต์นั่งเถิด นี้อาสนะแต่งตั้งไว้แล้ว ท่านพระอานนท์นั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้แล้ว ฝ่ายพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะ ก็ถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่งนั่งลง ฯ

[๑๐๖] พอนั่งเรียบร้อยแล้ว พราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะ ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่ง บ้างไหมหนอ ผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมทุกๆ ข้อ และทุกๆ ประการ ที่พระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธทรงถึงพร้อมแล้ว ฯ

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดูกุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่งผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมทุกๆ ข้อ และทุกๆ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธทรงถึงพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงให้มรรคที่ยังไม่อุบัติ ได้อุบัติ ที่ยังไม่เกิด ได้เกิด ตรัสบอกมรรคที่ยังไม่มีใครบอก ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้แจ้งมรรค และทรงฉลาดในมรรค ส่วน

๑. พระเจ้าจันเทปิชิโชต แห่งกรุงอุชเชนี ฯ

เหล่าสาวกในบัดนี้ เป็นผู้ดำเนินตามมรรค จึงถึงพร้อมในภายหลังอยู่ ก็แหละ คำพูดระหว่างท่านพระอานนท์กับพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะได้ค้างอยู่เพียงนี้ ฯ

[๑๐๗] ขณะนั้น วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ เทียวตรวจราชการในพระนครราชคฤห์ ได้เข้าไปยังที่ทำงานของพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะ ที่มิท่านพระอานนท์อยู่ด้วย แล้วได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ ณ บัดนี้ พระคุณท่านนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และพระคุณท่านพูดเรื่องอะไรค้างอยู่ในระหว่าง ฯ

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ดูกุรพราหมณ์ ในเรื่องที่พูดกันอยู่นี้ พราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะ ได้ถามอาตมาภาพอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมหนอ ผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมทุกๆ ข้อ และทุกๆ ประการ ที่พระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธทรงถึงพร้อมแล้ว เมื่อพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะถามแล้วอย่างนี้ อาตมาภาพได้ตอบ ดังนี้ว่า ดูกุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่งผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมทุกๆ ข้อ และทุกๆ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธทรงถึงพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงให้มรรคที่ยังไม่อุบัติ ได้อุบัติ ที่ยังไม่เกิด ได้เกิด ตรัสบอกมรรคที่ยังไม่มีใครบอก ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้แจ้งมรรค และทรงฉลาดในมรรค ส่วนเหล่าสาวกในบัดนี้เป็นผู้ดำเนินตามมรรค จึงถึงพร้อมในภายหลังอยู่ นี่เล่าคำพูดระหว่างอาตมาภาพกับพราหมณ์โคปกะ โมคคัลลานะได้ค้างอยู่ ต่อเนิ่นท่านก็มาถึง ฯ

[๑๐๘] ว. ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมหนอ อันพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ ฯ

อา. ดูกุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งอาตมาภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ ฯ

[๑๐๙] ว. ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมเล่า อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จล่วงลับไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

อา. ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระ
มารูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลวงลับ ไปแล้ว
ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหา
ได้ในบัดนี้ ฯ

ว. ข้าแต่พระอานนที่ผู้เจริญ ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอาศัยอย่างนี้ อะไรเล่าจะ
เป็นเหตุแห่งความสามัคคีกันโดยธรรม ฯ

อา. ดุรพราหมณ์ อาตมภาพทั้งหลายมิใช่ไม่มีที่พึ่งอาศัยเลย พวก
อาตมภาพมีที่พึ่งอาศัย คือ มีธรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ฯ

[๑๑๐] ว. ข้าแต่พระอานนที่ผู้เจริญ กระผมถามพระคุณเจ้าดังนี้ว่า
มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมหนอ อันพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ทรงแต่งตั้งไว้ว่า
เมื่อเราลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้า
ทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ พระคุณเจ้าตอบว่า ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้
สักรูปหนึ่ง อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธ ทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่
พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาในบัดนี้ กระผมถาม
ต่อไปว่า มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมเล่า อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมารูปด้วยกัน
สมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้
จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้
พระคุณเจ้าตอบว่า ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็น
เถระมารูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลวงลับ ไป
แล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึง
เข้าไปหาได้ในบัดนี้ และกระผมถามต่อไปว่า ก็เมื่อไม่มีที่พึ่งอาศัยอย่างนี้ อะไร
เล่าจะเป็นเหตุแห่งความสามัคคีกันโดยธรรม พระคุณเจ้าตอบว่า ดุรพราหมณ์
อาตมภาพทั้งหลายมิใช่ไม่มีที่พึ่งอาศัย พวกอาตมภาพมีที่พึ่งอาศัย คือ มีธรรมเป็นที่
พึ่งอาศัย ข้าแต่พระอานนที่ผู้เจริญ ก็คำที่พระคุณเจ้ากล่าวแล้วนี้ กระผมจะพึง
เห็นเนื้อความได้อย่างไร ฯ

[๑๑๑] อา. ดุรพราหมณ์ มีอยู่แล ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่
ภิกษุทั้งหลาย ทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ทกๆ วันอุโบสถ อาตมภาพ
ทั้งหลายเท่าที่มีอยู่นั้น จะเข้าไปอาศัยคามเขตแห่งหนึ่งอยู่ ทกๆ รูปจะประชุม
ร่วมกัน ครั้นแล้วจะเชิญภิกษุรูปที่สวดปาติโมกข์ได้ ให้สวด ถ้าขณะที่สวด
ปาติโมกข์อยู่ ปรากฏภิกษุมิอาจบิณฑบาตและโทษที่ล่วงละเมิด อาตมภาพทั้งหลายจะให้
เร่อทำตามธรรม ตามคำที่ทรงสั่งสอนไว้ เพราะฉะนั้น เป็นอันว่า ภิกษุผู้เจริญ
ทั้งหลาย มิได้ให้พวกอาตมภาพกระทำ ธรรมต่างหากให้พวกอาตมภาพกระทำ ฯ

ว. ข้าแต่พระอานนที่ผู้เจริญ มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมหนอ ซึ่ง
พระคุณเจ้าทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ครั้นสักการะ เคารพแล้ว
ยอมเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้ ฯ

อา. ดุรพราหมณ์ มีอยู่รูปหนึ่งแล ซึ่งอาตมภาพทั้งหลาย สักการะ
เคารพ นับถือ บูชา ครั้นสักการะ เคารพแล้ว ยอมเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้ ฯ

[๑๑๒] ว. ข้าแต่พระอานนที่ผู้เจริญ กระผมถามพระคุณเจ้าดังนี้ว่า
มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมหนอ อันพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ทรงแต่งตั้งไว้ว่า
เมื่อเราลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้า
ทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ พระคุณเจ้าตอบว่า ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลย
แม้สักรูปหนึ่ง อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้
จักเป็นที่พึ่งอาศัยของท่านทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายจะพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้
กระผมถามต่อไปว่า มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้างไหมเล่า อันสงฆ์ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมา
รูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จลวงลับ ไปแล้ว
ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายจะพึงเข้าไปหา
ได้ในบัดนี้ พระคุณเจ้าตอบว่า ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่ง อันสงฆ์
ที่ภิกษุผู้เป็นเถระมารูปด้วยกันสมมติแล้ว แต่งตั้งไว้ว่า เมื่อพระผู้มีพระภาค
เสด็จลวงลับ ไปแล้ว ภิกษุรูปนี้จักเป็นที่พึ่งอาศัยของเราทั้งหลาย ซึ่งอาตมภาพ
ทั้งหลายจักพึงเข้าไปหาได้ในบัดนี้ กระผมถามต่อไปว่า มีภิกษุสักรูปหนึ่งบ้าง
ไหมหนอ ซึ่งพระคุณเจ้าทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ครั้น
สักการะ เคารพแล้ว ยอมเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้ พระคุณเจ้าตอบว่า ดุร-

* พราหมณ์ มีอยู่รูปหนึ่งแล ซึ่งอาตมภาพทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ครันลักการะ เคารพแล้ว ย่อมเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้ ข้าแต่พระอานนท์ผู้เจริญ
คำที่พระคุณเจ้ากล่าวแล้วนี้ กระผมจะพึงเห็นเนื้อความได้อย่างไร ฯ

[๑๑๓] อา. ดูกุรพราหมณ์ มียูแล ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรัสบอกธรรมเป็นที่ตั้งแห่ง
ความเลื่อมใสไว้ ๑๐ ประการ บรรดาพวกอาตมภาพ รูปใดมีธรรมเหล่านั้น
อาตมภาพทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชารูปนั้น ครันลักการะ
เคารพแล้ว ย่อมเข้าไปอาศัยอยู่ในบัดนี้ ธรรม ๑๐ ประการเป็นไฉน ดูกุ
พราหมณ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และ
โคจรอยู่ ย่อมเป็นผู้เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบท
ทั้งหลาย

(๒) เป็นพหูสูตร ทรงการศึกษา สังสมการศึกษา ธรรมที่งามในเบื้องต้น
งามในท่ามกลาง งามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศ
พรหมจรรย์บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง เห็นปานนั้น ย่อมเป็นอันเธอได้สดับแล้วมาก
ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก เพ่งตามได้ด้วยใจ แหงตลอดดีด้วยความเห็น

(๓) เป็นผู้สิ้นโดยด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย
เภสัชบริวาร

(๔) เป็นผู้ได้มาน ๔ อันเกิดมีในมหัคคตจิตเครื่องอยู่สบายในปัจจุบัน
ตามความปรารถนา ได้ไม่ยาก ไม่ลำบาก

(๕) ย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอเนกประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้
หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ปรากฏตัวหรือหายตัวไปนอกฝา นอกกำแพง นอกภูเขา
ได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ทำการผุดขึ้นและต่ำลงในแผ่นดิน เหมือนใน
น้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศโดยบัลลังก์
เหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์และพระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอานุภาพมากปานจะ
นี้ด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

(๖) ย่อมฟังเสียงทั้งสอง คือ เสียงทิพย์ และเสียงมนุษย์ ทั้งที่ไกล
และที่ใกล้ได้ด้วยทิพย์โสตธาตุ อันบริสุทธิ์ ล่วงโสตของมนุษย์

(๗) ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น และบุคคลอื่นได้ด้วยใจ คือ จิตมีราคะ
ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่าจิต
มีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่าจิตมีโมหะ
หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิตฟุ้งซ่าน
ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่าจิตเป็นมหัคคตะ จิตไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่า
จิตไม่เป็นมหัคคตะ จิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิต
อื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตตั้งมั่นก็รู้ว่าจิตตั้งมั่น หรือจิตไม่ตั้งมั่นก็รู้ว่า
จิตไม่ตั้งมั่น จิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่าจิตหลุดพ้นแล้ว หรือจิตยังไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าจิต
ยังไม่หลุดพ้น

(๘) ย่อมระลึกขันธ์ที่อยู่อาศัยในชาติก่อนได้เป็นอเนกประการ คือ ระลึก
ได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง
ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง
พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายสังวัฏฏ์บ้าง หลายวิวัฏฏ์บ้าง หลายสังวัฏฏ์-

*วิวัฏฏ์บ้าง ว่าในชาติโน้น เรามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้
มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้ เรานั้นเคลื่อนจาก
ชาตินั้นแล้ว บังเกิดในชาติโน้น แม้ในชาตินั้น เราก็มียุขอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้
มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้
เรานั้นเคลื่อนจากชาตินั้นแล้ว จึงเข้าถึงในชาตินี้ ย่อมระลึกขันธ์ที่อยู่อาศัยในชาติ
ก่อนได้เป็นอเนกประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ เช่นนี้

(๙) ย่อมมองเห็นหมู่สัตว์ กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิว
พรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักข
ของมนุษย์ ฯลฯ ๑- ย่อมมองเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต
มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักข
ของมนุษย์ ย่อมทราบชัดหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม เช่นนี้

(๑๐) ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะ
ทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ ฯ

ดูกุรพราหมณ์ เหล่านี้แล ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการ
อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ
ตรัสบอกไว้ บรรดาพวกอาตมภาพ รูปใดมีธรรมเหล่านั้น อาตมภาพทั้งหลายย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ลักขณการะ เคารพ นับถือ บูชารูปนั้น ครั้นลักขณการะ เคารพแล้ว ย่อมเข้าไป
อาศัยอยู่ในบัดนี้ ฯ

[๑๑๔] เมื่อท่านพระอานนทกล่าวแล้วอย่างนี้ วัสสการพราหมณ์มหา-

*อำมาตย์แห่งนครรัฐ ได้เรียกอุปนันทะเสนาบดีมาพูดว่า ดุรเสนาบดี ท่านจะ
สำคัญความข้อนี้เป็นไฉน ที่พระคุณเจ้าเหล่านี้ ลักขณการะธรรมที่ควรลักขณการะ

๑๑. ดูข้อ ๒๕

เคารพธรรมที่ควรเคารพ นับถือธรรมที่ควรนับถือ บูชาธรรมที่ควรบูชาอยู่อย่างนี้
ตกลงพระคุณเจ้าเหล่านี้ ย่อมลักขณการะธรรมที่ควรลักขณการะ เคารพธรรมที่ควรเคารพ
นับถือธรรมที่ควรนับถือ บูชาธรรมที่ควรบูชา ก็ในเมื่อพระคุณเจ้าเหล่านั้นจะไม่
พึงลักขณการะ เคารพ นับถือ บูชาสิ่งนี้ พระคุณเจ้าเหล่านั้น จะพึงลักขณการะ
เคารพ นับถือ บูชาสิ่งใด แล้วจะเข้าไปอาศัยสิ่งใดอยู่ได้เล่า ฯ

[๑๑๕] ต่อนั้น วัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งนครรัฐ ถามท่าน
พระอานนทดังนี้ว่า ก็เวลานี้ พระอานนทอยู่ที่ไหน ฯ

อา. ดุรพราหมณ์ เวลานี้ อาตมภาพอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน ฯ

ว. ข้าแต่พระอานนทผู้เจริญ ก็พระวิหารเวฬุวัน เป็นที่รื่นรมย์ เยียบเสียง
และ ไม่อีกที่กตกริกโครม มีลมพัดเย็นสบาย เป็นที่พักผ่อนของมนุษย์ สมควรแก่
การหลีกออกเร้นอยู่หรือ ฯ

อา. ดุรพราหมณ์ แน่นอน พระวิหารเวฬุวัน จะเป็นที่รื่นรมย์ เยียบ
เสียง และ ไม่อีกที่กตกริกโครม มีลมพัดเย็นสบาย เป็นที่พักผ่อนของมนุษย์
สมควรแก่การหลีกออกเร้นอยู่ ก็ด้วยมีผู้รักษาคุ้มครองเช่นท่าน ฯ

[๑๑๖] ว. ข้าแต่พระอานนทผู้เจริญ ความจริง พระวิหารเวฬุวัน
จะเป็นที่รื่นรมย์ เยียบเสียง และ ไม่อีกที่กตกริกโครม มีลมพัดเย็นสบาย เป็นที่
พักผ่อนของมนุษย์ สมควรแก่การหลีกออกเร้นอยู่ ก็ด้วยมีพระคุณเจ้าทั้งหลาย
เพ่งฉานและมีมานเป็นปรกติต่างหาก พระคุณเจ้าทั้งหลายทั้งเพ่งฉานและมีมาน
เป็นปรกติทีเดียว ข้าแต่พระอานนทผู้เจริญ กระผมขอเล่าถวาย สมัยหนึ่ง
พระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ภูคาราศาลา ในป่ามหาวัน เขตพระนคร
เวสาลี ครั้งนั้นแล กระผมเข้าไปเฝ้าพระโคตมผู้เจริญพระองค์นั้นยังที่ประทับ ณ
ภูคาราศาลา ป่ามหาวัน ณ ที่นั้นแล พระองค์ได้ตรัสถามภาทโดยอเนกปริยาย
พระองค์ทั้งเป็นผู้เพ่งฉานและเป็นผู้มีมานเป็นปรกติ แต่กัทรังสรรเสริญฉาน
ทั้งปวง ฯ

[๑๑๗] อา. ดุรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญ
ฉานทั้งปวงก็มีไซ้ ไม่ทรงสรรเสริญฉานทั้งปวงก็มีไซ้ พระองค์ไม่ทรงสรรเสริญ
ฉานเช่นไร ดุรพราหมณ์ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ มีใจริจจวนด้วยกามราคะ
ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และ ไม่รู้จักสลัดกามราคะอันเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็น
จริง เธอยอมเพ่งเล็ง จดจ่อ ปักใจ มุ่งหมายเฉพาะกามราคะ ทำกามราคะไว้
ในภายใน มีใจเป็นปวนด้วยพยาบาท ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และ ไม่รู้จักสลัด
พยาบาทอันเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง เธอยอมเพ่งเล็ง จดจ่อ ปักใจ
มุ่งหมายเฉพาะพยาบาท ทำพยาบาทไว้ในภายใน มีใจก่อดกด้วยถีนมิทธะ
ถูกถีนมิทธะครอบงำอยู่ และ ไม่รู้จักสลัดถีนมิทธะอันเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็น
จริง เธอยอมเพ่งเล็ง จดจ่อ ปักใจ มุ่งหมายเฉพาะถีนมิทธะ ทำถีนมิทธะไว้
ในภายใน มีใจก่อดกด้วยอุทธัจจกุกกจะ ถูกอุทธัจจกุกกจะครอบงำอยู่
และ ไม่รู้จักสลัดอุทธัจจกุกกจะอันเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง เธอยอมเพ่งเล็ง
จดจ่อ ปักใจ มุ่งหมายเฉพาะอุทธัจจกุกกจะ ทำอุทธัจจกุกกจะไว้ในภายใน
มีใจก่อดกด้วยวิจิกิจฉา ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และ ไม่รู้จักสลัดวิจิกิจฉาอันเกิด
ขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง เธอยอมเพ่งเล็ง จดจ่อ ปักใจ มุ่งหมายเฉพาะ
วิจิกิจฉา ทำวิจิกิจฉาไว้ในภายใน ดุรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ไม่ทรงสรรเสริญฉานเช่นนี้แล ดุรพราหมณ์ ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรง
สรรเสริญฉานเช่นไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
เข้าปฐมฉาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่เร็วเวกอยู่ เข้าทุติยฉาน มีความ
ผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบ วิตกและวิจารณ์
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้วางเฉยเพราะหน่ายปิติ
มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฉานที่พระอรិยะเรียกเธอ
ได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติอยู่เป็นสุขอยู่ เข้าจตตฉาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโหม่นัสก่อนๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์เพราะ
อุเบกขาอยู่ ดุรพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงสรรเสริญฉานเช่นนี้
แล ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๑๑๘] ว. ข้าแต่พระอานนทผู้เจริญ เป็นอันว่า พระโคตมผู้เจริญ พระองค์นั้น ทรงดีเตียนณานที่ควรดีเตียน ทรงสรรเสริญณานที่ควรสรรเสริญ เอาละ กระผมมีกิจมาก มีกรณียะมาก จะขอลาไปในบัดนี้ ฯ

อา. ดุรพราหมณ์ ขอท่านโปรดสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ต่อนั้น วิสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งมครรัฐ ขึ้นชมยินดีภายิตของท่านพระอานนท แล้ว ลูกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๑๑๙] ครั้นนั้นแล เมื่อวิสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งมครรัฐ หลีกไปแล้วไม่นาน พราหมณ์โคปะกะ โมคคัลลณะ ได้กล่าวกะท่านพระอานนท ดังนี้ว่า ปัญหาของกระผม ซึ่งกระผมได้ถามพระอานนทผู้เจริญนั้น พระคุณเจ้า ยังมีได้พยากรณ์แก่กระผมเลย ฯ

ท่านพระอานนทกล่าวว่า ดุรพราหมณ์ เราได้กล่าวแก่ท่านแล้วมิใช่หรือว่า ดุรพราหมณ์ ไม่มีเลยแม้สักรูปหนึ่งผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมทุกๆ ข้อ และทุกๆ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธทรงถึงพร้อมแล้ว เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงให้มรรคที่ยัง ไม่อุบัติ ได้อุบัติที่ยัง ไม่เกิด ได้เกิด ตรัสบอกมรรคที่ยัง ไม่มีใครบอก ทรงทราบชัดมรรค ทรงรู้แจ้งมรรค และทรงฉลาดในมรรค ส่วนเหล่าสาวกในบัดนี้ เป็นผู้ดำเนินตามมรรค จึงถึงพร้อมในภายหลังอยู่ ฯ

จบ โคปกโมคคัลลนสูตร ที่ ๘

๙. มหาปณณมสูตร (๑๐๙)

[๑๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกา วิสาขา มีการมารดา ในพระวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อม ประทับนั่งกลางแจ้ง ในราตรีมีจันทร์เพ็ญ วันนั้นเป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ขณะนั้น ภิกษุรูปหนึ่งลูกจากอาสนะ ห่มจีวรเจริ่งป่าข้างหนึ่ง ประณมอัญชลีไปทางที่ประทับของพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะขอทูลถามปัญหาสักเล็กน้อย กะพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจะประทานโอกาสเพื่อพยากรณ์ปัญหาแก่ข้าพระองค์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรภิกษุ ถ้าอย่างนั้น เธอจงนั่งลงยังอาสนะของตน ประสงค์จะถามปัญหาข้อใด ก็ถามเถิด ฯ

[๑๒๑] ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปนั้นนั่งยังอาสนะของตนแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุปาทานขันธ คือ รูปาทานขันธ เวทณูปาทานขันธ สัญญูปาทานขันธ สังขารูปาทานขันธ วิญญาณูปาทานขันธ มี ๕ ประการเท่านี้หรือหนอแล ฯ

พ. ดุรภิกษุ อุปาทานขันธ มี ๕ ประการเท่านี้ คือ รูปาทานขันธ เวทณูปาทานขันธ สัญญูปาทานขันธ สังขารูปาทานขันธ วิญญาณูปาทานขันธ ฯ

ภิกษุนั้นกล่าว ขึ้นชม ยินดีพระภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แล้วทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ มีอะไรเป็นมูล ฯ

พ. ดุรภิกษุ อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ มีฉันทะเป็นมูล ฯ

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุปาทานกับอุปาทานขันธ ๕ นั้นอย่างเดียวกันหรือ หรือว่าอุปาทานอื่นจากอุปาทานขันธ ๕ ฯ

พ. ดุรภิกษุ อุปาทานกับอุปาทานขันธ ๕ นั้น จะอย่างเดียวกันก็มีใช่ อุปาทานจะอื่นจากอุปาทานขันธ ๕ ก็มีใช่ ดุรภิกษุ ความกำหนดพอใจ ในอุปาทานขันธ ๕ นั้นแล เป็นตัวอุปาทานในอุปาทานขันธ ๕ นั้น ฯ

[๑๒๒] ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความต่างแห่งความกำหนด พพอใจในอุปาทานขันธทั้ง ๕ พึงมีหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า มี แล้วตรัสว่า ดุรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ขอเราพึงมีรูปร่างนี้ เวทนาอย่างนี้ สัญญาอย่างนี้ สังขารอย่างนี้ ญาณอย่างนี้ ในอนาคตกาลเกิด ดุรภิกษุ อย่างนี้แล เป็นความต่างแห่งความกำหนดพอใจในอุปาทานขันธทั้ง ๕ ฯ

[๑๒๓] ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขันธทั้งหลายมีชื่อเรียกว่าขันธ ได้ด้วยเหตุเท่าไร ฯ

พ. ดุรภิกษุ รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกล หรือในที่ใกล้ก็ตาม นี่เป็นรูปชั้น
เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็น
ไปภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม
อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม นี่เป็นเวทนาชั้น สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่
เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอก
ก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้
ก็ตาม นี่เป็นสัญญาชั้น สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็น
อนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือ
ละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม นี่เป็น
สังขารชั้น วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็น
ปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลว
หรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม นี่เป็นวิญญาณชั้น ดุรภิกษ
ชั้นทั้งหลาย ย่อมมีชื่อเรียกว่าชั้น ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล ฯ

[๑๒๔] กิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย
แห่งการบัญญัติรูปชั้น อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติ
เวทนาชั้น อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติ สัญญาชั้น
อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติสังขารชั้น อะไรหนอแล
เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติวิญญาณชั้น ฯ

พ. ดุรภิกษ มหาสูตร ๔ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติรูป
ชั้น ผัสสะเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติเวทนาชั้น ผัสสะเป็นเหตุ
เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติสัญญาชั้น ผัสสะเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติ
สังขารชั้น นามรูปเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการบัญญัติวิญญาณชั้น ฯ

[๑๒๕] กิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็สักกายทฐิ จะมีได้อย่างไร ฯ
พ. ดุรภิกษ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้เห็นพระอริยะ
ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ
ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเล็งเห็นรูปโดย
ความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีรูปบ้าง เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง เล็งเห็น
อัตตาในรูปบ้าง ย่อมเล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีเวทนา
บ้าง เล็งเห็นเวทนาในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาในเวทนาบ้าง ย่อมเล็งเห็นสัญญา
โดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีสัญญาบ้าง เล็งเห็นสัญญาในอัตตาบ้าง
เล็งเห็นอัตตาในสัญญาบ้าง ย่อมเล็งเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็น
อัตตาวามีสังขารบ้าง เล็งเห็นสังขารในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาในสังขารบ้าง
ย่อมเล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีวิญญาณบ้าง เล็ง
เห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง ดุรภิกษ อย่างนี้แล
สักกายทฐิจึงมีได้ ฯ

[๑๒๖] กิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สักกายทฐิจะไม่มีได้อย่างไร ฯ
พ. ดุรภิกษ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้เห็น
พระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ฝึกดีแล้วในธรรมของพระอริยะ ได้เห็น
สัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ฝึกดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เล็งเห็น
รูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาวามีรูปบ้าง ไม่เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง
ไม่เล็งเห็นอัตตาในรูปบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็ง
เห็นอัตตาวามีเวทนาบ้าง ไม่เล็งเห็นเวทนาในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาในเวทนา
บ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นสัญญาโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาวามีสัญญาบ้าง
ไม่เล็งเห็นสัญญาในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาในสัญญาบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็น
สังขารโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาวามีสังขารบ้าง ไม่เล็งเห็นสังขาร
ในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาในสังขารบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็น
อัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาวามีวิญญาณบ้าง ไม่เล็งเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่
เล็งเห็นอัตตาในวิญญาณบ้าง ดุรภิกษ อย่างนี้แล สักกายทฐิจึงไม่มี ฯ

[๑๒๗] กิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นคุณเป็นโทษ เป็น
ทางสลัดออกในรูป อะไรเป็นคุณ เป็นโทษ เป็นทางสลัดออกในเวทนา อะไร
เป็นคุณ เป็นโทษ เป็นทางสลัดออกในสัญญา อะไรเป็นคุณ เป็นโทษ เป็น
ทางสลัดออกในสังขาร อะไรเป็นคุณ เป็นโทษ เป็นทางสลัดออกในวิญญาณ ฯ

พ. ดุรภิกษ อาการที่สุขสมนัสอาศัยรูปเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในรูป
อาการที่รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในรูป
อาการที่กำจัดฉันทราคะ ละฉันทราคะ ในรูปได้ นี่เป็นทางสลัดออกในรูป
อาการที่สุขสมนัสอาศัยเวทนาเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในเวทนา อาการที่เวทนาไม่เที่ยง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในเวทนา อาการที่กำจัด
ฉันทระคะ ละฉันทระคะในเวทนาได้ นี่เป็นทางสลัดออกในเวทนา อาการที่สุข
โสมนัสอาศัยสัญญาเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในสัญญา อาการที่สัญญาไม่เที่ยง เป็นทุกข์
มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในสัญญา อาการที่กำจัดฉันทระคะ
ละฉันทระคะในสัญญาได้ นี่เป็นทางสลัดออกในสัญญา อาการที่สุขโสมนัส
อาศัยสังขารเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในสังขาร อาการที่สังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มี
ความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในสังขาร อาการที่กำจัดฉันทระคะ
ละฉันทระคะในสังขารได้ นี่เป็นทางสลัดออกในสังขาร อาการที่สุขโสมนัสอาศัย
วิญญาณเกิดขึ้น นี่เป็นคุณในวิญญาณ อาการที่วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความ
แปรปรวนไปเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษในวิญญาณ อาการที่กำจัดฉันทระคะ
ละฉันทระคะในวิญญาณได้ นี่เป็นทางสลัดออกในวิญญาณ ฯ

[๑๒๘] ก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เมื่อรู้ เมื่อเห็นอย่างไรจึงไม่มี
อนุสัยคือความถือตัวว่าเป็นเรา ว่าของเรา ในกายอันมีวิญญาณนี้ และในนิมิตทั้ง
หมดในภายนอก ฯ

พ. ดูกุรภิกษุ บุคคลเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า รูป
อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปใน
ภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ใน
ที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของ
เรา เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอก
ก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้
ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เห็นด้วย
ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต
ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายใน หรือมีในภายนอกก็ตาม
หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้ง
หมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เห็นด้วยปัญญาอัน
ชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็น
อนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือ
ละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น
ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความ
เป็นจริงดังนี้ว่า วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้ง
ที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม
เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา
ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ดูกุรภิกษุ เมื่อรู้ เมื่อเห็นอย่างนี้แล จึง ไม่มี
อนุสัยคือความถือตัวว่าเป็นเราว่าของเรา ในกายอันมีวิญญาณนี้ และในนิมิตทั้ง
หมดในภายนอก ฯ

[๑๒๙] ลำดับนั้นแล มีภิกษุรูปหนึ่ง เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นอย่าง
นี้ว่า จำเริญละ เทาที่ว่ามานี้ เป็นอันว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็น
อนัตตา กรรมที่อนัตตาทำแล้ว จักถูกตนได้อย่างไร ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรง
ทราบความปริวิตกแห่งใจของภิกษุรูปนั้นด้วยพระหฤทัย จึงรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่โมฆบุรุษบางคนในธรรมวินัยนี้ ไม่รู้แล้ว ตกอยู่ในอวิชชา ใจ
มีตัณหาเป็นใหญ่ พึงสำคัญคำสั่งสอนของศาสดาอย่างสะเพร่า ด้วยความปริวิตกว่า
จำเริญละ เทาที่ว่ามานี้ เป็นอันว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็น
อนัตตา กรรมที่อนัตตาทำแล้ว จักถูกตนได้อย่างไร เราจะขอสอบถาม ดูกุรภิกษุ
ทั้งหลาย เราได้แนะนำพวกเธอในธรรมนั้นๆ แล้วแล พวกเธอจะสำคัญความ
ข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า ฯ

ก. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา คาร
หรือหนอที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ก. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกุรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ก. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุขเล่า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ภิก. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควณหรือหนอที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิก. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิก. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ภิก. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควณหรือหนอที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิก. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สังขารเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิก. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ภิก. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควณหรือหนอที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิก. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิก. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ภิก. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควณหรือหนอที่จะเล็งเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิก. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล พวกเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายใน หรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต ทั้งที่เป็นอนาคต ทั้งที่เป็นปัจจุบัน เป็นไปในภายในหรือมีในภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม เลวหรือประณีตก็ตาม อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม ทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงดังนี้ว่า สัตตวารเหล่านี้ได้รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค และเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้ อยู่ ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่นแล ฯ

๑๐. จุฬปณณมสูตร (๑๑๐)

[๑๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกา วิสาขา
มีการมารดา ในพระวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มี
พระภาคมีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อม ประทับนั่งกลางแจ้ง ในราตรีมีจันทร์เพ็ญ วันนั้น
เป็นวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ฯ

[๑๓๑] ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปลี่ยวดูภิกษุสงฆ์ซึ่งนั่งเียบอยู่โดย
ลำดับ จึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษจะพึงรู้จักอัสต-

*บรุษว่า ผู้นี้เป็นอัสตบรุษหรือไม่หนอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ขอนี้หามิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกละ ข้อที่อัสตบรุษจะพึงรู้จักอัสตบรุษว่า ผู้
เป็นอัสตบรุษ นั้น ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบรุษจะพึง
รู้จักอัสตบรุษว่า ผู้เป็นอัสตบรุษไหมเล่า ฯ

ภ. ขอนี้หามิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกละ แม้ข้อที่อัสตบรุษจะพึงรู้จักอัสตบรุษว่า
ผู้เป็นอัสตบรุษ นั้นก็ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ฯ

[๑๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษย่อมเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของ
อัสตบรุษ ภักดีต่ออัสตบรุษ มีความคิดอย่างอัสตบรุษ มีความรู้อย่างอัสตบรุษ มี
ถ้อยคำอย่างอัสตบรุษ มีการงานอย่างอัสตบรุษ มีความเห็นอย่างอัสตบรุษ ย่อม
ให้ทานอย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบรุษเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอัสต-

*บรุษอย่างไร คือ อัสตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ
มิสฺตะน้อย เกียจคร้าน มีสติหลงลืม มีปัญญาทึบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้
แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้ภักดีต่ออัสตบรุษอย่างไร คือ
อัสตบรุษในโลกนี้ มีสมณพราหมณ์ชนิดที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ
มิสฺตะน้อย เกียจคร้าน มีสติหลงลืม มีปัญญาทึบ เป็นมิตร เป็นสหาย ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้ภักดีต่ออัสตบรุษ ฯ

[๑๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้มีความคิดอย่างอัสตบรุษ
อย่างไร คือ อัสตบรุษในโลกนี้ ย่อมคิดเบียดเบียนตนเองบ้าง คิดเบียดเบียนผู้
อื่นบ้าง คิดเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่าง
นี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้มีความคิดอย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้มีความรู้อย่างอัสตบรุษอย่างไร
คือ อัสตบรุษในโลกนี้ ย่อมรู้เพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง รู้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง
รู้เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่ายบ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่าง
นี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้รู้อย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้มีถ้อยคำอย่างอัสตบรุษอย่างไร
คือ อัสตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้มักพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ เจรจาเพื่อ
แฉ่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้มียถ้อยคำอย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้มีการงานอย่างอัสตบรุษอย่างไร
คือ อัสตบรุษในโลกนี้ มักเป็นผู้ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ
มิได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็น
ผู้มีการงานอย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษเป็นผู้มีความเห็นอย่างอัสตบรุษ
อย่างไร คือ อัสตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล
ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล สังเวทที่บวงสรวงแล้ว ไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำได้
ทำชั่วแล้ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ที่เป็น
อุปปาทิกะไม่มี สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศ
โลกนี้ โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อย่างตนเอง ในโลกไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อย่างนี้แล อัสตบรุษชื่อว่า เป็นผู้มีความเห็นอย่างอัสตบรุษ ฯ

[๑๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษย่อมให้ทานอย่างอัสตบรุษอย่างไร
คือ อัสตบรุษในโลกนี้ ย่อมให้ทานโดยไม่เคารพ ให้ทานไม่ใช่ด้วยมือของตน ทำ
ความไม่อ่อนน้อมให้ทาน ให้ทานอย่างไม่เข้าใจ เป็นผู้มีความเห็นว่าไร้ผล ให้ทาน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล อัสตบรุษชื่อว่า ย่อมให้ทานอย่างอัสตบรุษ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๑๔๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อัสตบรุษนั้นแหละ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอัสตบรุษอย่างนี้ ภักดีต่ออัสตบรุษอย่างนี้ มีความคิดอย่างอัสตบรุษอย่างนี้ มีความรู้อย่างอัสตบรุษอย่างนี้ มีถ้อยคำอย่างอัสตบรุษอย่างนี้ มีการงานอย่างอัสตบรุษอย่างนี้ มีความเห็นอย่างอัสตบรุษอย่างนี้ ให้ทานอย่างอัสตบรุษอย่างนี้แล้ว เมื่อตายไป ย่อมบังเกิดในคติของอัสตบรุษ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย กิเลสของอัสตบรุษคืออะไร คือ นรก หรือกำเนิดสัตว์เดียรฉาน ฯ

[๑๔๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษจะพึงรู้จักสัตบรุษว่า ผู้นี้เป็นสัตบรุษหรือไม่หนอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า รู้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ถูกละ ข้อที่สัตบรุษจะพึงรู้จักสัตบรุษว่า ผู้นี้เป็นสัตบรุษ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็สัตบรุษจะพึงรู้จักอัสตบรุษว่า ผู้นี้เป็นอัสตบรุษไหมเล่า ฯ

ภ. รู้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ถูกละ แม้ข้อที่สัตบรุษจะพึงรู้จักอัสตบรุษว่า ผู้นี้เป็นอัสตบรุษ นั้นก็เป็นฐานะที่มีได้ ฯ

[๑๔๓] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษย่อมเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของสัตบรุษ ภักดีต่อสัตบรุษ มีความคิดอย่างสัตบรุษ มีความรู้อย่างสัตบรุษ มีถ้อยคำอย่างสัตบรุษ มีการงานอย่างสัตบรุษ มีความเห็นอย่างสัตบรุษ ย่อมให้ทานอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๔๔] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้มิตริทรา มิหิริ มีโอตตปปะ มีสตะมาก มีความเพียรปรารภแล้ว มีสติตั้งมั่น มีปัญญา ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของสัตบรุษ ฯ

[๑๔๕] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้ภักดีต่อสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ มีสมณพราหมณ์ชนิดที่มิตริทรา มิหิริ มีโอตตปปะ มีสตะมาก มีความเพียรปรารภแล้ว มีสติตั้งมั่น มีปัญญา เป็นมิตร เป็นสหาย ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้ภักดีต่อสัตบรุษ ฯ

[๑๔๖] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้มีความคิดอย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ ย่อมไม่คิดเบียดเบียนตนเอง ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้มีความคิดอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๔๗] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้มีความรู้อย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ ย่อมไม่รู้เพื่อเบียดเบียนตนเอง ไม่รู้เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ไม่รู้เพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้อย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๔๘] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้มีถ้อยคำอย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้ดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากคำพูดส่อเสียด งดเว้นจากคำหยาบ งดเว้นจากการเจรจาเพื่อเจ้อ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้มีถ้อยคำอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๔๙] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้มีการงานอย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้ดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้มีการงานอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๕๐] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษเป็นผู้มีความเห็นอย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชาแล้ว มีผล สังเวทที่บวงสรวงแล้ว มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทาดิทำชั่ว มีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปาทิกะมี สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในโลกมีอยู่ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าเป็นผู้มีความเห็นอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๕๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษย่อมให้ทานอย่างสัตบรุษอย่างไร คือ สัตบรุษในโลกนี้ ย่อมให้ทานโดยเคารพ ทำความอ่อนน้อมให้ทาน ให้ทานอย่างบริสุทธิ์ เป็นผู้มีความเห็นว่ามิผล จึงให้ทาน ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล สัตบรุษชื่อว่าย่อมให้ทานอย่างสัตบรุษ ฯ

[๑๕๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สัตบรุษนั้นแหละ เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอัสตบรุษอย่างนี้ ภักดีต่ออัสตบรุษอย่างนี้ มีความคิดอย่างอัสตบรุษอย่างนี้ มีความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
รื้ออย่างสัตตบุรุษอย่างนี้ มีถ้อยคำอย่างสัตตบุรุษอย่างนี้ มีการงานอย่างสัตตบุรุษอย่างนี้
มีความเห็นอย่างสัตตบุรุษอย่างนี้ ให้ทานอย่างสัตตบุรุษอย่างนี้แล้ว เมื่อตายไป ย่อม
บังเกิดในคติของสัตตบุรุษ ดุริยภิกษุทั้งหลาย กิเลสของสัตตบุรุษคืออะไร คือ ความ
เป็นผู้มีตนควรบูชาในเทวดา หรือความเป็นผู้มีตนควรบูชาในมนุษย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ จุฬปณณมสูตร ที่ ๑๐

จบ เทวทหวรรค ที่ ๑

หัวข้อเรื่องของเทวทหวรรคนี้ ดังนี้

๑. เรื่องเทวทหะ ๒. เรื่องปัญจัตตย ๓. เรื่องสำคัญอย่างไร
๔. เรื่องนิกรณ ๕. เรื่องพยากรณ์หรือหัตตผล ๖. เรื่องแคว้นกुरु ๗. เรื่อง
พราหมณ์โคณกะ ๘. เรื่องพราหมณ์โคปกะ ๙. และ ๑๐. เรื่องวันเพ็ญสอง
วัน รวมเป็นวรรคสำคัญชื่อเทวทหวรรค ที่ ๑ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เทวทหสูตร
๒. ปัญจัตตยสูตร
๓. กินติสูตร
๔. สามคามสูตร
๕. สุนิกขัตตสูตร
๖. อานัญชัลปายสูตร
๗. คณกโมคคัลลานสูตร
๘. โคปกโมคคัลลานสูตร
๙. มหาปณณมสูตร
๑๐. จุฬปณณมสูตร

อนุปทวรรค

๑. อนุปทสูตร (๑๑๑)

[๑๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๑๔๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย สาริบุตรเป็น
บัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาร่าเริง มีปัญญาว่องไว มีปัญญา
เฉียบแหลม มีปัญญาทำลายกิเลส ดุริยภิกษุทั้งหลาย สาริบุตรเห็นแจ้งธรรมตาม
ลำดับบพได้เพียงถึงเดือน ในการเห็นแจ้งธรรมตามลำดับบพของสาริบุตรนั้น เป็น
ดังต่อไปนี้ ฯ

[๑๔๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สาริบุตรส่งจากกาม สัจจจาก
อกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่เวก อยู่ ก็ธรรม
ในปฐมฌาน คือ วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา วิทยญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน
สาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบพ เป็นอันสาริบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่
และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา
ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่
พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจาก
เขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความ
เห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๔๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรเข้าทุติยฌาน
มีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจารณ์
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ อยู่ ก็ธรรมในทุติยฌาน คือ
ความผ่องใสแห่งใจภายใน ปิติ สุข จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา วิทยญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน
สาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบพ เป็นอันสาริบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่
และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา
ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจาก
เขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และม
ีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๕๓] ดูกฤกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรเป็นผู้วางเฉย
เพราะหน่ายปีติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌานที่
พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่ เป็นสุข อยู่ ก็ธรรมในตติยฌาน
คือ อุเบกขา สุข สติ สัมปชัญญะ จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา วิญญาณ จันตะ อริโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอัน
สาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสาริบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่
และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่ไม่มีแก่เรา
ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่
พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจาก
เขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และม
ีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๕๔] ดูกฤกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรเข้าจตุตถฌาน
อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ
ได้ มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ ก็ธรรมในจตุตถฌาน คือ อุเบกขา
อหขมมสุขเวทนา ความไม่คำนึงแห่งใจ เพราะบริสุทธิแล้ว สติบริสุทธิ จิตเต-
* กัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันตะ อริโมกข์ วิริยะ
สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสาริบุตร
รู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้
เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี
ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรม
นั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรม
เครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้น
ให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๕๕] ดูกฤกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรเข้าอาภาสญาณ-
* จายตนฌานด้วยมนสิการว่า อากาศไม่มีที่สุด อยู่ เพราะลวงรูปสัญญาได้โดย
ประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการนันทตสัญญา ก็ธรรม
ในอาภาสญาณจายตนฌาน คือ อาภาสญาณจายตนสัญญา จิตเตกัคคตา ผัสสะ
เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันตะ อริโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา
มนสิการ เป็นอันสาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอันสาริบุตรรู้แจ้งแล้ว
ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า
ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อัน
กิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอัน
กระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่ง
ขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๖๐] ดูกฤกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรลวงอากาศา-
* ญาณจายตนฌานโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าวิญญานัญจายตนฌานด้วยมนสิการว่า
วิญญานไม่มีที่สุด อยู่ ก็ธรรมในวิญญานัญจายตนฌาน คือ วิญญานัญจายตน-
* ฌาน จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันตะ อริโมกข์
วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอัน
สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า
ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป
เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้
แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วย่อมรู้ชัดว่า
ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัด
ออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๖๑] ดูกฤกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริบุตรลวงวิญญานัญ-
* จายตนฌานโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าอาภิกขัญญายตนฌานด้วยมนสิการว่า ไม่
มีอะไรสักน้อยหนึ่ง อยู่ ก็ธรรมในอาภิกขัญญายตนฌาน คือ อาภิกขัญญายตน
ฌาน จิตเตกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ จันตะ อริโมกข์
วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสาริบุตรกำหนดได้ตามลำดับบท เป็นอัน
สาริบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และถึงความดับ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า
ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป
เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พรากได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า
ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัด
ออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๖๒] ดูกุริกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริปตรลวงอาภิญญ-
* ญาตนณานโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนณานอยู่ เธอเป็น
ผู้มีสติออกจากสมาบัตินั้น ครั้นแล้ว พิจารณาเห็นธรรมที่ลวงแล้ว ดับแล้ว
แปรปรวนไปแล้วว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว
ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษ
แล้ว พราศได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่
ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัดออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่
ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มาก ก็มีอยู่ ฯ

[๑๖๓] ดูกุริกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สาริปตรลวงเนวสัญญานา
สัญญายตนณานโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ เพราะเห็น
ด้วยปัญญา อาสวะของเธอจึงเป็นอันสิ้นไป เธอย่อมมีสติออกจากสมาบัตินั้น ครั้น
แล้วย่อมพิจารณาเห็นธรรมที่ลวงแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ด้วยประการ
นี้ เป็นอันว่า ธรรมที่ไม่มีแก่เรา ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมเสื่อมไป เธอไม่ยินดี
ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราศได้แล้วในธรรมนั้นๆ
มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ย่อมรู้ชัดว่า ยังมีธรรมเครื่องสลัด
ออกยิ่งขึ้นไปอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ผู้ที่ทำความเครื่องสลัดออกนั้นให้มากก็มีอยู่ ฯ

[๑๖๔] ดูกุริกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็น
ผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ใน
อริยมติ ภิกษุรูปนั้นคือ สาริปตรนั้นเอง ผู้ที่กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมว่า เป็นผู้
ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ใน
อริยมติ ฯ

[๑๖๕] ดูกุริกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่า เป็นบุตร
เป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรม
อันธรรมเนรมิต เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่เป็นทายาทของอำมิส ภิกษุรูปนั้นคือสาริปตร
นั่นเอง ที่ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมว่า เป็นบุตรเป็นโอรสของพระผู้มีพระภาค
เกิดแต่พระโอรสของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่ธรรม อันธรรมเนรมิต เป็นธรรม
ทายาท ไม่ใช่เป็นทายาทของอำมิส ดูกุริกษุทั้งหลาย สาริปตรย่อมประกาศ
ธรรมจักร อันไม่มีธรรมอันยิ่งกว่าที่தாகตให้เป็นไปแล้ว ไปตามลำดับโดยชอบ
ทีเดียว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระ
ภาษิตของพระผู้มีพระภาค แล ฯ

จบ อนุปทสูตร ที่ ๑

๒. จวิโสธนสูตร (๑๑๒)

[๑๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสแล้ว ฯ

[๑๖๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรม
วินัยนี้ ย่อมพยากรณ์หรือหัตตผลว่า ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ขาดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่
จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย พวกเธออย่าเพื่อยินดี อย่าเพอคัดค้านคำกล่าวของภิกษุรูปนั้น ครั้นไม่
ยินดีไม่คัดค้านแล้ว ฟังถามปัญหาเธอว่า ดูกุรท่านผู้มีอายุ โวหารอันพระผู้มี-

* พระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรัสไว้
ชอบ นี้มี ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน คือ คำกล่าวว่า เห็นในอารมณ์ที่ตน
เห็นแล้ว คำกล่าวว่า ได้ยินในอารมณ์ที่ตนฟังแล้ว คำกล่าวว่า ทราบในอารมณ์
ที่ตนทราบแล้ว คำกล่าวว่า รู้ชัดในอารมณ์ที่ตนรู้ชัดแล้ว นี่แล โวหาร ๔ ประการ
อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ
ตรัสไว้ชอบ ก็จิตของท่านผู้มีอายุ ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่ อย่างไรเล่า จึงหลุดพ้นจาก
อาสวะ ไม่ยึดมั่นในโวหาร ๔ นี้ ฯ

[๑๖๘] ดูกุริกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ สิ้น
สัญญาชนในภพแล้ว พันวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พยากรณ์ได้ตั้งนิ้ว ดุรทธานผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสไม่อาศัย
ไม่พัวพัน พันวิเศษแล้ว พราศได้แล้วในธรรมที่ข้าพเจ้าได้เห็น มีใจอันกระทำ
ให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ข้าพเจ้าไม่ยินดี ไม่ยินร้าย . . . พราศได้แล้วใน
ธรรมที่ข้าพเจ้าได้ยิน มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ข้าพเจ้าไม่
ยินดี ไม่ยินร้าย . . . พราศได้แล้วในธรรมที่ข้าพเจ้าได้ทราบ มีใจอันกระทำ
ให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ข้าพเจ้าไม่ยินดี ไม่ยินร้าย . . . พราศได้แล้วในธรรม
ที่ข้าพเจ้าได้รู้ชัด มีใจอันกระทำให้ปราศจากเขตแดนได้แล้วอยู่ ดุรทธานผู้มีอายุ
จิตของข้าพเจ้าผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่ อย่างนี้แล จึงได้หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นใน
โวกหาร ๔ นี้

ดุรททิกษุทั้งหลาย คำกล่าวของภิกษุรูปนั้น พวกเธอควรชื่นชม
อนุโมทนาว่า สาธุ ครั้นแล้วพึงถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรทธานผู้มีอายุ อุปาทาน
ชั้นอื่นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธตรัสไว้ชอบ นีมี ๔ ประการแล ๔ ประการเป็นโจน คือ รูปาทานชั้น
เวทนาอุปาทานชั้น สัญญาอุปาทานชั้น สังขารอุปาทานชั้น วิญญาณอุปาทานชั้น
ดุรทธานผู้มีอายุ นี้แลอุปาทานชั้น ๔ ประการ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้
ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรัสไว้ชอบแล้ว กิจิตของท่าน
ผู้มีอายุ ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างไรวะ จึงหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในอุปาทาน-
*ชั้น ๔ นี้ ๑

[๑๖๔] ดุรททิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ
สิ้นสัญญาในภพแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะ
พยากรณ์ได้ตั้งนิ้ว ดุรทธานผู้มีอายุ ข้าพเจ้ารู้แจ้งรูปแล้วแล้ว ไม่มีกำลัง
ปราศจากความน่ารัก มิใช่เป็นที่ตั้งแห่งความชื่นใจ จึงทราบชัดว่า จิตของเรา
หลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สാരอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่น
ในรูป และอนสัยคือความตั้งใจและความปักใจมั่นในรูปได้ ข้าพเจ้ารู้แจ้งเวทนา
แล้วแล้ว . . . จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สારอก ดับ สละ และสลัดคืน
ซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นในเวทนา และอนสัยคือความตั้งใจและความปักใจมั่นใน
เวทนาได้ ข้าพเจ้ารู้แจ้งสัญญาแล้วแล้ว . . . จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น
सारอก ดับ สละ และสลัดคืน ซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นในสัญญา และอนสัย
คือความตั้งใจและความปักใจมั่นในสัญญาได้ ข้าพเจ้ารู้แจ้งสังขารแล้วแล้ว . . . จิต
ของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สારอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้น
ที่ยึดมั่นในสังขาร และอนสัยคือความตั้งใจและความปักใจมั่นในสังขารได้
ข้าพเจ้ารู้แจ้งวิญญาณแล้วแล้ว ไม่มีกำลัง ปราศจากความน่ารัก มิใช่เป็นที่ตั้ง
แห่งความชื่นใจ จึงทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สારอก ดับ
สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นในวิญญาณ และอนสัยคือความตั้งใจ
และความปักใจมั่นในวิญญาณได้ ดุรทธานผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่
อย่างนี้แล จึงได้หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในอุปาทานชั้น ๔ นี้

ดุรททิกษุทั้งหลาย คำกล่าวของภิกษุรูปนั้น พวกเธอควรชื่นชม
อนุโมทนาว่า สาธุ ครั้นแล้วพึงถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรทธานผู้มีอายุ ชาติอัน-
*พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ
ตรัสไว้ชอบ นีมี ๖ ประการ ๖ ประการเป็นโจน คือปฐวีธาตุ อาโปธาตุ
เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญาณธาตุ ดุรทธานผู้มีอายุ นี้แลธาตุ ๖ ประการ
อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธ
ตรัสไว้ชอบแล้ว กิจิตของท่านผู้มีอายุ ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างไรวะ จึงหลุดพ้น
จากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในธาตุ ๖ นี้ ๑

[๑๗๐] ดุรททิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ
สิ้นสัญญาในภพแล้ว พันวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควร
จะพยากรณ์ได้ตั้งนิ้ว ดุรทธานผู้มีอายุ ข้าพเจ้าครองปฐวีธาตุโดยความเป็นอนัตตา
มิใช่ครองอัตตาอาศัยปฐวีธาตุเลย จึงทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น
सारอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นอาศัยปฐวีธาตุ และ
อนสัยคือความตั้งใจและความปักใจมั่นอาศัยปฐวีธาตุได้ ข้าพเจ้าครองอาโปธาตุ
โดยความเป็นอนัตตา . . . เพราะสิ้น สारอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้น
ที่ยึดมั่นอาศัยเตโชธาตุ และอนสัยคือความตั้งใจและความปักใจมั่นอาศัยเตโชธาตุ
ได้ ข้าพเจ้าครองวาโยธาตุโดยความเป็นอนัตตา . . . เพราะสิ้น สारอก ดับ สละ
และสลัดคืนซึ่งอุปาทานชั้นที่ยึดมั่นอาศัยวาโยธาตุ และอนสัยคือความตั้งใจและ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ความปิกใจมันอาศัยวาทะได้ ข้าพเจ้าครองอากาศธาตุโดยความเป็นอนัตตา . . .
เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งอุปาทานซึ่งยึดมั่นอาศัยอากาศธาตุ
และอนสัยคือความตั้งใจและความปิกใจมันอาศัยอากาศธาตุได้ ข้าพเจ้าครอง
วิญญาณธาตุโดยความเป็นอนัตตา มีใจครองอิตถาอาศัยวิญญาณธาตุเลย จึงทราบ
ชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่ง
อุปาทานซึ่งยึดมั่นอาศัยวิญญาณธาตุ และอนสัยคือความตั้งใจและความปิกใจ
มันอาศัยวิญญาณธาตุได้ ดูกรท่านผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล
จึงได้หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในธาตุ ๖ นี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำกล่าวของภิกษุรูปนั้น พวกเธอควรชื่นชม อนโมทนา
ว่า สาธุ ครั้นแล้วพึงถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ กิเลสตัณหาใน
อายตนะภายนอก อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรัสไว้ชอบ นี้มีอย่างละ ๖ แล อย่างละ ๖ เป็นไฉน
คือจักขุและรูป โสถและเสียง ฆานะและกลิ่น ชิวหาและรส กายและโผฏฐัพพะ
มโนและธรรมารมณ์ ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้แลอายตนะภายใน อายตนะภายนอก
อย่างละ ๖ อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธ ตรัสไว้ชอบแล้ว ก็จิตของท่านผู้มีอายุ ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างไรเล่า
จึงหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในอายตนะทั้งภายในทั้งภายนอกอย่างละ ๖
เหล่านี้ ฯ

[๑๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ
สิ้นสัญญาในภพแล้ว พ้นวิเศษแล้ว เพราะรู้ชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควร
จะพยากรณ์ได้ดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว
เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความ
ยินดี ตัณหา อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัยคือความตั้งใจและความปิกใจมัน ใน
จักขุ ในรูป ในจักขุวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุวิญญาณ ข้าพเจ้า
ทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืน
ซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี ตัณหา อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัย
คือความตั้งใจและความปิกใจมัน ในโสถ ในเสียง ในโสทรวินญาณ และใน
ธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยโสทรวินญาณ ข้าพเจ้าทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว
เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี
ตัณหา อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัยคือความตั้งใจและความปิกใจมัน ในฆานะ
ในกลิ่น ในฆานวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยฆานวิญญาณ ข้าพเจ้า
ทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืน
ซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี ตัณหา อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัย
คือความตั้งใจและความปิกใจมัน ในชิวหา ในรส ในชิวหาวิญญาณ และในธรรม
ที่พึงรู้แจ้งด้วยชิวหาวิญญาณ ข้าพเจ้าทราบชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น
สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งความพอใจ ความกำหนัด ความยินดี ตัณหา
อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัยคือความตั้งใจและความปิกใจมัน ในกาย ใน
โผฏฐัพพะ ในกายวิญญาณ และในธรรมที่พึงรู้แจ้งด้วยกายวิญญาณ ข้าพเจ้าทราบ
ชัดว่า จิตของเราหลุดพ้นแล้ว เพราะสิ้น สářอก ดับ สละ และสลัดคืนซึ่งความ
พอใจ ความกำหนัด ความยินดี ตัณหา อุปาทานที่ยึดมั่น และอนสัยคือความ
ตั้งใจและความปิกใจมัน ในมโน ในธรรมารมณ์ ในมโนวิญญาณ และในธรรมที่
พึงรู้แจ้งด้วยมโนวิญญาณ ดูกรท่านผู้มีอายุ จิตของข้าพเจ้าผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล
จึงได้หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ยึดมั่นในอายตนะทั้งภายในทั้งภายนอกอย่างละ ๖ เหล่านี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำกล่าวของภิกษุรูปนั้น พวกเธอควรชื่นชม อนโมทนา
ว่า สาธุ ครั้นแล้วพึงถามปัญหาให้ยิ่งขึ้นไปว่า ก็เมื่อท่านผู้มีอายุ รู้ อยู่ เห็นอยู่
อย่างไร จึงถอนอนสัยคือความถือตัวว่าเป็นเรา ว่าของเรา ในกายอันมีวิญญาณนี้
และในนิมิตทั้งหมด ในภายนอกได้ด้วยดี ฯ

[๑๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ
สิ้นสัญญาในภพแล้ว พ้นวิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ จึงนับว่ามีธรรมอันสมควรจะ
พยากรณ์ได้ดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อก่อน ข้าพเจ้าเป็นผู้ครองเรือน ยังเป็น
ผู้ไม่รู้ พระตถาคตบ้าง สาวกของพระตถาคตบ้าง แสดงธรรมแก่ข้าพเจ้านั้น
ข้าพเจ้าฟังธรรมนั้นแล้ว จึงได้ความเชื่อในพระตถาคต ข้าพเจ้าประกอบด้วยการ
ได้ความเชื่อโดยเฉพาะนั้น จึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ขรवासคับแคบ เป็นทางมา
แห่งธุลี บรรพชาเป็นช่องว่าง เรายังอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
บริบูรณ์โดยส่วนเดียวตลอดซึ่งที่เขาขีดแล้ว นี่ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เรา
พึงปลงผมและหนวด หนุ่งผมผ้ากาสาฬหพัสดุแล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเกิด
สมัยต่อมา ข้าพเจ้าจึงละโภคสมบัติน้อยบ้าง มากบ้าง ละวงศญาติเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง
ปลงผมและหนวด หนุ่งผมผ้ากาสาฬหพัสดุแล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ข้าพเจ้าเมื่อเป็นผู้บวชแล้วอย่างนี้ ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาขาของภิกษุทั้งหลาย
เพราะละปาณาติบาต จึงเป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตราแล้ว
มีความละอาย ถึงความเอ็นดู ได้เป็นผู้อ่อนแอกะหัดด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์
และภุต เพราะละอทินนาทาน จึงเป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ถือเอาแต่ของ
ที่เขาให้ หวังแต่ของที่เขาให้ มีตนเป็นคนสะอาด ไม่ใช่ชไมยอยู่ เพราะละกรรม
อันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ จึงเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลและ
เว้นจากเมถุนอันเป็นธรรมดาของชาวบ้าน เพราะละมสวาท จึงเป็นผู้เว้นขาด
จากมสวาท เป็นผู้กล่าวคำจริง ดำรงอยู่ในคำสัตย์ เป็นหลักฐาน เชื่อถือได้
ไม่พุดลวงโลก เพราะละวาจาສ່ອຼືເສຍ จึงเป็นผู้เว้นขาดจากวาจาສ່ອຼືເສຍ ได้ยิน
จากฝ่ายนี้แล้ว ไม่บอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือได้ยินจากฝ่ายโน้นแล้ว
ไม่บอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ทั้งนี้ เมื่อเขาแตกกันแล้ว ก็สมานให้ดีขึ้น
หรือเมื่อเขาดีกันอยู่ ก็ส่งเสริม ชอบความพร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนที่พร้อม-

*เพรียงกัน ชื่นชมในคนที่พร้อมเพรียงกัน เป็นผู้กล่าววาจาสมานสามัคคีกัน เพราะ
ละวาจาหยาบ จึงเป็นผู้เว้นขาดจากวาจาหยาบ เป็นผู้กล่าววาจาซึ่ง ไม่มีโทษ
เสนาหุ ขวนให้รักใคร่ จบใจ เป็นภาษาชาวเมือง อันคนส่วนมากปรารถนา
และชอบใจ เพราะละการเจรจาเพื่อเจ้อ จึงเป็นผู้เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้อ
กล่าวถูกกาล กล่าวตามเป็นจริง กล่าวอรรถ กล่าวธรรม กล่าววินัย เป็นผู้
กล่าววาจาที่มีหลักฐาน มีที่อ้าง มีขอบเขต ประกอบด้วยประโยชน์ ตามกาล
ข้าพเจ้าเป็นผู้เว้นขาดจากการพริกพิชคามและภุตคาม เป็นผู้ฉันทเดียว งดฉันใน
เวลารাত্রี เว้นขาดจากการฉันในเวลาวิกาล เป็นผู้เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง
ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เป็นผู้เว้นขาดจากการทัดทรง
และตกแต่งด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานะแห่งการ
แต่งตัว เป็นผู้เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงและใหญ่ เป็นผู้เว้นขาด
จากการรับทองและเงิน เป็นผู้เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส เป็นผู้เว้นขาดจาก
การรับแพะและแกะ เป็นผู้เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร เป็นผู้เว้นขาดจากการ
รับช้าง โค ม้า และลา เป็นผู้เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน เป็นผู้เว้นขาด
จากการประกอบพฤติกรรมและการรับใช้ เป็นผู้เว้นขาดจากการซื้อและการขาย เป็น
ผู้เว้นขาดจากการโกงด้วยตราซึ่ง โกงด้วยของปลอม และโกงด้วยเครื่องดวงวัด
เป็นผู้เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง เป็นผู้เว้นขาด
จากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น และการกรรโชก ข้าพเจ้า
ได้เป็นผู้สันโดษด้วยจิตรเป็นเครื่องบริหารกาย และบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง
จะไปที่ใดๆ ย่อมถือเอาบริวารไปได้หมด เหมือนนกมีปีก จะบินไปที่ใดๆ ย่อม
มีภาระคือปีกของตนเท่านั้น บินไป ฯ

[๑๗๓] ข้าพเจ้าประกอบด้วยศีลชั้นของพระอริยะเช่นนี้แล้ว จึงได้
เสวยสุขอันปราศจากโทษภายใน เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่เป็นผู้ถือเอาโดยนิมิต
และโดยอนพยุญชนะ ปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุจนทริยอันมีการเห็นรูปเป็นเหตุ ซึ่ง
บุคคลผู้ไม่สำรวมอยู่ พึงถูกอกุศลธรรมอันลามกคืออกิขฌาและโทมนัสครอบงำได้
รักษากุศลธรรม ถึงความสำรวมในจักขุจนทริยแล้ว ได้ยินเสียงด้วยโสตแล้ว . . .
ดมกลิ่นด้วยฆานะแล้ว . . . ลิ้มรสด้วยชีวาแล้ว . . . ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว . . .
รู้ธรรมารมณ์ด้วยมโนแล้ว ไม่เป็นผู้ถือเอาโดยนิมิตและโดยอนพยุญชนะ ปฏิบัติ
เพื่อสำรวมมโนทริยอันมีการรู้ธรรมารมณ์เป็นเหตุ ซึ่งบุคคลผู้ไม่สำรวมอยู่ พึงถูก
อกุศลธรรมอันลามกคืออกิขฌาและโทมนัสครอบงำได้ รักษาณินทริย ถึงความ
สำรวมในมโนทริยแล้ว ฯ

[๑๗๔] ข้าพเจ้าประกอบด้วยอินทริยสังวรของพระอริยะเช่นนี้แล้ว จึง
ได้เสวยสุขอันไม่เจือทุกข์ภายใน ได้เป็นผู้ทำความรู้สึกตัวในเวลาก้าวไปและถอย
กลับ ในเวลาเลี้ยวและเหลียวดู ในเวลาอแขนและเหยียดแขน ในเวลาทรงผ้า
สังฆาฏิ บาตร และจีวร ในเวลาฉัน ต้ม เคี้ยว และลิ้ม ในเวลาถ่ายอุจจาระ
และปัสสาวะ ในเวลาเดิน ยืน นั่ง นอนหลับ ตื่น พุด และนั่ง ฯ

[๑๗๕] ก็ข้าพเจ้าประกอบด้วยศีลชั้นของพระอริยะเช่นนี้ ประกอบด้วย
อินทริยสังวรของพระอริยะเช่นนี้ และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะของพระอริยะ
เช่นนี้แล้ว จึงได้พอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ขอกเขา ถ้ำ
บนภูเขา ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง ข้าพเจ้ากลับจากบิณฑบาต ภายหลัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เวลาอาหารแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า ละอภิชฌา
ในโลกได้แล้ว มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ชื่อว่าได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชฌา
ละความชั่วคือพยาบาทแล้ว เป็นผู้มจิตไม่พยาบาท อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล
ในสรรพสัตว์และภุชชอยู่ ชื่อว่าได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความชั่วคือพยาบาท
ละกัมมัทธะแล้ว เป็นผู้มจิตปราศจากกัมมัทธะ มีอาโลกสัญญา มีสติสัมปชัญญะ
อยู่ชื่อว่าได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกัมมัทธะ ละอุทธัจจกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน
มจิตสงบภายในอยู่ ชื่อว่าได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะ ละวิจิกิจจา
แล้ว เป็นผู้ข่มความสงสัยได้ ไม่มีปัญหาอะไรในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ชื่อว่า
ได้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจจา ฯ

[๑๓๖] ข้าพเจ้าครั้นและนิรุตต์ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องทำให้เศร้า-

*หมอง ทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จึงได้สังเกตจากกาม สังเกตจากอกุศลธรรม เข้า
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ได้เข้าทุติยฌาน มีความ
ผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจารณ์ ไม่มี
วิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ได้เป็นผู้วางเฉย เพราะหน่ายปีติ
มีสติสัมปชัญญะอยู่ และสวาสสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌานที่พระอริยะเรียก
ข้าพเจ้านั้นได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุขอยู่ ได้เข้าจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์
เพราะอุเบกขาอยู่ ฯ

[๑๓๗] ข้าพเจ้าเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเครื่องยียวน
ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอันโยน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว
อย่างนี้แล้ว จึงได้น้อมจิตไปเพื่ออาสวักขณญาณ ข้าพเจ้าได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า
นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ดับทุกข์ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงที่ดับทุกข์ ย่อมรู้ชัดตาม
เป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุให้เกิดอาสวะ นี้ดับอาสวะ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงที่
ดับอาสวะ เมื่อข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นแล้วจากกามาสวะ แม้
จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ได้มีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว
รู้ชัดว่า ชาคีสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อข้าพเจ้ารู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล
จึงถอนถอนเสียคือความถือตัวว่าเป็นเรา ว่าของเรา ในกายอันมีวิญญาณนี้ และใน
นิมิตทั้งหมดในภายนอกได้ด้วยดี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำกล่าวของภิกษุรูปนั้น พวกเธอควรชื่นชม อนโมทนา
ว่า สาธุ ครั้นแล้วพึงกล่าวแก่ภิกษุรูปนั้นอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เป็นลาภ
ของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าได้ดีแล้ว ที่พิจารณาเห็นท่านผู้มีอายุ เช่นตัวท่าน
เป็นสพรหมจรรย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ จริโชนสูตร ที่ ๒

๓. สัปปริสสูตร (๑๑๓)

[๑๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัปปริสธรรม และ
อสัปปริสธรรมแก่พวกเธอ เธอทั้งหลายจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจัก
กล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๑๓๙] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อสัปปริส
ธรรมเป็นอย่างไร คืออัสตบรุษในโลกนี้ เป็นผู้ออกจากสกุลสูงบวชแล้ว ย่อม
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ออกจากสกุลสูงบวชแล้ว ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้
มิใช่เป็นผู้ออกจากสกุลสูงบวชแล้ว อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น เพราะความ
เป็นผู้มีสกุลสูงนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนอัสตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ธรรมคือความโลภ ความ
โกรธ ความหลง ย่อมไม่ถึงความหมดสิ้นไป เพราะความเป็นผู้มีสกุลสูงเลย
ถึงแม้ภิกษุ มิใช่เป็นผู้ออกจากสกุลสูงบวชแล้ว แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติธรรมอันสมควร คนทั้งหลายก็ต้องบูชาสรรเสริญ
เธอในที่นั้นๆ อัสตบรุษนั้นทำการปฏิบัติแต่ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น
เพราะความเป็นผู้มีสกุลสูงนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่คือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๘๕] ดุรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรูชเป็นพระธรรม
กถิก ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นพระธรรมกถิก อัสตบรูชนั้นจึงยกตน ช่มผู้
อื่น เพราะความเป็นพระธรรมกถิกนั้น ดุรภิกษุทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อัสปฺปฺริส-
* ธรรม ฯ

[๑๘๖] ดุริยภิกขทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผุ่อยู่ปาเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผุ่อยู่ปาเป็นวัตร ส่วนภิกขอื่นเหล่านี้ไม่ใช่เป็นผุ่อยู่ปาเป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น เพราะความเป็นผุ่อยู่ปาเป็นวัตรนั้น ดุริยภิกขทั้งหลาย แม้นี้ก็ถือ อสัปปริสธรรม ฯ

[๑๔๓] ดุริยทิพย์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ข่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น ดุริยทิพย์ทั้งหลาย แม้นี้ก็ถืออัสปปริสธรรม ฯ

[๑๔๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผู้ที่ยา
บิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ที่ยาบิณฑบาตเป็นวัตร
ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ยาบิณฑบาตเป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน
ชมผู้อื่น เพราะความเป็นผู้ที่ยาบิณฑบาตเป็นวัตรนั้น ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม่นี้ก็
คือ อสัปปริสธรรม ฯ

[๑๘๙] ดุกรักษาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผู้โยน
ไม่เป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้โยนไม่เป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่น
เหล่านั้น ไม่ใช่เป็นผู้โยนไม่เป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น เพราะ
ความเป็นผู้โยนไม่เป็นวัตรนั้น ดุกรักษาทั้งหลาย แม้นี้ก็ถือ อัสปปริสธรรม ฯ

000000

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๑๔๐] ดุริการิกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผู้อยู่ป่าช้า เป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้ อยู่ป่าช้าเป็นวัตรนั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ธรรมคือ ความโลภ ความ โกรธ ความหลง ย่อมไม่ถึงความหมดสิ้นไป เพราะความเป็นผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตร ถึงแม้ภิกษุ ไม่ใช่เป็นผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติธรรมอันสมควร คนทั้งหลายก็ต้องบูชาสรรเสริญเธอในที่ นั้นๆ สัตบรุษนั้นทำการปฏิบัติแต่ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น เพราะ ความเป็นผู้อยู่ป่าช้าเป็นวัตรนั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ สัปปริสธรรม ฯ

ดุริการิกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเป็นผู้ยุ่งกลางแจ้งเป็น วัตร . . . เป็นผู้ถือการนั่งเป็นวัตร . . . เป็นผู้ถือการนั่งตามลำดับอาสนะเป็นวัตร . . . เป็นผู้ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ถือ การฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ถือการฉันใน อาสนะเดียวเป็นวัตร อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้ถือการ ฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตรนั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ธรรมคือ ความโลภ ความ โกรธ ความหลง ย่อมไม่ถึงความหมดสิ้นไป เพราะความเป็นผู้ถือการฉันใน อาสนะเดียวเป็นวัตร ถึงแม้ภิกษุ ไม่ใช่เป็นผู้ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติธรรมอันสมควร คน ทั้งหลายก็ต้องบูชาสรรเสริญเธอในที่นั้นๆ สัตบรุษนั้นทำการปฏิบัติแต่ภายในเท่า นั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้ถือการฉันในอาสนะเดียวเป็นวัตร นั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๔๑] ดุริการิกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษสังตจากาม สังตจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เวกกาย ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้ปฐมฌานสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ ใช่เป็นผู้ได้ปฐมฌานสมาบัติ อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ด้วยปฐมฌาน สมาปัตตินั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้ปฐมฌานสมาบัติ พระผู้มี พระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตัณหาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกันด้วยเหตุใดๆ เหตุ นั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษนั้นทำความไม่มีตัณหาแต่ภายใน เท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยปฐมฌานสมาปัตตินั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๔๒] ดุริการิกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเข้าทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและ วิจารณ์ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ . . . เข้าตติยฌาน . . . เข้า จตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสสกอนๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา อยู่ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้จตุตถฌานสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ได้จตุตถฌาน สมาบัติ อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ด้วยจตุตถฌานสมาปัตตินั้น ดุริการิกษ ทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้จตุตถฌานสมาบัติ พระ- *ผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตัณหาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกันด้วยเหตุใดๆ เหตุ นั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษนั้นทำความไม่มีตัณหาแต่ ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยจตุตถฌานสมาปัตตินั้น ดุริการิกษ ทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๔๓] ดุริการิกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษเข้าอากาสา- *ัญญายตนฌานด้วยมนสิการว่า อากาสะไม่มีที่สุด อยู่ เพราะล่องรูปสัญญาได้โดย ประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการนันทตสัญญา ย่อม พิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้อากาสาัญญายตนสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ได้อากาสาัญญายตนสมาบัติ อัสตบรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ด้วย อากาสาัญญายตนสมาปัตตินั้น ดุริการิกษทั้งหลาย แม่นี่ก็คือ อสัปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม้อากาสาัญญายตนสมาบัติ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตัณหาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกันด้วยเหตุ ใดๆ เหตุนั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษนั้นทำความไม่มีตัณหา แต่ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยอากาสาัญญายตนสมาปัตตินั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๙๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษลวงอากาศา-

* ัญญาจนณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าวิญญาณัญญาจนณด้วยมนสิการว่า
วิญญาณไม่มีที่สุด อยู่ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้วิญญาณัญญาจนณ
สมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ได้วิญญาณัญญาจนณสมาบัติ อัสตบรุษ
นั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ด้วยวิญญาณัญญาจนณสมาบัตินั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ
อัสปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม่วิญญาณัญญาจนณสมาบัติ
พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตถาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกันด้วยเหตุ
ใดๆ เหตุนั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษนั้นทำความไม่มีตถา
แต่ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยวิญญาณัญญาจนณสมาบัตินั้น ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๙๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษลวงวิญญาณ-

* ัญญาจนณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าอากิณญัญญาจนณด้วยมนสิการว่า ไม่
มีอะไรสักน้อยหนึ่งอยู่ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้อากิณญัญญาจนณ-

* สมาบัติ ส่วนภิกษุอื่นเหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ได้อากิณญัญญาจนณสมาบัติ อัสตบรุษ
นั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ด้วยอากิณญัญญาจนณสมาบัตินั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ
อัสปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม่อากิณญัญญาจนณสมาบัติ
พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตถาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกันด้วยเหตุ
ใดๆ เหตุนั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษทำความไม่มีตถาแต่
ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยอากิณญัญญาจนณสมาบัตินั้น ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๙๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก อัสตบรุษลวงอากิณ-

* ัญญาจนณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าเนวสัณญานาสัณญายจนณอยู่ ย่อม
พิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ได้เนวสัณญานาสัณญายจนณสมาบัติ ส่วนภิกษุอื่น
เหล่านี้ ไม่ใช่เป็นผู้ได้เนวสัณญานาสัณญายจนณสมาบัติ อัสตบรุษนั้นจึงยกตน
ช่มผู้อื่น ด้วยเนวสัณญานาสัณญายจนณสมาบัตินั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ
อัสปปริสธรรม ฯ

ส่วนสัตบรุษแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า แม่นิวสัณญานาสัณญายจนณ-

* สมาบัติ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า ไม่มีตถาแล้ว เพราะคนทั้งหลายสำคัญกัน
ด้วยเหตุใดๆ เหตุนั้นๆ ย่อมเป็นอย่างอื่นจากที่สำคัญนั้น สัตบรุษนั้นจึงทำความ
ไม่มีตถาแต่ภายในเท่านั้น ไม่ยกตน ไม่ช่มผู้อื่น ด้วยเนวสัณญานาสัณญายจนณ-

* สมาบัตินั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่นักคือ สัปปริสธรรม ฯ

[๑๙๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก สัตบรุษลวงเนวสัณญา-

* นาสัณญายจนณโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าสัณญาเวทยิตนโรธอยู่ เพราะเห็น
ด้วยปัญญา จึงมีอาสวะสิ้นไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้แลย่อมไม่สำคัญอะไร
ย่อมไม่สำคัญที่ไหนๆ และไม่สำคัญด้วยเหตุใดๆ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชม ยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ สัปปริสสูตร ที่ ๓

๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร (๑๑๔)

[๑๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ-

* อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระ
ผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมบรรยายที่ควรเสพ
และที่ไม่ควรเสพแก่พวกเธอ เธอทั้งหลายจงฟังธรรมบรรยายนั้น จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้า
ข้า ฯ

[๑๙๙] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าว
ความประพฤติกายโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑
ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน เรากล่าวความ
ประพฤติกายวาจาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒
อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายวาจาด้วยกัน เรากล่าวความประพฤติกาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ทางใจโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น
แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน เรากล่าวความเกิดขึ้นแห่งจิตโดยส่วน
๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่าง
เป็นความเกิดขึ้นแห่งจิตด้วยกัน เรากล่าวความได้สัญญาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควร
เสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้
สัญญาด้วยกัน เรากล่าวความได้ทิวโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควร
เสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้ทิวด้วยกัน เรากล่าวความ
ได้อัตภาพโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่าง
นั้น แต่ละอย่างเป็นความได้อัตภาพด้วยกัน ฯ

[๒๐๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระสารีบุตรได้ทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ข้าพระองค์ทราบเนื้อความได้
โดยพิสดารอย่างนี้—

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความ
ประพฤติกายโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง
๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน นั้น
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประ
พฤติกายเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป ความ
ประพฤติกายเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความประพฤติกายเช่นใด
อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความประพฤติกายเช่นนี้
ควรเสพ ฯ

[๒๐๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่าง
ไร อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือ เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือ
เปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารชีวิตประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต อนึ่ง
เป็นผู้มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ถือเอาอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น
ที่อยู่ในบ้านหรือในป่า อันเจ้าของเขาไม่ให้ ด้วยความเป็นขโมย อนึ่ง เป็นผู้มัก
ประพฤตผิดในกาม คือ เป็นผู้ละเมียดจาริตในหญิงที่มารดาภิเษกบ้าง หญิงที่บิดา
ภิเษกบ้าง หญิงที่ทั้งมารดาและบิดาภิเษกบ้าง หญิงที่พี่ชายภิเษกบ้าง หญิงที่พี่สาว
ภิเษกบ้าง หญิงที่ญาติภิเษกบ้าง หญิงที่ยังมีสามีอยู่บ้าง หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่
บ้าง ที่สุดแม้หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
เสพความประพฤติกายมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึง
เสื่อมไป ฯ

[๒๐๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่าง
ไร อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เพราะละปาณาติบาต จึงเป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา
วางศாதราแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลใน
สรรพสัตว์และภูตอยู่ เพราะละอทินนาทาน จึงเป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ไม่
ถือเอาอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือในป่า อันเจ้าของเขาไม่ได้
ให้ ด้วยความเป็นขโมย เพราะละกาเมสุมิจฉาจาร จึงเป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิ-

* มิจฉาจาร ไม่เป็นผู้ละเมียดจาริตในหญิงที่มารดาภิเษกบ้าง หญิงที่บิดาภิเษกบ้าง
หญิงที่ทั้งมารดาและบิดาภิเษกบ้าง หญิงที่พี่ชายภิเษกบ้าง หญิงที่พี่สาวภิเษกบ้าง
หญิงที่ญาติภิเษกบ้าง หญิงที่ยังมีสามีอยู่บ้าง หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่บ้าง ที่สุด
แม้หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประ-

* พฤติทางกายมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความประ-

* พฤติทางกายโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่าง
นั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัย
เนื้อความดังนี้ตรัสแล้ว ฯ

[๒๐๓] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวความประพฤติกายโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่
ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกาย
วาจาด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไร ตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ เมื่อเสพความประพฤติกายวาจาเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรม
ย่อมเสื่อมไป ความประพฤติกายวาจาเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความ
ประพฤติกายวาจาเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ประพุดติทางวาจาเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๐๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพุดติทางวาจา มีรูปร่าง
ไร อุกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักพูดเท็จ คือ ไปในสภากิติ ไปในที่ประชุมกิติ ไปใน
ท่ามกลางญาติกิติ ไปในท่ามกลางชนนังกิติ ไปในท่ามกลางราชสกุลกิติ อันเขา
นำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า พ่อมหาจำเริญ เข็ญเกิด ท่านรู้อย่างใด ก็จึงพูด
อย่างนั้น เขาไม่รู้ บอกว่ารู้อย่าง ร้อย บอกว่าไม่รู้บ้าง ไม่เห็น บอกว่าเห็นบ้าง
เห็นอยู่ บอกว่าไม่เห็นบ้าง พูดเท็จทั้งรู้ๆ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุคนอื่น
บ้าง เพราะเหตุเห็นแก่อาภิสเล็กน้อยบ้าง ด้วยประการฉะนี้ อนึ่ง เป็นผู้พูดส่อ
เสียด ได้ยินจากฝ่ายนี้แล้วบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือ ได้ยินจากฝ่าย
โน้นแล้ว บอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ทั้งนี้ เมื่อเขาพร้อมเพรียงกัน ก็
ให้แตกกันเสีย หรือเมื่อเขาแตกกันแล้ว ก็ช่วยส่งเสริม ชอบเป็นพรรคเป็นพวก
ยินดีความเป็นพรรคเป็นพวก ชื่นชมความเป็นพรรคเป็นพวก เป็นผู้กล่าวคำทำให้
เป็นพรรคเป็นพวก อนึ่ง เป็นผู้กล่าวคำหยาบ คือ กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ หยาบคาย
เผ็ดร้อน ชัดใจผู้อื่น โกล่เกลียดความโกรธ ไม่ใช่เป็นไปเพื่อสมานฉันท์ อนึ่ง เป็นผู้
เจรจาเพื่อเจ้อ กล่าวไม่ถูกกาล กล่าวไม่จริง กล่าวไม่เป็นประโยชน์ กล่าวไม่
เป็นธรรม กล่าวไม่เป็นวินัย เป็นผู้กล่าววาจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มี
ขอบเขต ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาล ไม่ควร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เมื่อเสพความประพุดติทางวาจา มีรูปร่างนี้ อุกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึง
เสื่อมไป ฯ

[๒๐๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพุดติทางวาจา มีรูปร่าง
ไร อุกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เพราะละมสวาท จึงเป็นผู้เว้นขาดจากมสวาท คือ ไปในสภากิติ
ไปในที่ประชุมกิติ ไปในท่ามกลางญาติกิติ ไปในท่ามกลางชนนังกิติ ไปใน
ท่ามกลางราชสกุลกิติ อันเขานำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า พ่อมหาจำเริญ เข็ญเกิด
ท่านรู้อย่างใด ก็จึงพูดอย่างนั้น เขาไม่รู้ ก็บอกว่าไม่รู้บ้าง ร้อย ก็บอกว่ารู้อย่าง
ไม่เห็น ก็บอกว่าไม่เห็นบ้าง เห็นอยู่ ก็บอกว่าเห็นบ้าง ไม่เป็นผู้พูดเท็จทั้งรู้ๆ
เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุคนอื่นบ้าง เพราะเหตุเห็นแก่อาภิสเล็กน้อยบ้าง
เพราะละวาจาส่อเสียด จึงเป็นผู้เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด ได้ยินจากฝ่ายนี้แล้ว
ไม่บอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือ ได้ยินจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่บอกฝ่ายนี้
เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ทั้งนี้ เมื่อเขาแตกกันแล้ว ก็สมานให้ติดกัน หรือเมื่อเขาติด
กันอยู่ ก็ช่วยส่งเสริม ชอบความพร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนที่พร้อมเพรียงกัน
ชื่นชมในคนที่พร้อมเพรียงกัน เป็นผู้กล่าววาจาสมานสามัคคี เพราะละวาจาหยาบ
จึงเป็นผู้เว้นขาดจากวาจาหยาบ เป็นผู้กล่าววาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะหู ชวนให้รัก
ใคร่จับใจ เป็นภาษาชาวเมือง อันคนส่วนมากปรารถนาและชอบใจ เพราะละการ
เจรจาเพื่อเจ้อ จึงเป็นผู้เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้อ กล่าวถูกกาล กล่าวตาม
เป็นจริง กล่าวอรรถ กล่าวธรรม กล่าววินัย เป็นผู้กล่าววาจาที่มีหลักฐาน มีที่
อ้าง มีขอบเขต ประกอบด้วยประโยชน์ ตามกาล ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
เสพความประพุดติทางวาจา มีรูปร่างนี้ อุกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึง
เจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความ
ประพุดติทางวาจาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒
อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพุดติทางวาจาด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรง
อาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

[๒๐๖] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวความประพุดติทางใจโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควร
เสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพุดติทางใจ
ด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
เสพความประพุดติทางใจเช่นใด อุกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป
ความประพุดติทางใจเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความประพุดติทางใจเช่นใด
อุกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความประพุดติทางใจเช่นนี้ควร
เสพ ฯ

[๒๐๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพุดติทางใจ มีรูปร่างไร
อุกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา คือ มักเป็นผู้เพ่งเล็งอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ
ของผู้อื่นว่า โอหนอ ขอสิ่งของของผู้อื่นนั้น พึงเป็นของเรา อนึ่ง เป็นผู้มิจิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พยาบาท คือ มีความดำริในใจอันชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านั้นจงถูกฆ่า หรือจงถูก
ทำลาย จงขาดสูญ จงนิบหนวย อย่าได้เป็นเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพ
ความประพฤติดังใจมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๐๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความประพฤติดังใจมีรูปอย่างไร
อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา คือ ไม่เป็นผู้เพ่งเล็งอุปการณเครื่องปลื้มใจ
ของผู้อื่นว่า โอหนอ ขอสิ่งของของผู้อื่นนั้น พึงเป็นของเรา อนึ่ง เป็นผู้มิจิต
ไม่พยาบาท คือ มีความดำริในใจไม่ชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านั้นจงอย่าถูกเบียดเบียน
ไม่มีทุกข์ มีแต่สุข บริหารตนไปเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความ
ประพฤติดังใจมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความ
ประพฤติดังใจโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง
๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติดังใจด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาค
ทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

[๒๐๙] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวความเกิดขึ้นแห่งจิตโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควร
เสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความเกิดขึ้นแห่งจิตด้วย
กัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไร ตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
เสพความเกิดขึ้นแห่งจิตเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป
ความเกิดขึ้นแห่งจิตเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความเกิดขึ้นแห่งจิตเช่นใด
อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความเกิดขึ้นแห่งจิตเช่นนี้
ควรเสพ ฯ

[๒๑๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความเกิดขึ้นแห่งจิตมีรูปอย่างไร
อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา มีใจสหระคตด้วยอภิชฌาอยู่ เป็นผู้มียพยาบาท
มีใจสหระคตด้วยพยาบาทอยู่ เป็นผู้มีความเบียดเบียน มีใจสหระคตด้วยความเบียด
เบียนอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความเกิดขึ้นแห่งจิตมีรูปอย่างนี้ อกุศล
ธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๑๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความเกิดขึ้นแห่งจิตมีรูปอย่างไร
อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา มีใจไม่สหระคตด้วยอภิชฌาอยู่ เป็นผู้ไม่มี
พยาบาท มีใจไม่สหระคตด้วยพยาบาทอยู่ เป็นผู้ไม่มีความเบียดเบียน มีใจไม่
สหระคตด้วยความเบียดเบียนอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความเกิดขึ้นแห่ง
จิตมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความเกิด
ขึ้นแห่งจิตโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่าง
นั้น แต่ละอย่างเป็นความเกิดขึ้นแห่งจิตด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัย
เนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

[๒๑๒] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวความได้สัญญาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพ
อย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้สัญญาดูด้วยกัน นั้น
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไร ตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความ
ได้สัญญาเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป ความได้สัญญา
เช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความได้สัญญาเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเสื่อม
ไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความได้สัญญาเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๑๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้สัญญามีรูปอย่างไร
อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้มากด้วยอภิชฌา มีสัญญาสหระคตด้วยอภิชฌาอยู่ เป็นผู้
มียพยาบาท มีสัญญาสหระคตด้วยพยาบาทอยู่ เป็นผู้มีความเบียดเบียน มีสัญญา
สหระคตด้วยความเบียดเบียนอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้สัญญา
มีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้สัญญามีรูปอย่างไร
อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคล
บางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา มีสัญญาไม่สหระคตด้วยอภิชฌาอยู่
เป็นผู้ไม่มีพยาบาท มีสัญญาไม่สหระคตด้วยพยาบาทอยู่ เป็นผู้ไม่มีความเบียดเบียน
มีสัญญาไม่สหระคตด้วยความเบียดเบียนอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ได้สัญญาว่ามีรูปร่างนี้ อกุลธรรมจึงเสื่อมไป กุลธรรมจึงเจริญยิ่ง ๆ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความได้
สัญญาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น
แต่ละอย่างเป็นความได้สัญญาด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้
ตรัสแล้ว ฯ

[๒๑๕] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวว่าความได้ทิวโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพ
อย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้ทิวด้วยกัน นั้น
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้
ทิวเช่นใด อกุลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุลธรรมย่อมเสื่อมไป ความได้ทิวเช่นนี้
ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความได้ทิวเช่นใด อกุลธรรมย่อมเสื่อมไป กุล-
* ธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความได้ทิวเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๑๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้ทิวมีรูปร่างใด อกุล-
* ธรรมจึงเจริญยิ่ง กุลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคนใน
โลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่
มีผล สิ่งถวายที่บวงสรวงแล้ว ไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ท้อทำชั่วแล้ว ไม่มี
โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ที่เป็นอุปาทิกะไม่มี
สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้
แจ่มแจ้ง เพราะรู้อยู่ด้วยตนเอง ในโลก ไม่มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพ
ความได้ทิวมีรูปร่างนี้ อกุลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๑๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้ทิวมีรูปร่างใด อกุล
ธรรมจึงเสื่อมไป กุลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชาแล้ว มีผล
สิ่งถวายที่บวงสรวงแล้ว มีผล ผลวิบากของกรรมที่ท้อทำชั่วแล้ว มีอยู่ โลกนี้มี
โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปาทิกะมี สมณพราหมณ์ทั้งหลาย
ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อยู่
ด้วยตนเอง ในโลกมีอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้ทิวมีรูปร่างนี้
อกุลธรรมจึงเสื่อมไป กุลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความได้ทิว
โดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น
แต่ละอย่างเป็นความได้ทิวด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้
ตรัสแล้ว ฯ

[๒๑๘] ก็ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรา
กล่าวว่าความได้อัตภาพโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ไม่ควรเสพ
อย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้อัตภาพด้วยกัน นั้น
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้
อัตภาพเช่นใด อกุลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุลธรรมย่อมเสื่อมไป ความได้อัตภาพ
เช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความได้อัตภาพเช่นใด อกุลธรรมย่อมเสื่อมไป
กุลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความได้อัตภาพเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๑๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้อัตภาพมีรูปร่างใด
อกุลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุลธรรมจึงเสื่อมไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะบุคคล
ที่เกิดมา ครองการได้อัตภาพอย่างบกพร่อง เป็นผู้ไม่สมประกอบเป็นเหตุ อกุล-
* ธรรมจึงเจริญยิ่ง กุลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๒๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพความได้อัตภาพมีรูปร่างใด
อกุลธรรมจึงเสื่อมไป กุลธรรมจึงเจริญยิ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะบุคคลที่
เกิดมา ครองการได้อัตภาพอย่างไม่บกพร่อง เป็นผู้สมประกอบเป็นเหตุ อกุล-
* ธรรมจึงเสื่อมไป กุลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความได้
อัตภาพโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่าง
นั้น แต่ละอย่างเป็นความได้อัตภาพด้วยกัน นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความ
ดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อ มิได้
ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้แล ข้าพระองค์ทราบเนื้อความโดยพิสดาร
อย่างนี้ ฯ

[๒๒๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสาริบุตร ดีแล้วๆ ธรรมบรรยาย
ที่เรากล่าวโดยย่อ มิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ เธอทราบเนื้อความได้โดย

พิสดารอย่างนี้ ถูกแล้ว ฯ

ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เรากล่าวความประพฤติกาย โดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความประพฤติกายเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป ความประพฤติกายเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความประพฤติกายเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความประพฤติกายเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๒๒] ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่างไร อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ดูกุสลาธิบทร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือเป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต อนึ่ง เป็นผู้มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ถือเอาอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือในป่า อันเจ้าของเขาไม่ให้ความเป็นขโมย อนึ่ง เป็นผู้มักประพฤตินิन्दในกาม คือ เป็นผู้ละเมียดจาริตในหญิงที่มารดาภิเษกบ้าง หญิงที่บิดาภิเษกบ้าง หญิงที่ทั้งมารดาและบิดาภิเษกบ้าง หญิงที่พี่ชายภิเษกบ้าง หญิงที่พี่สาวภิเษกบ้าง หญิงที่ญาติภิเษกบ้าง หญิงที่ยังมีสามีอยู่บ้าง หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่บ้าง ที่สุดแม้หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้ ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๒๓] ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่างไร อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ดูกุสลาธิบทร บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละปาลนาติบาต จึงเป็นผู้เว้นขาดจากปาลนาติบาต วางอาชญา วางศตราแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภุคตอยู่ เพราะละทินนาทาน จึงเป็นผู้เว้นขาดจากทินนาทาน ไม่ถือเอาอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่น ที่อยู่ในบ้านหรือในป่า อันเจ้าของเขาไม่ให้ ด้วยความเป็นขโมย เพราะละกามเมสมัจฉาจาร จึงเป็นผู้เว้นขาดจากกามเมสมัจฉาจาร ไม่เป็นผู้ละเมียดจาริตในหญิงที่มารดาภิเษกบ้าง หญิงที่บิดาภิเษกบ้าง หญิงที่ทั้งมารดาและบิดาภิเษกบ้าง หญิงที่พี่ชายภิเษกบ้าง หญิงที่พี่สาวภิเษกบ้าง หญิงที่ญาติภิเษกบ้าง หญิงที่ยังมีสามีอยู่บ้าง หญิงที่มีสินไหมติดตัวอยู่บ้าง ที่สุดแม้หญิงที่ชายคล้องพวงดอกไม้หมั้นไว้ ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความประพฤติกายมีรูปอย่างนี้ อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เรากล่าวความประพฤติกาย โดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความประพฤติกายด้วยกัน นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๒๒๔] ก็ข้อที่กล่าวตั้งนี้ว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เรากล่าวความประพฤติกายทางวาจา . . . เรากล่าวความประพฤติกายใจ . . . เรากล่าวความเกิดขึ้นแห่งจิต . . . เรากล่าวความได้สัญญา . . . เรากล่าวความได้ทฐิ . . . เรากล่าวความได้อัตภาพโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้อัตภาพด้วยกัน นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป ความได้อัตภาพเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพความได้อัตภาพเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง ความได้อัตภาพเช่นนี้ ควรเสพ ฯ

[๒๒๕] ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความได้อัตภาพมีรูปอย่างไร อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ดูกุสลาธิบทร เพราะบุคคลที่เกิดมา ครองการได้อัตภาพอย่างบกพร่อง เป็นผู้ไม่สมประกอบเป็นเหตุ อกุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง กุศลธรรมจึงเสื่อมไป ฯ

[๒๒๖] ดูกุสลาธิบทร เมื่อเสพความได้อัตภาพมีรูปอย่างไร อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ดูกุสลาธิบทร เพราะบุคคลที่เกิดมา ครองการได้อัตภาพอย่างไม่บกพร่อง เป็นผู้สมประกอบเป็นเหตุ อกุศลธรรมจึงเสื่อมไป กุศลธรรมจึงเจริญยิ่ง ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดูกฤกษทั้งหลาย เรากล่าวความได้อัตภาพโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ทั้ง ๒ อย่างนั้น แต่ละอย่างเป็นความได้อัตภาพด้วยกัน นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

ดูกุสลาธิบทร ธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อ มิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้แล เธอพึงเห็นเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

[๒๒๓] ดูกรสารีปตร เรากล่าวรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ เรากล่าวเสียงที่รู้ได้ด้วยโสตโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ เรากล่าวกลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ เรากล่าวรสที่รู้ได้ด้วยชีวาโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ เรากล่าวโผฏฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ เรากล่าวธรรมาภิมุขที่รู้ได้ด้วยมโนโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูราสาริปตร เรากล่าวรูปที่รู้ได้ ด้วยจักขุโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป รูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง รูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นนี้ ควรเสพ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูราสาริปตร เรากล่าวรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสาริบุตร เรากล่าวกลืนที่รู้ได้ด้วยมานะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพกลืนที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นใด อกุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป กลืนที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นนี้ ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพกลืนที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นใด อกุศล-
* ธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กลืนที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นนี้ ควรเสพ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสาริบุตร เรากล่าวกลืนที่รู้ได้ด้วยมานะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

*พระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว ฯ

Page 58

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสารีปตร เรากล่าวธรรมามณที่รู้ได้ด้วยมโนโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มี

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อ มิได้
ทรงจำแนกเพื่อความโดยพิสดาร ข้าพระองค์ทราบเพื่อความได้โดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

ข้อที่กล่าวต้งนี้ว่า ดุรสาริบุตร เรากล่าวรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุรสาริบุตร เมื่อเสพรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นใด อุกตลธรรมย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป รูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพรูปที่รู้ด้วยจักขุเช่นใด อุกตลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง รูปที่รู้ได้ด้วยจักขุเช่นนี้ควรเสพ ข้อที่เรากล่าวต้งนี้ว่า ดุรสาริบุตร เรากล่าวรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยเนื้อความต้งนี้ กล่าวแล้ว ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนั้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวกลินที่รู้ได้ด้วยมานะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุรสารีบุตร เมื่อเสพกลินที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นใด อุกตลย้อมเจริญย้ง กุลธรรม ย่อมเสื่อมไป กลินที่รู้ได้ด้วยมานะเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพกลินที่รู้ได้ด้วย มานะเช่นใด อุกตลธรรมย่อมเสื่อมไป กุลธรรมย่อมเจริญย้ง กลินที่รู้ได้ด้วย มานะเช่นนี้ควรเสพ ข้อที่เรากล่าวตั้งนั้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวกลินที่รู้ได้ด้วย มานะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัย เนื้อความตั้งนี้ กล่าวแล้ว ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวโกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย โดยส่วน ๒ คือ ที่เคารพอย่าง ๑ ที่ไม่เคารพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไร กล่าวแล้ว ดุรสารีบุตร เมื่อเสพโกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายเช่นใด อุกตลธรรม ย่อมเจริญยิ่ง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป โกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายเช่นนี้ไม่เคารพ และเมื่อเสพโกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายเช่นใด อุกตลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรม ย่อมเจริญยิ่ง โกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายเช่นนี้เคารพ ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุร สารีบุตร เรากล่าวโกฎฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกายโดยส่วน ๒ คือ ที่เคารพอย่าง ๑ ที่ไม่เคารพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนั้นก็กล่าวแล้ว ฯ

Page 59

คุณสาริบุตร ธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ เธอพึงเห็นเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

[๒๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กราบ-
* ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมบรรยายนี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสโดยย่อ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ข้าพระองค์ทราบเนื้อความได้
โดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

*ธรรมย่อมเสื่อมไป กตลธรรมย่อมเจริญยิ่ง จิวรเช่นนี้ควรเสพ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งน้าว ดุกรสาริปตร เรากล่าวจิวรโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ตรัสแล้ว ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสาริบุตร เรากล่าวแสนสนะโดย
ส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาค
ทรงอาศัยอะไรตรัสแล้ว ฯลฯ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสาริบุตร เรา
กล่าวแสนสนะโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น
พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ตรัสแล้ว ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนิ้ว ดูกุรสาริปตร เรากล่าวนิคมโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพออย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพออย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไร ตรัสแล้ว ฯลฯ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนิ้ว ดูกุรสาริปตร เรากล่าวนิคม โดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพออย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพออย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาค ทรงอาศัยเนื้อความตั้งนี้ตรัสแล้ว ฯ

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนั้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวชนบทโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพออย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพออย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทราด้วยอะไร ตรัสแล้ว ฯลฯ ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนั้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวชนบท

ข้อที่พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสารีปตร เรากล่าวบุคคลโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอะไร ตรัสแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเสพบุคคลเช่นใด อกศลธรรมย่อมเจริญยัง กุศลธรรมย่อมเสื่อมไป บุคคลเช่นนี้ไม่ควรเสพ และเมื่อเสพบุคคลเช่นใด อกศลธรรมย่อมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญยิ่ง บุคคลเช่นนี้ควรเสพ ข้อที่ พระผู้มีพระภาคตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรสารีปตร เรากล่าวบุคคลโดยส่วน ๒ คือ ที่ควร เสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยเนื้อความดังนี้ ตรัสแล้ว

[๒๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุณสรีปตร ดีแล้วๆ ธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อ มิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ เธอทราบเนื้อความได้โดยพิสดารอย่างนี้ถกแล้ว

ข้อที่เรากล่าวต้งนี้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวมิตยาบาทโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ฯลฯ ข้อที่เรากล่าวต้งนี้ว่า ดุรสารีบุตร เรากล่าวมิตยาบาทโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพอย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยเนื้อความต้งนี้ กล่าวแล้ว ฯ

*อย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพอย่าง ๑ นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุรสารีบุตร เราถามนิคมโดยส่วน ๒ คือ ที่
 การเสพออย่าง ๑ ที่ไม่การเสพออย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ฯลฯ ข้อที่
 เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุรสารีบุตร เราถามนิคมโดยส่วน ๒ คือ ที่การเสพออย่าง ๑
 ที่ไม่การเสพออย่าง ๑ นั้น เราอาศัยเนื้อความตั้งนี้ กล่าวแล้ว ฯ

ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรสาริบุตร เรากล่าวชนบทโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพออย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพออย่าง ๑ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าว ฯลฯ ข้อที่เรา กล่าวตั้งนี้ ดุกรสาริบุตร เรากล่าวชนบทโดยส่วน ๒ คือ ที่ควรเสพออย่าง ๑ ที่ไม่ควรเสพออย่าง ๑ นั้นเราอาศัยเนื้อความตั้งนี้ กล่าวแล้ว ฯ

คุณสาริบุตร ธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ เธอพึงเห็นเนื้อความโดย
พิสดารอย่างนี้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๒๓๓] ดุรสารีบุตร ถ้าภิกษุทั้งหลายพึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ นั่น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ภิกษุทั้งหลายทั้งปวงตลอดกาลนาน ถ้าพราหมณ์ทั้งปวง . . . ถ้าแพทย์ทั้งปวง . . . ถ้าศูทรทั้งปวง พึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ นั่น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ศูทรแม่ทั้งปวง ตลอดกาลนาน ดุรสารีบุตร ถ้าแม่โลกพร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ พึงรู้ทั่วถึงอรรถแห่งธรรมบรรยายที่เรากล่าวโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ นั่น จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่โลก พร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ตลอดกาลนาน ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรชื่นชม ยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร ที่ ๔

๕. พุทธาคฤศน (๑๕)

[๒๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๒๓๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย กัณฐ์ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต อุปัทวะไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต อุปสรรคไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย เปรียบเหมือนไฟลุกลามแล้วแต่เรือนไม้ หรือเรือนหญ้า ย่อมไหม้ได้กระทั่งเรือนยอดที่โอบกั้น มีบานประตูสนิท ปิดหน้าต่างไว้ ฉะนั้น ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล กัณฐ์ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต อุปัทวะไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต อุปสรรคไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งหมดนั้นย่อมเกิดขึ้นแต่คนพาล ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่บัณฑิต ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย ดังนี้แล คนพาลจึงมีภัยเฉพาะหน้า บัณฑิตไม่มีภัยเฉพาะหน้า คนพาลจึงมีอุปัทวะ บัณฑิตไม่มีอุปัทวะ คนพาลจึงมีอุปสรรค บัณฑิตไม่มีอุปสรรค กัณฐ์ อุปัทวะ อุปสรรค ไม่มีแต่บัณฑิต ดุรกัณฐ์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล พวกเธอพึงศึกษาไว้อย่างนี้เถิดว่า จักเป็นบัณฑิต ฯ

[๒๓๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้ทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จะควรเรียกว่าภิกษุเป็นบัณฑิต มีปัญหาพิจารณา ด้วยเหตุเท่าไรหนอแล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรกัณฐ์ เพราะภิกษุเป็นผู้ฉลาดในธาตุ ฉลาดในอายตนะ ฉลาดในปฏิจลสมุปบาท และฉลาดในฐานะและอฐานะ ดุรกัณฐ์ อานนท์ ด้วยเหตุเท่านั้นแล จึงควรเรียกว่า ภิกษุเป็นบัณฑิต มีปัญหาพิจารณา ฯ

[๒๓๗] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ ด้วยเหตุเท่าไร ฯ

พ. ดุรกัณฐ์ ธาตุนี้มี ๑๘ อย่างแล ได้แก่ ธาตุคือจักขุ ธาตุคือรูป ธาตุคือจักษวิญญาน ธาตุคือโสต ธาตุคือเสียง ธาตุคือโสตวิญญาน ธาตุคือฆานะ ธาตุคือกลิ่น ธาตุคือฆานวิญญาน ธาตุคือชีวา ธาตุคือรส ธาตุคือชีวาวิญญาน ธาตุคือกาย ธาตุคือโณภูมัพพะ ธาตุคือกายวิญญาน ธาตุคือมโน ธาตุคือธรรมารมณ ธาตุคือมโนวิญญาน ดุรกัณฐ์ เหล่านี้แล ธาตุ ๑๘ อย่าง ด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ ฯ

[๒๓๘] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปรียายแม่อื่น ที่ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ จะพึงมีไหม ฯ

พ. ดุรกัณฐ์ มี ธาตุนี้มี ๖ อย่าง ได้แก่ ธาตุคือดิน ธาตุคือน้ำ ธาตุคือไฟ ธาตุคือลม ธาตุคืออากาศ ธาตุคือวิญญาน ดุรกัณฐ์ เหล่านี้แล ธาตุ ๖ อย่าง แม้ด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ ฯ

[๒๓๙] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปรียายแม่อื่น ที่ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในธาตุ จะพึงมีอีกไหม ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

พ. ดุรอรานนํ มี ชาตินี้มี ๖ อย่าง ได้แก่ ชาติคือสุข ชาติคือทุกข์ ชาติคือโสมนัส ชาติคือโทมนัส ชาติคืออุเบกขา ชาติคืออวิชชา ดุรอรานนํ เหล่านี้แล ชาติ ๖ อย่าง แมด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ ฯ

[๒๔๐] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปริยายแม้อื่น ที่ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ จะพึงมีอีกไหม ฯ

พ. ดุรอรานนํ มี ชาตินี้มี ๖ อย่าง ได้แก่ ชาติคือกาม ชาติคือเนกขัมมะ ชาติคือพยาบาท ชาติคือความไม่พยาบาท ชาติคือความเบียดเบียน ชาติคือความไม่เบียดเบียน ดุรอรานนํ เหล่านี้แล ชาติ ๖ อย่าง แมด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ ฯ

[๒๔๑] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปริยายแม้อื่น ที่ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ จะพึงมีอีกไหม ฯ

พ. ดุรอรานนํ มี ชาตินี้มี ๓ อย่าง ได้แก่ ชาติคือกาม ชาติคือรูป ชาติคืออรูป ดุรอรานนํ เหล่านี้แล ชาติ ๓ อย่าง แมภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ ฯ

[๒๔๒] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ปริยายแม้อื่น ที่ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ จะพึงมีอีกไหม ฯ

พ. ดุรอรานนํ มี ชาตินี้มี ๒ อย่าง คือ สังขตชาติ อสังขตชาติ ดุรอรานนํ เหล่านี้แล ชาติ ๒ อย่าง แมด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในชาติ ฯ

[๒๔๓] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาด ในอายตนะ ด้วยเหตุเท่าไร ฯ

พ. ดุรอรานนํ อายตนะทั้งภายในและภายนอกนี้ มีอย่างละ ๖ แล คือ จักษุและรูป โสตและเสียง ฆาณะและกลิ่น ชิวหาและรส กายและ โผฏฐัพพะ มโนและธรรมารมณ์ ดุรอรานนํ เหล่านี้แล อายตนะทั้งภายใน และภายนอกอย่างละ ๖ แมด้วยเหตุที่ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในอายตนะ ฯ

[๒๔๔] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาด ในปฏิจลสมุปบาท ด้วยเหตุเท่าไร ฯ

พ. ดุรอรานนํ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้อย่างนี้ว่า เมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิดขึ้น ผลนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อเหตุนี้ไม่มี ผลนี้จึงไม่มี เพราะเหตุนี้ดับ ผลนี้จึงดับ คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส อย่างนี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ แต่เพราะอวิชชานั้นแลดับด้วย วิราคะไม่มีส่วนเหลือจึงดับสังขารได้ เพราะสังขารดับจึงดับวิญญาณได้ เพราะวิญญาณดับจึงดับนามรูปได้ เพราะนามรูปดับจึงดับสฬายตนะได้ เพราะสฬายตนะดับจึงดับผัสสะได้ เพราะผัสสะดับจึงดับเวทนาได้ เพราะเวทนาดับจึงดับตัณหาได้ เพราะตัณหาดับจึงดับอุปาทานได้ เพราะอุปาทานดับจึงดับภพได้ เพราะภพดับ จึงดับชาติได้ เพราะชาติดับจึงดับชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสได้ อย่างนี้เป็นความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ดุรอรานนํ ด้วยเหตุเท่านี้แล จึงควรเรียกได้ว่า ภิกษุผู้ฉลาดในปฏิจลสมุปบาท ฯ

[๒๔๕] อา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาด ในฐานะและอฐานะ ด้วยเหตุเท่าไร ฯ

พ. ดุรอรานนํ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโชโอกาส คือบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย ทิฐิ ๑- พึงเข้าใจสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง นั้นมีฐานะที่มีได้ และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ ปุถุชน พึงเข้าใจสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒) ย่อมรู้ชัดว่า ข้อที่ไม่มีฐานะ มีโชโอกาส คือ บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย ทิฐิ พึงเข้าใจสังขารใดๆ โดยความเป็นสุข นั้นไม่มีฐานะที่มีได้ และรู้ชัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ ปุถุชน พึงเข้าใจสังขารใดๆ โดยความเป็นสุขนั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
รู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ วิกากแห่งจิตตจิต พึงเกิดเป็นที่ไม่น่า
ปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๑๙) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ วิกากแห่งมโน-
* จิตตจิตตเกิดเป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และ
รู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ วิกากแห่งมโนจิตตจิตต พึงเกิดเป็นที่ไม่น่า
ปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๐) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ วิกากแห่งกาย-
* จิตตจิตตเกิดเป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ วิกากแห่งกายจิตตจิตต พึงเกิด
เป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๑) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ วิกากแห่งจิต-
* จิตตจิตตเกิดเป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ วิกากแห่งจิตตจิตต พึงเกิด
เป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๒) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ วิกากแห่งมโน-
* จิตตจิตตเกิดเป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ วิกากแห่งมโนจิตตจิตต พึง
เกิดเป็นที่น่าสนใจ น่าใคร น่าพอใจ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๓) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึง
พร้อมด้วยกายจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกายจิตตนั้น
เป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล
คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยกายจิตตเมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบัติ
นรก เพราะกายจิตตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๔) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึง
พร้อมด้วยจิตตจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะจิตตจิตตนั้น
เป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล
คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยจิตตจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบัติ
นรก เพราะจิตตจิตตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๕) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึง
พร้อมด้วยมโนจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะมโนจิตต
นั้นเป็นเหตุ เป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล
คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยมโนจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ
วินิบัติ นรก เพราะมโนจิตตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๖) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึง
พร้อมด้วยกายจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบัติ นรก เพราะ
กายจิตตนั้นเป็นเหตุ เป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็น
ฐานะมิได้แล คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยกายจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติ
โลกสวรรค์ เพราะกายจิตตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๗) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึงพร้อม
ด้วยจิตตจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบัติ นรก เพราะจิตตจิตต
นั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล
คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยจิตตจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะ
จิตตจิตตนั้นเป็นเหตุ เป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

(๒๘) ย่อมรู้ซัดว่า ข้อที่มีฐานะ มีโอกาส คือ บุคคลผู้พึงพร้อม
ด้วยมโนจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงอภาย ทุกติ วินิบัติ นรก เพราะ
มโนจิตตนั้นเป็นเหตุ เป็นปัจจัย นั้นไม่ใช่วินัยที่มีได้ และรู้ซัดว่า ข้อที่เป็น
ฐานะมิได้แล คือ บุคคลผู้พึงพร้อมด้วยมโนจิตต เมื่อตายไป พึงเข้าถึงสุคติ
โลกสวรรค์ เพราะมโนจิตตนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัย นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

ดูกรอานนท์ ด้วยเหตุเท่านั้นแล จึงควรเรียกว่า ภิกษุผู้ฉลาดในวินัย
และอฐานะ ฯ

[๒๘๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ ได้ทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคอัครราชย์จริง ไม่น่าเป็นไปได้เลย
ธรรมบรรยายนี้ชื่อไร พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะเหตุนั้นแล เธอจงจำธรรมบรรยายนี้ไว้ ว่าชื่อ
พหุธาตุก (ขุมนธาตุมากอย่าง) บ้าง ว่าชื่อจตุปริวัฏฏ (แสดงอาการเวียน ๔ รอบ)
บ้าง ว่าชื่อธรรมาทาส (แวนสองธรรม) บ้าง ว่าชื่ออมตทุณฺทิก (กลองบันลืออมฤต)

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
บ้าง ว่าชื่อนนตรสังคามวิชัย (ความชนะสงครามอย่าง ไม่มีความชนะอื่นยิ่งกว่า)
บ้าง ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์จึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ
จบ พุทธาคฤศตร ที่ ๕

๖. อิลลิตฺติสูตร (๑๑๖)

[๒๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาลิลลิตฺติ เขตพระนครราชคฤห์
สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
เหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๒๔๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาเรา
ทั้งหลายนี้ พวกเธอแลเห็นภูเขาเวภาระนั้นหรือไม่ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า เห็น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภูเขาเวภาระนั้นแล มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง มีบัญญัติ
เป็นอีกอย่างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอแลเห็นภูเขาปิลันทะนั้นหรือไม่ ฯ

ภิก. เห็น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภูเขาปิลันทะนั้นแล ก็มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง
มีบัญญัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอแลเห็นภูเขาเวปุลละนั้น
หรือไม่ ฯ

ภิก. เห็น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภูเขาเวปุลละนั้นแล ก็มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง
มีบัญญัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอแลเห็นภูเขาคิฆณิกุญจน์
หรือไม่ ฯ

ภิก. เห็น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภูเขาคิฆณิกุญจน์นั้นแล ก็มีชื่อเป็นอย่างหนึ่ง
มีบัญญัติเป็นอีกอย่างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอแลเห็นภูเขาอิลลิตฺติ
หรือไม่ ฯ

ภิก. เห็น พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แต่ภูเขาอิลลิตฺตินี้แล มีชื่ออีกเช่นนี้ มีบัญญัติก็
เช่นนี้ ฯ

[๒๔๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระปัจเจกพุทธ ๕๐๐ องค์
ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาลิลลิตฺตินี้มานาน พระปัจเจกพุทธเหล่านั้น เมื่อกำลังเข้าไปสู่
ภูเขานี้ คนแลเห็น แต่ท่านเข้าไปแล้ว คนไม่แลเห็น มนุษย์ทั้งหลายเห็นเหตุ
ดังนั้น จึงพูดกันอย่างนี้ว่า ภูเขาภูนี้ กลืนกินฤๅษีเหล่านั้น ชื่อว่า อิลลิตฺติ นี้แล
จึงได้เกิดขึ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักบอก จักระบุ จักแสดงชื่อของพระปัจเจก
พุทธทั้งหลาย พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูล
รับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๒๔๖] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระปัจเจก
สัมพุทธชื่ออริฏฐะ ๑ ชื่ออุปริฏฐะ ๑ ชื่อตครสิขี ๑ ชื่อยัสสสี ๑ ชื่อสัทสนะ ๑
ชื่อปิยัสสสี ๑ ชื่อคันธาระ ๑ ชื่อปิลโทละ ๑ ชื่ออุปาสกะ ๑ ชื่อนิณะ ๑
ชื่อตละ ๑ ชื่อสุตวา ๑ ชื่อภาวัตตตะ ๑ ได้อาศัยอยู่ที่ภูเขาลิลลิตฺตินี้มานาน ฯ

[๒๔๗] เธอทั้งหลาย จงฟังเราระบุชื่อของท่านที่มีธรรมเป็นสาระกว่า

สัตว์ ไม่มีทุกข์ หมดความอยาก ได้บรรลุโพธิญาณอย่างดี

เฉพาะตนผู้เดียว ผู้ปราศจากลูกตร สงกว่านรชน ต่อไปเกิด

พระปัจเจกพุทธ ผู้มีตณหาเครื่องนำไปในภพสิ้นแล้ว คือ

อริฏฐพุทธ ๑ อุปริฏฐพุทธ ๑ ตครสิขีพุทธ ๑ ยัสสสีพุทธ ๑

สัทสนะพุทธ ๑ ปิยัสสสีพุทธ ๑ คันธารพุทธ ๑ ปิลโท-

พุทธ ๑ อุปาสกพุทธ ๑ นิถพุทธ ๑ ตถพุทธ ๑ สุตวาพุทธ ๑

ภาวัตตตพุทธ ๑ สมภพุทธ ๑ สุกพุทธ ๑ เมถุลพุทธ ๑

อัญฐุมพุทธ ๑ อัสสเมฆพุทธ ๑ อนิฆพุทธ ๑ สุตาวพุทธ ๑

พระปัจเจกพุทธ ผู้มีอานภาพมาก คือ หิงคพุทธ ๑ หิงคพุทธ ๑

พระมุนีชื่อชาลิมี ๒ องค์ และอัญฐกพุทธ ๑ โกศลลพุทธ ๑

อถพุทธ ๑ สุพาพุทธ ๑ อุปเนมิพุทธ ๑ เนมิพุทธ ๑

สันตจิตตพุทธ ๑ สัจจพุทธ ๑ ตถพุทธ ๑ วิรชพุทธ ๑

ปิลทิตตพุทธ ๑ กาฬพุทธ ๑ อุปกาฬพุทธ ๑ วิชิตพุทธ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ชิตพุทธ ๑ อังคพุทธ ๑ ปังคพุทธ ๑ คุตติจณิตพุทธ ๑ ปัสสิ-
พุทธ ๑ ได้ละอุปธิอันเป็นมูลแห่งทุกข์แล้ว อปราชิตพุทธ
ได้ชนะมารและพละมาร สัตถาพุทธ ๑ ปวัตตาทพุทธ ๑ สรังก-
พุทธ ๑ โลมหังสพุทธ ๑ อจจิงคมาพุทธ ๑ อสิตพุทธ ๑
อนาสวพุทธ ๑ มโนมยพุทธ ๑ พันธมาพุทธ ๑ ผู้ตัดมานะได้
ตทาริมุตพุทธ ๑ วิมลพุทธ ๑ เกตมาพุทธ ๑ เกตมพราศพุทธ ๑
มาตังคพุทธ ๑ อริยพุทธ ๑ อัจจุตพุทธ ๑ อัจจุตคามพยามก-
พุทธ ๑ สมังคผลพุทธ ๑ ทัพพิลพุทธ ๑ สุปตฺติภูริตพุทธ ๑
อสิยหพุทธ ๑ เขมาภีรตพุทธ ๑ โสรัตพุทธ ๑ ทุรินนยพุทธ ๑
สังฆพุทธ ๑ อุชชยพุทธ ๑ พระมณี ชื่อสียห อิกองคหนึ่ง
ผู้มีความเพียรไม่ทรมาน พระพุทธ ชื่ออนันทะ ชื่อนันทะ
ชื่ออุปนันทะ ๑๒ องค์ และการทวาชพุทธ ผู้ทรงร่างกายในภพ
สุดท้าย โพธิพุทธ ๑ มหานามพุทธ ๑ อุตตรพุทธ ๑ เกสิ-
พุทธ ๑ สิขีพุทธ ๑ สุนทรพุทธ ๑ ภารทวาชพุทธ ๑
ติสสพุทธ ๑ อุปติสสพุทธ ๑ ผู้ตัดกิเลสเครื่องผูกในภพได้
อุปสิทริพุทธ และสิทริพุทธ ผู้ตัดตัณหาได้ มังคลพุทธ
เป็นผู้ปราศจากราคะ อสภพุทธ ผู้ตัดขันธ์อันเป็นมูลแห่งทุกข์
อุปณัตพุทธ ได้บรรลุบทอันสงบ อุปโลภพุทธ ๑ สุนทรพุทธ ๑
สังจนามพุทธ ๑ เขตพุทธ ๑ ชยันตพุทธ ๑ ปทุมพุทธ ๑
อุปปลพุทธ ๑ ปทุมุตตรพุทธ ๑ รักชิตพุทธ ๑ ปิพพตพุทธ ๑
มานัตถิรพุทธ ๑ โสภิตพุทธ ๑ วัตรากพุทธ ๑ กิณหพุทธ ๑
ผู้มีจิตพ้นวิเศษดีแล้ว พระปัจเจกพุทธ ผู้มีอานภาพมากเหล่านี้
และอื่นๆ มีตมหาเครื่องนำไปในภพสิ้นแล้ว เธอทั้งหลายจง
ไหว้พระปัจเจกพุทธเหล่านั้น ผู้ล่วงเครื่องข้องทั้งปวงได้แล้ว
ผู้แสวงหาคุณใหญ่ ผู้มีคุณเนิบไม่ถ่วง ผู้ปรินิพพานแล้วเกิด ฯ
จบ อัสสิคิลิสูตรที่ ๖

๗. มหาจิตตาริสกสูตร (๑๑๗)

[๒๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสัมมาสมาธิ
ของพระอริยะ อันมีเหตุ มีองค์ประกอบ แก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังสัมมา-

*สมาธินั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๒๕๓] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมา-

*สมาธิของพระอริยะ อันมีเหตุ มีองค์ประกอบ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ เป็นไฉน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ประกอบแล้วด้วยองค์ ๗ เหล่านี้แล
เรียกว่า สัมมาสมาธิของพระอริยะ อันมีเหตุบ้าง มีองค์ประกอบบ้าง ฯ

[๒๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาทิฐิว่ามิจฉาทิฐิ
รู้จักสัมมาทิฐิว่าสัมมาทิฐิ ความรู้ของเธอเป็น สัมมาทิฐิ ฯ

[๒๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาทิฐิเป็นไฉน คือ ความเห็นดั่งนี้ว่า
ทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล สิ่งถวายที่บางสรวงแล้ว ไม่มีผล
ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วแล้ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี
บิดาไม่มี สัตว์ที่เป็นอุปาทะกิเลส ไม่มี สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติ
ชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อยู่ด้วยตนเอง ในโลกไม่มี
นี้มิจฉาทิฐิ ฯ

[๒๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เรากล่าวสัมมาทิฐิเป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ
ให้ผลแก่ขั้นธ อย่างเป็น ๑ สัมมาทิฐิของพระอริยะ ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ
เป็นองค์มรรค อย่าง ๑ ฯ

[๒๕๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ
ให้ผลแก่ขั้นธ เป็นไฉน คือ ความเห็นดั่งนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว มีผล ยัญที่บูชา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แล้ว มีผล สิ่งของที่บวงสรวงแล้ว มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำได้ ทำชั่วแล้ว
มีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์ที่เป็นอุปาทิกระมี สมณพราหมณ์
ทั้งหลาย ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง
เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในโลก มีอยู่ นี่สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ
ให้ผลแก่ชนธ ๖

[๒๕๘] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย ปัญญา ปัญญินทรีย์
ปัญญาพละ ชัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเห็นชอบ องค์แห่งมรรค ของกษิณผู้มี
จิตไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่
นี้แล สัมมาทิฐิของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ๖

กษิณนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาทิฐิ เพื่อบรรลุลสัมมาทิฐิ ความพยายาม
ของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ๖

กษิณนั้นมิตถิลละมิจฉาทิฐิได้ มิตถิบรรลุลสัมมาทิฐิอยู่ สติของเธอนั้น
เป็นสัมมาสติ ๖

ด้วยอาการนี้ ธรรม ๓ ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาทิฐิของกษิณนั้น ๖

[๒๕๙] ดูกุริกษทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิฐิยอมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทิฐิยอมเป็นประธานอย่างไร คือ กษิณรู้จักมิจฉาสังกัปปะว่า
มิจฉาสังกัปปะ รู้จักสัมมาสังกัปปะว่าสัมมาสังกัปปะ ความรู้ของเธอนั้น เป็น
สัมมาทิฐิ ๖

[๒๖๐] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็มิจฉาสังกัปปะเป็นโฉน คือ ความดำริ
ในกาม ดำริในพยาบาท ดำริในความเบียดเบียน นี้มิจฉาสังกัปปะ ๖

[๒๖๑] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะเป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย
เรากล่าวสัมมาสังกัปปะเป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็น
ส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชนธ อย่าง ๑ สัมมาสังกัปปะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค อย่าง ๑ ๖

[๒๖๒] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วน
แห่งบุญ ให้ผลแก่ชนธเป็นโฉน คือความดำริในเนกขัมมะ ดำริในความไม่
พยาบาท ดำริในความไม่เบียดเบียน นี้สัมมาสังกัปปะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วน
แห่งบุญ ให้ผลแก่ชนธ ๖

[๒๖๓] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย ความตริก ความวิตก
ความดำริ ความแน่ว ความแน่น ความปักใจ วชิสังขาร ของกษิณผู้มีจิตไกลข้าศึก
มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่นี้แล สัมมาสังกัปปะ
ของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ๖

กษิณนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาสังกัปปะ เพื่อบรรลุลสัมมาสังกัปปะ
ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ๖

กษิณนั้นมิตถิลละมิจฉาสังกัปปะได้ มิตถิบรรลุลสัมมาสังกัปปะอยู่ สติ
ของเธอนั้น เป็นสัมมาสติ ๖

ด้วยอาการนี้ ธรรม ๓ ประการนี้ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมา-
*สติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาสังกัปปะ ของกษิณนั้น ๖

[๒๖๔] ดูกุริกษทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิฐิยอมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทิฐิยอมเป็นประธานอย่างไร คือ กษิณรู้จักมิจฉาวาจาว่ามิจฉา-
*วาจา รู้จักสัมมาวาจาว่าสัมมาวาจา ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ ๖

[๒๖๕] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็มิจฉาวาจาเป็นโฉน คือพูดเท็จ พูดส่อเสียด
พูดคำหยาบ เกรจาเพื่อเจ้อ นี้ มิจฉาวาจา ๖

[๒๖๖] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาเป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย
เรากล่าวสัมมาวาจาเป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ
ให้ผลแก่ชนธ อย่าง ๑ สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ
เป็นองค์มรรค อย่าง ๑ ๖

[๒๖๗] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ
ให้ผลแก่ชนธ เป็นโฉน คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูด
ส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการเกรจาเพื่อเจ้อ นี้ สัมมาวาจา
ที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชนธ ๖

[๒๖๘] ดูกุริกษทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นโฉน ดูกุริกษทั้งหลาย ความงด ความเว้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ความเว้นขาด เจตนางดเว้น จากกัจจกิริตทั้ง ๔ ของภิกษุผู้มีจิต โกลชาศึก มีจิต
หาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่แล สัมมาวาจา
ของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ

ภิกษุย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาจาจา เพื่อบรรลุสัมมาวาจาอยู่ ความ
พยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ

ภิกษุนี้เมื่อละมิจฉาจาจาได้ มีสติบรรลุสัมมาวาจาอยู่ สติของเธอนั้น
เป็นสัมมาสติ ฯ

ด้วยอาการนี้ ธรรม ๓ ประการนี้ คือ สัมมาทิว สัมมาวายามะ
สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาวาจาของภิกษุนี้ ฯ

[๒๖๙] ดูกภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิวย่อมเป็นประธาน
ก็สัมมาทิวย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉากัมมันตะว่า มิจฉากัมมันตะ
รู้จักสัมมากัมมันตะว่า สัมมากัมมันตะ ความรู้ของเธอนั้น เป็นสัมมาทิว ฯ

[๒๗๐] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉากัมมันตะเป็นโฉน คือ ปาณาติบาต
อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร นี่ มิจฉากัมมันตะ ฯ

[๒๗๑] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นโฉน ดูกภิกษุ-
*ทั้งหลาย เรากล่าวสัมมากัมมันตะเป็น ๒ อย่าง คือ สัมมากัมมันตะที่ยังเป็น
สาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้น ๑ สัมมากัมมันตะของพระอริยะ
ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค อย่าง ๑ ฯ

[๒๗๒] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะเป็นส่วน
แห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้นเป็นโฉน คือ เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้น
จากอทินนาทาน งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร นี่สัมมากัมมันตะที่ยังเป็นสาสวะ
เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้น ฯ

[๒๗๓] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะของพระอริยะที่เป็น
อนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรคเป็นโฉน ดูกภิกษุทั้งหลาย ความงด
ความเว้น เจตนางดเว้น จากกัจจกิริตทั้ง ๓ ของภิกษุผู้มีจิต โกลชาศึก มีจิต
หาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่แล สัมมากัมมันตะ
ของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ

ภิกษุนี้ย่อมพยายามเพื่อละมิจฉากัมมันตะ เพื่อบรรลุสัมมากัมมันตะ
ความพยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ

ภิกษุนี้เมื่อละมิจฉากัมมันตะได้ มีสติบรรลุสัมมากัมมันตะอยู่ สติ-
*ของเธอนั้น เป็นสัมมาสติ ฯ

ด้วยอาการนี้ ธรรม ๓ ประการนี้ คือ สัมมาทิว สัมมาวายามะ
สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมากัมมันตะของภิกษุนี้ ฯ

[๒๗๔] ดูกภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิวย่อมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทิวย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ ภิกษุรู้จักมิจฉาอาชีวะว่า
มิจฉาอาชีวะ รู้จักสัมมาอาชีวะว่าสัมมาอาชีวะ ความรู้ของเธอนั้น เป็น
สัมมาทิว ฯ

[๒๗๕] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาอาชีวะเป็นโฉน คือ การโกง
การล่อลวง การตลบตะแลง การยอมมอบตนในทางผิด การเอาลากต่อลาก
นี้มิจฉาอาชีวะ ฯ

[๒๗๖] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นโฉน ดูกภิกษุทั้งหลาย
เรากล่าวสัมมาอาชีวะเป็น ๒ อย่าง คือ สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วน
แห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้น ๑ สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรคอย่าง ๑ ฯ

[๒๗๗] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วน
แห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้น เป็นโฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละ
มิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ ดูกภิกษุทั้งหลาย นี่ สัมมาอาชีวะที่
ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ขั้น ฯ

[๒๗๘] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ
เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค เป็นโฉน ดูกภิกษุทั้งหลาย ความงด ความเว้น
เจตนางดเว้น จากมิจฉาอาชีวะ ของภิกษุผู้มีจิต โกลชาศึก มีจิตหาอาสวะมิได้
พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี่แล สัมมาอาชีวะของพระอริยะ
ที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ

ภิกษุนี้ย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาอาชีวะ เพื่อบรรลุสัมมาอาชีวะ ความ
พยายามของเธอนั้น เป็นสัมมาวายามะ ฯ

ภิกษุนี้เมื่อละมิจฉาอาชีวะได้ มีสติบรรลุสัมมาอาชีวะอยู่ สติของ

เธอนั้น เป็นสัมมาสติ ฯ

ด้วยอาการนี้ ธรรม ๓ ประการนี้ คือ สัมมาทสิริ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อม เป็นไปตามสัมมาอาชีวะของภิกษุนั้น ฯ

[๒๓๙] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทสิริย่อมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทสิริย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ เมื่อมีสัมมาทสิริ สัมมาสังกัปปะ
จึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจาจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาวาจา
สัมมาอาชีวะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะจึงพอเหมาะได้
เมื่อมีสัมมาวายามะ สัมมาสติจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสติ สัมมาสมาธิจึง
พอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาสมาธิ สัมมาญาณะจึงพอเหมาะได้ เมื่อมีสัมมาญาณะ
สัมมาริมุตติจึงพอเหมาะได้ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการนี้แล พระเสขะผู้
ประกอบด้วยองค์ ๘ จึงเป็นพระอรหันต์ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ฯ

[๒๔๐] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทสิริย่อมเป็น
ประธาน ก็สัมมาทสิริย่อมเป็นประธานอย่างไร คือ

ผู้มีสัมมาทสิริ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาทสิริได้ ทั้งอกุศลธรรมลามกเป็น
อนกบรรดามี เพราะมิจจาทสิริเป็นปัจจัยนั้น ก็เป็นอันผู้มีสัมมาทสิริสลัดได้แล้ว
และกุศลธรรมเป็นอนก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะสัมมาทสิริเป็น
ปัจจัย ฯ

ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาสังกัปปะได้ . . .

ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาวาจาได้ . . .

ผู้มีสัมมากรรมมัตตะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจากรรมมัตตะได้ . . .

ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาอาชีวะได้ . . .

ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาวายามะได้ . . .

ผู้มีสัมมาสติ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาสติได้ . . .

ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาสมาธิได้ . . .

ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาญาณะได้ . . .

ผู้มีสัมมาริมุตติ ย่อมเป็นอันสลัดมิจจาริมุตติได้ ทั้งอกุศลธรรมลามก
เป็นอนกบรรดามี เพราะมิจจาริมุตติเป็นปัจจัยนั้น ก็เป็นอันผู้มีสัมมาริมุตติ
สลัดได้แล้ว และกุศลธรรมเป็นอนก ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะสัมมา-
*ริมุตติเป็นปัจจัย

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการนี้แล จึงเป็นธรรมฝ่ายกุศล ๒๐ ฝ่าย
อกุศล ๒๐ ชื่อ ธรรมบรรยายมหาจิตตาริสกะ อันเราให้เป็นไปแล้ว สมณะ
หรือ พราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลก
จะให้เป็นไปไม่ได้ ฯ

[๒๔๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงสำคัญ
ที่จะติเตียน คัดค้านธรรมบรรยายมหาจิตตาริสกะนี้ การกล่าวก่อนและการกล่าว
ตามกัน ๑๐ ประการ อันชอบด้วยเหตุของสมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้น ย่อมถึง
ฐานะน่าตำหนิในปัจจุบันเทียว ถ้าใครติเตียนสัมมาทสิริ เขาก็ต้องบูชา สรรเสริญ
ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีทสิริผิ ดถ้าใครติเตียนสัมมาสังกัปปะ เขาก็ต้องบูชา
สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีสังกัปปะผิ ดถ้าใครติเตียนสัมมาวาจา เขาก็ต้อง
บูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีวาจาผิ ดถ้าใครติเตียนสัมมากรรมมัตตะ
เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีการงานผิ ดถ้าใครติเตียนสัมมา-
*อาชีวะ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีอาชีวะผิ ดถ้าใครติเตียน
สัมมาวายามะ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีความพยายามผิ ด
ถ้าใครติเตียนสัมมาสติ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีสติผิ ด
ถ้าใครติเตียนสัมมาสมาธิ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีสมาธิผิ ด
ถ้าใครติเตียนสัมมาญาณะ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มีญาณผิ ด
ถ้าใครติเตียนสัมมาริมุตติ เขาก็ตองบูชา สรรเสริญท่านสมณพราหมณ์ผู้มี
ริมุตติผิ ด ฯ

ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง พึงสำคัญที่จะ
ติเตียน คัดค้านธรรมบรรยายมหาจิตตาริสกะนี้ การกล่าวก่อนและการกล่าว
ตามกัน ๑๐ ประการ อันชอบด้วยเหตุของสมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมถึง
ฐานะน่าตำหนิในปัจจุบันเทียว ดูกุรภิกษุทั้งหลาย แม้พวกอัสสะและพวกภัญญะ
ชาวอกกชนบท ซึ่งเป็นอเหตุกาวะ อกิริยวาทะ นัตถิกวาทะ ก็ยังสำคัญที่
จะไม่ติเตียน ไม่คัดค้านธรรมบรรยายมหาจิตตาริสกะ นั้นเพราะเหตุไร เพราะ
กลัวถูกนินทา ถูกว่าร้าย และถูกก่อความ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พระภิกษุของพระผู้มีพระภาคแล ฯ
จบ มหาจิตตาริสกสูตร ที่ ๗

๘. อานาปานสติสูตร (๑๑๘)

[๒๘๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกาวีสาขา
มีการมารดา ในพระวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี พร้อมด้วยพระสาวก
ผู้เถระมีชื่อเสียงเด่นมากรูปด้วยกัน เช่น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหา-

* โมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสป ท่านพระมหากัจจายนะ ท่านพระมหาโกฏิฐิตะ
ท่านพระมหากปิณะ ท่านพระมหาจุณทะ ท่านพระเรวตะ ท่านพระอานนท์ และ
พระสาวกผู้เถระมีชื่อเสียงเด่นอื่นๆ ก็สมัยนั้นแล พระเถระทั้งหลายพากันโอวาท
พราสสอนพวกภิกษุอยู่ คือ พระเถระบางพวกโอวาทพราสสอนภิกษุ ๑๐ รูปบ้าง
บางพวกโอวาทพราสสอน ๒๐ รูปบ้าง บางพวกโอวาทพราสสอน ๓๐ รูปบ้าง บางพวก
โอวาทพราสสอน ๔๐ รูปบ้าง ฝ่ายภิกษุนวกะเหล่านั้น อันภิกษุผู้เถระโอวาทพรา
สอนอยู่ ย่อมรู้ชัดธรรมวิเศษอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าที่ตนรู้มาก่อน ฯ

[๒๘๓] ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมประทับนั่ง
กลางแจ้ง ในราตรียามจันทร์เพ็ญ วันนั้นเป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ทั้งเป็นวัน
ปวารณาด้วย ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปลี่ยวดูภิกษุสงฆ์ ซึ่งนั่งเฝ้าบอญ
ลำดับ จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราปรารถนาในปฏิปทานี้
เรามีจิตยินดีในปฏิปทานี้ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอจงปรารภความเพียร เพื่อถึง
คุณที่ตนยังไม่ถึง เพื่อบรรลุคุณที่ตนยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งคุณที่ตนยังไม่ทำ
ให้แจ้ง โดยยิ่งกว่าประมาณเกิด เราจักรออยู่ในเมืองสาวัตถีนี้แล จนถึงวันครบ
๔ เดือนแห่งฤดูฝน เป็นที่บานแห่งดอกโกมุท ๑- พวกภิกษุชาวชนบททราบข่าว
ว่า พระผู้มีพระภาคจักรออยู่ในเมืองสาวัตถีนั้น จนถึงวันครบ ๔ เดือนแห่ง
ฤดูฝน เป็นที่บานแห่งดอกโกมุท จึงพากันหลั่งไหลมายังพระนครสาวัตถี เพื่อ
เฝ้าพระผู้มีพระภาค ฝ่ายภิกษุผู้เถระเหล่านั้นก็พากันโอวาทพราสสอนภิกษุนวกะ

๑๑. คือวันเพ็ญเดือนสิบสอง

เพิ่มประมาณขึ้น คือ ภิกษุผู้เถระบางพวกโอวาทพราสสอนภิกษุ ๑๐ รูปบ้าง บาง-

* พวกโอวาทพราสสอน ๒๐ รูปบ้าง บางพวกโอวาทพราสสอน ๓๐ รูปบ้าง บางพวก
โอวาทพราสสอน ๔๐ รูปบ้าง และภิกษุนวกะเหล่านั้น อันภิกษุผู้เถระโอวาท
พราสสอนอยู่ ย่อมรู้ชัดธรรมวิเศษอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าที่ตนรู้มาก่อน ฯ

[๒๘๔] ก็สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมประทับนั่ง
กลางแจ้ง ในราตรียามจันทร์เพ็ญ เป็นวันครบ ๔ เดือนแห่งฤดูฝน เป็นที่บาน
แห่งดอกโกมุท วันนั้นเป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
เปลี่ยวดูภิกษุสงฆ์ ซึ่งนั่งเฝ้าบอญลำดับ จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-

* ภิกษุทั้งหลาย บริษัทนี้ไม่คุยกัน บริษัทนี้เฝ้าบอญเสียดย คำร้องอยู่ในสารธรรม
อันบริสุทธิ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสงฆ์นี้ บริษัทนี้เป็นเช่นเดียวกันกับ
บริษัทที่ควรแก่การคำนับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ทักษิณาทาน ควรแก่การ
กระทำอัญชลี เป็นเนืองนาบุญของโลกอย่างหาที่อื่นยิ่งกว่ามิได้ ภิกษุสงฆ์นี้
บริษัทนี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัทที่เขาถวายของน้อย มีผลมาก และถวายของมาก
มีผลมากยิ่งขึ้น ภิกษุสงฆ์นี้ บริษัทนี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัท อันชาวโลก
ยากที่จะได้พบเห็น ภิกษุสงฆ์นี้ บริษัทนี้เป็นเช่นเดียวกันกับบริษัทอันสมควร
ที่แม้นคนผู้เอาเสบียงคล่องบาเดินทางไปขมนับเป็นโยชน์ๆ ฯ

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ผู้เป็น
พระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระ
ได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้วโดยลำดับ สิ้นสัญญาชนในภพแล้ว พ้นวิเศษ
แล้วเพราะรู้ชอบ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ผู้เป็นอุปาสิตกะ เพราะ
สิ้นสัญญาชนส่วนเบื้องต้นทั้ง ๕ จะได้ปริณิพพานในโลกนี้ๆ มีอันไม่กลับ
มาจากโลกนั้นอีกเป็นธรรมดา แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ผู้เป็นพระสกคทาหมี
เพราะสิ้นสัญญาชน ๓ อย่าง และเพราะทำราคะ โทสะ โมหะให้เบาบาง
มายังโลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น ก็จะทำได้ที่สุดแห่งทุกข์ได้ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่
ภิกษุสงฆ์นี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ผู้เป็นพระโสดาบัน เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สันตยัญญุชน ๓ อย่าง มีอันไม่ตกอบายเป็นธรรมดา แน่แน่นอนที่จะได้ตรัสรู้ใน
เบื้องหน้า แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความเพียร
ในอันเจริญสติปัฏฐาน ๔ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

[๒๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบ
ความเพียรในอันเจริญสัมมปปธาน ๔ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญอิทธิบาท ๔ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญอินทรีย์ ๕ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญพละ ๕ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญโพชฌงค์ ๗ อยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญมรรคมงคล ๘ อันประเสริฐอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้
ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญเมตตาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญกรุณาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความ
เพียรในอันเจริญมุทิตาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความเพียร
ในอันเจริญอุเบกขาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความเพียร
ในอันเจริญอุสภัสสญญาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบความเพียร
ในอันเจริญอนิจจสญญาอยู่ แม้ภิกษุเช่นนี้ในหมู่ภิกษุนี้ ก็มีอยู่ ฯ

[๒๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีภิกษุในภิกษุสงฆ์นี้ ที่เป็นผู้ประกอบ
ความเพียรในอันเจริญอานาปานสติอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ภิกษุที่เจริญอานาปานสติแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
บำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ ให้บริบูรณ์ได้ ภิกษุที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ได้ ภิกษุที่เจริญโพชฌงค์ ๗ แล้ว ทำให้มาก
แล้ว ย่อมบำเพ็ญวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้ ฯ

[๒๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างไร
ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่ากิตติ อยู่ในโคนไม้กิตติ อยู่ในเรือนว่างกิตติ นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า เธอย่อมมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า
เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า
หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น หรือเมื่อหายใจ
เข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลม
ทั้งปวง หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจเข้า สำเนียง
กอยู่ ว่าเร้าจักระงับกายสังขาร หายใจออก ว่าเร้าจักระงับกายสังขาร หายใจเข้า
สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้ปิตี หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้
ปิตี หายใจเข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้สุข หายใจออก ว่าเร้าจัก
เป็นผู้กำหนดรู้สุข หายใจเข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขาร
หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเร
้าจักระงับจิตสังขาร หายใจออก ว่าเร้าจักระงับจิตสังขาร หายใจเข้า สำเนียงกอยู่
ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้จิต หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้กำหนดรู้จิต หายใจเข้า
สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักทำจิตให้ราเริง หายใจออก ว่าเร้าจักทำจิตให้ราเริง หายใจ
เข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักตั้งจิตมั่น หายใจออก ว่าเร้าจักตั้งจิตมั่น หายใจเข้า
สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเปลื้องจิต หายใจออก ว่าเร้าจักเปลื้องจิต หายใจเข้า
สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความไม่เที่ยง หายใจออก ว่าเร้าจักเป็น
ผู้ตามพิจารณาความไม่เที่ยง หายใจเข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณา

ความคลายกำหนด หายใจออก ว่าเรากำลังเป็นผู้ตามพิจารณาความคลายกำหนด หายใจเข้า สำเนียงอยู่ ว่าเรากำลังเป็นผู้ตามพิจารณาความดับกิเลส หายใจออก ว่าเรากำลังเป็นผู้ตามพิจารณาความดับกิเลส หายใจเข้า สำเนียงอยู่ ว่าเรากำลังเป็นผู้ตามพิจารณาความสลละตินกิเลส หายใจออก ว่าเรากำลังเป็นผู้ตามพิจารณาความสลละตินกิเลส หายใจเข้า ดุกรภิกษทั้งหลาย อานาปานสติ อันภิกษุเจริญแล้ว อย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้แล จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ฯ

ดุรภิกษทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุสำเหนียกอยู่ ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้
 ปิตี หายใจออก ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้ปิตี หายใจเข้า สำเหนียกอยู่ ว่าเรา
 จักเป็นผู้กำหนดรู้สข หายใจออก ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้สข หายใจเข้า สำเหนียก
 อยู่ ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้จิตสังขาร หายใจออก ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้
 จิตสังขาร หายใจเข้า สำเหนียกอยู่ ว่าเรจกระับจิตสังขาร หายใจออก
 ว่าเรจกระับจิตสังขาร หายใจเข้า ดุรภิกษทั้งหลาย ในสมัยนั้น ภิกษุชื่อว่า
 พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา มีความเพียร รู้สึกตัว มีสติ กำจัดอภิชฌาและ
 โทมนัสในโลกเสียได้อยู่ ดุรภิกษทั้งหลาย เรากล่าวการใส่ใจลมหายใจออก
 ลมหายใจเข้าเป็นอย่างดีนี้ ว่าเป็นเวทนานชนิดหนึ่ง ในพวกเวทนา เพราะฉะนั้นแล
 ในสมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา มีความเพียร รู้สึกตัว
 มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้อยู่ ฯ

ดุริยภิกขุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุสำเหนียกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณา
 ความไม่เที่ยง หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความไม่เที่ยง หายใจเข้า
 สำเหนียกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความคลายกำหนด หายใจออก ว่าเร้าจัก
 เป็นผู้ตามพิจารณาความคลายกำหนด หายใจเข้า สำเหนียกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้
 ตามพิจารณาความดับกิเลส หายใจออก ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความดับกิเลส
 หายใจเข้า สำเหนียกอยู่ ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความสลесคินกิเลส หายใจ
 ออก ว่าเร้าจักเป็นผู้ตามพิจารณาความสลесคินกิเลส หายใจเข้า ดุริยภิกขุทั้งหลาย
 ในสมัยนั้น ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ
 กำจัดอกิฆมาและโหมนัสในโลกเสียได้้อย เธอเห็นการละอกิฆมาและโหมนัสด้วย
 ปัญญาแล้ว ย่อมเป็นผู้วางเฉยได้ดี เพราะฉะนั้นแล ในสมัยนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า
 พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ กำจัดอกิฆมาและ
 โหมนัสในโลกเสียได้้อย ฯ

[๒๙๐] ดุริยภิกขุทั้งหลาย ก็ภิกษุที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้วอย่างไร
 ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ได้ ดุริยภิกขุทั้งหลาย
 สมัยใด ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร รลึกถำ มีสติ กำจัดอภิชฌา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
นั้นด้วยปัญญา ปรารภความเพียรไม่ย่อหย่อน ในสมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์ย่อม
เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุชื่อว่าย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น
วิริยสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญและความบริบูรณ์แก่ภิกษุ ปิติปราศจากอาโมส
ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียรแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ปิติปราศจากอาโมสเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้ปรารภ
ความเพียรแล้ว ในสมัยนั้น ปิตีสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น
ภิกษุชื่อว่าย่อมเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ปิตีสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความเจริญ
และความบริบูรณ์แก่ภิกษุ ภิกษุผู้มีใจเกิดปิติ ย่อมมีทั้งกายทั้งจิตระงับได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ทั้งกายทั้งจิตของภิกษุผู้มีใจเกิดปิติ ระงับได้
ในสมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น ภิกษุ
ชื่อว่าย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ย่อมถึง
ความเจริญและความบริบูรณ์แก่ภิกษุ ภิกษุผู้มีกายระงับแล้ว มีความสุข ย่อมมีจิต
ตั้งมั่น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายระงับแล้ว มีความสุข
ย่อมตั้งมั่น ในสมัยนั้น สมาริสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น
ภิกษุชื่อว่าย่อมเจริญสมาริสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น สมาริสัมโพชฌงค์ย่อมถึงความ
เจริญและความบริบูรณ์แก่ภิกษุ ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้น
ได้เป็นอย่างดี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุเป็นผู้วางเฉยจิตที่ตั้งมั่นแล้วเช่นนั้นได้
เป็นอย่างดี ในสมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น
ภิกษุชื่อว่าย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์ย่อมถึง
ความเจริญและความบริบูรณ์แก่ภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้ว
อย่างนี้แล ชื่อว่าบำเพ็ญโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์ได้ ฯ

[๒๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่เจริญโพชฌงค์ ๗ แล้วอย่างไร ทำให้
มากแล้วอย่างไร จึงบำเพ็ญวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย
นิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย ย่อมเจริญธรรมวิริยสัมโพชฌงค์ . . . ย่อม
เจริญวิริยสัมโพชฌงค์ . . . ย่อมเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ . . . ย่อมเจริญปัสสัทธิ
สัมโพชฌงค์ . . . ย่อมเจริญสมาริสัมโพชฌงค์ . . . ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์
อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่เจริญโพชฌงค์ ๗ แล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้ว
อย่างนี้แล ชื่อว่าบำเพ็ญวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ อานาปานสติสูตร ที่ ๘

๙. กายคตาสติสูตร (๑๑๙)

[๒๙๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุมาร่วมกันกลับจาก
บิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั่งประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา เกิดข้อ
สนทนากันขึ้นในระหว่างดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัสจรรย์จริง ไม่น่า
เป็นไปได้อย่างไร เเท่าที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ-

* อรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรีสกายคตาสติที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ว่ามี
ผลมาก มีอานิสงส์มากนัก ข้อสนทนากันในระหว่างของภิกษุเหล่านั้น ค้างอยู่
เพียงเท่านั้นแล ฯ

[๒๙๓] ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสถานที่ทรงหลีกเร้นอยู่
ในเวลาเย็น เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลานั้น ครั้นแล้วจึงประทับนั่ง ณ อาสนะ
ที่เขาแต่งตั้งไว้ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอ
นั่งประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน และพวกเธอสนทนาเรื่องอะไรค้างอยู่ในระหว่าง ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ณ โอกาสนี้ พวกข้าพระองค์
กลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั่งประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา
เกิดข้อสนทนากันขึ้นในระหว่างดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัสจรรย์จริง
ไม่น่าเป็นไปได้อย่างไร เเท่าที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธ ตรีสกายคตาสติที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ว่ามี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ผลมาก มีอานิสงส์มากนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อสนทนากันในระหว่างของ
พวกข้าพระองค์ได้ดำรงอยู่เพียงเท่านั้น พอดีพระผู้มีพระภาคก็เสด็จมาถึง ฯ

[๒๙๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิยาตคตาสติอัน
ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ดี อยู่ในโคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่าง
ก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่นเฉพาะหน้า เธอย่อมมีสติหายใจออก
มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า หายใจออกยาว หรือเมื่อหายใจ
เข้ายาว ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจออกสั้น
หรือเมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า หายใจเข้าสั้น สำเนียงกอยู่ ว่าเรจักเป็นผู้
กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก ว่าเรจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจ
เข้า สำเนียงกอยู่ ว่าเรจักระงับกายสังขาร หายใจออก ว่าเรจักระงับกาย
สังขาร หายใจเข้า เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่
อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลาณที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลาณนั้น
ได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น
ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๒๙๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเดินอยู่ ก็รู้ชัดว่า
กำลังเดิน หรือยืนอยู่ ก็รู้ชัดว่ากำลังยืน หรือนั่งอยู่ ก็รู้ชัดว่ากำลังนั่ง หรือ
นอนอยู่ ก็รู้ชัดว่ากำลังนอน หรือเธอทรงกายโดยอาการใดๆ อยู่ ก็รู้ชัดว่า
กำลังทรงกายโดยอาการนั้นๆ เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปใน
ธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลาณที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริ
พลาณนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น
ตั้งมั่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๒๙๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้ทำความ
รู้สึกตัวในเวลาก้าวไปและถอยกลับ ในเวลาแลดู และเหลียวดู ในเวลาองแขน
และเหยียดแขน ในเวลาทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวร ในเวลา จัน ดิม
เคี้ยว และลิ้ม ในเวลาถายอุจจาระและปัสสาวะ ในเวลา เดิน ยืน นั่ง
นอนหลับ ตื่น พุด และนิ่ง เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไป
ในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลาณที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริ
พลาณนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น
ตั้งมั่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๒๙๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมพิจารณาภายใน
แล ข้างบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป ข้างล่างแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ
เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในภายในนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง
เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด
ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ
มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เปรียบเหมือนได้มีปากทั้ง ๒ ข้าง เต็มด้วยธัญญาหารต่างๆ ชนิด คือ ข้าวสาลี
ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วทอง งา และข้าวสาร บุรุษผู้มิดาดี แก่ถนัดออกแล้ว
พึงเห็นได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วทอง นี่งา นี่ข้าวสาร
ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นภายในนี้แล
ข้างบนแต่พื้นเท้าขึ้นไป ข้างล่างแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มด้วย
ของไม่สะอาด มีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในภายในนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง
เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่
ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น
น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความ
เพียร สงตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลาณที่อาศัยเรือนเสียได้
เพราะละความดำริพลาณนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญ
กายคตาสติ ฯ

[๒๙๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมพิจารณาภายใน
แล ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยธาตุว่า มีอยู่ในภายในนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือของคน
ฆ่าโค ผู้ฉลาด ฆ่าโคแล้วนั้นแบ่งเป็นส่วนๆ ไกล่ทางใหญ่ ๔ แยก ฉันใด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นภายในนี้แล ตามที่
ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยธาตุว่า มีอยู่ในภายในนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลม เมื่อภิกษุนั้น ไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอัน
เป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ดุกรกิริยา
ทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๒๙๙] ดุกรกิริยาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งใน
ป่าช้า อันตายได้วันหนึ่ง หรือสองวัน หรือสามวัน ที่ขึ้นพอง เขียวช้ำ มี
น้ำเหลืองเยิ้ม จึงนำเข้ามาเปรียบเทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้อย่างนี้ ก็เหมือนอย่างนี้เป็น
ธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงอย่างนี้ไปได้ เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มี
ความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสีย
ได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่
แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ดุกรกิริยาทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่า
เจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๐] ดุกรกิริยาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งใน
ป่าช้า อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง
หมู่นกขี้บ้านกัดกินอยู่บ้าง หมู่นกขี้ป่ากัดกินอยู่บ้าง สัตว์เล็กสัตว์น้อยต่างๆ
ชนิดพอนกินอยู่บ้าง จึงนำเข้ามาเปรียบเทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้อย่างนี้ ก็เหมือน
อย่างนี้ เป็นธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงอย่างนี้ไปได้ เมื่อภิกษุนั้นไม่
ประมาท มีความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลานที่
อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น
ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ดุกรกิริยาทั้งหลาย แม้อย่างนี้
ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๑] ดุกรกิริยาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งใน
ป่าช้า ยังคุมเป็นรูปร่างอยู่ด้วยกระดูก มีทั้งเนื้อและเลือด เส้นเอ็นผูกรัดไว้ . . .

เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า ยังคุมเป็นรูปร่างอยู่ด้วยกระดูก ไม่มีเนื้อ มีแต่

เลือดเปรอะเปื้อนอยู่ เส้นเอ็นยังผูกมัดไว้ . . .

เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า ยังคุมเป็นรูปร่างอยู่ด้วยกระดูก ปราศจากเนื้อ
และเลือดแล้ว แต่เส้นเอ็นยังผูกมัดอยู่ . . .

เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า เป็นท่อนกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นเครื่องผูก
รัดแล้ว กระจัดกระจายไปทั่วทิศต่างๆ คือ กระดูกมืออยู่ทางหนึ่ง กระดูกเท้า
อยู่ทางหนึ่ง กระดูกแข้งอยู่ทางหนึ่ง กระดูกหน้าขาอยู่ทางหนึ่ง กระดูกสะเอว
อยู่ทางหนึ่ง กระดูกสันหลังอยู่ทางหนึ่ง กระดูกซี่โครงอยู่ทางหนึ่ง กระดูก
หน้าอกอยู่ทางหนึ่ง กระดูกแขนอยู่ทางหนึ่ง กระดูกไหปลาร้าอยู่ทางหนึ่ง กระดูกคอ
อยู่ทางหนึ่ง กระดูกคางอยู่ทางหนึ่ง กระดูกฟันอยู่ทางหนึ่ง กะโหลกศีรษะอยู่
ทางหนึ่ง จึงนำเข้ามาเปรียบเทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้อย่างนี้ ก็เหมือนอย่างนี้เป็น
ธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงอย่างนี้ไปได้ เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มี
ความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสีย
ได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่
แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ดุกรกิริยาทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่า
เจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๒] ดุกรกิริยาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเห็นศพที่เขาทิ้งใน
ป่าช้า เป็นแต่กระดูก สีขาวเปรียบดังสีสังข์ . . .

เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า เป็นท่อนกระดูก เรียงรายเป็นกองๆ มีอายุเกิน
ปีหนึ่ง . . .

เห็นศพที่เขาทิ้งในป่าช้า เป็นแต่กระดูก ฝุ่นเป็นจุณ จึงนำเข้ามาเปรียบ
เทียบกับกายนี้ว่า แม้กายนี้อย่างนี้ ก็เหมือนอย่างนี้เป็นธรรมดา มีความเป็นอย่างนี้ ไม่
ล่วงอย่างนี้ไปได้ เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่
อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้
จิตอันเป็น ไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น
ดุกรกิริยาทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๓] ดุกรกิริยาทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุสังัดจากกาม สังัด
จากอกศลธรรม เข้าปฐมฌาน มิวติก มิวจาร มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอ
ยังกายนี้อย่างนี้ ให้คลุก เคล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยปิติและสุขเกิดแต่วิเวก ไม่มี
เอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่ปิติและสุขเกิดแต่วิเวกจะไม่ถูกต้อง ดุกร
กิริยาทั้งหลาย เปรียบเหมือนพนักงานสรณสนาน หรือลูกมือของพนักงานสร-

* สนานผู้ฉลาด ใฝ่จุนสำหรับสรณสนานลงในภาชนะสำริดแล้ว เคล้าด้วยน้ำให้
เป็นก้อนๆ ก้อนจุนสำหรับสรณสนานนั้น มียางขี้ม เคลือบ จึงจับกันทั้งข้างใน
ข้างนอก และกลายเป็นผลึกด้วยยาง ฉันทิด ดุกรกิริยาทั้งหลาย ฉันทิดเหมือน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
กันแล ภิกษุยอมยังภยนี้แล ให้คลุก เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยปิตีและสุข
เกิดแต่วิเวก ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่ปิตีและสุขเกิดแต่วิเวก
จะไม่ถูกต้อง เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้
ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอัน
เป็นไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตังมั่น ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๔] ดุรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าหุตติยฌาน มี
ความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิเวกและวิจารณ์
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอยังภยนี้แล ให้คลุก
เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่มีอกเทศใดๆ แห่ง
กายทุกส่วนของเธอที่ปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง ดุรภิกษุทั้งหลาย
เปรียบเหมือนห้วงน้ำพุ ไม่มีทางระบายน้ำทั้งในทิศตะวันออก ทั้งในทิศตะวันตก
ทั้งในทิศเหนือ ทั้งในทิศใต้เลย และฝนก็ยังไม่หลั่งสายน้ำโดยชอบตามฤดูกาล
ขณะนั้นแล ธารน้ำเย็นจะพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้น แล้วทำห้วงน้ำนั้นเอง ให้คลุก
เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยน้ำเย็น ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งห้วงน้ำทุกส่วนนั้นที่
น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง จันใด ดุรภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ภิกษุยอม
ยังภยนี้แล ให้คลุก เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิ
ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่ปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิจะไม่ถูกต้อง
เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความ
ดำริพลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอันเป็นไปภายใน
เท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตังมั่น ดุรภิกษุทั้งหลาย
แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๕] ดุรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้วางเฉยเพราะ
หน่ายปิตี มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าหุตติยฌานที่
พระอรหะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุขอยู่ เธอยังภยนี้แล ให้
คลุก เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยสุขปราศจากปิตี ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกาย
ทุกส่วนของเธอที่สุขปราศจากปิตีจะไม่ถูกต้อง ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือน
ดอกบัวขาบ หรือดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว แต่ละชนิด ในกอบัวขาบ
หรือในกอบัวหลวง หรือในกอบัวขาว เกิดแล้วในน้ำ เนิ่งอยู่ในน้ำ ขึ้นตามน้ำ
จมอยู่ในน้ำ อันน้ำเลี้ยงไว้ คลุก เกล้า บริบูรณ์ ชิมซาบด้วยน้ำเย็นจนถึงยอด
และเง้า ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งดอกบัวขาบ หรือดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว
ทุกส่วนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง จันใด ดุรภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล
ภิกษุยอมยังภยนี้แล ให้คลุก เกล้า บริบูรณ์ ขาบขานด้วยสุขปราศจากปิตี
ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่สุขปราศจากปิตีจะไม่ถูกต้อง เมื่อ
ภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริ
พลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้นได้ จิตอันเป็นไปภายใน
เท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตังมั่น ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้
อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๖] ดุรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าจตุตถฌาน
อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้
มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ เธอยอมเป็นผู้นิ่งเอาใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องแผ้วไปทั่ว
ภยนี้แล ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่ใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่องจะไม่
ถูกต้อง ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษนั่งเอาผ้าขาวคลุมตลอดทั้งศีรษะ
ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของบุรุษนั้นที่ผ้าขาวจะไม่ถูกต้อง จันใด ดุร
ภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ภิกษุยอมเป็นผู้นิ่งเอาใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง
แผ้วไปทั่วภยนี้แล ไม่มีอกเทศใดๆ แห่งกายทุกส่วนของเธอที่ใจอันบริสุทธิ์
ผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่
อย่างนี้ ย่อมละความดำริพลานที่อาศัยเรือนเสียได้ เพราะละความดำริพลานนั้น
ได้ จิตอันเป็นไปภายในเท่านั้น ย่อมคงที่ แน่นิ่ง เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตังมั่น
ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุก็ชื่อว่าเจริญกายคตาสติ ฯ

[๓๐๗] ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว
ทำให้มากแล้ว ชื่อว่าเจริญและทำให้มากซึ่งกุศลธรรมส่วนวิชชาอย่างใดอย่างหนึ่ง
อันรวมอยู่ในภายในด้วย ดุรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุคคลใดๆ ก็ตาม
นึกถึงมหาสมุทรด้วยใจแล้ว ชื่อว่านึกถึงแม่น้ำน้อยที่ไหลมาสู่มหาสมุทรสายใดสาย
หนึ่งอันรวมอยู่ในภายในด้วย จันใด ดุรภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล
ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว ชื่อว่าเจริญและทำให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
มาก ซึ่งกุศลธรรมส่วนวิชชาอย่างใดอย่างหนึ่งอันรวมอยู่ในภายในด้วย ฯ

[๓๐๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดๆ ก็ตาม ไม่เจริญ ไม่ทำให้มาก ซึ่งกายคตาสติแล้ว มารย่อมได้ช่อง ย่อมได้อารมณ์ ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษเหวี่ยงก้อนศิลาหนักไปที่กองดินเปียก ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความนั้นเป็นไฉน ก้อนศิลาหนักนั้น จะพังได้ช่องในกองดินเปียกหรือหนอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม ไม่เจริญ ไม่ทำให้มากซึ่งกายคตาสติแล้ว มารย่อมได้ช่อง ย่อมได้อารมณ์ ฯ

[๓๐๙] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้แห้งเกราะ ทันใดนั้น มีบุรุษมาถือเอาเป็นไม้สัไฟด้วยตั้งใจว่า จักก่อไฟทำเตโชธาตุ ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นถือเอาไม้แห้งเกราะนั้นเป็นไม้สัไฟแล้วสีกันไป จะพึงก่อไฟ ทำเตโชธาตุได้หรือหนอ ฯ

ภิก. ได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม ไม่เจริญ ไม่ทำให้มากซึ่งกายคตาสติแล้ว มารย่อมได้ช่อง ย่อมได้อารมณ์ ฯ

[๓๑๐] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อกรองน้ำว่างเปล่า อันเขาตั้งไว้บนเครื่องรอง ทันใดนั้น มีบุรุษมาถือเอาเป็นเครื่องตักน้ำ ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะพึงได้น้ำเก็บไว้หรือหนอ ฯ

ภิก. ได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม ไม่เจริญ ไม่ทำให้มากซึ่งกายคตาสติแล้ว มารย่อมได้ช่อง ย่อมได้อารมณ์ ฯ

[๓๑๑] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้วทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนกลุ่มด้ายเบาๆ ลงบนแผ่นกระดานเรียบอันสำเร็จด้วยไม้แก่นล้วน ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน กลุ่มด้ายเบาๆ นั้นจะพึงได้ช่องบนแผ่นกระดานเรียบอันสำเร็จด้วยไม้แก่นล้วนหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ ฯ

[๓๑๒] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้สดมียาง ทันใดนั้น มี*บุรุษมาถือเอาเป็นไม้สัไฟด้วยตั้งใจว่า จักก่อไฟ ทำเตโชธาตุ ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นถือเอาไม้สดมียางนั้นเป็นไม้สัไฟแล้วสีกันไป จะพึงก่อไฟทำเตโชธาตุได้หรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ ฯ

[๓๑๓] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อกรองน้ำ มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบปาก พอที่กาจะตักกินได้ อันเขาตั้งไว้บนเครื่องรอง ทันใดนั้น มีบุรุษมาถือเอาเป็นเครื่องตักน้ำ ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษนั้นจะพึงได้น้ำเก็บไว้หรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกาย-
*คตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว มารย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์ ฯ

[๓๑๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว เธอย่อมถึงความเป็นผู้สามารถในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งอันเป็นแดนที่ตนน้อมจิตไป โดยการทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งนั้นๆ ได้ ในเมื่อมัสติเป็นเหตุ ดุริยภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหม้อกรองน้ำ มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบปาก พอที่กาจะตักกินได้ อันเขาตั้งไว้บนเครื่องรอง บุรุษมีกำลังมายังหม้อกรองน้ำนั้นโดยทางใดๆ จะพึงถึงน้ำได้โดยทางนั้นๆ หรือ ฯ

ภิก. ได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว เธอย่อมถึงความเป็นผู้สามารถในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่ง อันเป็นแดนที่ตนน้อมจิตไปโดยการทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งนั้นๆ ได้ ในเมื่อมัสติเป็นเหตุ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๓๑๕] ดูกฤกษทั้งหลาย เปรียบเหมือนสระโบกขรณีสีเหลี่ยม ในภูมิภาคที่ราบ เขาพูนคั่นไว้ มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบปาก พอที่กาจะดื่มกินได้ บุรุษมีกำลังจะจ่อคั่นสระโบกขรณีนั้นทางด้านใดๆ จะพึงถึงน้ำทางด้านนั้นๆ ได้ หรือ ๖

ก. ได้ พระพุทธเจ้าข้า ๖

พ. ดูกฤกษทั้งหลาย จินนนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตามเจริญ กายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว เธอย่อมถึงความเป็นผู้สามารถในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยความรู้อยิ่ง อันเป็นแดนที่ตนโน้มจิตไปโดยการกระทำให้แจ้งด้วยความรู้อยิ่งนั้นๆ ได้ ในเมื่อมัสติเป็นเหตุ ๖

[๓๑๖] ดูกฤกษทั้งหลาย เปรียบเหมือนรถม้าอาชาไนยเขาเทียมม้าแล้ว มีแฉ่เสียบไว้ในที่ระหว่างม้าทั้ง ๒ จอดอยู่บนพื้นที่เรียบตรงทางใหญ่ ๔ แยก นายสารภีผู้ฝึกม้า เป็นอาจารย์ขับขี่ผู้ฉลาด ขึ้นรถนั้นแล้ว มือซ้ายจับสายบังเหียน มือขวาจับแฉ่ ขับรถไปยังที่ปรารถนาได้ จินใด ดูกฤกษทั้งหลาย จินนนั้นเหมือนกันแล ภิกษุใดๆ ก็ตาม เจริญกายคตาสติแล้ว ทำให้มากแล้ว เธอย่อมถึงความเป็นผู้สามารถในธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยความรู้อยิ่ง อันเป็นแดนที่ตนโน้มจิตไปโดยการกระทำให้แจ้งด้วยความรู้อยิ่งนั้นๆ ได้ในเมื่อมัสติเป็นเหตุ ๖

[๓๑๗] ดูกฤกษทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุเสพแล้วโดยมาก เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นยานแล้ว ทำให้เป็นพื้นที่ตั้งแล้ว ให้ดำรงอยู่เนื่องๆ แล้ว อบรมแล้ว ปรารภสมาเสมอดีแล้ว พึงหวังอาณิสส ๑๐ ประการนี้ คือ

(๑) อटकั้นต่อความไม่ยินดีและความยินดีได้ ไม่ถูกความไม่ยินดีครอบงำ ย่อมครอบงำความไม่ยินดีที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ด้วย ๖

(๒) อटकั้นต่อภัยและความหวาดกลัวได้ ไม่ถูกภัยและความหวาดกลัวครอบงำ ย่อมครอบงำภัยและความหวาดกลัว ที่เกิดขึ้นแล้วอยู่ด้วย ๖

(๓) อटकั้น คือเป็นผู้มีปรกติดอกกลั่นต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย ต่อสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และ สัตว์เลื้อยคลาน ต่อทำนองคำพูดที่กล่าวร้าย ใส่ร้าย ต่อเวทนาประจำสรีระที่เกิดขึ้นแล้ว อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ ไม่ใช่ความสำราญ ไม่เป็นที่ชอบใจ พอจะสังหารชีวิตได้ ๖

(๔) เป็นผู้ได้มาน ๔ อันเกิดมีในมหัคคตจิต เครื่องอุปบายนในปัจจุบันตามความปรารถนา ไม่ยาก ไม่ลำบาก ๖

(๕) ย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอเนกประการ คือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ปรากฏตัวหรือหายตัวไปนอกฝา นอกกำแพง นอกภูเขาได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ทำการผุดขึ้นและต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศโดยบัลลังก์เหมือนนกก็ได้ ลอบคล้ำพระจันทร์และพระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจมากปานจะนี้ ด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้ ๖

(๖) ย่อมฟังเสียงทั้งสอง คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่ไกลและที่ใกล้ได้ด้วยทิพย์โสตราต อันบริสุทธิ์ ล่วงโสตรของมนุษย์ ๖

(๗) ย่อมกำหนดรูใจของสัตว์อื่น และบุคคลอื่นได้ ด้วยใจ คือ จิต มีราคะก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหลุดรู้ก็รู้ว่าจิตหลุดรู้ จิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตก็รู้ว่าจิตเป็นมหัคคตหรือจิตไม่เป็นมหัคคตก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมหัคคต จิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตตั้งมั่นก็รู้ว่าจิตตั้งมั่น หรือจิตไม่ตั้งมั่นก็รู้ว่าจิตไม่ตั้งมั่น จิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่าจิตหลุดพ้นแล้ว หรือจิตยังไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าจิตยังไม่หลุดพ้น ๖

(๘) ย่อมระลึกถึงขั้นที่ที่อยู่อาศัยในชาติก่อนได้เป็นอเนกประการ คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายสังวิฏกบ้าง หลายวิวิฏกบ้าง หลายสังวิฏก-

*วิวิฏกบ้าง ว่าในชาติโน้น เรามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้ เรานั้นเคลื่อนจากชาตินั้นแล้ว บังเกิดในชาติโน้น แม้ในชาตินั้น เราก็มียุขอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีผิวพรรณอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ เสวยสุขและทุกข์อย่างนี้ มีกำหนดอายุเท่านี้ เรานั้นเคลื่อนจากชาตินั้นแล้ว จึงเข้าถึงในชาตินี้ ย่อมระลึกขั้นที่อยู่อาศัยในชาติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ก่อนได้เป็นอเนกประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ เช่นนี้ ฯ

(๙) ย่อมมองเห็นหมู่มืดที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณ
ดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์
 ฯลฯ ๑- ย่อมมองเห็นหมู่มืดที่กำลังจืด กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
 มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อม
 ทราบชัดหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรม เช่นนี้ ฯ

(๑๐) ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วยตนเอง ในปัจจุบันอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภายคตาสติอันภิกษุเสพแล้วโดยมากเจริญแล้ว ทำให้
ให้มากแล้ว ทำให้เป็นยานแล้ว ทำให้เป็นพื้นที่ตั้งแล้ว ให้ดำรงอยู่เนืองๆ แล้ว
อบรมแล้ว ปรารภสมาบัติแล้ว พึงหวังอันสงฆ์ ๑๐ ประการได้ ดังนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ ภายคตาสติสูตร ที่ ๙

๔๑. ดูข้อ ๒๕

๑๐. สังขารูปัตติสูตร (๑๒๐)

[๓๑๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงเหตุสำเร็จ
ความปรารถนา ๑- แก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงพึงเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จง
ใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้ว
พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๑๙] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใน
ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอมีความ
ปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่ง
กษัตริย์มหาศาลเกิด ดังนี้ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อริฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น
ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้ว
อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภวะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นีมรรค นี้
ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล ฯ

[๓๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เรา
เมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเกิด ดังนี้ก็มี . . .
ว่า โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคฤหบดีมหาศาล
เกิด ดังนี้ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อริฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและ
วิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป

๔๑. จากศัพท์ว่า สังขารูปัตติ คำว่าสังขารในที่นี้หมายถึงความปรารถนา .
เพื่อความสำเร็จในภวะนั้นๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นีมรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไป
เพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งคฤหบดีมหาศาล ฯ

[๓๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ด้วยศรัทธา ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอายุ
ยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เรา
เมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์เกิด เธอจึงตั้งจิต
นั้น อริฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อัน
เธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภว
ะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย นีมรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็น
สหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาชั้นยามา . . .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาชั้นดุสิต . . .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
ศีล สุตระ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาชั้นนิมมานรดี . . .

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาชั้นปรินิมิตตวสวัตติ มียายยืน
มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราเมื่อตาย
ไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรินิมิตตวสวัตติเกิด เธอจึงตั้งจิต
นั้น อริยฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อัน
เธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภว
ะนั้น ดุริยกิจทั้งหลาย นัมรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็น
สหายแห่งเทวดาชั้นปรินิมิตตวสวัตติ ฯ

[๓๒๒] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า สหัสสพรหม มียายยืน
มีวรรณะ มากด้วยความสุข ดุริยกิจทั้งหลาย สหัสสพรหมย่อมโน้มจิตแผ่ไป
ตลอดโลกธาตุหนึ่งอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสหัสสพรหมนั้น ก็โน้ม
จิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยนาดาติ วางมะขามป้อมผลหนึ่งในมือแล้ว
พิจารณาดูได้ จันใด ดุริยกิจทั้งหลาย สหัสสพรหมก็จันนั้นเหมือนกันแล
ย่อมโน้มจิตแผ่ไปตลอดโลกธาตุหนึ่งอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสหัสส-
*พรหมนั้น ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราเมื่อ
ตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งสหัสสพรหมเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น
อริยฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอ
เจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภว
ะนั้น ดุริยกิจทั้งหลาย นัมรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหาย
แห่งสหัสสพรหม ฯ

[๓๒๓] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า ทวิสหัสสพรหม . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา

ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า ตติสหัสสพรหม . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา

ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า จตสหัสสพรหม . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า ปัญจสหัสสพรหม มียายยืน มีวรรณะ
มากด้วยความสุข ดุริยกิจทั้งหลาย ปัญจสหัสสพรหมย่อมโน้มจิตแผ่ไปตลอด
โลกธาตุห้าพันอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในปัญจสหัสสพรหมนั้น ก็โน้มจิต
แผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนบุรุษมีนัยนาดาติ วางผลมะขามป้อม ๕ ผลในมือแล้ว
พิจารณาดูได้ จันใด ดุริยกิจทั้งหลาย ปัญจสหัสสพรหมก็จันนั้นเหมือนกันแล
ย่อมโน้มจิตแผ่ไปสู่โลกธาตุห้าพันอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในปัญจสหัสส-

*พรหม ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราเมื่อ
ตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งปัญจสหัสสพรหมเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น
อริยฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอ
เจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภว
ะนั้น ดุริยกิจทั้งหลาย นัมรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหาย
แห่งปัญจสหัสสพรหม ฯ

[๓๒๔] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า ทสสหัสสพรหม มียายยืน

มีวรรณะ มากด้วยความสุข ดุริยกิจทั้งหลาย ทสสหัสสพรหมย่อมโน้มจิตแผ่ไป
ตลอดโลกธาตุหมื่นหนึ่งอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในทสสหัสสพรหมนั้น ก็
โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เปรียบเหมือนแก้ว ไพฑูรย์ งามโชติช่วง แปรเหลี่ยม
อันเขาเจียรไนดีแล้ว วางไว้บนผ้ากัมพลเหลือง ย่อมส่องแสงเรือง ไพโรจน์
จันใด ดุริยกิจทั้งหลาย ทสสหัสสพรหมก็จันนั้นเหมือนกันแล ย่อมโน้มจิต
แผ่ไปตลอดโลกธาตุหมื่นหนึ่งอยู่ แม้มัตถ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในทสสหัสสพรหม
นั้น ก็โน้มจิตแผ่ไปอยู่ได้ เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราเมื่อตาย
ไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งทสสหัสสพรหมเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น
อริยฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอ
เจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภว
ะนั้น ดุริยกิจทั้งหลาย นัมรค นี้ปฏิบัติทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหาย
แห่งทสสหัสสพรหม ฯ

[๓๒๕] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า สตสหัสสพรหม มียายยืน มี
วรรณะ มากด้วยความสุข ดุริยกิจทั้งหลาย สตสหัสสพรหมย่อมโน้มจิตแผ่ไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อเราตายไปแล้ว
พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนอกนิฏฐาเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น อริชฐานจิต
นั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้
ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภพนั้น ดุริยทัสน์ทั้งหลาย
นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนอกนิฏฐา-
*ฐา ฯ

[๓๒๙] ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณูจายตนภพ
มีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ
เมื่อเราตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณูจายตน-

*ภพเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น อริชฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและ
วิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป
เพื่อความสำเร็จในภพนั้น ดุริยทัสน์ทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อ
ความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงอากาศาณูจายตนภพ ฯ

[๓๓๐] ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาผู้เข้าถึงวิญญูณูจายตนภพ
มีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ
เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงวิญญูณูจายตนภพ
เกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น อริชฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรม
เหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จ
ในภพนั้น ดุริยทัสน์ทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อความสำเร็จ
ในความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงวิญญูณูจายตนภพ ฯ

[๓๓๑] ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนภพ . . .

ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังว่า เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ
มีอายุยืน ดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ
เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานา-

*สัญญายตนภพเกิด เธอจึงตั้งจิตนั้น อริชฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนา
และวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็น
ไปเพื่อความสำเร็จในภพนั้น ดุริยทัสน์ทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิบัติ เป็นไปเพื่อ
ความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ ฯ

[๓๓๒] ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย
ศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เราพึง
เข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป
ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วยตนเอง ในปัจจุบันอยู่ เธอจึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญา
วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วย
ตนเอง ในปัจจุบันอยู่ ดุริยทัสน์ทั้งหลาย ภิกษุนี้ย่อมไม่เกิดในที่ไหนๆ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ สังขารุปัตตีสสูตร ที่ ๑๐

จบ อนุปทวารก ที่ ๒

หัวข้อเรื่องของอนุปทวารกนั้น ดังนี้

เรื่องบทโดยลำดับ ๑ เรื่องความบริสุทธิ์ ๑ เรื่องธรรมของคนดี
๑ เรื่องธรรมที่ควรเสพ ๑ เรื่องแจกธาตุมากอย่าง ๑ เรื่อง
ประกาศชื่อพระพุทธ ๑ กับเรื่องจิตตาสระ ๑ เรื่องลมหายใจ ๑
เรื่องกายคตาสติ ๑ เรื่องสุดท้ายคือ เรื่องความสำเร็จเกิดขึ้น
ในวันเพ็ญ ๒ เพ็ญ คราวที่พระจันทร์บริสุทธิ ปราศจากมลทิน
และพระผู้มีพระภาคทรงปรารภเป็นธรรมมิชกกิจของพระองค์
รวมเป็นวารกสำคัญชื่ออนุปทวารกที่ ๒ มีธรรมอันประเสริฐที่
ชนจำนวนมากเสพแล้ว ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวารกนี้ คือ

๑. อนุปทสูตร
๒. นวโสนสูตร

๓. สปัปรีตสูตร
๔. เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร
๕. พหุธาตุกสูตร
๖. อิลลิลิสูตร
๗. มหาจิตตาริสกสูตร
๘. อานาปานสติสูตร
๙. กายคตาสติสูตร
๑๐. สังขารูปัตตติสูตร

สญญตวารค

๑. จุฬสญญตสูตร (๑๒๑)

[๓๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกาวีสาขา

มีการมารดา ในพระวิหารบุพพาราม เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระ-

* อานนทออกจากสถานที่หลักเรือนอยู่ในเวลาเย็น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่สักยนิคมชื่อนครกะ ในสักกชนบท ณ ที่นั้น ข้าพระองค์ได้สดับ ได้รับพระดำรัสชี้เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรอานนท บัดนี้เราย่อมมากด้วยสญญตวิหัตถกรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอนี้ข้าพระองค์ได้สดับดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้วหรือ ฯ

[๓๓๔] พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ดูกรอานนท แน่อน แน่เธอสดับดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้ว ดูกรอานนท ทั้งเมื่อก่อนและบัดนี้ เราย่อมมากด้วยสญญตวิหัตถกรรม เปรียบเหมือนปราสาทของมีการมารดา หลังนี้ วางเปล่าจากข้าง โด ม้า และลา วางเปล่าจากทองและเงิน วางจากการขมมนของสตรีและบุรุษ มิได้วางอยู่ก็คือสิ่งเดียวเฉพาะภิกษุสงฆ์เท่านั้น จันใด ดูกรอานนท ภิกษุก็จันนั้นเหมือนกันแล ไม่ใส่ใจสัญญาว่าบ้าน ไม่ใส่ใจสัญญาว่ามนุษย์ ใส่ใจแต่สิ่งเดียว เฉพาะสัญญาว่าป่า จิตของเธอย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้มนั้น และนึกน้อมอยู่ในสัญญาว่าป่า เธอจึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ในสัญญาว่าป่านี้ ไม่มีความกระวนกระวายชนิดที่อาศัยสัญญาว่าบ้าน และชนิดที่อาศัยสัญญาว่ามนุษย์เลย มียุก็แต่เพียงความกระวนกระวายคือภาวะเดียวเฉพาะสัญญาว่าป่าเท่านั้น เธอรู้ชัดว่า สัญญานี้วางจากสัญญาว่าบ้าน สัญญานี้วางจากสัญญาว่ามนุษย์ และรู้ชัดว่ามิได้วางอยู่ก็คือสิ่งเดียวเฉพาะสัญญาว่าป่าเท่านั้น ด้วยอาการนี้แหละ เธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในสัญญานั้นเลย และรู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในสัญญานั้นอันยังมีอยู่ว่ามี ดูกรอานนท แม้อย่างนี้ ก็เป็นการก้าวลงสู่ความว่างตามความเป็นจริง ไม่เคลื่อนคลาด บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น ฯ

[๓๓๕] ดูกรอานนท ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุไม่ใส่ใจสัญญาว่ามนุษย์ ไม่ใส่ใจสัญญาว่าป่า ใส่ใจแต่สิ่งเดียวเฉพาะสัญญาว่าแผ่นดิน จิตของเธอย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้มนั้น และนึกน้อมอยู่ในสัญญาว่าแผ่นดิน เปรียบเหมือนหนึ่งโคที่เขาชิงดีแล้วด้วยหลักตั้งร้อย เป็นของปราศจากรอยย่น จันใด ดูกร-

* อานนท ภิกษุก็จันนั้นเหมือนกันแล ไม่ใส่ใจแผ่นดินนี้ ซึ่งจะมีขึ้นแข็ง มีแม่น้ำลำธาร มีที่เต็มด้วยตอหนาม มีภูเขาและพื้นที่ไม่สม่ำเสมอ ทั้งหมด ใส่ใจแต่สิ่งเดียวเฉพาะสัญญาว่า แผ่นดิน จิตของเธอย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้มนั้น และนึกน้อมอยู่ในสัญญาว่าแผ่นดิน เธอจึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ในสัญญาว่าแผ่นดินนี้ ไม่มีความกระวนกระวายชนิดที่อาศัยสัญญาว่ามนุษย์ และชนิดที่อาศัยสัญญาว่าป่า มียุก็แต่เพียงความกระวนกระวาย คือภาวะเดียวเฉพาะสัญญาว่าแผ่นดินเท่านั้น เธอรู้ชัดว่า สัญญานี้วางจากสัญญาว่ามนุษย์ สัญญานี้วางจากสัญญาว่าป่า และรู้ชัดว่ามิได้วางอยู่ก็คือสิ่งเดียวเฉพาะสัญญาว่าแผ่นดินเท่านั้น ด้วยอาการนี้แหละเธอจึงพิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในสัญญานั้นเลย และรู้ชัดสิ่งที่เหลืออยู่ในสัญญานั้นอันยังมีอยู่ว่ามี ดูกรอานนท แม้อย่างนี้ ก็เป็นการก้าวลงสู่ความว่างตามความเป็นจริง ไม่เคลื่อนคลาด บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น ฯ

[๓๓๖] ดูกรอานนท ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุไม่ใส่ใจสัญญาว่าป่า ไม่ใส่ใจสัญญาว่าแผ่นดิน ใส่ใจแต่สิ่งเดียวเฉพาะอากาสนัญญาตนสัญญา จิตของเธอย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้มนั้น และนึกน้อมอยู่ในอากาสนัญญาตน-

* สัญญา เธอจึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ในอากาสนัญญาตนสัญญานี้ ไม่มีความกระวน-

* กระวาย ชนิดที่อาศัยสัญญาว่าป่าและชนิดที่อาศัยสัญญาว่าแผ่นดิน มียุก็แต่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

* สัณฺญา ไมโสโงเนวสัณฺญานาสัณฺญาตณสัณฺญา โสโงเตสังเตยวเจพะเจโตสมาริ
อันไม่มีนิมิต จิตของเธอย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตึงมั่น และก็น้อมอยู่ใน
เจโตสมาริอัน ไม่มีนิมิต เธอจึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า เจโตสมาริอัน ไม่มีนิมิตนี้แล ยังมี
ปัจจัยปรุงแต่ง จงใจได้ ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง จงใจได้นั้น ไม่เพียง
มีความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อเธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นแม้จาก
กามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ว่า
หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี เธอจึงรู้ชัดอย่างนี้ว่าในญาณนี้ไม่มีความ
กระวนกระวายชนิดที่อาศัยกามาสวะ ชนิดที่อาศัยภวาสวะและชนิดที่อาศัยอวิชชา-

* สวะ มีอยู่ก็แต่เพียงความกระวนกระวาย คือ ความเกิดแห่งอายตนะ ๖ อายต
นภายในเองเพราะชีวิตเป็นปัจจัย เธอรู้ชัดว่า สัณฺญานีว่างจากกามาสวะ สัณฺญานี
ว่างจากภวาสวะ สัณฺญานีว่างจากอวิชชาสวะ และรู้ชัดว่ามีไม่วางอยู่ก็คือความเกิด
แห่งอายตนะ ๖ อายตภายในเองเพราะชีวิตเป็นปัจจัย ด้วยอาการนี้แหละ เธอจึง
พิจารณาเห็นความว่างนั้นด้วยสิ่งที่ไม่มีอยู่ในเจโตสมารินั้นเลย และรู้ชัดสิ่งที่เหลือ
อยู่ในเจโตสมารินั้นอันยังมีอยู่ ว่ามี อนุรอาณนํ แม้อย่างนี้ เป็นการก้าวลงสู่
ความว่าง ตามความเป็นจริง ไม่เคลื่อนคลาด บริสุทธิ์ ของภิกษุนั้น ๆ

[๓๔๒] อนุรอาณนํ สมณะหรือพราหมณ์ในอดีตกาลไม่ว่าพวกใดๆ ที่
บรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดอยู่ ทั้งหมดนั้น ก็ได้บรรลุลสฺสญฺญตสมา-

* บัณฑิตอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดนี้เองอยู่ สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคตกาลไม่ว่าพวก
ใดๆ ที่จะบรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดอยู่ ทั้งหมดนั้น ก็จัก
บรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดนี้เองอยู่ สมณะหรือพราหมณ์ในบัดนี้
ไม่ว่าพวกใดๆ ที่บรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดอยู่ ทั้งหมดนั้น
ย่อมบรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอันบริสุทธิ์ เยี่ยมยอดนี้เองอยู่ อนุรอาณนํ เพราะ
ฉะนั้นแล พวกเธอพึงศึกษาไว้อย่างนี้เถิดว่า เราจักบรรลุลสฺสญฺญตสมาบัติอัน
บริสุทธิ์ เยี่ยมยอดอยู่ ๆ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอาณนํที่จึงขึ้นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ จุฬสฺสญฺญตสูตร ที่ ๑

๒. มหาสฺสญฺญตสูตร (๑๒๒)

[๓๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารนิโครธารามเขตพระนคร
กบิลพัสดุ์ในสักกชนบท ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงนั่งสงบ ทรงบาตร-

* จีวรแล้ว เสด็จเข้าไปปิ่นบาทยังพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลาเช้า ครั้นเสด็จกลับ
จากปิ่นบาทภายหลังเวลาพระกระยาหารแล้ว จึงเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้ากาล-

* เขมกะ ศากยะ เพื่อทรงพักผ่อนในเวลากลางวัน สมัยนั้นแล ในวิหารของเจ้า
กาลเขมกะ ศากยะ มีเสนาสนะที่แต่งตั้งไว้มากด้วยกัน พระผู้มีพระภาคทอด
พระเนตรเห็นเสนาสนะที่แต่งตั้งไว้มากด้วยกันแล้ว จึงมีพระดำรินี้ว่า ในวิหาร
ของเจ้ากาลเขมกะ ศากยะ เขาแต่งตั้งเสนาสนะไว้มากด้วยกัน ที่นี้มีภิกษุอยู่มาก
มายหรือหนอ ฯ

[๓๔๔] สมัยนั้นแล ท่านพระอาณนํกับภิกษุมารูป ทำจีวรกรรมอยู่
ในวิหารของเจ้าภุจยะ ศากยะ ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจาก
ที่ทรงหลีกเร้นอยู่แล้ว จึงเสด็จเข้าไปยังวิหารของเจ้าภุจยะ ศากยะ แล้วประทับนั่ง
ณ อาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ พอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงรับสั่งกะท่านพระอาณนํ
ว่า อนุรอาณนํ ในวิหารของเจ้ากาลเขมกะ ศากยะ เขาแต่งตั้งเสนาสนะไว้
มากด้วยกัน ที่นั้นมีภิกษุอยู่มากมายหรือ ฯ

ท่านพระอาณนํทูลว่า มากมาย พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
จีวรกาลสมัยของพวกข้าพระองค์กำลังดำเนินอยู่ ฯ

[๓๔๕] พ. อนุรอาณนํ ภิกษุผู้ชอบคลุกคลีกัน ยินดีในการคลุกคลี
กัน ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความชอบคลุกคลีกัน ชอบเป็นหมู่ ยินดีในหมู่ บันเทิง
ร่วมหมู่ ย่อมไม่งามเลย อนุรอาณนํ ข้อที่ภิกษุผู้ชอบคลุกคลีกัน ยินดีในการ
คลุกคลีกัน ประกอบเนื่องๆ ซึ่งความชอบคลุกคลีกัน ชอบเป็นหมู่ ยินดีในหมู่
บันเทิงร่วมหมู่นั้นหนอ จักเป็นผู้ได้สุขเกิดแต่เนกขัมมะ สุขเกิดแต่ความสงบ สุข
เกิดแต่ความเข้าไปสงบ สุขเกิดแต่ความตรัสรู้ ตามความปรารถนาโดยไม่ยากไม่
ลำบาก นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ส่วนข้อที่ภิกษุเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่อยู่
พึงหวังเป็นผู้ได้สุขเกิดแต่เนกขัมมะ สุขเกิดแต่ความสงบ สุขเกิดแต่ความเข้าไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สงบ สุขเกิดแต่ความตรัสรู้ ตามความปรารถนา โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก นั่นเป็น
ฐานะที่มีได้ ฯ

ดูกรอานนท์ ข้อที่ภิกษุผู้ชอบคลุกคลีกัน ยินดีในการคลุกคลีกัน
ประกอบเนื้อหา ซึ่งความชอบคลุกคลีกัน ชอบเป็นหมู่ ยินดีในหมู่ บันเทิงร่วม
หมู่นั้นหนอ จักบรรลุเจโตวิมุตติอันปรารถนาเพียงชั่วสมัย หรือเจโตวิมุตติอันไม่
กำเริมมิใช่เป็นไปชั่วสมัยอยู่ นั่นไม่ใช่วินัยฐานะที่มีได้ ส่วนข้อที่ภิกษุเป็นผู้ผู้เดียว
หลีกออกจากหมู่อยู่ พึงหวังบรรลุเจโตวิมุตติอันปรารถนาเพียงชั่วสมัย หรือเจโต-
*วิมุตติอันไม่กำเริมมิใช่เป็นไปชั่วสมัยอยู่ นั่นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

ดูกรอานนท์ เราย่อมไม่พิจารณาเห็นแม้รูปอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ไม่เกิด
โสกะ ปรีเทวะ ทุกข โทมนัส อปายาส เพราะความแปรปรวนและความเป็น
อย่างอื่นของรูป ตามที่เขากำหนดกันอย่างยิ่งซึ่งบุคคลกำหนดแล้ว ฯ

[๓๔๖] ดูกรอานนท์ กิวิหารธรรมอันตถาคตตรัสรู้ในที่นั้นๆ นี้แล คือ
ตถาคตบรรลุสมุญญตสมาบัติภายใน เพราะไม่ใส่ใจในมิตทั้งปวงอยู่ ดูกรอานนท์
ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา
เดียรัจฉาย สวากของเดียรัจฉายเข้าไปหาตถาคตผู้มีโชค อยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ในที่นั้นๆ
ตถาคตย่อมมีจิตน้อมไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก หลีกออกแล้ว
ยินดียิ่งแล้วในเนกขัมมะ มีภายในปราศจากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการ
ทั้งปวง จะเป็นผู้ทำการเจรจาแต่ที่ชักชวนให้ออกเท่านั้น ในบริษัทนั้นๆ โดยแท้
ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้นแล ภิกษุถ้าแม้หวังว่า จะบรรลุสมุญญตสมาบัติภายในอยู่
เธอพึงดำรงจิตภายใน ให้จิตภายในสงบ ทำจิตภายในให้เป็นธรรมเอกผุดขึ้น
ตั้งจิตภายในให้มันเกิด ฯ

[๓๔๗] ดูกรอานนท์ ภิกษุจะดำรงจิตภายใน ให้จิตภายในสงบ ทำ
จิตภายในให้เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตภายในมันได้อย่างไร ดูกรอานนท์ ภิกษุ
ในธรรมวินัยนี้

(๑) สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌานมวิตก มวิจาร
มปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ฯ

(๒) เข้าทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอก
ผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจาร ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มปีติและสุขเกิดแต่
สมาธิอยู่ ฯ

(๓) เป็นผู้วางเฉยเพราะหน่ายปีติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุข
ด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน ที่พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่
เป็นสุข อยู่ ฯ

(๔) เข้าจตุตถฌาน อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และ
ดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีสติบริสุทธิเพราะอเบกขาอยู่ ฯ

ดูกรอานนท์ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ายอมดำรงจิตภายใน ให้จิตภายใน
สงบ ทำจิตภายในให้เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตภายในมัน ฯ

ภิกษุนั้นยอมใส่ใจความว่างภายใน เมื่อเธอกำลังใส่ใจความว่างภายใน
จิตยังไม่แล่นไป ยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ตั้งมั่น ยังไม่นึกน้อมไปในความว่างภายใน
เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ซื่ออย่างนี้ว่า เมื่อเธอกำลังใส่ใจความว่างภายใน จิตยัง
ไม่แล่นไป ยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ตั้งมั่น ยังไม่นึกน้อมไปในความว่างภายใน
ด้วยอาการนี้แล ย่อมเป็นอันเธอรู้สึกตัวในเรื่องความว่างภายในนั้นได้ ฯ

ภิกษุนั้นยอมใส่ใจความว่างภายนอก . . .

ภิกษุนั้นยอมใส่ใจความว่างทั้งภายในและภายนอก . . .

ภิกษุนั้นยอมใส่ใจอาเนญชสมาบัติ เมื่อเธอกำลังใส่ใจอาเนญชสมาบัติ
จิตยังไม่แล่นไป ยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ตั้งมั่น ยังไม่นึกน้อมไปในอาเนญชสมาบัติ
เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ซื่ออย่างนี้ว่า เมื่อเธอกำลังใส่ใจอาเนญชสมาบัติ จิต
ยังไม่แล่นไป ยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ตั้งมั่น ยังไม่นึกน้อมไปในอาเนญชสมาบัติ
ด้วยอาการนี้แล ย่อมเป็นอันเธอรู้สึกตัวในเรื่องอาเนญชสมาบัตินั้นได้ ฯ

ดูกรอานนท์ ภิกษุนั้นพึงดำรงจิตภายใน ให้จิตภายในสงบ ทำจิตภายใน
ให้เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งจิตภายในให้มัน ในสมาธิมีตขังตันทันนั้นแล เธอย่อม
ใส่ใจความว่างภายใน เมื่อเธอกำลังใส่ใจความว่างภายใน จิตย่อมแล่นไป เลื่อม
ใส ตั้งมั่น นึกน้อมไปในความว่างภายใน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ซื่ออย่าง
นี้ว่า เมื่อเธอกำลังใส่ใจความว่างภายใน จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น นึกน้อม
ไปในความว่างภายใน ด้วยอาการนี้แล ย่อมเป็นอันเธอรู้สึกตัวในเรื่องความว่าง
ภายในนั้นได้ ฯ

ภิกษุนั้นยอมใส่ใจความว่างภายนอก . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ภิกษุหนึ่งย่อมใส่ใจความว่างทั้งภายในและภายนอก . . .

ภิกษุหนึ่งย่อมใส่ใจอาณูชสมาบัติ เมื่อเรากำลังใส่ใจอาณูชสมาบัติ จิตย่อมเล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น นึกน้อมไปในอาณูชสมาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า เมื่อเรากำลังใส่ใจอาณูชสมาบัติ จิตย่อมเล่นไป เลื่อมใส ตั้งมั่น นึกน้อมไปในอาณูชสมาบัติ ด้วยอาการนี้แล ย่อมเป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องอาณูชสมาบัตินั้นได้ ฯ

[๓๔๘] ดูกุราณนที หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะจกกรม เธอย่อมจกกรมด้วยใสใจว่า อุกุศลธรรมลามกคืออกิษณา และโทมนัส จักไม่ครอบงำเราผู้จกกรมอยู่อย่างนี้ได้ ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการจกกรม ฯ

หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะยิน เธอ ย่อมยินด้วยใสใจว่า อุกุศลธรรมลามกคืออกิษณาและโทมนัส จักไม่ครอบงำเรา ผู้ยินอยู่อย่างนี้ได้ ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการยิน ฯ

หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะนั่ง เธอ ย่อมนั่งด้วยใสใจว่า อุกุศลธรรมลามกคืออกิษณาและโทมนัส จักไม่ครอบงำ เราผู้นั่งอยู่อย่างนี้ได้ ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการนั่ง ฯ

หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะนอน เธอ ย่อมนอนด้วยใสใจว่า อุกุศลธรรมลามกคืออกิษณาและโทมนัส จักไม่ครอบงำ เราผู้นอนอยู่อย่างนี้ได้ ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการนอน ฯ

หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะพูด เธอย่อม ใส่ใจว่า เราจักไม่พูดเรื่องราวเห็นปานจะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องเลวทราม เป็นเรื่องของ ชาวบ้าน เป็นเรื่องของปฤชชน ไผ่ไขของพระอรียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ เรื่องพระราชาบ้าง เรื่องโจรบ้าง เรื่องมหาอำมาตย์บ้าง เรื่องกองทัพบ้าง เรื่องภัยบ้าง เรื่องรบกันบ้าง เรื่องข้าวบ้าง เรื่องน้ำบ้าง เรื่องผ้าบ้าง เรื่องที่นอนบ้าง เรื่องดอกไม้บ้าง เรื่องของหอมบ้าง เรื่องญาติบ้าง เรื่องยานบ้าง เรื่องบ้านบ้าง เรื่องนิคมบ้าง เรื่องนครบ้าง เรื่อง ชนบทบ้าง เรื่องสตรีบ้าง เรื่องคนกล้าหาญบ้าง เรื่องถนนหนทางบ้าง เรื่องทาสี ในสถานที่ตักน้ำบ้าง เรื่องคนที่ลวงลับไปแล้วบ้าง เรื่องเบ็ดเตล็ดบ้าง เรื่องโลกบ้าง เรื่องทะเลบ้าง เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยเหตุนี้เหตุนี้บ้าง ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการพูด และเธอใส่ใจว่า เราจักพูดเรื่องราวเห็นปานจะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องชดเลกาลกิเลสอย่างยิ่ง เป็นที่สบายแก่การพิจารณาทางใจ เป็นไปเพื่อ ความเบื่อหน่ายส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส เพื่อ ความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ เรื่องมกน้อย เรื่องยินดีของ ของตน เรื่องความสัจ เรื่อง ไม่คลุกคลี เรื่องปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่อง สมาริ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ด้วยอาการนี้แล เป็น อันเรารู้สึกตัวในเรื่องการพูด ฯ

หากเมื่อภิกษุหนึ่งอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ จิตย่อม น้อมไปเพื่อจะตริก เธอย่อม ใส่ใจว่า เราจักไม่ตริกในวิตกเห็นปานจะนี้ ซึ่งเป็นวิตกที่เลวทราม เป็นของ ชาวบ้าน เป็นของปฤชชน ไผ่ไขของพระอรียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไป เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ด้วยอาการ นี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในเรื่องการตริก และเธอใส่ใจว่า เราจักตริกในวิตก เห็นปานจะนี้ ซึ่งเป็นวิตกของพระอรียะ เป็นเครื่องนำออก ที่นำออกเพื่อความ สิ้นทุกข์โดยชอบแก่บุคคลผู้ทำตาม คือ เนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสา วิตก ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเรารู้สึกตัวในการตริก ฯ

[๓๔๙] ดูกุราณนที กามคุณนี้มี ๕ อย่างแล ๕ อย่างเป็นโจน คือ รูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ อันนำปรารธนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด เสียที่รู้ด้วยโสท . . . กลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . . รสที่รู้ ได้ด้วยชีวาหา . . . โผฏฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย อันนำปรารธนา นำใคร่ นำพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ดูกุราณนที นี้แล กาม ๕ อย่าง ซึ่งเป็นที่ที่ภิกษุพึงพิจารณาจิตของตนเนื่องๆ ว่า มีอยู่หรือหนอแล ที่ความพึงชานแห่งใจเกิดขึ้นแก่เราเพราะกามคุณ ๕ น้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะ อายตนะใดอายตนะหนึ่ง ดูกุราณนที ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า มีอยู่แล ที่ความพึงชานแห่งใจเกิดขึ้นแก่เราเพราะกามคุณ ๕ น้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะ อายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ความกำหนด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พอใจในกามคุณ ๕ นี้แล เรายังไม่ได้แล้ว แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า
ไม่มีเลยที่ความพึงชานแห่งใจเกิดขึ้นแก่เราเพราะกามคุณ ๕ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง
หรือเพราะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า
ความกำหนดพอใจในกามคุณ ๕ นี้แล เราจะได้แล้ว ด้วยอาการนี้แล เป็นอัน
เธอรู้สึกตัวในเรื่องกามคุณ ๕ ฯ

[๓๕๐] ดุรอาณนที่ อุปาทานชั้นที่ ๕ นี้แล ซึ่งเป็นที่ที่ภิกษุพึงเป็นผู้
พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอยู่ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป
อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้
ความดับแห่งเวทนา อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความ
ดับแห่งสัญญา อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับ
แห่งสังขาร อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับ
แห่งวิญญาณ เธอผู้พิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับในอุปาทานชั้นที่ ๕ นี้อยู่
ย่อมละอัสสมิมานะในอุปาทานชั้นที่ ๕ ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภิกษุย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า
เราจะอัสสมิมานะในอุปาทานชั้นที่ ๕ ของเราได้แล้ว ด้วยอาการนี้แล เป็นอันเธอ
รู้สึกตัวในเรื่องอุปาทานชั้นที่ ๕ ฯ

ดุรอาณนที่ ธรรมนั้นๆ เหล่านี้แล เนื่องมาแต่กุศลส่วนเดียว ไกลจาก
ข้าศึก เป็นโลกุตระ อันมารผู้มีบาปหยั่งลงไม่ได้ ดุรอาณนที่ เธอจะสำคัญความ
ข้อนั้นเป็น โฉน สวากมมองเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงควรใกล้ชิดติดตาม
ศาสดา ฯ

ท่านพระอาณนที่ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวกข้า
พระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นเหตุ มีพระผู้มีพระภาคเป็นแบบอย่าง มีพระผู้มี-
* พระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ขอได้โปรดเกิดพระพุทธรเจ้าข้า เนื้อความแห่งพระภายิตน์
แจ่มแจ้งเฉพาะพระผู้มีพระภาคเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายพึงต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้ ฯ

[๓๕๑] พ. ดุรอาณนที่ สวากไม่ควรจะติดตามศาสดาเพียงเพื่อฟัง
สูตรตะ เกยยะ และไวยากรณฺเอย นั้นเพราะเหตุไร เพราะธรรมทั้งหลายอันพวก
เธอสดับแล้ว ทรงจำแล้ว คล่องปากแล้ว พึงตามด้วยใจแล้ว เหวงตลอดดีแล้ว
ด้วยความเห็น เป็นเวลานาน ดุรอาณนที่ แต่สวากควรที่จะใกล้ชิดติดตามศาสดา
เพื่อฟังเรื่องราวเห็นปานจะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นที่สบายแก่
การพิจารณาทางใจ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายส่วนเดียว เพื่อความกำหนด เพื่อ
ดับกิเลส เพื่อสงบกิเลส เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน คือ
เรื่องมักน้อย เรื่องยินดีของของตน เรื่องความสงบ เรื่อง ไม่คลุกคลี เรื่องปรารภ
ความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณ-
* ทัสสนะ ฯ

ดุรอาณนที่ เมื่อเป็นเช่นนั้น จะมีอุปัทวะของอาจารย์อุปัทวะของศิษย์
อุปัทวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ฯ

[๓๕๒] ดุรอาณนที่ ก็อุปัทวะของอาจารย์ย่อมมิได้อย่างไร ดุร
อาณนที่ ศาสดาบางท่านในโลกนี้ ย่อมพอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้
ภูเขา ชอกเขา ถ้ำบนภูเขา ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้งและลอมฟาง เมื่อศาสนานั้น
หลีกออกแล้วอย่างนั้นอยู่ พวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานินคมและชาวชนบท
จะพากันเข้าไปหา เมื่อพวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานินคมและชาวชนบท พากัน
เข้าไปหาแล้ว ศาสดานั้นจะปรารถนาอย่างหมกมุ่น จะถึงความวุ่นวาย จะเวียนมา
เพื่อความเป็นผู้มักมาก ดุรอาณนที่ ศาสดานี้เรียกว่า อาจารย์มีอุปัทวะด้วย
อุปัทวะของอาจารย์ อุกศลธรรมอันลามกเศร้าหมอง เป็นเหตุเกิดในภพใหม่
มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชรา มรณะต่อไป
ได้ฆ่าศาสนานั้นเสียแล้ว ดุรอาณนที่ อย่างนี้แล อุปัทวะของอาจารย์ย่อมมิได้ ฯ

[๓๕๓] ดุรอาณนที่ ก็อุปัทวะของศิษย์ย่อมมิได้อย่างไร ดุรอาณนที่
สวากของศาสนานั้นแล เมื่อเพิ่มพูนวิเวกตามศาสนานั้น ย่อมพอใจเสนาสนะ
อันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำบนภูเขา ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง
และลอมฟาง เมื่อสวากนั้นหลีกออกแล้วอย่างนั้นอยู่ พวกพราหมณ์และคฤหบดี
ขวานินคมและชาวชนบท จะพากันเข้าไปหา เมื่อพวกพราหมณ์และคฤหบดี
ขวานินคมและชาวชนบท พากันเข้าไปหาแล้ว สวากนั้นจะปรารถนาอย่างหมกมุ่น
จะถึงความวุ่นวาย จะเวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก ดุรอาณนที่ สวากนี้เรียกว่า
ศิษย์มีอุปัทวะด้วยอุปัทวะของศิษย์ อุกศลธรรมอันลามก เศร้าหมอง เป็นเหตุ
เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชรา
มรณะต่อไป ได้ฆ่าสวากนั้นเสียแล้ว ดุรอาณนที่ อย่างนี้แลอุปัทวะของศิษย์

ย่อมมีได้ ฯ

[๓๕๔] ดุรอาณนทฺ กิอูปัททวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมมีได้
อย่างไร ดุรอาณนทฺ ตถาคตอุบัติในโลกนี้ ได้เป็นผู้ไกลจากกิเลส รู้เองโดยชอบ
ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิผู้ฝึกบวชที่ควรฝึก
อย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว
เป็นผู้แจ่มธรรม ตถาคตนั้นย่อมพอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา
ชอกเขา ถ้ำบนภูเขา ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อตถาคตนั้นหลีก
ออกแล้วอย่างนั้นอยู่ พวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานิคมและชาวชนบท จะพา
กันเข้าไปหา เมื่อพวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานิคมและชาวชนบท พา
กันเข้าไปหาแล้ว ตถาคตนั้นย่อมไม่ปรารถนาอย่างหมกมุ่น ไม่ถึงความมวนวาย ไม่
เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มักมาก ดุรอาณนทฺ ส่วนสาวกของตถาคตผู้ศาสนานันแด
เมื่อเพิ่มพูนวิเวกตามตถาคตผู้ศาสนดา ย่อมพอใจเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้
ภูเขา ชอกเขา ถ้ำบนภูเขา ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง และลอมฟาง เมื่อสาวกนั้น
หลีกออกแล้วอย่างนั้นอยู่ พวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานิคมและชาวชนบท
จะพากันเข้าไปหา เมื่อพวกพราหมณ์และคฤหบดี ขวานิคมและชาวชนบท พา
กันเข้าไปหาแล้ว สาวกนั้นย่อมปรารถนาอย่างหมกมุ่น ถึงความมวนวาย เวียนมา
เพื่อความเป็นผู้มักมาก ดุรอาณนทฺ สาวกนี้เรียกว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์มีอุปัททวะ
ด้วยอุปัททวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ อุกุศลธรรมอันลามก เศร้าหมอง เป็นเหตุ
เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก เป็นที่ตั้งแห่งชาติ ชรา
มรณะต่อไป ได้ฆ่าสาวกนั้นเสียแล้ว ดุรอาณนทฺ อย่างนี้แล อุปัททวะของผู้
ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมมีได้ ฯ

ดุรอาณนทฺ ในอุปัททวะทั้ง ๓ นั้น อุปัททวะของผู้ประพฤติพรหมจรรย์นี้
มีวิบากเป็นทุกข์ มีวิบากเผ็ดร้อนกว่าอุปัททวะของอาจารย์และอุปัททวะของศิษย์
ทั้งเป็นไปเพื่อความตกต่ำด้วย ดุรอาณนทฺ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอจงเรียกร้อง
เราด้วยความเป็นมิตร อย่าเรียกร้องเราด้วยความเป็นข้าศึก ข้อนั้นจักเป็น ไปเพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน ฯ

[๓๕๕] ดุรอาณนทฺ ก็เหล่าสาวกย่อมเรียกร้องศาสดาด้วยความ
เป็นข้าศึก ไม่ใช่เรียกร้องด้วยความเป็นมิตรอย่างไร ดุรอาณนทฺ ศาสดาในธรรม
วินัยนี้ เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรม
แก่สาวกทั้งหลายว่า นี่เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกเธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ
เหล่าสาวกของศาสดานั้น ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจยไสตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้และประพฤติ
หลีกเลียงคำสอนของศาสดา ดุรอาณนทฺ อย่างนี้แล เหล่าสาวกชื่อว่าเรียกร้อง
ศาสดาด้วยความเป็นข้าศึก ไม่ใช่เรียกร้องด้วยความเป็นมิตร ฯ

[๓๕๖] ดุรอาณนทฺ ก็เหล่าสาวกย่อมเรียกร้องศาสดาด้วยความ
เป็นมิตร ไม่ใช่เรียกร้องด้วยความเป็นข้าศึกอย่างไร ดุรอาณนทฺ ศาสดาในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรมแก่สาวก
ทั้งหลายว่า นี่เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกเธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ เหล่า
สาวกของศาสดานั้น ย่อมฟังด้วยดี เจยไสตสดับ ตั้งจิตรับรู้และไม่ประพฤติ
หลีกเลียงคำสอนของศาสดา ดุรอาณนทฺ อย่างนี้แล เหล่าสาวกชื่อว่าเรียกร้อง
ศาสดาด้วยความเป็นมิตร ไม่ใช่เรียกร้องด้วยความเป็นข้าศึก ฯ

ดุรอาณนทฺ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอจงเรียกร้องเราด้วยความ
เป็นมิตร อย่าเรียกร้องด้วยความเป็นข้าศึก ข้อนั้นจักเป็น ไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน ดุรอาณนทฺ เราจักไม่ประดับประดาพวกเธอ
เหมือนช้างหม้อประดับประดาภาชนะดินดิบที่ยังดิบๆ อยู่ เราจักข่มแล้วๆ
จึงบอก จักยกย่องแล้วๆ จึงบอก ผู้ใดมีแก่นสาร ผู้นั้นจักตั้งอยู่ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอาณนทฺจึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ มหาสุญญตสูตร ที่ ๒

๓. อัจฉริยัพภุตัมมสูตร (๑๒๓)

[๓๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวันอารามของอนาถ-

* บิณฑกิเระฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุมากด้วยก้นกลีบจากบิณฑบาต
ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั้นประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา เกิดข้อสนทนากันขึ้น
ในระหว่างดังนี้ว่า ดุรอาณนทฺผู้มีอายุทั้งหลาย น้ำอัสตจระยจริง ไม่น่าเป็นไปได้เลย
ข้อที่พระตถาคตมีอิทธานุภาพมาก ซึ่งเป็นเหตุให้ทรงทราบพระพุทธรเจ้าในอดีต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ผู้ปรินิพพานแล้ว ทรงตัดปัญจธรรมแล้ว ทรงตัดตอวิญญูแล้ว ทรงครอบงำวิญญูแล้ว ทรงล่วงทุกขทั้งปวงแล้ว ว่าพระผู้มีพระภาคนั้นๆ มีพระชาติอย่างนี้บ้าง มีพระนามอย่างนี้บ้าง มีโครตอย่างนี้บ้าง มีศีลอย่างนี้บ้าง มีธรรมอย่างนี้บ้าง มีปัญญาอย่างนี้บ้าง มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง มีวิมุตตอย่างนี้บ้าง เมื่อภิกษุเหล่านั้นสนทนากันอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตทั้งหลาย ทั้งน้าอัครรรยและประกอบด้วยธรรมน้าอัครรรยพระตถาคตทั้งหลาย ทั้งไม่น่าเป็นไปได้อะประกอบด้วยธรรมไม่น่าเป็นไปได้อัสนทนากันในระหว่างของภิกษุเหล่านั้น ค้างอยู่เพียงเท่านี้ ะ

[๓๔๘] ขณะนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสถานที่ทรงหลีกเร้นอยู่ในเวลาเย็น เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐฐานศาลาแล้วจึงประทับนั่ง ณ อาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ แล้วตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอเฝ้าประชุมสนทนาเรื่องอะไรกัน และพวกเธอสนทนาเรื่องอะไรกันในระหว่างค้างอยู่แล้ว ะ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ณ โอกาสนี้ พวกข้าพระองค์กลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว นั่งประชุมกันในอุปัฏฐฐานศาลา เกิดข้อสนทนากันขึ้นในระหว่างดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย น้าอัครรรยจริงไม่น่าเป็นไปได้อะ ข้อที่พระตถาคตมีอิทธาภาพมาก ซึ่งเป็นเหตุให้ทรงทราบพระพุทเจ้าในอดีต ผู้ปรินิพพานแล้ว ทรงตัดปัญจธรรมแล้ว ทรงตัดตอวิญญูแล้ว ทรงครอบงำวิญญูแล้ว ทรงล่วงทุกขทั้งปวงแล้ว ว่าพระผู้มีพระภาคนั้นๆ มีพระชาติอย่างนี้บ้าง มีพระนามอย่างนี้บ้าง มีพระโครตอย่างนี้บ้าง มีศีลอย่างนี้บ้าง มีธรรมอย่างนี้บ้าง มีปัญญาอย่างนี้บ้าง มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง มีวิมุตตอย่างนี้บ้าง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพวกข้าพระองค์สนทนากันอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะพวกข้าพระองค์ดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตทั้งหลาย ทั้งน้าอัครรรยและประกอบด้วยธรรมน้าอัครรรย พระตถาคตทั้งหลาย ทั้งไม่น่าเป็นไปได้อะประกอบด้วยธรรมไม่น่าเป็นไปได้อั ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อสนทนากันในระหว่างของพวกข้าพระองค์ค้างอยู่เท่านี้แล พอดีพระผู้มีพระภาคก็เสด็จมาถึง ะ

[๓๔๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ถ้ากระนั้นแล ขอรธรรมอันไม่น่าเป็นไปได้อันน้าอัครรรยของตถาคต จงแจ่มแจ้งกะเธอยิ่งกว่าประมาณเกิด ะ

[๓๕๐] ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ได้เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นดุสิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้อันน้าอัครรรย ของพระผู้มีพระภาค ะ

[๓๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ได้สถิตอยู่ในหมู่เทวดาชั้นดุสิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้อันน้าอัครรรย ของพระผู้มีพระภาค ะ

[๓๕๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ พระโพธิสัตว์ได้สถิตอยู่ในหมู่เทวดาชั้นดุสิตจนตลอดอายุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้อันน้าอัครรรย ของพระผู้มีพระภาค ะ

[๓๕๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ จุตจากหมู่เทวดาชั้นดุสิตแล้วลงสู่พระครรภ์พระมารดา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้อันน้าอัครรรย ของพระผู้มีพระภาค ะ

[๓๕๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ ในกาลใดพระโพธิสัตว์จุตจากหมู่เทวดาชั้นดุสิตลงสู่พระครรภ์พระมารดา ในกาลนั้น แสงสว่างอย่างโอฬารหาประมาณมิได้ ล่วงเสียซึ่งเทวานภาพของเหล่าเทวดา ย่อมปรากฏในโลก พร้อมทั้งเทวดา มารพรหม และในหมู่มสัตว์ พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ แม้ในโลกันตริกนรก ซึ่งไม่ใช่ที่เปิดเผย มีแต่ความมืดมิด ซึ่งดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ มีอิทธาภาพมากอย่างนี้ สองแสงไปไม่ถึง ก็ยังปรากฏแสงสว่างอย่างโอฬารหาประมาณมิได้ ล่วงเสียซึ่งเทวานภาพของเหล่าเทวดา ด้วยแสงสว่างนั้น แม้หมู่มสัตว์ผู้อุบัติในนรกนั้น ก็รู้กันว่า แม้สัตว์เหล่าอื่นก็มีเกิดในที่นี้ อนึ่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
หมื่นโลกธาตุนีเยอมสะเทือน สะท้าน หวั่นไหว และแสงสว่างอย่างไฉน
หาประมาณมิได้ ล่วงเสียซึ่งเทวานภาพของเหล่าเทวดา ย่อมปรากฏในโลก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๖๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระ
ครรภพระมารดาแล้ว ในกาลนั้น เทวบุตรทั้ง ๔ จะใกล้ชิดพระโพธิสัตว์ถวาย
อารักขาใน ๔ ทิศ ด้วยคิดว่า มนุษย์ หรือมนุษย์ หรือใครๆ ย่ำได้เบียด
เบียดพระโพธิสัตว์ หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของ
พระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ
พระมารดาแล้ว ในกาลนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะเป็นผู้มีศีลโดยปกติ คือ
เว้นขาดจากปาณตบัต เว้นขาดจากอกทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร
เว้นขาดจากมสราทา เว้นขาดจากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เพราะตม้นำเมา
คือสุราและเมรัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า
เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ
พระมารดาแล้ว ในกาลนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์ มิได้มีพระหทัยไฝฝืน
กามคุณในบุรุษเกิดขึ้น และจะเป็นผู้ไม่ถูกบุรุษใดๆ ที่มีจิตกำหนดแล้วล่วงเกินได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๖๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ
พระมารดาแล้ว ในกาลนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะเป็นผู้ได้เบญจกามคุณ
คือ พระนางจะเพียบพร้อม พร้องพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๖๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ
พระมารดาแล้ว ในกาลนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่มีพระโรคอาพาธใดๆ
เกิดขึ้น จะมีความสุข ไม่ลำบากพระกาย และจะทรงเห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่
ภายในพระอทร มีพระอวัยวะน้อยใหญ่ครบ มีอินทรีย์ไม่เสื่อมโทรมได้ เปรียบ
เหมือนแก้วไพฑูรย์งามโชติช่วงแปดเหลี่ยม อันเขาเจียรไนดีแล้ว ในแก้วนั้น
เขาร้อยด้วยสีเขี้ยว หรือสีเหลืองอ่อน สีแดง สีขาว สีเหลืองแก่ เข้าไว้
บุรุษผู้มาดี วางแก้วนั้นในมือ พึงเห็นชัดได้ว่า แก้วไพฑูรย์งามโชติช่วง
แปดเหลี่ยม อันเขาเจียรไนดีแล้ว ในแก้วนั้น เขาร้อยด้วยสีเขี้ยว หรือสีเหลือง
อ่อน สีแดง สีขาว สีเหลืองแก่ เข้าไว้ ฉะนั้น ดูกอรานนท ฉะนั้นเหมือน
กันแล ในกาลใด พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภพระมารดาแล้ว ในกาลนั้น
พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่มีพระโรคอาพาธใดๆ เกิดขึ้น จะมีความสุข ไม่
ลำบากพระกาย และจะทรงเห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ภายในพระอทร มีพระ
อวัยวะน้อยใหญ่ครบ มีอินทรีย์ไม่เสื่อมโทรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้
ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระ
ผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูตรแล้วได้ ๗ วัน
พระมารดาของพระโพธิสัตว์จะเสด็จสวรรคต จะเข้าถึงหมู่เทวดาชั้นดุสิต ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดูกอรานนท พระมารดาของพระโพธิสัตว์ จะประสูติ
โพธิสัตว์ ไม่เหมือนอย่างหญิงอื่นๆ ที่ครองครรภด้วยท้อง ๙ เดือน หรือ ๑๐
เดือนแล้วจึงคลอด คือ พระนางจะทรงครองพระโพธิสัตว์ด้วยพระอทร ๑๐ เดือน
ถ้วนแล้วจึงประสูติ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ จะประสูติพระ
โพธิสัตว์ไม่เหมือนอย่างหญิงอื่นๆ ที่นั่งหรือนอนคลอด คือ พระนางจะประทับ
ยืนทำเดิวนแล้วประสูติพระโพธิสัตว์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์
ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ ในกาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระอุทร
ของพระมารดา ในกาลนั้น พวกเทวดาจะรับก่อน พวกมนุษย์จะรับทีหลัง ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรม ไม่น่าเป็นไปได้น่า
อัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ ในกาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระอุทร
ของพระมารดา ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ยังไม่ทันถึงแผ่นดิน เทวบุตรทั้ง ๔ ก็รีบ
แล้ววางลงตรงพระพักตร์พระมารดาให้ทรงหมายรู้ว่า ขอพระเทวีจงมีพระทัยยินดี
เกิด พระโอรสของพระองค์ผู้มีศักดิ์มากเสด็จอุปบัติแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรม ไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของ
พระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ ในกาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระ
อุทรของพระมารดา ในกาลนั้น พระองค์ย่อมประสูติอย่างบริสุทธิ์แท้ คือ ไม่
แปดเปื้อนด้วยน้ำ ด้วยเสมหะ ด้วยเลือด ด้วยน้ำเหลือง ด้วยของไม่สะอาดใดๆ
นับว่าหมดจดบริสุทธิ์ เปรียบเหมือนแก้วมณีที่เขาวางลงบนผ้ากาสิกพัสตร์ ย่อม
ไม่เปื้อนผ้ากาสิกพัสตร์ แม้ผ้ากาสิกพัสตร์ก็ไม่เปื้อนแก้วมณี นั้นเพราะเหตุไร
เพราะของทั้งสองอย่างบริสุทธิ์ ฉะนั้น ดุรณานนทฺ์ ฉะนั้นเหมือนกันแล ใน
กาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระอุทรของพระมารดา ในกาลนั้น พระองค์
ย่อมประสูติอย่างบริสุทธิ์แท้ คือ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ ด้วยเสมหะ ด้วยเลือด
ด้วยน้ำเหลือง ด้วยของไม่สะอาดใดๆ นับว่าหมดจดบริสุทธิ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรม ไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของ
พระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ ในกาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระ
อุทรของพระมารดา ในกาลนั้น ธารน้ำ ๒ สายย่อมปรากฏจากอากาศ สายหนึ่ง
เป็นธารน้ำเย็น สายหนึ่งเป็นธารน้ำอุ่น เป็นเครื่องทำการสนานพระโพธิสัตว์และ
พระมารดา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรม
ไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ พระโพธิสัตว์ในบัดดลที่ประสูติ ก็ประทับ
พระยุคลบาทอันเสมอนบนแผ่นดิน แล้วบ้ายพระพักตร์สู่ทิศอุดร เสด็จดำเนิน ไป
ด้วยย่างพระบาท ๗ ก้าว เมื่อเทพบุตรกั้นเศวตฉัตรตามไป พระองค์จะทรงเหยีย
ดุติศทั้งปวง และทรงเปล่งพระวาจาอย่างผ่องอาวว่า เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็น
ผู้เจริญที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้
ความเกิดใหม่ย่อมไม่มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า
เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ดุรณานนทฺ์ ในกาลใด พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระอุทร
ของพระมารดา ในกาลนั้น แสงสว่างอย่างไอพาราหาประมาณมิได้ ล่วงเสียซึ่ง
เทวานุภาพของเหล่าเทวดา ย่อมปรากฏในโลก พร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม
และในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ แม้
ในโลกันตรีกนกร ซึ่งไม่ใช่ที่เปิดเผย มีแต่ความมืดมิด ซึ่งดวงจันทร์ดวงอาทิตย์
มีอิทธิานุภาพมากอย่างนี้ ส่องแสงไปไม่ถึง ก็ยังปรากฏแสงสว่างอย่างไอพาราหา
ประมาณมิได้ ล่วงเสียซึ่งเทวานุภาพของเหล่าเทวดา ด้วยแสงสว่างนั้น แม้หมู่
สัตว์ผู้อุปบัติในเรกนั้น ก็รู้กันว่า แม้สัตว์เหล่าอื่นก็มีเกิดในที่นี้ อนึ่ง หมื่นโลก
ธาตุนี้ย่อมสะท้อน สะท้อน หวั่นไหว และแสงสว่างอย่างไอพาราหาประมาณมิได้
ล่วงเสียซึ่งเทวานุภาพของเหล่าเทวดา ย่อมปรากฏในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
แม้ข้อนี้ ข้าพระองค์ก็ทรงจำไว้ว่า เป็นธรรม ไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของ

พระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๓๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้นแล เธอจงทรงจำธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของตถาคต แม้นี้ไฉนเกิด ดูกรอานนท์ ในเรื่องนี้ เวทนาของตถาคต ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป สัญญาของตถาคต ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป วิตกของตถาคต ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป ดูกรอานนท์ แม้นี้ไฉนแล เธอจึงทรงจำไว้เกิดว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของตถาคต ฯ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้นี้ที่เวทนาของพระผู้มีพระภาค ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป สัญญาของพระผู้มีพระภาค ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป วิตกของพระผู้มีพระภาค ปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป นี้ ข้าพระองค์ก็จะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของพระผู้มีพระภาค ฯ

ท่านพระอานนท์กล่าวคำนี้จบแล้ว พระศาสดาได้ทรงโปรดปราน ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีภายิตของท่านพระอานนท์แล ฯ

จบ อัจฉริยพทุตรัมมสูตร ที่ ๓

๔. พักกัลดเฏรัจฉริยพทุตรสูตร (๑๒๔)

[๓๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง ท่านพระพักกัลดเฏรอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ปริพาชกชื่ออเจล กัสสป ผู้เป็นสหายของท่านพระพักกัลดเฏร ครั้นเป็นฤกษ์ดี ในกาลก่อน เข้าไปหาท่านพระพักกัลดเฏรที่ที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระพักกัลดเฏร ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนิ่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระพักกัลดเฏรดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระพักกัลดเฏร ท่านบวชมานานเท่าไรแล้ว ฯ

ท่านพระพักกัลดเฏรตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราบวชมา ๘๐ พรรษาแล้ว ฯ

อเจล . ข้าแต่ท่านพระพักกัลดเฏร ชั่ว ๘๐ ปีนี้ ท่านเสพเมถุนธรรมกี่ครั้ง ฯ

[๓๔๑] พักกัลดเฏร . ดูกรกัสสปผู้มีอายุ ท่านไม่ควรถามเราอย่างนั้นเลย แต่ควรจะถามเราอย่างนี้ว่า ก็ชั่ว ๘๐ ปีนี้ กามสัญญาเคยเกิดขึ้นแก่ท่านกี่ครั้ง ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา ไม่รู้สึกกามสัญญาเคยเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักกัลดเฏร ไม่รู้สึกกามสัญญาเคยเกิดขึ้น ชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ของท่านพระพักกัลดเฏร ประการหนึ่ง ฯ

พักกัลดเฏร . ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกพยาบาทสัญญาเคยเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักกัลดเฏร ไม่รู้สึกพยาบาทสัญญาเคยเกิดขึ้นชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ของท่านพระพักกัลดเฏร ประการหนึ่ง ฯ

พักกัลดเฏร . ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกวิหิงสาสัญญาเคยเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักกัลดเฏร ไม่รู้สึกวิหิงสาสัญญาเคยเกิดขึ้นชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ของท่านพระพักกัลดเฏร ประการหนึ่ง ฯ

[๓๔๒] พักกัลดเฏร . ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกกามวิตกเคยเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักกัลดเฏร ไม่รู้สึกกามวิตกเคยเกิดขึ้นชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ของท่านพระพักกัลดเฏร ประการหนึ่ง ฯ

พักกัลดเฏร . ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกพยาบาทวิตก . . . วิหิงสาวิตกเคยเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักกัลดเฏร ไม่รู้สึกวิหิงสาวิตกเคยเกิดขึ้นชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ของท่านพระพักกัลดเฏร ประการหนึ่ง ฯ

[๓๔๓] พักกัลดเฏร . ดูกรท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา เราไม่รู้สึกยินดีคิดหบถจิ๋ว ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักุลละ ไม่รู้สึกยินดีคบดีจิ๋วชั่วเวลา ๘๐ พรรษา
นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของท่าน
พระพักุลละ ประการหนึ่ง ฯ

พักุล . ดูกของท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา ไม่รู้จักใช้
ศาสตราวุธดีจิ๋ว . . . ไม่รู้จักใช้เข็มเย็บจิ๋ว . . . ไม่รู้จักใช้เครื่องขัดจิ๋ว . . . ไม่รู้จัก
เย็บจิ๋วในสะดึง . . . ไม่รู้จักจัดทำจิ๋วของเพื่อนภิกษุร่วมประพาศพรหมจรรย์ด้วย
กัน . . . ไม่รู้สึกยินดีกิจนิมนต์ . . . ไม่รู้สึกเคยเกิดจิตเห็นปานนี้ว่า ขอใครๆ พึง
นิมนต์เราเกิด . . . ไม่รู้จักนั่งในละแวกบ้าน . . . ไม่รู้จักฉันอาหารในละแวกบ้าน . . .
ไม่รู้จักถือเอานิมิตของมาตุคามโดยอนุพยัญชนะ . . . ไม่รู้จักแสดงธรรมแก่มาตุคาม
แม้ที่สุดคาถา ๔ บาท . . . ไม่รู้จักเข้าไปสู่สำนักของภิกษุณี . . . ไม่รู้จักแสดงธรรม
แก่ภิกษุณี . . . ไม่รู้จักแสดงธรรมแก่สิกขมานา . . . ไม่รู้จักแสดงธรรมแก่สามเณรี . . .
ไม่รู้จักให้บรรพชา . . . ไม่รู้จักให้อุปสมบท . . . ไม่รู้จักให้นิสสัย . . . ไม่รู้จักใช้
สามเณรอุปัฏฐาก . . . ไม่รู้จักอาบน้ำในเรือนไฟ . . . ไม่รู้จักใช้ฉันทาบน้ำ . . . ไม่รู้จัก
ยินดีการนวดพื้นตัวของเพื่อนภิกษุร่วมประพาศพรหมจรรย์ด้วยกัน . . . ไม่รู้จักเคย
เกิดอาพาธที่สุดแม้ชั่วขณะวิคตนิโคสำเร็จ . . . ไม่รู้จักฉันยาที่สุดแม้ขึ้นเสมอ . . .
ไม่รู้จักอิงพนัง . . . ไม่รู้จักสำเร็จการนอน ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักุลละ ไม่รู้จักสำเร็จการนอนชั่วเวลา ๘๐ พรรษา
นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของท่าน
พระพักุลละ ประการหนึ่ง ฯ

[๓๘๔] ดูกของท่านผู้มีอายุ เมื่อเราบวชมาตลอด ๘๐ พรรษา ไม่รู้จักจำ-

*พรรษาในเสนาสนะใกล้เขตบ้าน ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักุลละ ไม่รู้จักจำพรรษาในเสนาสนะใกล้เขตบ้าน
ชั่วเวลา ๘๐ พรรษา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของท่านพระพักุลละ ประการหนึ่ง ฯ

พักุล . ดูกของท่านผู้มีอายุ เราได้เป็นผู้ยังมีกิเลสต้องรณรงค์ฉันบิณฑบาต
ของชาวแวนแคว้นเพียง ๗ วันเท่านั้น ต่อวันที่ ๘ พระอรหันต์ผลจึงเกิดขึ้น ฯ

อเจล . ข้อที่ท่านพระพักุลละ ได้เป็นผู้ยังมีกิเลสต้องรณรงค์ฉันบิณฑบาต
ของชาวแวนแคว้นเพียง ๗ วันเท่านั้น ต่อวันที่ ๘ จึงเกิดพระอรหันต์ผลขึ้น นี้
พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์ ของ
ท่านพระพักุลละ ประการหนึ่ง ฯ

[๓๘๕] อเจล . ข้าแต่ท่านพระพักุลละ ขอข้าพเจ้าพึงได้บรรพชา ได้
อุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้เกิด ฯ

ปริพาชกชื่ออเจลละ กัสสป ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในพระธรรม
วินัยนี้แล้วแล ก็หละท่านพระกัสสปอุปสมบทแล้วไม่นาน เป็นผู้เดียวพลีกออกจาก
ไม่ประมาท มีความเพียร สงตนไปในธรรมอยู่ ไม่ช้าเท่าไร ก็ได้เข้าถึงประโยชน์
ที่กลบตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ อันไม่มี
ประโยชน์อื่นยิ่งกว่า เป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วยตนเอง
ในปัจจุบันอยู่ ได้รู้ด้วยปัญญาอันยิ่งกว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว ก็อันเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ก็แลท่านพระกัสสป
ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งแล้ว ฯ

[๓๘๖] ครั้นสมัยต่อมา ท่านพระพักุลละ ถือลูกดาลเข้าไปยังวิหารทุกๆ
หลัง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิดๆ วันนี้จักเป็นวัน
ปรีณิพพานของเรา ฯ

ท่านพระกัสสปกล่าวว่า ข้อที่ท่านพระพักุลละ ถือลูกดาลเข้าไปยังวิหาร
ทุกๆ หลัง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิดๆ วันนี้จักเป็น
วันปรีณิพพานของเรา นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่าอัศจรรย์
ของท่านพระพักุลละ ประการหนึ่ง ฯ

[๓๘๗] ครั้นนั้นแล ท่านพระพักุลละ นั่งปรีณิพพานแล้วในท่ามกลาง
ภิกษุสงฆ์ ฯ

ท่านพระกัสสปกล่าวว่า ข้อที่ท่านพระพักุลละ นั่งปรีณิพพานแล้วในท่าม
กลางภิกษุสงฆ์ นี้ พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ว่า เป็นธรรมไม่น่าเป็นไปได้น่า
อัศจรรย์ของท่านพระพักุลละ อีกประการหนึ่ง ฯ

จบ พักกุลัตถะจริยพทุตสูตร ที่ ๔

๕. ทันทภูมิสูตร (๑๒๕)

[๓๘๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็น

สถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล สมณทู-

* เทสจิวระอยู่ในกระท่อมในป่า ครั้นนั้น พระราชกุมารชยเสนะ ทรงพระดำเนน
ทอดพระขงฆ์เที่ยวเล่นไปโดยลำดับ เข้าไปหาสมณทูเทสจิวระถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว
ได้ตรัสทักทายปราศรัยกับสมณทูเทสจิวระ ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัย พอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๔๙] พระราชกุมารชยเสนะ พอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้รับสั่ง
กะสมณทูเทสจิวระดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านอัคริเวสสนะผู้เจริญ ข้าพเจ้า ได้สดับมา
ดังนี้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่
พึงสำเร็จเอกกคตาแห่งจิตได้ ฯ

สมณทูเทสจิวระถวายพระพรว่า ดูกุรพระราชกุมาร ข้อนั้นถูกต้อง
แล้ว ฯ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่
พึงสำเร็จเอกกคตาแห่งจิตได้ ฯ

ข. ดีแล้ว ขอท่านอัคริเวสสนะโปรดแสดงธรรมตามที่ได้สดับ ตามที่ได้
ศึกษามาแก่ข้าพเจ้าเถิด ฯ

[๓๕๐] อ. ดูกุรพระราชกุมาร อาตมภาพไม่อาจจะแสดงธรรมตามที่ได้
สดับ ตามที่ได้ศึกษามาแก่พระองค์ได้ เพราะถ้าอาตมภาพพึงแสดงธรรมตามที่ได้
สดับ ตามที่ได้ศึกษามาแก่พระองค์ และพระองค์ไม่ทรงทราบอรรถแห่งภาษิตของ
อาตมภาพได้ ข้อนั้นจะเป็นความยาก จะเป็นความลำบากของอาตมภาพ ฯ

ข. ขอท่านอัคริเวสสนะโปรดแสดงธรรมตามที่ได้สดับ ตามที่ได้
ศึกษามาแก่ข้าพเจ้าเถิด บางทีข้าพเจ้าจะพึงทราบอรรถแห่งภาษิตของท่านอัคริ-
* เวสสนะได้ ฯ

อ. ดูกุรพระราชกุมาร อาตมภาพจะพึงแสดงธรรมตามที่ได้สดับ ตามที่
ได้ศึกษามาแก่พระองค์ ถ้าพระองค์ทรงทราบอรรถแห่งภาษิตของอาตมภาพได้
นั้นเป็นความดี ถ้าไม่ทรงทราบ ขอพระองค์พึงดำรงอยู่ในภาวะของพระองค์ตามที่
ควรเถิด อย่าได้ซักถามอาตมภาพในธรรมนั้นให้ยิ่งขึ้นไปเลย ฯ

ข. ขอท่านอัคริเวสสนะโปรดแสดงธรรมตามที่ได้สดับ ตามที่ได้ศึกษามา
แก่ข้าพเจ้าเถิด ถ้าข้าพเจ้าทราบอรรถแห่งภาษิตของท่านอัคริเวสสนะได้ นั้นเป็น
ความดี ถ้าไม่ทราบ ข้าพเจ้าจักดำรงอยู่ในภาวะของตนตามที่ควร ข้าพเจ้าจักไม่
ซักถามท่านอัคริเวสสนะในธรรมนั้นให้ยิ่งขึ้นไป ฯ

[๓๕๑] ลำดับนั้นแล สมณทูเทสจิวระได้แสดงธรรมตามที่ได้สดับ
ตามที่ได้ศึกษามาแก่พระราชกุมารชยเสนะ เมื่อสมณทูเทสจิวระกล่าวแล้ว
อย่างนั้น พระราชกุมารชยเสนะ ได้ตรัสกะสมณทูเทสจิวระดังนี้ว่า ข้าแต่ท่าน
อัคริเวสสนะผู้เจริญ ข้อที่ภิกษุ ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่
พึงสำเร็จเอกกคตาแห่งจิต นั้น ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ต่อนั้น พระราชกุมาร-
* ชยเสนะ ทรงประกาศความไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส แก่สมณทูเทสจิวระแล้ว
ทรงลุกขึ้นจากอาสนะเสด็จหลีกไป ฯ

ครั้นนั้นแล สมณทูเทสจิวระ เมื่อพระราชกุมารชยเสนะเสด็จหลีกไป
แล้ว ไม่นาน จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาท
พระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูล
เรื่องราวเท่าที่ได้สนทนากับพระราชกุมารชยเสนะทั้งหมดนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๕๒] เมื่อสมณทูเทสจิวระกราบทูลแล้วอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้
ตรัสกะสมณทูเทสจิวระดังนี้ว่า ดูกุรอัคริเวสสนะ พระราชกุมารจะพึงได้ความ
ข้อนั้นในภาษิตของเรานี้แต่ที่ไหน ข้อที่ความข้อนั้นเขารู้ เขาเห็น เขาบรรลุ
เขาทำให้แจ้งกันได้ด้วยเนกขัมมะ แต่พระราชกุมารชยเสนะยังอยู่ท่ามกลางกาม
ยังบริโภคนกาม ถูกกามวิตกกัง ถูกความเร่าร้อนเพราะกามเผา ยังชวนชวายนในการ
แสวงหากาม จักทรงรู้ หรือจักทรงเห็น หรือจักทรงทำให้แจ้งความข้อนั้นได้
นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

[๓๕๓] ดูกุรอัคริเวสสนะ เปรียบเหมือนช้างที่ควรฝึก หรือม้าที่ควรฝึก
หรือโคที่ควรฝึก ช้างหนึ่งที่เขาฝึกดี หัดดีแล้ว อีกคนหนึ่งเขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัดเลย
ดูกุรอัคริเวสสนะ เธอจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน ช้างที่ควรฝึก หรือม้าที่ควรฝึก
หรือโคที่ควรฝึก คู่ที่เขาฝึกดี หัดดีแล้วนั้น อันเขาฝึกแล้ว จึงเลิยนเหตุการณ์
ที่ฝึกแล้ว สำเร็จภูมิที่ฝึกแล้วได้ ไช้ไหม ฯ

อ. ไช้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ส่วนช้างที่ควรฝึก หรือม้าที่ควรฝึก หรือโคที่ควรฝึก คู่ที่เขาไม่ได้ฝึก
ไม่ได้หัดแล้วนั้น อันเขาไม่ได้ฝึกเลย จะเลิยนเหตุการณ์ที่ฝึกแล้ว สำเร็จภูมิที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ฝึกแล้ว เหมือนอย่างคู้ที่ฝึกดี หัดดีแล้วนั้น ได้ไหม ฯ

อ. ข้อนี้น่าจะได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ จัณนั้นเหมือนกันแล ข้อที่ความข้อนั้นเขารู้
เขาเห็น เขาบรรลุ เขาทำให้แจ้งกันได้ด้วยเนกขัมมะ แต่พระราชกุมารชยเสนะ
ยังอยู่ท่ามกลางกาม ยังบริโศกคาม ถูกกามวิตกกิน ถูกความร่ำร้อนเพราะกามเผา
ยังชวนชวายุในการแสวงหากาม จักทรงรู้ หรือจักทรงเห็น หรือจักทรงทำให้แจ้ง
ความข้อนั้นได้ นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

[๓๔๔] ดุริยอัคคิเวสสนะ เปรียบเหมือนภูเขาใหญ่ไม่ห่างไกลบ้านหรือนิคม สหาย ๒ คนออกจากบ้านหรือนิคมนั้นไปยังภูเขาภูคนั้นแล้ว จูงมือกันเข้าไปยังที่ตั้งภูเขา ครั้นแล้วสหายคนหนึ่ง ยืนที่เชิงภูเขาเบื้องล่าง อีกคนหนึ่งขึ้นไปข้างบนภูเขา สหายที่ยืนตรงเชิงภูเขาข้างล่าง เอ่ยถามสหายผู้ยืนบนภูเขานั้น อย่างนี้ว่า แน่ะเพื่อน เทาที่เพื่อนยืนบนภูเขานั้น เพื่อนเห็นอะไร สหายคนนั้นตอบอย่างนี้ว่า เพื่อนเอ๋ย เรายืนบนภูเขาแล้วเห็นสวน ป่าไม้ ภูมิภาค และสระโบกขรณีที่น้ำรินรมย์ สหายข้างล่างกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเพื่อน ข้อที่เพื่อนยืนบนภูเขาแล้วเห็นสวน ป่าไม้ ภูมิภาค และสระโบกขรณีที่น้ำรินรมย์ นั้นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสเลย สหายที่ยืนบนภูเขา จึงลงมายังเชิงเขาข้างล่างแล้ว จูงแขนสหายคนนั้นให้ขึ้นไปบนภูเขาภูคนั้น ให้สบายใจครู่หนึ่งแล้ว เอ่ยถามสหายนั้นว่า แน่ะเพื่อน เทาที่เพื่อนยืนบนภูเขาแล้วเพื่อนเห็นอะไร สหายคนนั้นตอบอย่างนี้ว่า เพื่อนเอ๋ย เรายืนบนภูเขาแล้วเห็นสวน ป่าไม้ ภูมิภาค และสระโบกขรณีที่น้ำรินรมย์ สหายคนขึ้นไปก่อนกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเพื่อน เราเพิ่งรู้ค่าที่ทานกล่าวอย่างนี้ว่า เพื่อนเอ๋ย ข้อที่เพื่อนยืนบนภูเขา แล้วเห็นสวน ป่าไม้ ภูมิภาค และสระโบกขรณีที่น้ำรินรมย์ นั้นไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสเลย เดียวนี้เอง และสหายคนขึ้นไปทีหลังก็พูดว่า เราก็จึงรู้ค่าที่ทานกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเพื่อน เรายืนบนภูเขาแล้วเห็นสวน ป่าไม้ ภูมิภาค และสระโบกขรณีที่น้ำรินรมย์ เดียวนี้เหมือนกัน สหายคนขึ้นไปก่อนจึงพูดอย่างนี้ว่า สหายเอ๋ย ความเป็นจริง เราถูกภูเขาใหญ่ภูคนั้นไว้ จึงไม่แลเห็นสิ่งที่ควรเห็น นี้ จันใด ดุริยอัคคิเวสสนะ จัณนั้นเหมือนกันแล พระราชกุมารชยเสนะ ถูกกองอริชชาใหญ่ยิ่งกว่าภูเขาภูคนั้นกันไว้ บังไว้ ปิดไว้ คลุมไว้แล้ว พระราชกุมารชยเสนะนั้นแล ยังอยู่ท่ามกลางกาม ยังบริโศกคาม ถูกกามวิตกกิน ถูกความร่ำร้อนเพราะกามเผา ยังชวนชวายุในการแสวงหากาม จักทรงรู้ หรือทรงเห็น หรือทรงทำให้แจ้งซึ่งความข้อที่เขารู้ เขาเห็น เขาบรรลุ เขาทำให้แจ้งกันได้ด้วยเนกขัมมะ นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ดุริยอัคคิเวสสนะ ถ้าอุปมา ๒ ข้อนี้จะพึงทำเธอให้แจ่มแจ้งแก่พระราชกุมารชยเสนะได้ พระราชกุมารชยเสนะจะพึงเลื่อมใสเธอ และเลื่อมใสแล้วจะพึงทำอาการของบุคคลผู้เลื่อมใสต่อเธออย่าง ไม่น่าอัศจรรย์ ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอุปมา ๒ ข้อนี้จักทำข้าพระองค์ให้แจ่มแจ้งแก่พระราชกุมารชยเสนะได้แต่ที่ไหน เพราะอุปมาอันน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ข้าพระองค์ไม่เคยได้สดับมาในก่อน เหมือนที่ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาค ฯ

[๓๔๕] พ. ดุริยอัคคิเวสสนะ เปรียบเหมือนพระราชามหากษัตริย์ ผู้ทรงได้มรธาภิเษกแล้ว ตรัสเรียกพรานผู้ชำนาญป่าข้างมารับสั่งว่า มานี้แน่ะ พ่อพรานเพื่อนยาก ท่านจงชี้ข้างหลวงเข้าไปยังป่าข้าง เห็นข้างป่าแล้ว จงคล้องมันไว้ ให้มันคงที่คอข้างหลวงเถิด พรานผู้ชำนาญป่าข้างรับสนองพระราชโองการแล้ว จึงขึ้นข้างหลวงเข้าไปยังป่าข้าง เห็นข้างป่าแล้ว จึงคล้องไว้มันคงที่คอข้างหลวง ข้างหลวงจึงนำข้างป่านั้นออกมาสู่ที่กลางแจ้งได้ ดุริยอัคคิเวสสนะ เพียงเท่านั้นแล ข้างป่าจึงมาอยู่กลางแจ้ง ธรรมดาข้างป่าทั้งหลายยังหวังถิ่นคือป่าข้างอยู่ พรานจึงกราบทูลเรื่องนี้แด่พระราชามหากษัตริย์ว่า ขอเดชะ ข้างป่าของพระองค์มาอยู่ที่กลางแจ้งแล้ว พระพุทธเจ้าข้า พระราชามหากษัตริย์จึงตรัสเรียกควาญผู้ฝึกช้างมารับสั่งว่า มานี้แน่ะ ควาญช้างเพื่อนยาก ท่านจงฝึกช้างป่า จงไปแก้ไขปรกติของสัตว์ป่า แก้ไขความด่าริพลานของสัตว์ป่า แก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจ และความร่ำร้อนใจของสัตว์ป่า เพื่อให้ช้างป่าเชือกนั้นอภิมยในแดนบ้าน ให้มันเทิดในปรกติที่มนุษย์ต้องการเถิด ควาญช้างรับสนองพระราชโองการแล้ว จึงฝึกเสาะตะลุงใหญ่ในแผ่นดิน ล่ามคอช้างป่าไว้มันคง เพื่อแก้ไขปรกติของสัตว์ป่า แก้ไขความด่าริพลานของสัตว์ป่า แก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจ และความร่ำร้อนใจของสัตว์ป่า เพื่อให้ช้างป่าเชือกนั้นอภิมยในแดนบ้าน ให้มันเทิดในปรกติที่มนุษย์ต้องการ ควาญช้างย่อมร้องเรียกช้างป่าเชือกนั้นด้วยวาจาซึ่งไม่มีโทษ เสนาะหู ชวนให้รักใคร่ จับใจ เป็นภาษาชาวเมือง อันคนส่วนมากปรารถนาและชอบใจเห็นปานนั้น ในเมื่อช้างป่าอันควาญช้างร้องเรียกอยู่ด้วยวาจา

ซึ่งไม่มีโทษ เสนาะหู ขวนให้รักใคร่ จับใจ เป็นภาษาชาวเมือง อันคนส่วนมาก
ปรารถนาและชอบใจเห็นปานนั้นแล้ว จึงสำเหนียกด้วยดี เจียโลตสดับ ตั้งจิต
รับรู้ ความทุกข์จึงเพิ่มอาหาร คือ หย้าและน้ำให้ช้างนั้นยิ่งขึ้น ในเมื่อช้างป่ารับ
อาหาร คือ หย้าและน้ำของควาญช้าง ควาญช้างจึงมีความดำริอย่างนี้ว่า คราวนี้
ช้างป่าจักเป็นอยู่ได้ละ จึงให้ช้างนั้นทำการยิ่งขึ้นด้วยคำว่า รับประทาน
ในเมื่อช้างของพระราชาเป็นสัตว์ทำตามคำ รับประทานโอวาทของควาญช้างในการ
รับและการทิ้ง ควาญช้างจึงให้ช้างนั้นทำการยิ่งขึ้นด้วยคำว่า รับประทาน ใน
เมื่อช้างของพระราชาเป็นสัตว์ทำตามคำ รับประทานโอวาทของควาญช้างในการรับ
และการถอย ควาญช้างจึงให้ช้างนั้นทำการยิ่งขึ้นด้วยคำว่า ยืนพอ เทาพอ
ในเมื่อช้างของพระราชาเป็นสัตว์ทำตามคำ รับประทานโอวาทของควาญช้างในการ
ยืนและการเทา ควาญช้างจึงให้ช้างนั้นทำการขึ้นชื่ออานัญชะยิ่งขึ้น คือ ผูกโล่ห์
ใหญ่เข้าที่วงช้างนั้น จัดบุรุษถือหอกขัด นั่งบนคอ จัดบุรุษถือหอกขัดหลายคน
ยืนล้อมรอบ และควาญช้างถือขอจาวยาว ยืนข้างหน้า ช้างนั้นถูกควาญช้างให้
ทำการขึ้นชื่ออานัญชะอยู่ จึงไม่เคลื่อนไหวเท่าหน้า ไม่เคลื่อนไหวเท่าหลัง ไม่
เคลื่อนไหวกายเบื้องหน้า ไม่เคลื่อนไหวกายเบื้องหลัง ไม่เคลื่อนไหวศีรษะ ไม่
เคลื่อนไหวหู ไม่เคลื่อนไหวขา ไม่เคลื่อนไหวหาง ไม่เคลื่อนไหววง จึงเป็น
ช้างหลวงทนต่อการประหารด้วย หอก ดาบ ลูกศร และเครื่องประหารของศัตรู
อื่น ทนต่อเสียงกึกก้องแห่งกลองใหญ่ บัณเฑาะว์ สังข์ และกลองเล็ก ก่าจัด
โทษคดีโทษทุกอย่างได้ หมดพยศ ย่อมถึงความนับว่า เป็นช้างสมควรแก่พระราชา
อันพระราชาควรใช้สอย เป็นองค์สมบัติของพระราชา ฉันทะ ๕

[๓๙๖] ดุรอุคคิเวสสณะ ฉันทะนั้นเหมือนกันแล ตถาคตอุบัติในโลกนี้
ได้เป็นผู้ไกลจากกิเลส รู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปได้
รู้แจ้งโลก เป็นสารถิผู้ฝึกบรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ เป็นครูของเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ตถาคตนั้นทำให้แจ้งด้วยปัญญา
อันยิ่งเองแล้ว สอนโลกนี้ทั้งเทวดา มาร พรหม ทุกหมู่สัตว์ ทั้งสมณะ และ
พราหมณ์ ทั้งเทวดาและมนุษย์ให้รู้ทั่ว แสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง
ในที่สุด พร้อมทั้งอรุณทั้งปวงขณะ ประภาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิบริบูรณ์
สิ้นเชิง คฤหบดีกิตติ บุตรของคฤหบดีกิตติ คนที่เกิดภายหลังในสกุลใดสกุลหนึ่ง
กิตติ ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ย่อมได้ความเชื่อในตถาคต เขาประกอบด้วย
การได้ความเชื่อโดยเฉพาะนั้น จึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมา
แห่งอวลี บรรพชาเป็นช่องว่าง เรายังอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์
บริบูรณ์โดยส่วนเดียว ดุจสังข์ที่เขาขัดแล้ว นี้ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย
เราพึงปลงผมและหนวด ทุ่มหม่นผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเกิด
สมัยต่อมาเขาละโภคสมบัติน้อยบ้าง มากบ้าง และวงศ์ญาติเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง
ปลงผมและหนวด ทุ่มหม่นผ้ากาสาวพัสตร์แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ดุรอุคคิเวสสณะ เพียงเท่านั้นแล เขาเชื่อว่าเป็นอริยสาวก อยู่ในโอกาสอันว่างแล้ว
ความจริง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ยังหวั่นถิ่น คือ กามคุณทั้ง ๕ อยู่ ตถาคต
จึงแนะนำเรื่อนั้นให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรภิกษุ มาเกิด เธอจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วย
ปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษเพียง
เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเกิด ดุรอุคคิเวสสณะ ในเมื่ออริย-
*สาวกเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรอยู่
ย่อมเป็นผู้เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายได้
ตถาคตจึงแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดุรภิกษุ มาเกิด เธอจงเป็นผู้คุ้มครองทวาร
ในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปด้วยจักษุแล้ว จงอย่าถือโดยนิมิต ฯลฯ ๑- เธอครั้น
ละนิวรณ์ ๕ ประการ อันเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมอง ทำปัญญาให้ถอยกำลัง
นี้ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ ก่าจัด
อภิขมาและโหม่นสัในโลกละเสียได้อยู่ ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา . . .
ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิต . . . ย่อมเป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความ
เพียร รู้สีกตัว มีสติ ก่าจัดอภิขมาและโหม่นสัในโลกละเสียได้อยู่ ๕

[๓๙๗] ดุรอุคคิเวสสณะ เปรียบเหมือนควาญช้างฝึกเสาะตะลุงใหญ่ลง
ในแผ่นดิน ลามคอช้างป่าไว้มั่นคง เพื่อแก้ไขปรกติของสัตว์ป่า แก้ไขความดำริ
พละนของสัตว์ป่า แก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจ และความเร่าร้อนใจ
ของสัตว์ป่า เพื่อให้ช้างป่าเชือกนั้นอภิมายในแดนบ้าน ให้มันตั้งในปรกติที่มนุษย์
ต้องการ ฉันทะ ดุรอุคคิเวสสณะ ฉันทะนั้นเหมือนกันแล สติปัฏฐาน ๔ นี้
ชื่อว่าเป็นหลักผูกใจของอริยสาวก เพื่อแก้ไขปรกติ ชนิตอาศัยบ้าน แก้ไขความ
ดำริพละนชนิตอาศัยบ้าน แก้ไขความกระวนกระวาย ความลำบากใจ และความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เราร้อนใจชนิดอาศัยบ้าน เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนุพพานให้แจ้ง ฯ

[๓๙๘] ตถาคตจึงแนะนำเธอให้ยิ่งขึ้นไปว่า ดูกิริยา มาเถิด เธอจง

๑๑. เหมือนข้อ ๙๔ ถึงข้อ ๙๙

เป็นผู้พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ แต่อย่าตรึงติดที่เข้าประกอบกับกาย จงเป็นผู้
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ แต่อย่าตรึงติดที่เข้าประกอบกับเวทนา จงเป็นผู้
พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ แต่อย่าตรึงติดที่เข้าประกอบกับจิต จงเป็นผู้พิจารณา
เห็นธรรมในธรรมอยู่ แต่อย่าตรึงติดที่เข้าประกอบกับธรรม เธอย่อมเข้าทุติยฌาน
มีความผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและวิจารณ์
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ย่อมเป็นผู้วางเฉยเพราะหน่ายปีติ
มัสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน . . . ย่อมเข้าจตุตถฌาน
อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้
มัสติบริสุทธิเพราะอเบกขาอยู่ ฯ

[๓๙๙] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่องยียวน
ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อนโยน ควรแก่การงานตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว
อย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกขึ้นที่อุยาศัยใน
ชาติก่อนได้เป็นอเนกประการ คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ๑- เธอ
ย่อมระลึกขึ้นที่อุยาศัยในกาลก่อนได้เป็นอเนกประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้ง
อุเทศเช่นนี้ ฯ

[๔๐๐] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่องยียวน
ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อนโยน ควรแก่การงานตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว
อย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่อญาณเครื่องรู้จัดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย
มองเห็นหมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ
ทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯลฯ ๒- ย่อม
ทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมเช่นนี้ ฯ

[๔๐๑] เธอ เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่องยียวน
ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อนโยน ควรแก่การงานตั้งมั่น ถึงความไม่หวั่นไหว
อย่างนี้แล้ว ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออภิสวักขยญาณ รู้ชัดตามเป็นจริงว่า ทุกข์

๑๑. เหมือนข้อ ๒๔ ฯ ๒. เหมือนข้อ ๒๕
นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ดับทุกข์ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงดับทุกข์ รู้ชัดตามเป็นจริงว่า
เหล่านี้อาสวะ นี้เหตุให้เกิดอาสวะ นี้ดับอาสวะ นี้ปฏิบัติทำให้ถึงดับอาสวะ
เมื่อเธอรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นแม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ
แม้จากอวิชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ชัดว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

[๔๐๒] ภิกษุนี้เป็นผู้อดทน คือ มีปรกติดอกกลั่นต่อความหนาว ความ
ร้อน ความหิว และความกระหาย ตอสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และ
สัตว์เลื้อยคลาน ต่อ ทานอง คำพูดที่กล่าวร้าย ใส่ร้าย ต่อเวทนาประจักษ์ระ
ที่เกิเกิดขึ้นแล้ว อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ ไม่ใช่ความสำราญ ไม่เป็นที่ชอบใจ
พอจะสังหารชีวิตได้ เธอเป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ โมหะทั้งปวงได้ หมัดกิเลส
เพียงดั่งน้ำผาดแล้ว เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณาทาน
ควรแก่การกระทำอัญชลี เป็นเนืองนาบุญของโลกอย่างหาแห่งอื่นเปรียบมิได้ ฯ

[๔๐๓] ดูกุระอัคคิเวสสนะ ถ้าข้างหลวงแก่ ที่ไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัด
ล้มลง ก็ถึงความนับว่า ข้างหลวงแก่ ล้มตายไปอย่างมิได้ฝึก ถ้าข้างหลวงปูน
ปานกลาง ที่ไม่ได้ฝึก ไม่ได้หัด ล้มลง ก็ถึงความนับว่า ข้างหลวงปูนปานกลาง
ล้มตายไปอย่างมิได้ฝึก ถ้าข้างหลวงปูนหนุมที่มิได้ฝึก ไม่ได้หัด ล้มลง ก็ถึง
ความนับว่า ข้างหลวงหนุม ล้มตายไปอย่างมิได้ฝึก ฉะนั้นใด ดูกุระอัคคิเวสสนะ
ฉันทันเหมือนกันแล ถ้าภิกษุเถระยังไม่สิ้นอาสวะ ทำกาละลง ก็ถึงความนับว่า
ภิกษุเถระทำกาละ ตายไปอย่างมิได้ฝึก ถ้าภิกษุมัชฌิมะยังไม่สิ้นอาสวะ ทำ
กาละลง ก็ถึงความนับว่า ภิกษุมัชฌิมะทำกาละ ตายไปอย่างมิได้ฝึก ถ้าภิกษุ
นวกะยังไม่สิ้นอาสวะ ทำกาละลง ก็ถึงความนับว่า ภิกษุนวกะ ทำกาละ ตายไป
อย่างมิได้ฝึก ฯ

[๔๐๔] ดูกุระอัคคิเวสสนะ ถ้าข้างหลวงแก่ที่ฝึกดี หัดดีแล้ว ล้มลง
ก็ถึงความนับว่า ข้างหลวงแก่ล้มตายไปอย่างฝึกแล้ว ถ้าข้างหลวงปูนปานกลาง
ที่ฝึกดี หัดดีแล้ว ล้มลง ก็ถึงความนับว่า ข้างหลวงปูนปานกลางล้มตายไปอย่าง
ฝึกแล้ว ถ้าข้างหลวงปูนหนุมที่ฝึกดี หัดดีแล้ว ล้มลง ก็ถึงความนับว่า ข้าง
หลวงปูนหนุมล้มตายไปอย่างฝึกแล้ว ฉะนั้นใด ดูกุระอัคคิเวสสนะ ฉันทันเหมือนกัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แล ถ้าภิกษุเถระสิ้นอาสวะแล้ว ทำกาลละง ก็ถึงความนับว่า ภิกษุเถระทำกาลละ
ตายอย่างฝึกแล้ว ถ้าภิกษุมัชฌิมะสิ้นอาสวะแล้ว ทำกาลละง ก็ถึงความนับว่า
ภิกษุมัชฌิมะทำกาลละ ตายอย่างฝึกแล้ว ถ้าภิกษุนวกะสิ้นอาสวะแล้ว ทำกาลละง
ก็ถึงความนับว่า ภิกษุนวกะทำกาลละ ตายอย่างฝึกแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว สมณฑุเทศอจิรวตะจึงขึ้นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ ทินตภูมิสูตร ที่ ๕

๖. ภูมิขสูตร (๑๒๖)

[๔๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็น
สถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่าน-

*พระภุมมะ นังสภ ทรงบาตรจีวรเข้าไปยังวังของพระราชกุมารชยเสนะในเวลาเช้า
แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ ต่อนั้น พระราชกุมารชยเสนะเข้าไปหาท่าน-

*พระภุมมะ แล้วได้ตรัสทักทายปราศรัยกับท่านพระภุมมะ ครั้นผ่านคำทักทาย
ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๐๖] พระราชกุมารชยเสนะ ประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้รับสั่ง
กะท่านพระภุมมะดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านภุมมะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะ
อย่างนี้ มีที่รู้อย่างนี้ว่า ถ้าแม่บุคคลทำความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่
สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่
สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์
เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไซ้ ความไม่หวังก็มีไซ้แล้ว
ประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุลผล ในเรื่องนี้ ศาสดาของท่าน
ภุมมะมีวาตะอย่างไร มีความเห็นอย่างไร บอกไว้อย่างไร ฯ

[๔๐๗] ท่านภุมมะกล่าวว่า ดูกุรพระราชกุมาร เรื่องนี้อาตมภาพมิได้
สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่ข้อที่เป็นฐานะมิได้แล คือ
พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ถ้าแม่บุคคลทำความหวัง แล้วประ-

*ประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความ
ไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุลผล ถ้า
แม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็
ไม่สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไซ้ ความไม่หวังก็มีไซ้แล้วประพฤติ
พรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุลผล แต่ถ้าแม่ทำความหวัง
แล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความ
ไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุลผล ถ้าแม่ทำ
ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาจะสามารถ
บรรลุลผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไซ้ ความไม่หวังก็มีไซ้แล้วประพฤติพรหมจรรย์โดย
แยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุลผล ดูกุรพระราชกุมาร เรื่องนี้อาตมภาพมิได้สดับ
รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่ข้อที่พระผู้มีพระภาคจะพึงทรง
พยากรณ์อย่างนี้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้แล ฯ

ข. ถ้าศาสดาของท่านภุมมะมีวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ บอกไว้
อย่างนี้ ศาสดาของท่านภุมมะ ชะรอยจะดำรงอยู่เหนือหัวของสมณพราหมณ์
จำนวนมากทั้งมวลโดยแท้ ฯ

ต่อนั้น พระราชกุมารชยเสนะทรงอังคาสท่านพระภุมมะ ด้วยอาหารใน
ภาชนะส่วนของพระองค์ ฯ

[๔๐๘] ครั้นนั้นแล ท่านพระภุมมะกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลา
อาหารแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มี-

*พระภาค นัง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มี-

*พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอกราบทูลให้ทรงทราบ เมื่อเช้านี้
ข้าพระองค์นังสภ ทรงบาตรจีวรเข้าไปยังวังของพระราชกุมารชยเสนะ แล้วได้นั่ง
บนอาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ ต่อนั้น พระราชกุมารชยเสนะ ได้เข้ามาหาข้าพระองค์
แล้วได้ตรัสทักทายปราศรัยกับข้าพระองค์ ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึก
ถึงกันไปแล้ว ได้ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว
ได้รับสั่งกะข้าพระองค์ดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านภุมมะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะ
อย่างนี้ มีที่รู้อย่างนี้ว่า ถ้าแม่บุคคลทำความหวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่
สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์ เขาก็ไม่
สามารถจะบรรลุลผล ถ้าแม่ทำความหวังและความไม่หวังแล้วประพฤติพรหมจรรย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วประ-

* พุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ในเรื่องนี้ ศาสตราของท่านภูมิชะมิตวาตะอย่างใด มีความเห็นอย่างใด บอกไว้อย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระราชกุมารรับสั่งแล้วอย่างนี้ ข้าพระองค์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ดุรพระราชกุมาร เรื่องนี้อาตมภาพมิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่ข้อที่เป็นฐานะมีได้แล คือ พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ถ้าแม่บุคคลทำความหวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยไม่แยบคาย เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล แต่ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาจะสามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วประพุทธิพรหมจรรย์โดยแยบคาย เขาก็จะสามารถบรรลุผล ดุรพระราชกุมาร เรื่องนี้อาตมภาพมิได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเลย แต่ข้อที่พระผู้มี-

* พระภาคจะพึงทรงพยากรณ์อย่างนี้ นั้น เป็นฐานะที่มีได้แล พระราชกุมารชยเสนะรับสั่งว่า ถ้าศาสตราของท่านภูมิชะมิตวาตะอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ บอกไว้อย่างนี้ ศาสตราของท่านภูมิชะมิตวาตะจะดำรงอยู่เหนือหัวของสมณพราหมณ์จำนวนมาก ทั้งมวลโดยแท้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว เมื่อพยากรณ์อย่างนี้ จะเป็นผู้กล่าวตามพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค ไม่กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม และวาตะอนุวาทะไรๆ อันชอบด้วยเหตุ จะไม่ถึงฐานะน่าตำหนิบ้างหรือ ฯ

[๔๐๙] พ. ดุรภูมิชะ เหมาะแล้ว เธอถูกถามอย่างนี้ เมื่อพยากรณ์อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้กล่าวตามถ้อยคำของเรา ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม และวาตะอนุวาทะไรๆ อันชอบด้วยเหตุ ย่อมไม่ถึงฐานะน่า ตำหนิ ดุรภูมิชะ ก็สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่ง ที่มีทฐิผิต มีสังกัปปะผิต มีวาจาผิต มีกัมมันตะผิต มีอาชีวะผิต มีวายาผิต มีสติผิต มีสมาธิผิต ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล นั้นเพราะเหตุไร ดุรภูมิชะ เพราะเขาไม่สามารถจะบรรลุผลได้โดยอุบายไม่แยบคาย ฯ

[๔๑๐] ดุรภูมิชะ เปรียบเหมือนบุรุษต้องการน้ำมัน แสงหาน้ำมัน จึงเที่ยวเสาะหาน้ำมัน เกลี้ยทรายลงในรางแล้วค้นไป เอาน้ำพรมไปๆ ถ้าแม่ทำความหวังแล้วเกลี้ยทรายลงในราง ค้นไป เอาน้ำพรมไปๆ เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วเกลี้ยทรายลงในราง ค้นไป เอาน้ำพรมไปๆ เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วเกลี้ยทรายลงในราง ค้นไป เอาน้ำพรมไปๆ เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วเกลี้ยทรายลงในราง ค้นไป เอาน้ำพรมไปๆ เขาก็ไม่สามารถจะได้น้ำมัน นั้นเพราะเหตุไร ดุรภูมิชะ เพราะเขาไม่สามารถจะได้น้ำมันโดยวิธีไม่แยบคาย ฉะนั้น ดุรภูมิชะ ฉะนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่มีทฐิผิต มีสังกัปปะผิต มีวาจาผิต มีกัมมันตะผิต มีอาชีวะผิต มีวายาผิต มีสติผิต มีสมาธิผิต ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีไขความไม่หวังก็มีไขแล้วประพุทธิพรหมจรรย์ เขาก็ไม่สามารถจะบรรลุผล นั้นเพราะเหตุไร ดุรภูมิชะ เพราะเขาไม่สามารถจะบรรลุผลได้โดยอุบายไม่แยบคาย ฯ

[๔๑๑] ดุรภูมิชะ เปรียบเหมือนบุรุษต้องการนมสด แสงหานนมสด จึงเที่ยวเสาะหานนมสด แต่รีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน ถ้าแม่ทำความหวังแล้วรีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วรีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ถ้าแม่ทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วรีดเอาจากเขาแม่โคลูกอ่อน เขาก็ไม่สามารถจะได้นมสด ถ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ประพตติพรหมจรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่
ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำความหวังก็มีใจความไม่หวังก็มีใจ
แล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ
เพราะเขาสามารถบรรลุผลได้โดยอุบายแยบคาย ฯ

[๔๑๖] ดูกรภุมิยะ เปรียบเหมือนบุรุษต้องการนมสด แสงหวานนมสด
จึงเที่ยวเสาะหานนมสด รีดเอามาจากเต้านมแม่โคลูกอ่อน ถ้าแม่ทำความหวังแล้วรีด
เอามาจากเต้านมแม่โคลูกอ่อน เขาก็สามารถได้นมสด ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้ว . . .
ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำความหวังก็มีใจความไม่หวัง
ก็มีใจแล้วรีดเอามาจากเต้านมแม่โคลูกอ่อน เขาก็สามารถได้นมสด นั้นเพราะเหตุไร
ดูกรภุมิยะ เพราะเขาสามารถได้นมสดโดยวิธีแยบคาย ฉะนั้น ดูกรภุมิยะ
ฉันนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่มีทิฐิชอบ ฯลฯ มี
สมาธิชอบ ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล
ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่
ทำความหวังก็มีใจความไม่หวังก็มีใจแล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล
นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ เพราะเขาสามารถบรรลุผลได้โดยอุบายแยบคาย ฯ

[๔๑๗] ดูกรภุมิยะ เปรียบเหมือนบุรุษต้องการเนยข้น แสงหาเนยข้น
จึงเที่ยวเสาะหาเนยข้น ใส่นมส้มลงในอ่าง คนเข้ากับนมข้น ถ้าแม่ทำความหวัง
แล้วใส่นมส้มลงในอ่าง คนเข้ากับนมข้น เขาก็สามารถ ได้เนยข้น ถ้าแม่ทำความ
ไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำความหวัง
ก็มีใจความไม่หวังก็มีใจแล้วใส่นมส้มลงในอ่าง คนเข้ากับนมข้น เขาก็สามารถ
ได้เนยข้น นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ เพราะเขาสามารถได้เนยข้นโดยวิธี
แยบคาย ฉะนั้น ดูกรภุมิยะ ฉันนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์พวกใด
พวกหนึ่งที่มีทิฐิชอบ ฯลฯ มีสมาธิชอบ ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพตติพรหมจรรย์
เขาก็สามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและ
ความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำความหวังก็มีใจ ความไม่หวังก็มีใจแล้วประพตติ
พรหมจรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ เพราะเขา
สามารถบรรลุผลได้โดยอุบายแยบคาย ฯ

[๔๑๘] ดูกรภุมิยะ เปรียบเหมือนบุรุษต้องการไฟ แสงหาไฟ จึง
เที่ยวเสาะหาไฟ เอาไม้แห้งเกราะมาทำไม้สไฟ สักกันไป ถ้าแม่ทำความหวังแล้ว
เอาไม้แห้งเกราะมาทำไม้สไฟ สักกันไป เขาก็สามารถได้ไฟ ถ้าแม่ทำความไม่หวัง
แล้ว . . . ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้ว . . . ถ้าแม่ทำความหวังก็มีใจ
ความไม่หวังก็มีใจแล้วเอาไม้แห้งเกราะมาทำไม้สไฟ สักกันไป เขาก็สามารถได้ไฟ
นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ เพราะเขาสามารถได้ไฟโดยวิธีแยบคาย ฉะนั้น
ดูกรภุมิยะ ฉันนั้นเหมือนกันแล สมณะหรือพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งที่มีทิฐิ-
*ชอบ ฯลฯ มีสมาธิชอบ ถ้าแม่ทำความหวังแล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็
สามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความไม่หวังแล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็สามารถ
บรรลุผล ถ้าแม่ทำทั้งความหวังและความไม่หวังแล้วประพตติพรหมจรรย์ เขาก็
สามารถบรรลุผล ถ้าแม่ทำความหวังก็มีใจความไม่หวังก็มีใจแล้วประพตติพรหม-
*จรรย์ เขาก็สามารถบรรลุผล นั้นเพราะเหตุไร ดูกรภุมิยะ เพราะเขาสามารถ
บรรลุผลได้โดยอุบายแยบคาย ฯ

[๔๑๙] ดูกรภุมิยะ ถ้าอุปมา ๔ ข้อนี้ จะพึงแจ่มแจ้งแก่พระราชกุมาร-
*ชยเสนะ พระราชกุมารชยเสนะจะพึงเลื่อมใสเธอ และเลื่อมใสแล้ว จะพึงทำ
อาการของบุคคลผู้เลื่อมใสต่อเธออย่างไม่น่าอัศจรรย์ ฯ
ท่านพระภุมิยะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อุปมา ๔ ข้อนี้จักให้
ข้าพระองค์แจ่มแจ้งแก่พระราชกุมารชยเสนะได้แต่ที่ไหน เพราะอุปมาน่าอัศ-
*จรรย์ ข้าพระองค์ไม่เคยได้สดับมาก่อนเหมือนที่ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาค ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระภุมิยะจึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ ภูมิขสูตรที่ ๖

๗. อนรุทธสูตร (๑๒๗)

[๔๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ช่างไม้ชื่อปัญจกังคะ
เรียกบุรุษผู้หนึ่งมาสั่งว่า มาเถิด พ่อมหาจำเริญ พ่อจงเข้าไปหาท่านพระอนรุทธ
ยังที่อยู่ แล้วกราบทูลหาท่านพระอนรุทธ ด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ข้าแต่

ท่านผู้เจริญ ช่างไม้ปัญจกัณฐะขอกราบเท้าท่านพระอนุรุธด้วยเศียรเกล้า และจงกราบเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านพระอนุรุธได้โปรดนับตนเองเป็นรูปที่ ๔ รับนิมนต์ฉันอาหารของช่างไม้ปัญจกัณฐะในวันพรุ่งนี้ และขอท่านพระอนุรุธได้โปรดมาแต่เช้าๆ เพราะช่างไม้ปัญจกัณฐะมีกิจหน้าที่ด้วยราชการมาก บรูชรับคำแล้ว จึงเข้าไปหาท่านพระอนุรุธยังที่อยู่ ครั้นอภิวาทท่านพระอนุรุธแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอถึงเรียบร้อยแล้ว จึงกราบเรียนท่านพระอนุรุธดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ช่างไม้ปัญจกัณฐะขอกราบเท้าท่านพระอนุรุธด้วยเศียรเกล้า และบอกมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านพระอนุรุธได้โปรดนับตนเองเป็นรูปที่ ๔ รับนิมนต์ฉันอาหารของช่างไม้ปัญจกัณฐะในวันพรุ่งนี้ และขอท่านพระอนุรุธได้โปรดไปแต่เช้าๆ เพราะช่างไม้ปัญจกัณฐะมีกิจหน้าที่ด้วยราชการมาก ท่านพระอนุรุธรับนิมนต์ด้วยศุภนิภาพ ฯ

[๔๒๑] ครั้นนั้นแล ท่านพระอนุรุธ พอล่วงราตรีนั้น จึงนั่งสงบทรงบาตรจีวรเข้าไปยังที่อยู่อาศัยของช่างไม้ปัญจกัณฐะ ในเวลาเช้า ครั้นแล้วนั่ง ณ อาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ ต่อนั้น ช่างไม้ปัญจกัณฐะให้ท่านพระอนุรุธอิมหันาสาราย ด้วยของเคี้ยวของฉัน อันประณีตด้วยมือของตน พอเห็นท่านพระอนุรุธฉันเสร็จวางบาตรในมือแล้ว จึงฉายอาสนะต่ำที่หนึ่งมานั่งลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอถึงเรียบร้อยแล้ว ได้เรียนถามท่านพระอนุรุธดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิภษุณเฑาะทั้งหลายมาหากระผมที่นี่แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรคฤหบดี ท่านจงเจริญเจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้เกิด พระเถระบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกร-
* คฤหบดี ท่านจงเจริญเจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะเกิด ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรม ๒ ข้อนี้คือเจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้และเจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ ต่างกันทั้งอรรถและพยัญชนะหรือ หรือว่ามีอรรถเป็นอันเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ฯ

ท่านพระอนุรุธกล่าวว่า ดูกรคฤหบดี ถ้าอย่างนั้น ปัญหาในธรรม ๒ ข้อนี้จึงแจ่มแจ้งกะท่านก่อน แต่ไป ท่านจักได้มีความเข้าใจไม่ผิด ฯ

ป. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมมีความเข้าใจอย่างนี้ว่า ธรรม ๒ ข้อนี้คือ เจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้และเจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ มีเนื้อความเป็นอันเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ฯ

[๔๒๒] อ. ดูกรคฤหบดี ธรรม ๒ ข้อนี้ คือ เจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้ และเจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ ต่างกันทั้งอรรถและพยัญชนะ ท่านพึงทราบประการที่ต่างกันนั้นโดยปริยายดังต่อไปนี้ ดูกรคฤหบดี ก็เจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้ เป็นโณ ดูกรคฤหบดี ภิภษุณเฑาะในธรรมวินัยนี้มีโจสหรรคด้วยเมตตา เผไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เผไปตลอดทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่อยู่ เช่นนั้นเหมือนกัน และเผไปตลอดทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องขวางอยู่ ด้วยอาการเดียวกัน ชื่อว่ามีโจสหรรคด้วยเมตตาอย่างไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ มีอารมณ์หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีเบียดเบียน เผไปตลอดโลกอันมีสัตว์ทั้งปวงในที่ทุกสถาน โดยเป็นอัทธภาพทั้งมวลอยู่ มีโจสหรรคด้วยกรุณา . . . มีโจสหรรคด้วยมฤตา . . . มีโจสหรรคด้วยอุเบกขา เผไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ เผไปตลอดทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่อยู่ เช่นนั้นเหมือนกัน และเผไปตลอดทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องขวางอยู่ ด้วยอาการเดียวกัน ชื่อว่ามีโจสหรรคด้วยอุเบกขาอย่างไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ มีอารมณ์หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีเบียดเบียน เผไปตลอดโลกอันมีสัตว์ทั้งปวง ในที่ทุกสถาน โดยเป็นอัทธภาพทั้งมวลอยู่ ดูกรคฤหบดี นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่หาประมาณมิได้ ฯ

[๔๒๓] ดูกรคฤหบดี ก็เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ เป็นโณ ดูกร-
* คฤหบดี ภิภษุณเฑาะในธรรมวินัยนี้ เทาที่น้อมใจเผไปสู่โคนไม้แห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมหัคคตะอยู่ นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ และเทาที่น้อมใจเผไปสู่โคนไม้สองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้ก็เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ ฯ

ดูกรคฤหบดี ภิภษุณเฑาะในธรรมวินัยนี้ เทาที่น้อมใจเผไปสู่เขตบ้านแห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ และเทาที่น้อมใจเผไปสู่เขตบ้านสองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้ก็เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ ฯ

ดูกรคฤหบดี ภิภษุณเฑาะในธรรมวินัยนี้ เทาที่น้อมใจเผไปสู่มหาอาณาจักรหนึ่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้ก็เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ และเทาที่น้อมใจเผไปสู่มหาอาณาจักรสองหรือสามมหาอาณาจักรว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้ก็เรียกว่า เจโตวิมุตติที่เป็นมหัคคตะ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ดูกรคฤหบดี อนึ่ง ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เทาที่น้อมใจแผ่ไปตลอดปฐพี มีสมุทรเป็นขอบเขตว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้ก็เรียกว่า เจตริมุตติที่เป็นมหัคคตะ ฯ

ดูกรคฤหบดี โดยปริยายนี้แล ท่านพึงทราบประการที่ธรรม ๒ ข้อนี้ ต่างกันทั้งอรรถและพยัญชนะ ฯ

[๔๒๔] ดูกรคฤหบดี การเข้าถึงภพนี้มี ๔ อย่างแล ๔ อย่างเป็นโฉนดูกรคฤหบดี ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ น้อมใจแผ่ไปสู่อารมณ์มีแสงสว่างเล็กน้อยอยู่ เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่บางรูปน้อมใจแผ่ไปสู่อารมณ์มีแสงสว่างหาประมาณมิได้อยู่ เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้ บางรูปน้อมใจแผ่ไปสู่อารมณ์มีแสงสว่างเศร้าหมองอยู่ เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมีรัศมีเศร้าหมอง แต่บางรูปน้อมใจแผ่ไปสู่อารมณ์มีแสงสว่างบริสุทธิ์อยู่ เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมีรัศมีบริสุทธิ์ ดูกรคฤหบดี นี้แล การเข้าถึงภพ ๔ อย่าง ฯ

[๔๒๕] ดูกรคฤหบดี มีสมมยที่พวกเทวดาประชุมร่วมกัน เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกายต่างกัน แต่ไม่ปรากฏมีรัศมีต่างกัน ดูกรคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษตามประทีปน้ำมันมากดวง เข้าไปสู่เรือนหลังหนึ่ง ประทีปน้ำมันเหล่านั้นปรากฏมีเปลวต่างกัน แต่ไม่ปรากฏมีแสงสว่างต่างกัน ฉนใดดูกรคฤหบดี ฉนนั้นเหมือนกันแล มีสมมยที่พวกเทวดาประชุมร่วมกัน เทวดาเหล่านั้น ย่อมปรากฏมีสีกายต่างกัน แต่ไม่ปรากฏมีรัศมีต่างกัน ฯ

[๔๒๖] ดูกรคฤหบดี มีสมมยที่พวกเทวดาแยกกันจากที่ประชุม เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกายต่างกันและมีรัศมีต่างกัน ดูกรคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษนำประทีปน้ำมันมากดวงออกจากเรือนหลังนั้น ประทีปน้ำมันเหล่านั้นปรากฏมีเปลวต่างกันและมีแสงสว่างต่างกัน ฉนใดดูกรคฤหบดี ฉนนั้นเหมือนกันแล มีสมมยที่พวกเทวดาแยกกันจากที่ประชุม เทวดาเหล่านั้นย่อมปรากฏมีสีกายต่างกัน และมีรัศมีต่างกัน ฯ

[๔๒๗] ดูกรคฤหบดี เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่มีความดำริอย่างนี้เลยว่า สิ่งนี้ของพวกเราเที่ยง หรือยั่งยืน หรือแน่นอน แต่ว่า เทวดาเหล่านั้นย่อมอธิษฐานเฉพาะแดนที่ตนอยู่อาศัยนั้นๆ ดูกรคฤหบดี เปรียบเหมือนแมลงที่เขานำไปด้วยหีบหรือตะกร้า ย่อมไม่มีความดำริอย่างนี้ว่า หีบหรือตะกร้านี้ของพวกเราเที่ยง หรือยั่งยืน หรือแน่นอน แต่ว่าแมลงเหล่านั้นย่อมอธิษฐานเฉพาะแหล่งที่ตนอยู่อาศัยนั้นๆ ฉนใดดูกรคฤหบดี ฉนนั้นเหมือนกันแล เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่มีความดำริอย่างนี้เลยว่า สิ่งนี้ของพวกเราเที่ยง หรือยั่งยืน หรือแน่นอน แต่ว่าเทวดาเหล่านั้นย่อมอธิษฐานเฉพาะแดนที่ตนอยู่อาศัยนั้นๆ ฯ

[๔๒๘] เมื่อท่านพระอนุรุธกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านพระอภิสะ กัจจามะ ได้กล่าวกะท่านพระอนุรุธดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระอนุรุธผู้เจริญ ที่ท่านพยากรณ์นั้นดีละ แต่ในเรื่องนี้มีข้อที่กระผมจะพึงสอบถามให้ยิ่งขึ้นไป คือ พวกเทวดาที่มีรัศมีนั้นทั้งหมด เป็นผู้มีรัศมีเล็กน้อยหรือ หรือว่ามีบางพวกในพวกนั้นมีรัศมีหาประมาณมิได้ ฯ

อ. ดูกรท่านกัจจามะ โดยหลักแห่งการอุปวัตินั้นแล เทวดาในพวกนี้ บางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่บางพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้ ฯ

อภิสะ . ข้าแต่ท่านพระอนุรุธผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บรรดาเทวดาที่เข้าถึงหมู่เทวดาหมู่เดียวกันแล้วเหล่านั้น บางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่บางพวกมีรัศมีหาประมาณมิได้ ฯ

[๔๒๙] อ. ดูกรท่านกัจจามะ ถ้าอย่างนั้น เราจะย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านพอใจอย่างไร พึงพยากรณ์อย่างนั้น ดูกรท่านกัจจามะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโฉน ภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่โคณไม้แห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่โคณไม้สองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมหัคคตะอยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาอย่างไหนเป็นมหัคคตะยิ่งกว่ากัน ฯ

อภิสะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่โคณไม้สองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ นี้เป็นมหัคคตะยิ่ง ฯ

[๔๓๐] อ. ดูกรท่านกัจจามะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นโฉน ภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่โคณไม้สองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านแห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมหัคคตะ อยู่ บรรดา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
จิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมเหคคตะยิ่งกว่ากัน ฯ
อภิกษะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้
จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านแห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ
อยู่ นี่เป็นมเหคคตะยิ่ง ฯ

[๔๓๑] อ . ดูกрат่านกัจจานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุ
รูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านแห่งหนึ่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ อยู่ กับภิกษุรูปที่
น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านสองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ อยู่ บรรดา
จิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมเหคคตะ
ยิ่งกว่ากัน ฯ

อภิกษะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้
จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านสองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็น
แดนมเหคคตะ อยู่ นี่เป็นมเหคคตะยิ่ง ฯ

[๔๓๒] อ . ดูกрат่านกัจจานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุ
รูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่เขตบ้านสองแห่งหรือสามแห่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ อยู่
กับภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรหนึ่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ อยู่ บรรดา
จิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมเหคคตะ
ยิ่งกว่ากัน ฯ

อภิกษะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้
จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรหนึ่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ
อยู่ นี่เป็นมเหคคตะยิ่ง ฯ

[๔๓๓] อ . ดูกрат่านกัจจานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
ภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรหนึ่งว่า เป็นแดนมเหคคตะ อยู่ กับภิกษุ
รูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรสองหรือสามมหาอาณาจักรว่า เป็นแดนมเหคคตะ
อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนาอย่างไหน เป็นมเหคคตะ
ยิ่งกว่ากัน ฯ

อภิกษะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้
จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรสองหรือสามมหาอาณาจักรว่า
เป็นแดนมเหคคตะ อยู่ นี่เป็นมเหคคตะยิ่ง ฯ

[๔๓๔] อ . ดูกрат่านกัจจานะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
ภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปสู่มหาอาณาจักรสองหรือสามมหาอาณาจักรว่า เป็นแดน
มเหคคตะ อยู่ กับภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปตลอดปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขตว่า เป็น
แดนมเหคคตะ อยู่ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้ จิตตภาวนา
อย่างไหน เป็นมเหคคตะยิ่งกว่ากัน ฯ

อภิกษะ . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บรรดาจิตตภาวนาของภิกษุทั้งสองรูปดังนี้
จิตตภาวนาของภิกษุรูปที่น้อมใจแผ่ไปตลอดปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขตว่า เป็นแดน
มเหคคตะ อยู่ นี่เป็นมเหคคตะยิ่ง ฯ

อ . ดูกрат่านกัจจานะ นี่แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บรรดาเทวดาที่เข้า
ถึงหมู่เทวดาหมู่เดียวกันแล้วเหล่านั้น บางพวกมีรัศมีเล็กน้อย แต่บางพวกมี
รัศมีหาประมาณมิได้ ฯ

[๔๓๕] อภิกษะ . ข้าแต่ท่านพระอนุรุธผู้เจริญ ที่ท่านพยากรณ์นั้นดีละ
แต่ในเรื่องนี้ มีข้อที่กระผมจะพึงสอบถามให้ยิ่งขึ้นไป คือ พวกเทวดาที่มีรัศมีนั้น
ทั้งหมด เป็นผู้รัศมีเศร้าหมองหรือ หรือว่ามีบางพวกในพวกนั้นมีรัศมีบริสุทธิ ฯ

อ . ดูกрат่านกัจจานะ โดยหลักแห่งการอุปวัตินั้นแล เทวดาในพวกนี้
บางพวกมีรัศมีเศร้าหมอง แต่บางพวกมีรัศมีบริสุทธิ ฯ

อภิกษะ . ข้าแต่ท่านพระอนุรุธผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็น
ปัจจัยให้บรรดาเทวดา ที่เข้าถึงหมู่เทวดาหมู่เดียวกันแล้วเหล่านั้น บางพวกมีรัศมี
เศร้าหมอง แต่บางพวกมีรัศมีบริสุทธิ ฯ

[๔๓๖] อ . ดูกрат่านกัจจานะ ถ้าอย่างนั้น เราจักเปรียบอุปมาแก่ท่าน
เพราะวิญญูบุรุษบางพวกในโลกนี้ ย่อมทราบอรรถแห่งภาษิตได้ด้วยอุปมาก็มี
ดูกрат่านกัจจานะ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันติดไฟอยู่ มีทั้งน้ำมันทั้งไส้ไม่
บริสุทธิ ประทีปน้ำมันนั้นย่อมติดไฟอย่างรีบร้อน เพราะทั้งน้ำมันทั้งไส้ไม่
บริสุทธิ ฉันทดู ดูกрат่านกัจจานะ ฉันทนั้นเหมือนกันแล ภิกษุบางรูปใน
ธรรมวินัยนี้ น้อมใจแผ่ไปสู่อารมณ์มีแสงสว่างเศร้าหมองอยู่ เธอไม่ระบับความชั่ว
หยาบทางกายให้ดี ไม่ถอนถิ่นมิให้ดี ทั้งไม่กำจัดอุทธัจจกุกกุจะให้ดี
เธอย่อมรุ่งเรืองอย่างรีบร้อน เพราะมิได้ระบับความชั่วหยาบทางกายให้ดี มิได้
ถอนถิ่นมิให้ดี ทั้งไม่กำจัดอุทธัจจกุกกุจะให้ดี เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้า

ถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมรีตมิเตร้าหมอง ดุรทํานกัจจนะ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันติดไฟอยู่ มีทั้งน้ำมัน ทั้งไส้บริสุทธิ ประทีปน้ำมันนั้นย่อมติดไฟอย่างไมริบหรี่ เพราะทั้งน้ำมันทั้ง ไส้บริสุทธิ ฉะนั้น ดุรทํานกัจจนะ ฉะนั้นเหมือนกันแล ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ น้อมใจแผ่ไปสู่อาภรณ์มีแสงสว่างบริสุทธิอยู่ เธอระงับความชั่วหยาบทางกายได้ดี ถอนถิ่นมัทธะได้ดี ทั้งกำจัดอหังจกุกกจะได้ดี เธอย่อมรุ่งเรืองอย่างไมริบหรี่ เพราะระงับความชั่วหยาบทางกายได้ดี ถอนถิ่นมัทธะได้ดี ทั้งกำจัดอหังจกุกกจะได้ดี เธอตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกมรีตมิบริสุทธิ ดุรทํานกัจจนะนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บรรดา เทวดาที่เข้าถึงหมู่เทวดาหมู่เดียวกันแล้ว เหล่านั้น บางพวกมรีตมิเตร้าหมอง บางพวกมรีตมิบริสุทธิ ฯ

[๔๓๓] เมื่อท่านพระอนุรุธกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านพระอภิชะ กัจจนะ ได้กล่าวกะท่านพระอนุรุธดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระอนุรุธผู้เจริญ ที่ท่านพยากรณ์นั้นดีแล้ว เพราะท่านมิได้กล่าวอย่างนี้ว่า เราได้สดับมาอย่างนี้ หรือว่าควรจะเป็นอย่างนี้ แต่ท่านกล่าวว่า เทวดาเหล่านั้นเป็นเมื่อนี้ เป็นแม่ด้วยประการนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า ท่านพระอนุรุธคงจะเคยอยู่ร่วมเคยเจรจาร่วม และเคยร่วมสนทนากับเทวดาเหล่านั้นเป็นแน่ ฯ

อ. ดุรทํานกัจจนะ ท่านกล่าววาทะที่ควรนำเข้าไปยินดีนี้เหมาะแล แต่ผมจักพยากรณ์แก่ท่านบ้าง ดุรทํานกัจจนะ ผมเคยอยู่ร่วม เคยเจรจาร่วม และเคยร่วมสนทนากับเทวดาเหล่านั้นมานานแล้ว ฯ

[๔๓๔] เมื่อท่านพระอนุรุธกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านพระอภิชะ กัจจนะ ได้กล่าวกะข้าไม่ปญจกัณเฑณีว่า ดุรคฤหบดี เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้วที่ละเหตุแห่งความสงสัยข้อนั้น ได้ เราทั้งสองคนก็ได้ฟังธรรมบรรยายนี้ ฯ

จบ อนุรุธสูตรที่ ๓

๘. อุปกิลเลสสูตร (๑๒๘)

[๔๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารโฆสิตาราม เขตพระนครโกสัมพี สมัยนั้นแล พวกภิกษุในพระนครโกสัมพีเกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกัน เสียดสีกันและกันด้วยฝีปากอยู่ ฯ

[๔๔๐] ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกภิกษุในพระนครโกสัมพีนี้ เกิดขัดใจทะเลาะวิวาทกัน เสียดสีกันและกันด้วยฝีปากอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอาศัยความอนเระะห์ เสด็จเข้าไปยังที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยคหณิภาพ ต่อนั้น ได้เสด็จเข้าไปยังที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วได้ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย อย่าเลย อย่าขัดใจ อย่าทะเลาะ อย่าแก่งแย่ง อย่าวิวาทกันเลย เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของธรรม ทรงยับยั้งก่อน ขอได้โปรดทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ทรงประกอบเนืองๆ แต่สุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด พวกข้าพระองค์ยังจักปรากฏอยู่ด้วยการขัดใจ ทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาทกันเช่นนี้ ฯ

[๔๔๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นแม่ในวาระที่ ๒ ดังนี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย อย่าเลย อย่าขัดใจ อย่าทะเลาะ อย่าแก่งแย่ง อย่าวิวาทกันเลย ภิกษุรูปนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค แม่ในวาระที่ ๒ ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของธรรม ทรงยับยั้งก่อน ขอได้โปรดทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ทรงประกอบเนืองๆ แต่สุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด พวกข้าพระองค์ยังจักปรากฏอยู่ด้วยการขัดใจ ทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาทกันเช่นนี้ ฯ

[๔๔๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นแม่ในวาระที่ ๓ ดังนี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย อย่าเลย อย่าขัดใจ อย่าทะเลาะ อย่าแก่งแย่ง อย่าวิวาทกันเลย ภิกษุรูปนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคแม่ในวาระที่ ๓ ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของธรรม ทรงยับยั้งก่อน ขอได้โปรดทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อย ทรงประกอบเนืองๆ แต่สุขวิหารธรรมในปัจจุบันอยู่เถิด พวกข้าพระองค์ยังจักปรากฏอยู่ด้วยการขัดใจ ทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาทกันเช่นนี้ ฯ

[๔๔๓] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงนุ่สสง ทรงบาตร จีวรเสด็จ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครโกสัมพีในเวลาเช้า ครั้นเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาพระกระยาหารแล้ว ทรงเก็บเสนาสนะ กำลังประทับยืนอยู่นั้นแหละ ได้ตรัสพระคาถาดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีเสียงดังเสมอขึ้น ไม่มีใครๆ สำคัญตัวว่าเป็นพาล เมื่อ
สงฆ์แตกกัน ต่างก็มีได้สำคัญตัวกันเองให้ยิ่ง พวกที่เป็น-
บัณฑิต ก็พากันหลงลืม มีปากพูด ก็มีแต่คำพูดเป็นอารมณ์
พูดไป เทาที่ปรารถนาแสดงฝีปาก ไม่รู้เหตุที่ตนนำไป ก็ชน
เหล่าใดผูกโกรธเขาว่า คนโน้น ได้ตำเรา คนโน้น ได้ประหารเรา
คนโน้น ได้ชนะเรา คนโน้น ได้ลักของของเรา เวระของชนเหล่า
นั้นย่อมไม่สงบ ส่วนชนเหล่าใดไม่ผูกโกรธเขาว่า คนโน้น ได้
ตำเรา คนโน้น ได้ประหารเรา คนโน้น ได้ชนะเรา คนโน้น ได้
ลักของของเรา เวระของชนเหล่านั้นย่อมเข้าไปสงบได้ เวระใน
โลกนี้ ย่อมไม่ระงับได้ด้วยเวระเลย ในกาลไหนๆ แต่จะระงับ
ได้ด้วย ไม่มีเวระกัน นี่เป็นธรรมดามีมาเก่าแก่ ก็คนพวกอื่นย่อม
ไม่รู้สึกรู้ว่า พวกเราจะย่อยยับในที่นี้ แต่ชนเหล่าใดในที่นั้น
รู้สึก ความมาดร้ายกัน ย่อมสงบแต่ชนเหล่านั้นได้ คนพวกอื่น
ตัดกระดุกกัน ผลาญชีวิตกัน ลักโค ม้า ทรัพย์กัน แม้ชิง
แวนแคว้นกัน ยังมีดีกันได้ เหตุไร พวกเธอจึงไม่มีเลา
ถ้าบุคคลได้สหายที่มีปัญญารักษาตัวร่วมทางจร เป็นนักปราชญ์
มีปรกติให้สำเร็จประโยชน์อยู่ คมอันตรรายทั้งปวงได้ พึงชื่นชม
มีสติเที่ยวไปกับสหายนั้นเกิด ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญารักษาตัว
ร่วมทางจร เป็นนักปราชญ์ มีปรกติให้สำเร็จประโยชน์อยู่
พึงเป็นผู้ผู้เดียวเที่ยวไป เหมือนพระราชาที่ทรงสละราชสมบัติ
และเหมือนช้างมาดั่งคะในป่า จะนันทการเที่ยวไปคนเดียวประ-
เสริฐกว่า เพราะไม่มีความเป็นสหายกันในคนพาล พึงเป็นผู้
ผู้เดียวเที่ยวไป และไม่พึงทำบาป เหมือนช้างมาดั่งคะมีความ
ชวนชวายน้อยในป่าฉะนั้น ฯ

[๔๔๔] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสประทับยืนตรัสพระคาถานี้แล้ว
ได้เสด็จเข้าไปยังบ้านพาลกโลณการ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระภคอุยในบ้านพาลก-

* โลณการ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นเห็นแล้ว จึงแต่งตั้งอาสนะ
และน้ำสำหรับล้างพระบาทไว้ พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้
แล้วทรงล้างพระบาท ท่านพระภคอุยยกถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระภคอุยนี้เรียบร้อยแล้วดังนี้ว่า ดูกร
ภิกษุ พอthon พอthon ไปได้หรือ เธอไม่ลำบากด้วยเรื่องบิณฑบาตบ้างหรือ ฯ

ท่านพระภคอุยกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พอthon พอthon ไปได้
และข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยเรื่องบิณฑบาตเลย พระพุทธเจ้าข้า ต่อขึ้น พระผู้มี
พระภาคทรงสนทนากับท่านพระภคอุยทรงชักชวนให้อาจหาญ ำเร็จด้วยกตาประกอบ
ด้วยธรรมแล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จเข้าไปประทับนั่งยังป่าจันวงส์ ฯ

[๔๔๕] ก็สมัยนั้นแล ท่านพระอนรุทธ ท่านพระนันทิยะ และท่าน
พระกิมฬิละ อยู่ในป่าจันวงส์ คนรักษาป่าได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่
ไกล ครั้นเห็นแล้ว ได้กล่าวกะพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านสมณะ ท่าน
อย่าเข้าไปยังป่านี้ ในป่านี้ มีกุลบุตร ๓ คน กำลังหวังอัตตาอยู่ ท่านอย่าได้ทำ
ความไม่สำราญแก่เขาเลย ท่านพระอนรุทธได้ยินคนรักษาป่าพูดกับพระผู้มีพระภาค
อยู่ ครั้นได้ยินแล้ว จึงบอกคนรักษาป่าดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้รักษาป่า ท่านอย่าห้าม
พระผู้มีพระภาคเลย พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของพวกเราได้เสด็จถึงแล้ว
โดยลำดับ ต่อขึ้น ท่านพระอนรุทธเข้าไปหาท่านพระนันทิยะและท่านพระกิมฬิละ
ยังที่อยู่ แล้วบอกดังนี้ว่า นิมนต์ท่านทั้งสองไปข้างหน้าๆ กันเถิด พระผู้มีพระ-

* ภาคผู้เป็นพระศาสดาของพวกเรา เสด็จถึงแล้วโดยลำดับ ครั้นนั้นแล ท่านพระ
อนรุทธ ท่านพระนันทิยะ และท่านพระกิมฬิละต้อนรับพระผู้มีพระภาค องค์หนึ่ง
รับบาตรจีวรของพระผู้มีพระภาค องค์หนึ่งแต่งตั้งอาสนะ องค์หนึ่งตั้งน้ำสำหรับ
ล้างพระบาท พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งแล้ว ทรงล้างพระบาท
แม้ท่านทั้ง ๓ นั้นก็ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๔๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอนรุทธผู้หนึ่งเรียบร้อยแล้ว ดัง
นี้ว่า ดูกรอนรุทธ เธอพอthon พอthon ไปได้หรือ พวกเธอไม่ลำบากด้วยเรื่อง
บิณฑบาตบ้างหรือ ฯ

ท่านพระอนรุทธกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พอthon ได้ พอthon เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ไปได้ พวกข้าพระองค์ไม่ลำบากด้วยเรื่องบิณฑบาตเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรอนนุทธ ก็พวกเธอพร้อมเพรียงกัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน
เข้ากันได้ตั้งนมสวดและน้ำ มองดูซึ่งกันและกันด้วยนัยน์ตาที่น่ารักอยู่หรือ ฯ

อ. แน่นอน พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พร้อมเพรียงกันยินดีต่อกัน
ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้ตั้งนมสวดและน้ำ มองดูซึ่งกันและกันด้วยนัยน์ตาที่น่ารักอยู่ ฯ

พ. ดุรอนนุทธ อย่างไรเล่า พวกเธอจึงพร้อมเพรียงกันยินดีต่อกัน
ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้ตั้งนมสวดและน้ำ มองดูซึ่งกันและกันด้วยนัยน์ตาที่น่ารัก
อยู่ได้ ฯ

[๔๔๓] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้
ว่า เป็นลาภของเรา เราได้ดีแล้วหนอที่อยู่กับเพื่อนภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์รวม
กันเห็นปานนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นเข้าไปตั้งกายกรรม วจีกรรม
มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่
ลับ และมีความดำริว่า โฉนหนอ เราพึงวางจิตของตนให้เป็นไปตามอำนาจจิต
ของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ข้าพระองค์นั้นแล จึงวางจิตของตนให้เป็นไปตามอำนาจ
จิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ก็พวกข้าพระองค์ต่างกันแต่กายเท่านั้น ส่วนจิตคงเป็น
อันเดียวกัน ฯ

[๔๔๔] *พระภาคตั้งว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์มีความดำริอย่างนี้ว่า เป็น
ลาภของเรา เราได้ดีแล้วหนอที่อยู่กับเพื่อนภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์รวมกันเห็น
ปานนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นเข้าไปตั้งกายกรรม วจีกรรม
มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ในท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่
ลับ และมีความดำริว่า โฉนหนอ เราพึงวางจิตของตนให้เป็นไปตามอำนาจจิต
ของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ข้าพระองค์นั้นแล จึงวางจิตของตนให้เป็นไปตามอำนาจ
จิตของท่านผู้มีอายุเหล่านี้ ก็พวกข้าพระองค์ต่างกันแต่กายเท่านั้น ส่วนจิตคง
เป็นอันเดียวกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนี้แล พวกข้าพระองค์จึงพร้อมเพรียง
กัน ยินดีต่อกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้ตั้งนมสวดและน้ำ มองดูซึ่งกันและกัน
ด้วยนัยน์ตาที่น่ารักอยู่ได้ ฯ

[๔๔๕] พ. ตีละๆ อนนุทธ ก็พวกเธอเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร
ส่งตนไปในธรรมอยู่บ้างหรือ ฯ

อ. แน่นอน พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาท
มีความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่ ฯ

พ. ดุรอนนุทธ อย่างไรเล่า พวกเธอจึงเป็นผู้ไม่ประมาทมีความเพียร
ส่งตนไปในธรรมอยู่ได้ ฯ

[๔๔๖] อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้ พวกข้าพระองค์รูปใดกลับ
จากบิณฑบาตแต่หมู่บ้านก่อน รูปนั้นย่อมแต่งตั้งอาสนะ ตั้งน้ำจันน้ำใช้และ
กระโถนไว้ รูปใดกลับทีหลัง ถ้ามีกตที่ฉันเหลือยังปรารถนาอยู่ ก็ฉันไป ถ้าไม่
ปรารถนา ก็เทเสียในที่ปราศจากหญ้า หรือทิ้งเสียในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์ รูปนั้น
จะเก็บอาสนะ เก็บน้ำจันน้ำใช้และกระโถน กวาดโรงฉัน รูปใดเห็นหมอน้ำจัน
หรือหมอน้ำในวัจจกฏีวางเปล่า รูปนั้นจะดักใส่ไว้ ถ้ารูปนั้นไม่อาจ พวกข้า
พระองค์จะกวักมือเรียกรูปที่สองมาแล้ว ช่วยกันตั้งหมอน้ำจัน หรือหมอน้ำใช้ไว้
โดยช่วยกันหิ้วคนละมือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะไม่ปรีปาก
เพราะเหตุนี้เลย และพวกข้าพระองค์จะนั่งประชุมสนทนารวมกันคินยังรุ่งทุกๆ
ห้าวัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนี้แล พวกข้าพระองค์จึงเป็นผู้ไม่ประมาท มี
ความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่ได้ ฯ

[๔๔๗] พ. ตีละๆ อนนุทธ ก็พวกเธอผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่ง
ตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมมีคุณวิเศษคือ ญาณทัสสนะอันประเสริฐ สามารถ
กว่าธรรมของมนุษย์อันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่สบายอันได้บรรลุแล้วหรือ ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในเรื่องนี้ พวกข้าพระองค์ผู้ไม่ประมาท มี
ความเพียร ส่งตนไปในธรรมอยู่ ย่อมรู้สึกแสงสว่างและการเห็นรูป แต่ไม่ช้า
เท่าไร แสงสว่างและการเห็นรูปอันนั้นของพวกข้าพระองค์ ย่อมหายไป พวก
ข้าพระองค์ยังไม่แทงตลอดนิมิตนั้น ฯ

[๔๔๘] พ. ดุรอนนุทธ พวกเธอต้องแทงตลอดนิมิตนั้นแล แม้เราก็
เคยมาแล้ว เมื่อก่อนตรัสรู้ ยังไม่รู้เองด้วยปัญญาอันยิ่ง ยังเป็นโพรสิสัตว์อยู่ ย่อม
รู้สึกแสงสว่างและการเห็นรูปเหมือนกัน แต่ไม่ช้าเท่าไร แสงสว่างและการเห็น
รูปอันนั้นของเรา ย่อมหายไป เราจึงมีความดำริดังนี้ว่า อะไรรหนอแล เป็นเหตุ
เป็นปัจจัยให้แสงสว่างและการเห็นรูปของเราหายไป ดุรอนนุทธ เรานั้นได้มี

ความรู้ดังนี้ว่า วิจิกิจจาละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็วิจิกิจจาเป็นเหตุสมาริของเรา จึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึง ทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจาขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๓] ดุรอนุรุธ เรานั้นแลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไป ในธรรมอยู่ ย่อมรู้สึกแสงสว่างและการเห็นรูป แต่ไม่ช้าเท่าไร แสงสว่างและการ เห็นรูปอันนั้นของเรา ย่อมหายไปได้ เราจึงมีความดำริดังนี้ว่า อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้แสงสว่างและการเห็นรูปของเราหายไปได้ ดุรอนุรุธ เรานั้นได้มีความรู้ดังนี้ว่า อมนสิการละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็อมนสิการเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป ได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา และอมนสิการขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๔] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้มีความรู้ดังนี้ว่า ถินมิทธะละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ถินมิทธะเป็นเหตุ สมาริ ของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจามอนสิการ และถินมิทธะขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๕] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้มีความรู้ดังนี้ว่า ความหวาดเสียวละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความหวาดเสียวเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป ได้ ดุรอนุรุธ เปรียบเหมือนบุรุษเดินทางไกล เกิดมีคนปองร้ายเขาขึ้นที่สอง ข้างทาง เขาจึงเกิดความหวาดเสียว เพราะถูกคนปองร้ายนั้นเป็นเหตุ ฉันทไค ดุรอนุรุธ ฉันทนั้นเหมือนกันแล ความหวาดเสียวละเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความ หวาดเสียวเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่าง และการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา อมนสิการ ถินมิทธะ และความหวาดเสียวขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๖] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้มี ความรู้ ดังนี้ว่า ความตื่นเต้นละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความตื่นเต้นเป็นเหตุ สมาริ ของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ ดุรอนุรุธ เปรียบเหมือนบุรุษแสวงหาแหล่งขุมทรัพย์แห่งหนึ่ง พบแหล่งขุม-

* ทรัพย์เข้า ๕ แห่งในคราวเดียวกัน เขาจึงเกิดความตื่นเต้น เพราะพบแหล่ง ขุมทรัพย์ ๕ แห่งนั้นเป็นเหตุ ฉันทไค ดุรอนุรุธ ฉันทนั้นเหมือนกันแล ความตื่น เต้นละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความตื่นเต้นเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อ สมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา อมนสิการ ถินมิทธะความหวาดเสียว และความตื่นเต้นขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๗] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้ มีความรู้ ดังนี้ว่า ความชั่วหยาบละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความชั่วหยาบเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไป ได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา อมนสิการ ถินมิทธะ ความหวาดเสียว ความตื่นเต้น และความชั่วหยาบขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๘] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้มี ความรู้ ดังนี้ว่า ความเพียรที่ปรารภเกิน ไปละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความเพียร ที่ปรารภเกิน ไปเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่าง และการเห็นรูปจึงหายไปได้ ดุรอนุรุธ เปรียบเหมือนบุรุษเอามือทั้ง ๒ จับนก กลุ่มไว้แน่น นกกลุ่มนั้นต้องถึงความตายในมือตนเอง ฉันทไค ดุรอนุรุธ ฉันทนั้น เหมือนกันแล ความเพียรที่ปรารภเกิน ไปละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แลความเพียร ที่ปรารภเกิน ไปเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่าง และการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา อมนสิการ ถินมิทธะ ความหวาดเสียว ความตื่นเต้น ความชั่วหยาบ และความเพียรที่ปรารภเกิน ไป ขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๕๙] ดุรอนุรุธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดุรอนุรุธ เรานั้น ได้มี ความรู้ ดังนี้ว่า ความเพียรที่ย่อหย่อนเกิน ไปละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความ เพียรที่ย่อหย่อนเกิน ไปเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ ดุรอนุรุธ เปรียบเหมือนบุรุษจับนกกลุ่ม หลวมๆ นกกลุ่มนั้นต้องบิน ไปได้จากมือเขาได้ ฉันทไค ดุรอนุรุธ ฉันทนั้นเหมือนกันแลความเพียรที่ย่อหย่อนเกิน ไปละ เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความเพียรที่ย่อหย่อน เกิน ไปเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและ การเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจจา อมนสิการ ถินมิทธะ ความ หวาดเสียว ความตื่นเต้น ความชั่วหยาบ ความเพียรที่ปรารภเกิน ไป และความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เพียรที่ย่อหย่อนเกินไปขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๖๐] ดูกอรนุทธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดูกอรนุทธ เรานั้นได้
มีความรู้ ดังนี้ว่า ตัณหาที่คอยกระชิบแล เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ตัณหาที่คอย
กระชิบเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว แสงสว่างและ
การเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจฉา อมนสิการ ถินมิทระ ความ
หวาดเสียว ความตื่นเต้น ความชั่วหยาบ ความเพียรที่ปรารภเกินไป ความเพียร
ที่ย่อหย่อนเกินไป และตัณหาที่คอยกระชิบขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๖๑] ดูกอรนุทธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท ฯลฯ ดูกอรนุทธ เรานั้นได้
มีความรู้ ดังนี้ว่า ความสำคัญสภาวะว่าต่างกันแล เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ความ
สำคัญสภาวะว่าต่างกันเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว
แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ เรานั้นจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจฉา อมนสิการ
ถินมิทระ ความหวาดเสียว ความตื่นเต้น ความชั่วหยาบ ความเพียรที่ปรารภ
เกินไป ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป ตัณหาที่คอยกระชิบ และความสำคัญสภาวะ
ว่าต่างกันขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๖๒] ดูกอรนุทธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปใน
ธรรมอยู่ ย่อมรู้สึกแสงสว่างและการเห็นรูป แต่ไม่เข้าใจ แสงสว่างและการ
เห็นรูปอันนั้นของเรา ย่อมหายไปได้ เราจึงมีความดำริดังนี้ว่า อะไรหนอแล เป็น
เหตุ เป็นปัจจัยให้แสงสว่างและการเห็นรูปของเราหายไปได้ ดูกอรนุทธ เรา
นั้นได้มีความรู้ดังนี้ว่า ลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไป แล เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็ลักษณะ
ที่เพ่งเล็งรูปเกินไปเป็นเหตุ สมาริของเราจึงเคลื่อน เมื่อสมาริเคลื่อนแล้ว
แสงสว่างและการเห็นรูปจึงหายไปได้ เราจึงทำให้ไม่เกิดวิจิกิจฉา อมนสิการ
ถินมิทระ ความหวาดเสียว ความตื่นเต้น ความชั่วหยาบ ความเพียรที่ปรารภเกินไป
ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป ตัณหาที่คอยกระชิบ ความสำคัญสภาวะว่าต่าง
กัน และลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไปขึ้นแก่เราได้อีก ฯ

[๔๖๓] ดูกอรนุทธ เรานั้นแลรู้ว่า วิจิกิจฉาเป็นเครื่องเกาะจิตให้
เศร้าหมอง จึงละวิจิกิจฉาตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่าอมนสิการเป็น
เครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละอมนสิการตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า
ถินมิทระเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละถินมิทระตัวเกาะจิตให้เศร้าหมอง
เสียได้ รู้ว่า ความหวาดเสียวเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละความหวาด-
* เสียว ตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ความตื่นเต้นเป็นเครื่องเกาะจิตให้
เศร้าหมอง จึงละความตื่นเต้นตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ความชั่วหยาบ
เป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละความชั่วหยาบตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสีย
ได้ รู้ว่า ความเพียรที่ปรารภเกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละความ
เพียรที่ปรารภเกินไปตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ความเพียรที่ย่อหย่อน
เกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไปตัวเกาะ
จิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ตัณหาที่คอยกระชิบเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง
จึงละตัณหาที่คอยกระชิบตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ความสำคัญสภาวะว่า
ต่างกันเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมอง จึงละความสำคัญสภาวะว่าต่างกันตัวเกาะ-
* จิตให้เศร้าหมองเสียได้ รู้ว่า ลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้
เศร้าหมอง จึงละลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไปตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองเสียได้ ฯ

[๔๖๔] ดูกอรนุทธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปใน
ธรรมอยู่ ย่อมรู้สึกแสงสว่างอย่างเดียวแล แต่ไม่เห็นรูป เห็นรูปอย่างเดียวแล
แต่ไม่รู้สึกแสงสว่าง ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืน
และกลางวันบ้าง เรานั้นจึงมีความดำริดังนี้ว่า อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็น
ปัจจัยให้เราารู้สึกแสงสว่างอย่างเดียวแล แต่ไม่เห็นรูป เห็นรูปอย่างเดียวแล
แต่ไม่รู้สึกแสงสว่าง ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืน
และกลางวันบ้าง ดูกอรนุทธ เรานั้นได้มีความรู้ดังนี้ว่า สมัยใด เราไม่ใส่ใจ
นิมิตคือรูป ใส่ใจแต่นิมิตคือแสงสว่าง สมัยนั้น เราย่อมรู้สึกแสงสว่างอย่าง
เดียวแล แต่ไม่เห็นรูป ส่วนสมัยใดเราไม่ใส่ใจนิมิตคือแสงสว่าง ใส่ใจแต
นิมิตคือรูป สมัยนั้น เราย่อมเห็นรูปอย่างเดียวแล แต่ไม่รู้สึกแสงสว่าง ตลอด
กลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันบ้าง ฯ

[๔๖๕] ดูกอรนุทธ เรานั้นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปใน
ธรรมอยู่ ย่อมรู้สึกแสงสว่างเพียงนิดหน่อย เห็นรูปได้นิดหน่อย และรู้สึกแสง
สว่างอย่างหาประมาณมิได้ เห็นรูปอย่างหาประมาณมิได้ ตลอดกลางคืนบ้าง
ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันบ้าง เราจึงมีความดำริดังนี้ว่า
อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้เราารู้สึกแสงสว่างเพียงนิดหน่อย เห็นรูป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ได้นิดหน่อย และรู้สึกแสงสว่างอย่างหาประมาณมิได้ เห็นรูปอย่างหาประมาณมิได้ ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันบ้าง
ดูรอนนุทธ เรานั้นได้มีความรู้ดังนี้ว่า สมัยใด เรามีสมาธิติดหน้อย สมัยนั้น เราก็มิจักขณิดหน้อย ด้วยจักษณิดหน้อย เรานั้นจึงรู้สึกแสงสว่างเพียงนิดหน้อย เห็นรูปได้นิดหน้อย ส่วนสมัยใด เรามีสมาธิหาประมาณมิได้ สมัยนั้น เราก็มิจักขหาประมาณมิได้ ด้วยจักษหาประมาณมิได้ เรานั้นจึงรู้สึกแสงสว่างหาประมาณมิได้ และเห็นรูปหาประมาณมิได้ ตลอดกลางคืนบ้าง ตลอดกลางวันบ้าง ตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันบ้าง ฯ

ดูรอนนุทธ เพราะเราว่าวิจิตรจินาเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละวิจิตรจินาตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าอนนสิการเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละอนนสิการตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าดินมีหระเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละดินมีหระตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความหวาดเสียวเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความหวาดเสียวตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความตื่นเต้นเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความตื่นเต้นตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความชั่วหยาบเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความชั่วหยาบตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความเพียรที่ปรารภเกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความเพียรที่ปรารภเกินไปตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความเพียรที่ยอ-
* หยอนเกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความเพียรที่ยอหยอนเกินไปตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าตัณหาที่คอยกระซิบเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละตัณหาที่คอยกระซิบตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าความสำคัญสภาวะต่างกันเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละความสำคัญสภาวะต่างกันตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ รู้ว่าลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไปเป็นเครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองแล้ว เป็นอันละลักษณะที่เพ่งเล็งรูปเกินไปตัวเกาะจิตให้เศร้าหมองได้ เรานั้นจึงได้มีความรู้ดังนี้ว่า เครื่องเกาะจิตให้เศร้าหมองนั้นๆ ของเรา เราละได้แล้วแล ดังนั้น เราจึงเจริญสมาธิโดยส่วนสามได้ในบัดนี้ ฯ

[๔๖๖] ดูรอนนุทธ เรานั้นได้เจริญสมาธิมีวิตกมีวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิไม่มีวิตกมีวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์บ้าง ได้เจริญสมาธิมีปีติบ้าง ได้เจริญสมาธิไม่มีปีติบ้าง ได้เจริญสมาธิสหระคด้วยสุขบ้าง ได้เจริญสมาธิสหระคด้วยอุเบกขาบ้าง ฯ

ดูรอนนุทธ เพราะสมาธิชนิดที่มีวิตกมีวิจารณ์บ้าง ชนิดที่ไม่มีวิตกมีวิจารณ์บ้าง ชนิดที่ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์บ้าง ชนิดที่มีปีติบ้าง ชนิดที่ไม่มีปีติบ้าง ชนิดที่สหระคด้วยสุขบ้าง ชนิดที่สหระคด้วยอุเบกขาบ้าง เป็นอันเราเจริญแล้ว ฉะนั้นแล ความรู้ความเห็นจึงได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ริมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้ความเกิดใหม่ย่อมไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอนนุทธจึงขึ้นชมยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ อุปกิลเลสูตร ที่ ๘

๙. พาลบัณฑิตสูตร (๑๒๙)

[๔๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสแล้ว ฯ

[๔๖๘] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลักษณะเครื่องหมาย เครื่องอ้าง ว่าเป็นพาลของคนพาลนี้มี ๓ อย่าง ๓ อย่างเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้มักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว มักทำการทำที่ชั่ว ถ้าคนพาลจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ชั่ว พูดคำพูดที่ชั่ว และทำการทำที่ชั่ว บัณฑิตพวกไหนจะพึงรู้จักเขาได้ว่า ผู้นี้เป็นคนพาล เป็นอัสถิบรุษ เพราะคนพาลมักคิดความคิดที่ชั่ว มักพูดคำพูดที่ชั่ว และมักทำการทำที่ชั่ว ฉะนั้นพวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า ผู้นี้เป็นคนพาล เป็นอัสถิบรุษ ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นนั้นแล ย่อมเสวยทุกข์โศกนันท ๓ อย่างในปัจจุบัน ฯ

[๔๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าคนพาลนั่งในสภากดี ริมถนนรกรกดี ริมทางสามแพร่งก็ดี ชนในที่นั้นๆ จะพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอสมแก่เขา ถ้าคนพาลมักเป็นผู้ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประ-

* พฤติผินในกาม มักพูดเท็จ มีปรกติตั้งอยู่ในความประมาทเพราะตม้นำเมาคือสุรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
และเมรีย ในเรื่องที่ชนพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอสมแก่เขานั้นแล คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า ประกติเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในประกติเหล่านั้นด้วย ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์ โทมนัสข้อที่หนึ่งดังนี้ในปัจจุบัน ฯ

[๔๓๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก คนพาลเห็นราชาทั้งหลายจับโจรผู้ประพฤติดีมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณต่างชนิด คือ

- (๑) โบายด้วยแส้บ้าง
- (๒) โบายด้วยหวายบ้าง
- (๓) ตีด้วยตะบองสั้นบ้าง
- (๔) ตัดมือบ้าง
- (๕) ตัดเท้าบ้าง
- (๖) ตัดทั้งมือทั้งเท้าบ้าง
- (๗) ตัดหูบ้าง
- (๘) ตัดจมูกบ้าง
- (๙) ตัดทั้งหูทั้งจมูกบ้าง
- (๑๐) ลงกรรมกรณวิธี หม้อเคียนน้ำส้ม บ้าง
- (๑๑) ลงกรรมกรณวิธี ขอดสังข์ บ้าง
- (๑๒) ลงกรรมกรณวิธี ปากราหู บ้าง
- (๑๓) ลงกรรมกรณวิธี มาลัยไฟ บ้าง
- (๑๔) ลงกรรมกรณวิธี คบมือ บ้าง
- (๑๕) ลงกรรมกรณวิธี รื้อสาย บ้าง
- (๑๖) ลงกรรมกรณวิธี นุ่งเปลือกไม้ บ้าง
- (๑๗) ลงกรรมกรณวิธี ยืนกวาง บ้าง
- (๑๘) ลงกรรมกรณวิธี เกี่ยวเหยื่อเบ็ด บ้าง
- (๑๙) ลงกรรมกรณวิธี เหยี่ยูกษาปณ์ บ้าง
- (๒๐) ลงกรรมกรณวิธี แปรงแสบ บ้าง
- (๒๑) ลงกรรมกรณวิธี กางเวียน บ้าง
- (๒๒) ลงกรรมกรณวิธี ตั้งฟาง บ้าง
- (๒๓) ราวด้วยน้ำมันเดือดๆ บ้าง
- (๒๔) ให้สุนัขทึ้งบ้าง
- (๒๕) ให้นอนหงายบนหลาวทั้งเป็นๆ บ้าง
- (๒๖) ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ๑-

๔๑. วิธีลงกรรมกรณต่างๆ เหล่านี้ มีอธิบายในหมายเหตุท้ายเล่ม .

ในขณะที่เห็นนั้น คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วปานใดแล ราชาทั้งหลายจึงจับโจรผู้ประพฤติดีมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณต่างชนิด คือ โบายด้วยแส้บ้าง ฯลฯ ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ก็ประกติเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในประกติเหล่านั้นด้วย ถ้าแม้ราชาทั้งหลายรู้จักเรา ก็จะจับเราแล้วสั่งลงกรรมกรณต่างชนิด คือ โบายด้วยแส้บ้าง ฯลฯ ให้นอนหงายบนหลาวทั้งเป็นๆ บ้าง ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสข้อที่สองแมื่อดังนี้ในปัจจุบัน ฯ

[๔๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก กรรมลามกที่คนพาลทำไว้ในก่อน คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาล ผู้ยุบยั้ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น เปรียบเหมือนเงายอดภูเขาใหญ่ ย่อมปกคลุม ครอบงำแผ่นดินในสมัยเวลาเย็น ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล กรรมลามกที่คนพาลทำไว้ในก่อน คือ กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำคนพาลผู้ยุบยั้ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้น คนพาลจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่ความร้าย ทำแต่ความเลว ละโลกนี้ไปแล้ว จะไปสู่คติของคนที่ไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำกุศล ไม่ได้ทำเครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้ ซึ่งทำแต่ความชั่ว ความร้าย และความเลว เป็นกำหนด คนพาลนั้นย่อมเศร้าโศก ลำบากใจ คร่ำครวญ ร่ำไห้ ทุ้มอก ถึงความหลงพร้อมดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลย่อมเสวยทุกข์โทมนัสข้อที่สามดังนี้แลในปัจจุบัน ฯ

[๔๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นนั้นแลประพฤติดุจจริต ทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงอบาย ซึ่งเขาพูดหมายถึงนรกนั้นแลโดยชอบ พึงกล่าวได้ว่าเป็นสถานที่ไม่นำปรารถนา ไม่นำใคร ไม่นำพอใจสวนเดียว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพียงเท่านั้นแม้จะเปรียบอุปมาจนถึงนรกเป็นทุกข์ ก็ไม่ใช่
ง่ายนัก ฯ

[๔๓๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่ พระผู้มี
พระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ อาจเปรียบได้ แล้วตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เปรียบเหมือนพวกราชบุรุษจับโจรผู้ประพฤติดีมาแสดงแด่พระราชาวา ขอเดชะ
ผู้นี้เป็นโจรประพฤติดีต่อพระองค์ ขอพระองค์โปรดลงอาชญาที่ทรงพระราชประ-

* สงค์แก่นเกิด พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถิด พวกท่าน
จงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษนี้ในเวลาเช้า พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษ
นั้นในเวลาเช้า ครั้นเวลากลางวัน พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า พอมหาเจ้า
บุรุษนั้นเป็นอย่างไร พวกราชบุรุษกราบทูลว่า ขอเดชะ ยังเป็นอยู่อย่างเดิม
พระเจ้าข้า พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถิด พวกท่าน
จงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลากลางวัน พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษ
นั้นในเวลากลางวัน ครั้นเวลาเย็น พระราชาตรัสถามอย่างนี้ว่า พอมหาเจ้า
บุรุษนั้นเป็นอย่างไร พวกราชบุรุษกราบทูลว่า ขอเดชะ ยังเป็นอยู่อย่างเดิม
พระเจ้าข้า พระราชาทรงสั่งการนั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถิด พวกท่าน
จงเอาหอกร้อยเล่มแทงมันในเวลาเย็น พวกราชบุรุษจึงเอาหอกร้อยเล่มแทงบุรุษ
นั้นในเวลาเย็น ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุรุษ
นั้นถูกแทงด้วยหอกสามร้อยเล่ม พังสวดยุทฺธโทมนัสเหตุที่ถูกแทงนั้นบ้างหรือหนอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษนั้นถูกแทงด้วย
หอกสามร้อยเล่มทีเดียว ก็สวดยุทฺธโทมนัสเหตุที่ถูกแทงนั้นได้ ป่วยการกล่าวถึงหอก
ตั้งสามร้อยเล่ม ฯ

[๔๓๔] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบแผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่า
ฝ่ามือ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความ
ข้อนั้นเป็นไฉน แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้กับภูเขาหลวงหิมพานต์
อย่างไหนหนอแลใหญ่กว่ากัน ฯ

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นหินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่ทรงถือนี้
มีประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ
ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย จินันนั้นเหมือนกันแล ทุกข์โทมนัสที่บุรุษถูกแทง
ด้วยหอกสามร้อยเล่มเป็นเหตุ กำลังสวดยุทฺธโทมนัส เปรียบเทียบทุกข์ของนรกยังไม่
ถึงแม้ความนับ ยังไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ยังไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ ฯ

[๔๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะให้คนพาลนั้นกระทำให้
เหตุชอกการจำ ๕ ประการคือ ตรึงตะปูเหล็กแดงที่มือข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ ที่เท้า
ข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ และที่ทรวงอกตรงกลาง คนพาลนั้นจะสวดยุทฺธโทมนัสอันเป็น
ทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะจับคนพาลนั้นซึ่งมัดแล้วเอาฝัง
ถาก คนพาลนั้นจะสวดยุทฺธโทมนัสอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบอยู่ในนรกนั้น และยังไม่
ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะจับคนพาลนั้นเอาเท้าขึ้นข้างบน
เอาหัวลงข้างล่างแล้วถากด้วยพรา คนพาลนั้นจะสวดยุทฺธโทมนัสอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บ
แสบ อยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะเอาคนพาลนั้นเทียมรถแล้วให้
วิ่งกลับไปกลับมาบนแผ่นดินที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพล่งโชติช่วง คนพาลนั้นจะสวดยุทฺธ
โทมนัสอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาป-

* กรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะให้คนพาลนั้นปีนขึ้นเป็นลงซึ่ง
ภูเขาถ่านเพลิงลุกใหญ่ที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพล่ง โชติช่วง คนพาลนั้นจะสวดยุทฺธ
โทมนัสอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในนรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาป-

* กรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะจับคนพาลนั้นเอาเท้าขึ้นข้างบน
เอาหัวลงข้างล่าง แล้วพุ่งลงไปในห้องทองแดงที่ร้อนมีไฟติดทั่ว ลุกโพล่ง
โชติช่วง คนพาลนั้นจะเดือดเป็นฟองอยู่ในห้องทองแดงนั้น เขาเมื่อเดือดเป็น
ฟองอยู่ จะพลาขึ้นข้างบนครั้งหนึ่งบ้าง พลาลงข้างล่างครั้งหนึ่งบ้าง พลาไป
ด้านขวาครั้งหนึ่งบ้าง จะสวดยุทฺธโทมนัสอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในหม้อ
ทองแดงนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรยบาลจะโยนคนพาลนั้นเข้าไปในมหานรก
กิมหานรานั้นแล

มีสี่มุมสี่ประตูแบ่งไว้โดยส่วนเท่ากันมีกำแพงเหล็กล้อมรอบ
ครอบไว้ด้วยแผ่นเหล็ก พื้นของนรกใหญ่ นั้นล้วนแล้วด้วยเหล็ก
กลไฟลงประกบด้วยไฟ แผ่ไปตลอดรอยโยชนรอบด้าน
ประดิษฐานอยู่ทุกเมื่อ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเรื่องนรกแม่โดยอเนกปริยายแล เพียงเท่านี้
จะกล่าวให้ถึงกระทั่งนรกเป็นทุกข์ไม่ใช่ทำได้ง่าย ฯ

[๔๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีเหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็น
ภักขา สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นย่อมใช้ฟันและเล็มกินหญ้าสด ก็เหล่าสัตว์
เดียรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็นภักขา คืออะไร คือ ม้า โค ลา แพะ เนื้อ หรือ
แม่จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่มีหญ้าเป็นภักขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาล
นั้นนั้นแลผู้กินอาหารด้วยความติดใจรสเบื้องต้นในโลกนี้ ทำกรรมลามกไว้ในโลก
นี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกที่มีหญ้าเป็นภักขา
เหล่านั้น ฯ

[๔๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีเหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกมีมูลเป็นภักขา
สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นได้กลืนมูลแต่ไกลๆ แล้วย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกิน
ตรงนี้ เปรียบเหมือนพวกพราหมณ์เดินไปตามกลิ่นเครื่องบูชาด้วยตั้งใจว่า จักกิน
ตรงนี้ จักกินตรงนี้ ฉนใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉนนั้นเหมือนกันแล มีเหล่าสัตว์
เดียรัจฉานจำพวกมีมูลเป็นภักขา สัตว์เดียรัจฉานเหล่านั้นได้กลืนมูลแต่ไกลๆ
แล้ว ย่อมวิ่งไปด้วยหวังว่า จักกินตรงนี้ จักกินตรงนี้ ก็เหล่าสัตว์เดียรัจฉาน
จำพวกมีมูลเป็นภักขา คืออะไร คือ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า หรือแม่
จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่มีมูลเป็นภักขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้น
นั้นแลผู้กินอาหารด้วยความติดใจรสเบื้องต้นในโลกนี้ ทำกรรมลามกไว้ในโลกนี้
เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกมีมูลเป็นภักขาเหล่านั้น ฯ

[๔๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีเหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด
ก็มี สัตว์เดียรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด คืออะไร คือ ตั๊กแตน
มอด ไส้เดือน หรือแม่จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดแก่ตายในที่มืด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นนั้นแลผู้กินอาหารด้วยความติดใจรสเบื้องต้นในโลก
นี้ ทำกรรมลามกไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์
จำพวกเกิดแก่ตายในที่มืด ฯ

[๔๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีเหล่าสัตว์เดียรัจฉาน จำพวกเกิดแก่ตาย
ในน้ำ ก็เหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในน้ำ คืออะไร คือ ปลา เต่า
จระเข้ หรือแม่จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิดแก่ตายในน้ำ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
คนพาลนั้นนั้นแลผู้กินอาหารด้วยความติดใจรสเบื้องต้นในโลกนี้ ทำกรรมลามกไว้
ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตาย
ในน้ำ ฯ

[๔๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย มีเหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายใน
ของโสโครก ก็เหล่าสัตว์เดียรัจฉานจำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครกคืออะไร คือ
เหล่าสัตว์จำพวกที่เกิดแก่ตายในปลาเน่าก็มี ในศพเน่าก็มี ในขมกุ่มมาสเก่าก็มี
ในน้ำคร่ำก็มี ในหลุมโสโครกก็มี หรือแม่จำพวกอื่นๆ ไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เกิด
แก่ตายในของโสโครก ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นนั้นแลผู้กินอาหารด้วยความ
ติดใจรสเบื้องต้นในโลกนี้ ทำกรรมลามกไว้ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้า
ถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกเกิดแก่ตายในของโสโครก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเรื่องกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานแม่โดยอเนกปริยาย
แล เพียงเท่านี้ จะกล่าวให้ถึงกระทั่งกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานเป็นทุกข์ ไม่ใช่ทำ
ได้ง่าย ฯ

[๔๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนท่อนไม้บังตาเดียวไป
ในมหาสมุทร ท่อนนั้นถูกลมตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันตก ถูกลมตะวันตกพัด
ไปทางทิศตะวันออก ถูกลมเหนือพัดไปทางทิศใต้ ถูกลมใต้พัดไปทางทิศเหนือ
มีแต่ตาบอดอยู่ในมหาสมุทรนั้น ล่วงไปร้อยปีจึงจะผุดขึ้นครั้งหนึ่ง ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต้าตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอ
สวมเข้าที่ท่อนไม้บังตาเดียวโน้นได้บ้างไหมหนอ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ถ้าจะเป็นไปได้บ้างในบางครั้งบางคราว ก็โดยล่วงระยะเวลา
แน่นอน ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

พ. ดุรริกษทั้งหลาย เตาตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอสวมเข้าที่ทุนมีบังตาเดียวโน้นได้ ยังจะเร็วกว่า เรากล่าวความเป็นมนุษย์ที่คนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวหนึ่งแล้วจะพึงได้ ยิ่งยากกว่านี้ นั่นเพราะเหตุไร ดุรริกษทั้งหลาย เพราะในตัวคนพาลนี้ไม่มีความประพฤติธรรม ความประพฤติสงบ การทำกุศล การทำบุญ มีแต่การกินกินเอง การเบียดเบียนคนอื่นอื่น ๆ

[๔๘๒] ดุรริกษทั้งหลาย คนพาลนั้นนั่นแล ถ้าจะมาสู่ความเป็นมนุษย์ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหนๆ โดยล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุลต่ำ คือ สกุลคนฉันทาล หรือสกุลพรานล่าเนื้อ หรือสกุลคนจักสาน หรือสกุลช่างรถ หรือสกุลคนเขยยะ เห็นปานนั้น ในบ้านปลาย อันเป็นสกุลคนจน มีข้าวน้ำและโภชนาหารน้อย มีชีวิตเป็นไปลำบาก ซึ่งเป็นสกุลที่จะได้ของกิน และเครื่องนุ่งห่มโดยฝืดเคือง และเขาจะมีผิวพรรณทราม น่าเกลียดซึ้ง ร่างม่อต้อ มีโรคมาก เป็นคนตาบอดบ้าง เป็นคนง่อยบ้าง เป็นคนกะจอกบ้าง เป็นคนเปลี้ยบ้าง ไม่ได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องตามประทีป เขาจะประพฤติกายทุจริต วิจิตร มโนทุจริต ครั้นแล้วเมื่อตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ฯ

[๔๘๓] ดุรริกษทั้งหลาย เหมือนนักเลงการพนัน เพราะเคราะห์ร้าย ประการแรกเท่านั้น จึงต้องเสียลูกบ้าง เสียเมียบ้าง เสียสมบัติทุกอย่างบ้าง ยิ่งขึ้นไปอีก ต้องถึงถูกจองจำ เคราะห์ร้ายของนักเลงการพนันที่ต้องเสียไปดั่งนั้น เพียงเล็กน้อย ที่แท้แลเคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวงกว่านั้น คือ เคราะห์ที่คนพาลนั้นประพฤติกายทุจริต วิจิตร มโนทุจริตแล้ว ตายไป เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก นั่นเอง ฯ

ดุรริกษทั้งหลาย นี้ภูมิของคนพาลครบถ้วนบริบูรณ์ ฯ

[๔๘๔] ดุรริกษทั้งหลาย ลักษณะ เครื่องหมาย เครื่องอ้างว่าเป็นบัณฑิตของบัณฑิตนี้มี ๓ อย่าง ๓ อย่างเป็นไฉน ดุรริกษทั้งหลาย บัณฑิตในโลกนี้มักคิดความคิดที่ดี มักพูดคำพูดที่ดี มักทำการทำที่ดี ถ้าบัณฑิตจักไม่เป็นผู้คิดความคิดที่ดี พูดคำพูดที่ดี และทำการทำที่ดี บัณฑิตพวกไหนจะพึงรู้จักเขาได้ว่าผู้นี้เป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ เพราะบัณฑิตมักคิดความคิดที่ดี มักพูดคำพูดที่ดี และมักทำการทำที่ดี ฉะนั้น พวกบัณฑิตจึงรู้ได้ว่า ผู้นี้เป็นบัณฑิตเป็นสัตบุรุษ ดุรริกษทั้งหลาย บัณฑิตนั้นนั่นแลยอมเสวยสุขโสมนัส ๓ อย่างในปัจจุบัน ฯ

[๔๘๕] ดุรริกษทั้งหลาย ถ้าบัณฑิตนั่งในสภากิติ ริมถนนรกรกัฏ ริมทางสามแพร่งกัฏ ขนในที่นั้นๆ จะพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอสมแก่เขา ถ้าบัณฑิตเป็นผู้เฒ่าจากป่ามาติบาต เฒ่าจากอกหินนาทาน เฒ่าจากกามา-
* สมุจจาจาร เฒ่าจากกามาสาธาต เฒ่าจากกามาเหตุเป็นที่ตั้งความประมาทเพราะดื่มเมาเมาคือสุราและเมรัย ในเรื่องที่ชนพูดถ้อยคำที่พอเหมาะพอสมแก่เขา นั้น บัณฑิตจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า ปกติเหล่านั้นมีอยู่ในเรา และเราก็ปรากฏในปรกติเหล่านั้นด้วย ดุรริกษทั้งหลาย บัณฑิตยอมเสวยสุขโสมนัสข้อที่หนึ่งดั่งนี้ในปัจจุบัน ฯ

[๔๘๖] ดุรริกษทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก บัณฑิตเห็นราชาทั้งหลาย จับโจรผู้ประพฤติดมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณต่างชนิด คือ

- (๑) โบายด้วยแสบ้าง
- (๒) โบายด้วยหวายบ้าง
- (๓) ตัดด้วยตะบองสั้นบ้าง
- (๔) ตัดมือบ้าง
- (๕) ตัดเท้าบ้าง
- (๖) ตัดทั้งมือทั้งเท้าบ้าง
- (๗) ตัดหูบ้าง
- (๘) ตัดจมูกบ้าง
- (๙) ตัดทั้งหูทั้งจมูกบ้าง
- (๑๐) ลงกรรมกรณวิธี หม้อเคียวน้ำส้ม บ้าง
- (๑๑) ลงกรรมกรณวิธี ขอดสังข์ บ้าง
- (๑๒) ลงกรรมกรณวิธี ปากราหู บ้าง
- (๑๓) ลงกรรมกรณวิธี มัลลไฟ บ้าง
- (๑๔) ลงกรรมกรณวิธี คบมือ บ้าง
- (๑๕) ลงกรรมกรณวิธี รื้อสาย บ้าง
- (๑๖) ลงกรรมกรณวิธี นุ่งเปลือกไม้ บ้าง
- (๑๗) ลงกรรมกรณวิธี ยืนกาง บ้าง

- (๑๘) ลงกรรมกรณวิธี เกี้ยวเหยื่อเบ็ด บ้าง
- (๑๙) ลงกรรมกรณวิธี เหยี่ยูกษาปณ์ บ้าง
- (๒๐) ลงกรรมกรณวิธี แปรงเสบ บ้าง
- (๒๑) ลงกรรมกรณวิธี กางเวียน บ้าง
- (๒๒) ลงกรรมกรณวิธี ตั้งฟาง บ้าง
- (๒๓) รวดด้วยน้ำมันเดือดๆ บ้าง
- (๒๔) ให้สุนัขทิ้งบ้าง
- (๒๕) ให้นอนหงายบนหลาวทั้งเป็นๆ บ้าง
- (๒๖) ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ในขณะที่เห็นนั้น บัณฑิตจะมีความรู้สึกอย่าง

นี้ว่า เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วปานใดแล ราชาทรงหลายจึงจับโจรผู้ประพฤติดีมา แล้วส่งลงกรรมกรณต่างชนิด คือ โบกด้วยแส้บ้าง ฯลฯ ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ประพฤติเหล่านั้นไม่มีอยู่ในเรา และเราก็ไม่ปรากฏในประวัตินั้นด้วย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสข้อที่สองดังนี้ในปัจจุบัน ฯ

[๔๘๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก กรรมงามที่บัณฑิตทำไว้ในก่อน คือ กายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำบัณฑิตผู้อยู่นั่ง หรือบนเตียง หรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น เปรียบเหมือนเงายอดภูเขา ย่อมปกคลุม ครอบงำแผ่นดินในสมัยเวลาเย็น ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล กรรมงามที่บัณฑิตทำไว้ในก่อน คือ กายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต ย่อมปกคลุม ครอบงำบัณฑิตผู้อยู่นั่ง หรือบนเตียงหรือนอนบนพื้นดินในสมัยนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้นบัณฑิตจะมีความรู้สึกอย่างนี้ว่า เราไม่ได้ทำความชั่ว ไม่ได้ทำความร้าย ไม่ได้ทำความเลว ทำแต่ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่เครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้ ละโลกนี้ไปแล้ว จะไปสุคติของคนที่ไม่ได้ทำความชั่ว ไม่ได้ทำความร้าย ไม่ได้ทำความเลว ทำแต่ความดี ทำแต่กุศล ทำแต่เครื่องป้องกันความหวาดกลัวไว้เป็นกำหนด บัณฑิตนั้นย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่คร่ำครวญ ไม่รำให้หมอก ไม่ถึงความหลงพร้อม ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตย่อมเสวยสุขโสมนัสข้อที่สามดังนี้ในปัจจุบัน ฯ

[๔๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตนั้นแลประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงสุคติซึ่งเขาพูดหมายถึงสวรรค์นั้นแลโดยชอบ พึงกล่าวได้ว่าเป็นสถานที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ส่วนเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพียงเท่านั้นแม้จะเปรียบอุปมาจนถึงสวรรค์เป็นสุข ก็ไม่ใช่ง่ายนัก ฯ

[๔๘๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาจเปรียบอุปมาได้หรือไม่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ อาจเปรียบเทียบได้ แล้วตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง จึงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งประกอบนั้นเป็นเหตุได้ พระเจ้า-
* จักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการเป็นไฉน ฯ

[๔๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชามหากษัตริย์ในโลกนี้ผู้ทรงได้มูรธาภิเษกแล้ว ทรงสรสนานพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถในคฤหาสน์ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในพระมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏจักรแก้วทิพ มีกาดังพื้น พร้อมด้วยกงและคม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ครั้นทอดพระเนตรแล้ว ได้มีพระราชดำริดังนี้ว่า ก็เราได้สดับมาดังนี้แล พระราชาพระองค์ใด ผู้ทรงได้มูรธาภิเษกแล้ว ทรงสรสนานพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถในคฤหาสน์ ๑๕ ซึ่งวันนั้นเป็นวันอุโบสถ เมื่อประทับอยู่ในพระมหาปราสาทชั้นบน ย่อมปรากฏจักรแก้วทิพ มีกาดังพื้น พร้อมด้วยกงและคม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง พระราชานันยอมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือหนอ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อนั้น พระองค์เสด็จออกจากราชอาสน์ ทรงจับพระเต้าน้ำด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงหลังรดจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา รับสั่งว่า จงพัดผันไปเกิดจักรแก้วผู้เจริญ จักรแก้วผู้เจริญจงพัดให้ยิ่งเกิด ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นก็พัดผันไปทางทิศตะวันออก พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินเสนา ก็เสด็จตามไป จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด พระเจ้าจักรพรรดิก็เสด็จเข้าประทับ ณ ประเทศนั้น พร้อมด้วยจตุรงคินเสนา บรรดาพระราชที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออก เข้ามาเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วทูลอย่างนี้ว่า เชิญเสด็จเถิด महाराज พระองค์เสด็จมาดีแล้ว महाराज ข้าแต่ महाराज แผ่นดินนี้เป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงสั่งการเถิด พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านทุกคนไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ควรประพฤติดีในกาม ไม่ควรพูดเท็จ ไม่ควรดื่ม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

น้ำเมา และท่านทั้งหลายจงครอบครองบ้านเมืองกันตามสภาพที่เป็นจริงเถิด บรรดาพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเหล่านั้นแล ได้กลายเป็นผู้สนับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิ ต่อนั้น จักรแก้วนั้นได้พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศตะวันออก แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศใต้ ฯลฯ พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศใต้แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศ-

* ตะวันตก ฯลฯ พัดผันไปจดสมุทรด้านทิศตะวันตก แล้วกลับขึ้นพัดผันไปทิศเหนือ พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จตามไป จักรแก้วประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด พระเจ้าจักรพรรดิก็เสด็จเข้าประทับ ณ ประเทศนั้น พร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา บรรดาพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือเข้ามาเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ แล้วทูลอย่างนี้ว่า เชิญเสด็จเถิด มหาราช พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มหาราช ข้าแต่มหาราช แผ่นดินนี้เป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงสั่งการเถิด พระเจ้าจักรพรรดิรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านทุกคนไม่ควรมาสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ควรประพฤติผิดในกาม ไม่ควรพูดเท็จ ไม่ควรดื่มน้ำเมา และท่านทั้งหลายจงครอบครองบ้านเมืองกันตามสภาพที่เป็นจริงเถิด บรรดาพระราชาก็เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือเหล่านั้นแล ได้กลายเป็นผู้สนับสนุนพระเจ้าจักรพรรดิ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล จักรแก้วนั้นพิชิตยี่สิบสองแผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขต แล้วกลับมาสู่ราชธานีเดิม ประดิษฐานอยู่เป็นเสมือนลิมสลักพระทวารภายในพระราชวังของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำให้งดงามอย่างมั่นคงอยู่ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ย่อมปรากฏจักรแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๑] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏช้างแก้ว เป็นช้างหลวงชื่ออุโบสถ เมื่อท้าวสรรพางค์กาย มีที่ตั้งอวัยวะทั้งเจ็ดถูกต้องดี มีฤทธิ์เหาะได้ ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอดพระเนตรเห็นแล้ว ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า จะเป็นยานช้างที่เจริญหนอ พอมหาจำเริญ ถ้าสำเร็จการฝึกหัด ต่อนั้น ช้างแก้วนั้นจึงสำเร็จการฝึกหัดเหมือนช้างอาชาไนยตัวเจริญ ที่ฝึกปรือดีเป็นเวลานาน ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองช้างแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมาสู่ราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระ-

* ยอาหารเข้าได้ทันเวลา ดุริยภิกษุทั้งหลาย ย่อมปรากฏช้างแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๒] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏม้าแก้ว เป็นอัสวราชชื่อวาลาห ขาวปลอด สีระด้าเหมือนนก สั้นผมสลวยเหมือนหญ้าปล้อง มีฤทธิ์เหาะได้ ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทอดพระเนตรเห็นแล้ว ย่อมมีพระราชหฤทัยโปรดปรานว่า จะเป็นยานม้าที่เจริญหนอ พอมหา-

* จำเริญ ถ้าสำเร็จการฝึกหัด ต่อนั้น ม้าแก้วนั้นจึงสำเร็จการฝึกหัดเหมือนม้าอาชาไนยตัวเจริญ ที่ฝึกปรือดีแล้วเป็นเวลานาน ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองม้าแก้วนั้น จึงเสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเวียนรอบปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับมาสู่ราชธานีเดิม ทรงเสวยพระกระ-

* ยอาหารเข้าได้ทันเวลา ดุริยภิกษุทั้งหลาย ย่อมปรากฏม้าแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๓] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏมณีแก้ว เป็นแก้วไพฑูรย์ งามโชติช่วง แปรเปลี่ยน อันเจียรไนไว้อย่างดี มีแสงสว่างแผ่ไปโดยรอบ ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองมณีแก้วนั้น จึงสั่งให้จตุรงคินีเสนายกมณีขึ้นเป็นยอดธง แล้วให้เคลื่อนพลไปในความมืดทึบของราตรี ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ พวกกันประกอบการงานด้วยแสงสว่างนั้น สำคัญว่าเป็นกลางวัน ดุริยภิกษุทั้งหลาย ย่อมปรากฏมณีแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏนางแก้วรูปงาม นาดู น่ารัก น่ารัก ประทับด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่พอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก ล่วงผิวพรรณของมนุษย์ แต่ยังไม่ถึงผิวพรรณเทพ มีสัมผัสทางกายปานประหนึ่งสัมผัสขนุนหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้นมีตัวอ่อนในคราวหนาว มีตัวเย็นในคราวร้อน มีกลิ่นดังกลิ่นจันทร์ฟุ้งไปแต่กาย มีกลิ่นดังกลิ่นอบลฟุ้งไปแต่ปาก นางแก้วนั้นมีปรกติตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยฟังบรรหารใช้ ประพฤติถูกพระทัย ทูลปราศรัยเป็นที่โปรดปรานต่อพระเจ้าจักรพรรดิ และ ไม่ประพฤติล่วงพระเจ้าจักรพรรดิแม้ทางใจ ไฉนเล่า จะมีประพฤติล่วงทางกายได้ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ย่อมปรากฏนางแก้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ปรากฏอุทเทหติแล้ว ผู้มีกิจเพียงดังที่พเกิดแต่ริบากของกรรมปรากฏ ซึ่งเป็นเหตุให้มองเห็นทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของ ทั้งที่ไม่มีเจ้าของได้ เขาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ พระองค์จงทรงเป็นผู้ชวนชวายน้อยเถิด ข้า-

* พระองค์จักทำหน้าทำการคลังให้พระองค์ ดุริยกิจทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิเมื่อจะทรงทดลองอุทเทหติแก่นั้น จึงเสด็จลงเรือพระที่นั่งให้ลอลองกระแสน้ำกลางแม่น้ำคงคา แล้วรับสั่งกะอุทเทหติแล้วตั้งนี้ว่า ดุริยอุทเทหติฉันต้องการเงินและทอง อุทเทหติแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช ถ้าเช่นนั้นโปรดเทียบเรือเข้าฝั่งข้างหนึ่งเถิด พระเจ้าจักรพรรดิตรัสว่า ดุริยอุทเทหติ ฉันต้องการเงินและทองตรงนี้แหละ ทันใดนั้น อุทเทหติแล้วจึงเอามือทั้ง ๒ หย่อนลงในน้ำ ยกหม้อเต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้าจักรพรรดิตั้งนี้ว่า ข้าแต่มหाराช พอหรือยังเพียงเท่านี้ ไช้ ได้หรือยังเพียงเท่านี้ บุษบาได้หรือยังเพียงเท่านี้ พระเจ้าจักรพรรดิจึงรับสั่งอย่างนี้ว่า ดุริยอุทเทหติ พอละ ไช้ได้แล้ว บุษบาได้แล้วเพียงเท่านี้ ดุริยกิจทั้งหลาย ย่อมปรากฏอุทเทหติแล้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

[๔๙๖] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏปริณายกแล้ว ปริณายกนั้นเป็นบัณฑิตฉลาด มีปัญญา สามารถถวายข้อแนะนำให้พระองค์ทรงบำรุงผู้ที่ควรบำรุง ทรงลดถอนผู้ที่ควรลดถอน ทรงแต่งตั้งผู้ที่ควรแต่งตั้ง เขาเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์จงเป็นผู้ชวนชวายน้อยเถิด ข้าพระองค์จักสั่งการถวาย ดุริยกิจทั้งหลาย ย่อมปรากฏปริณายกแล้วเห็นปานนี้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการนี้ พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ อย่างเป็น โฉน ฯ

[๔๙๗] ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิในโลกนี้ย่อมทรงพระสิริโฉมงาม นาค นาคเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งพระฉวีวรรณอย่างยิ่ง เกินมนุษย์อื่นๆ ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ อย่างแรกดังนี้ ฯ

[๔๙๘] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงพระชนมายุยืน ทรงดำรงอยู่นานเกินมนุษย์อื่นๆ ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติข้อที่ ๒ ดังนี้ ฯ

[๔๙๙] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมเป็นผู้มีพระโรคาพหุ น้อย ไม่ทรงลำบาก ทรงประกอบด้วยพระเตโชธาตุย่อย พระกระยาหารรสอร่อย ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เกินมนุษย์อื่นๆ ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติข้อที่ ๓ ดังนี้ ฯ

[๕๐๐] ดุริยกิจทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงเป็นที่รักใคร่พอใจ ของพราหมณ์และอุทเทหติเหมือนบิดาเป็นที่รักใคร่พอใจของบุตรฉะนั้น พราหมณ์และอุทเทหติก็เป็นที่ยรักใคร่ปราน ของพระราชาหฤทัยของพระเจ้าจักรพรรดิเหมือนบุตรเป็นที่รักใคร่พอใจของบิดาฉะนั้น ดุริยกิจทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้าจักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินิเสนออกประพาสพระราชอุทยาน ทันทีนั้น พราหมณ์และอุทเทหติเข้าไปเฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์อย่ารีบด่วน โปรดเสด็จโดยอาการที่พวกข้าพระองค์ได้ชมพระบารมีนานๆ เถิด แม้พระเจ้าจักรพรรดิก็ทรงสั่งสารถึงว่า ดุริยสารถิ ท่านอย่ารีบด่วน จงเข้าไปโดยอาการที่ฉันได้ชมบรรดาพราหมณ์และอุทเทหตินานๆ เถิด ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ อย่างนี้ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ อย่างนี้ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน พระเจ้าจักร-
* พระดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ และคุณสมบัติ ๔ อย่างดังนี้ พึงเสวยสุขโสมนัสอันมีสิ่งประกอบนั้นเป็นเหตุบ้าง ไหมหนอ ฯ

กิจเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าจักรพรรดิทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการหนึ่งๆ ก็ทรงเสวยสุขโสมนัสอันมีแก้วประการนั้นเป็นเหตุได้ จะป่วยกล่าวไปถึงแก้วทั้ง ๗ ประการ และคุณสมบัติทั้ง ๔ อย่าง ฯ

[๕๐๑] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบแผ่นหินย้อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือ แล้วตรัสถามกิจทั้งหลายว่า ดุริยกิจทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็น โฉน แผ่นหินย้อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่เราถือนี้กับภูเขาหลวงหิมพานต์

อย่างไหนหนอแลใหญ่กว่ากัน ฯ

ก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินย่อมๆ ขนาดเท่าฝ่ามือที่ทรงถือนี้มี
ประมาณน้อยนัก เปรียบเทียบภูเขาหลวงหิมพานต์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้ความนับ
ย่อมไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้การเทียบกันได้ ฯ

พ. ดุริการิกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล พระเจ้าจักรพรรดินี้ ทรง
ประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการและความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง ย่อมทรงเสวยสุข
โสมนัสอันมีสิ่งประกอบนั้นเป็นเหตุได้ สุขโสมนัสนั้นเปรียบเทียบกับสุขอันเป็น
ทิพย์แล้ว ย่อมไม่ถึงแม้การนับ ย่อมไม่เข้าถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ย่อมไม่ถึงแม้
การเทียบกันได้ ฯ

[๔๐๒] ดุริการิกษทั้งหลาย บัณฑิตนั้นนั่นแล ถ้ามาสู่ความเป็นมนุษย์
ในบางครั้งบางคราว ไม่ว่ากาลไหนๆ โดยล่วงระยะกาลนาน ก็ย่อมเกิดในสกุล
สูง คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล หรือสกุลพราหมณ์มหาศาล หรือสกุลคฤหบดี
มหาศาล เห็นปานนั้นในบัดนี้ บัณฑิตนั้นนั่นแล เป็นสกุลมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโคะมาก
มีทองและเงินอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจ และทรัพย์ธัญญาหารอย่างเพียงพอ และเขา
จะเป็นผู้มีรูปงาม นาดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่าง
มีปกติได้ขาว น้ำ ฟ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่
อาศัย และเครื่องตามประทีป เขาจะประพศุติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต
ครั้นแล้วเมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

[๔๐๓] ดุริการิกษทั้งหลาย เหมือนนักเลงการพนัน เพราะฉวยเอา
ชัยชนะได้ประการแรกเท่านั้น จึงบรรลุโภคสมบัติมากมาย การฉวยเอาชัยชนะ
ของนักเลงการพนันที่บรรลุโภคสมบัติมากมายได้นั้นแล เพียงเล็กน้อย ที่แท้แล
การฉวยเอาชัยชนะใหญ่หลวงกว่านั้น คือ การฉวยเอาชัยชนะที่บัณฑิตนั้น ประ-
* พศุติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต แล้วตายไป เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
นั่นเอง ฯ

ดุริการิกษทั้งหลาย นิภูมิของบัณฑิตครบถ้วนบริบูรณ์ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ พาลบัณฑิตสูตร ที่ ๙

๑๐. เทวทูตสูตร (๑๓๐)

[๔๐๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดุริการิกษทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๔๐๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุริการิกษทั้งหลาย เปรียบ
เหมือนเรือน ๒ หลังมีประตูตรงกัน บุรุษผู้มีตาดียืนอยู่ระหว่างกลางเรือน ๒ หลัง
นั้น พึงเห็นมนุษย์กำลังเข้าเรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดินมาบ้าง
กำลังเดินไปบ้าง ฉะนั้น ดุริการิกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล เราย่อมมองเห็น
หมูสัตว์กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี
ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมทราบชัดซึ่งหมูสัตว์ผู้
เป็นไปตามกรรมได้ว่า สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต
มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ
เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบ
ด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อม
มั่นกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว บังเกิดในหมู่มนุษย์ก็มี สัตว์ผู้
กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ติเตียน
พระอริยะ เป็นมิฉฉาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วยอำนาจมิฉฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว
เข้าถึงปิตวิสัยก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วย กายสุจริต
วชิสุจริต มโนสุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิฉฉาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วย
อำนาจมิฉฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานก็มี สัตว์ผู้
กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ติเตียน
พระอริยะ เป็นมิฉฉาทิฐิ เชื่อมมั่นกรรมด้วยอำนาจมิฉฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว
เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกก็มี ฯ

[๔๐๖] ดุริการิกษทั้งหลาย เหล่านายนิรยบาลจะจับสัตว์นั้นที่ส่วนต่างๆ
ของเขน ไปแสดงแก่พระยายมว่า ข้าแต่พระองค์ บุรุษนี้ไม่ปฏิบัติชอบในมารดา
ไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล

ขอพระองค์จงลงอาชญาแก่บุรุษนี้เถิด ฯ

[๕๐๓] ดูกฤกษทั้งหลาย พระยายมจะปลอบโยน เอาอกเอาใจ ไต
ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๑
ปรากฏในหม่มมนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นเลยเจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นเด็กแดงๆ

ยังอ่อนนอนแบ เปื่อนมตรคฤของตนอยู่ในหม่มมนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า เห็น เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านนั้นรู้ความ มีสติ เป็น
ผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริตั้งนี้บ้างไหมว่า แม่ตัวเราแล ก็มีความเกิดเป็นธรรมดา
ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า มัวประมาทเสียเจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย
ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรบาลจักลง
โทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนั้นนั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน
ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่
มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้ ฯ

[๕๐๔] ดูกฤกษทั้งหลาย พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอกเอาใจ
ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๑ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามเทวทูต
ที่ ๒ ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๒ ปรากฏในหม่มมนุษย์
หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นหญิงหรือชาย
มีอายุ ๘๐ ปี ๙๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปี นับแต่เกิดมา ผู้แก่ ชีไครงคด หลังงอ ถือไม้
เท้า งกเงิน เดินไป กระสับกระส่าย ล้วงรียหนุ่มสาว ฟันหักผมหงอก หนึ่ง
ย่น ศีรษะล้าน เหี่ยว ตัวตกกระ ในหม่มมนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า เห็น เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านนั้นรู้ความ มีสติ เป็นผู้
ผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริตั้งนี้บ้างไหมว่า แม่ตัวเราแล ก็มีความแก่เป็นธรรมดา
ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า มัวประมาทเสีย เจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้ทำดีทางกาย
ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรบาลจักลง
โทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนั้นนั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน
ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่
มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ท่าน ไม่ใช่สมณะและพราหมณ์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้ ฯ

[๕๐๕] ดูกฤกษทั้งหลาย พระยายมครั้นปลอบโยน เอาอกเอาใจ
ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๒ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงปลอบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึง
เทวทูตที่ ๓ ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๓ ปรากฏในหม่ม
มนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้เห็นหญิงหรือชาย
ผู้ป่วย ทนทุกข์ เป็นไข้หนัก นอนเปื่อนมตรคฤของตน มีคนอื่นคอยพุงลุก
พุงเดิน ในหม่มมนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า เห็น เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านนั้นรู้ความ มีสติ เป็นผู้
ผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริตั้งนี้บ้างไหมว่า แม่ตัวเราแล ก็มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา
ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า มัวประมาทเสีย เจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกุรพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย
ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรบาลจักลง
โทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนั้นนั่นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
โมโขบิดาทำให้ท่าน โมโขพี่น้องชายทำให้ท่าน โมโขพี่น้องหญิงทำให้ท่าน โม
โขมิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน โมโขญาติสาโลหิตทำให้ท่าน โมโขสมณะและพราหมณ์
ทำให้ท่าน โมโขเทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าใจ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้ ฯ

[๕๑๐] ดุรภิกษทั้งหลาย พระยายมครั้นพลบโยน เอาอกเอาใจ
ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๓ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงพลบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึง
เทวทูตที่ ๔ ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๔ ปรากฏในหมู่
มนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านไม่ได้เห็นราชาทั้งหลาย
ในหมู่มนุษย์จับโจรผู้ประพฤติดีตมาแล้ว สั่งลงกรรมกรณต่างชนิดบ้างหรือ ก็อ ฯ

- (๑) โบายด้วยแสบ้าง
- (๒) โบายด้วยหวายบ้าง
- (๓) ตัดด้วยตะบองสั้นบ้าง
- (๔) ตัดมือบ้าง
- (๕) ตัดเท้าบ้าง
- (๖) ตัดทั้งมือทั้งเท้าบ้าง
- (๗) ตัดหูบ้าง
- (๘) ตัดจมูกบ้าง
- (๙) ตัดทั้งหูทั้งจมูกบ้าง
- (๑๐) ลงกรรมกรณวิธี หม้อเคียนน้ำส้ม บ้าง
- (๑๑) ลงกรรมกรณวิธี ขอดสังข์ บ้าง
- (๑๒) ลงกรรมกรณวิธี ปากราหู บ้าง
- (๑๓) ลงกรรมกรณวิธี ม้าลัยไฟ บ้าง
- (๑๔) ลงกรรมกรณวิธี คบมือ บ้าง
- (๑๕) ลงกรรมกรณวิธี รื้อสาย บ้าง
- (๑๖) ลงกรรมกรณวิธี นุ่งเปลือกไม้ บ้าง
- (๑๗) ลงกรรมกรณวิธี ยืนกวาง บ้าง
- (๑๘) ลงกรรมกรณวิธี เกี่ยวเหยื่อเบ็ด บ้าง
- (๑๙) ลงกรรมกรณวิธี เหยี่ยูกษาปณ์ บ้าง
- (๒๐) ลงกรรมกรณวิธี แปรงเสบ บ้าง
- (๒๑) ลงกรรมกรณวิธี กางเรียน บ้าง
- (๒๒) ลงกรรมกรณวิธี ตั้งฟาง บ้าง
- (๒๓) ราวด้วยน้ำมันเดือดๆ บ้าง
- (๒๔) ให้สุนัขทิ้งบ้าง
- (๒๕) ให้อนหนายบนหลาวทั้งเป็นๆ บ้าง
- (๒๖) ตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า เห็น เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านนั้นรู้ความมึสติ เป็น
ผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริตั้งนี้บ้างไหมว่า จำเริญละ เป็นอันว่า สัตว์ที่ทำการม
ลามกไว้เนิ่นๆ ย่อมถูกลงกรรมกรณต่างชนิดเห็นปานนี้ในปัจจุบัน จะป่วยกล่าว
ไปไปถึงชาติหน้า ควรที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า มัวประมาทเสีย เจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย
ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรบาลจักลง
โทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนี้แน่แล โมโขมารดาทำให้ท่าน
โมโขบิดาทำให้ท่าน โมโขพี่น้องชายทำให้ท่าน โมโขพี่น้องหญิงทำให้ท่าน โม
โขมิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน โมโขญาติสาโลหิตทำให้ท่าน โมโขสมณะและพราหมณ์
ทำให้ท่าน โมโขเทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าใจ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้ ฯ

[๕๑๑] ดุรภิกษทั้งหลาย พระยายมครั้นพลบโยน เอาอกเอาใจ
ไต่ถามถึงเทวทูตที่ ๔ กะสัตว์นั้นแล้ว จึงพลบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึง
เทวทูตที่ ๕ ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านไม่ได้เห็นเทวทูตที่ ๕ ปรากฏในหมู่
มนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เจ้าข้า ฯ

พระยายมถามอย่างนี้ว่า ดุรพอมหาจำเริญ ท่านไม่ได้เห็นหญิงหรือชาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ที่ตายแล้ววันหนึ่ง หรือสองวัน หรือสามวัน ขึ้นพอง เขียวช้ำ มีน้ำเหลืองเยิ้ม
ในหม่อมมนุษย์หรือ ฯ

สัตว์นั้นทุกอย่างนี้ว่า เห็น เจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวยังนี้ว่า ดูกรพอมหาจำเรียว ท่านนั้นรู้ความมึสติ เป็น
ผู้ใหญ่แล้ว ได้มีความดำริตั้งนี้บ้างไหมว่า แม้มัวเราแล ก็มีความตายเป็นธรรมดา
ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ การที่เราจะทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ ฯ

สัตว์นั้นทุกอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าไม่อาจ เจ้าข้า มัวประมาทเสีย เจ้าข้า ฯ

พระยายมกล่าวยังนี้ว่า ดูกรพอมหาจำเรียว ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย
ทางวาจา และทางใจไว้ เพราะมัวประมาทเสีย ดังนั้น เหล่านายนิรยบาลจักลง
โทษโดยอาการที่ท่านประมาทแล้ว ก็บาปกรรมนั้นนั้นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน
ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องชายทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องหญิงทำให้ท่าน ไม่ใช่
มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสาโลหิตทำให้ ไม่ใช่มณะและพราหมณ์
ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน ตัวท่านเองทำเข้าไว้ ท่านเท่านั้นจักเสวยวิบาก
ของบาปกรรมนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระยายมครั้นพลบโยน เอาอกเอาใจ ไต่ถามถึง
เทวทูตที่ ๕ ละสัตว์นั้นแล้ว ก็ทรงคุษณียอยู่ ฯ

[๔๑๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านิรยบาลจะให้สัตว์นั้นกระทำเหตุชื่อ
การจำ ๕ ประการ คือ ตรึงตะปูเหล็กแดงที่มือข้างที่ ๑ ข้างที่ ๒ ที่เท้าข้างที่ ๑
ข้างที่ ๒ และที่ทรวงอกตรงกลางสัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ
อยู่ในรกรนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๔๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านิรยบาลจะจับสัตว์นั้นซึ่งมัดแล้วเอาฝัง
ถาก . . . จะจับสัตว์นั้นเอาเท้าขึ้นข้างบน เอาหัวลงข้างล่างแล้วถากด้วยพร้า . . . จะ
เอาสัตว์นั้นเทียมรถแล้วให้วิ่งกลับไปกลับมาบนแผ่นดินที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพล่ง
โชติช่วง . . . จะให้สัตว์นั้นขึ้นขึ้นลงลงซึ่งภูเขาถ้ำถ้ำเพลิงลุกใหญ่ที่มีไฟติดทั่ว ลุก
โพล่ง โชติช่วง . . . จะจับสัตว์นั้นเอาเท้าขึ้นข้างบนเอาหัวลงข้างล่าง แล้วพุ่งลงไป
ในหม้อทองแดง ที่มีไฟติดทั่ว ลุกโพล่ง โชติช่วง สัตว์นั้นจะเดือดพล่านเป็น
ฟองอยู่ในหม้อทองแดงนั้น เขาเมื่อเดือดเป็นฟองอยู่ จะพล่านขึ้นข้างบนครั้งหนึ่ง
บ้าง พล่านลงข้างล่างครั้งหนึ่งบ้าง พล่านไปด้านข้างครั้งหนึ่งบ้าง จะเสวยเวทนา
อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในหม้อทองแดงนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาป
กรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๔๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้นเข้าไปในมหา
นรก ก็มหานรกนั้นแล

มีสี่มุม สี่ประตู แบ่งไว้โดยส่วนเท่ากัน มีกำแพงเหล็ก

ล้อมรอบ ครอบไว้ด้วยแผ่นเหล็ก พื้นของนรกใหญ่นั้นล้วน

แล้วด้วยเหล็ก ลุกโพล่ง เผไปตลอดร้อยโยชน์รอบด้าน

ประดิษฐานอยู่ทุกเมื่อ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย และมหานรกนั้น มีเปลวไฟพลุ่งจากฝาด้านหน้าจดฝาด้าน
ด้านหลัง พลุ่งจากฝาด้านหลังจดฝาด้านหน้า พลุ่งจากฝาด้านเหนือจดฝาด้านใต้
พลุ่งจากฝาด้านใต้จดฝาด้านเหนือ พลุ่งขึ้นจากข้างล่างจดข้างบน พลุ่งจากข้างบน
จดข้างล่าง สัตว์นั้นจะเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในมหานรกนั้น
และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๔๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีสมมยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วง
ระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรกเปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้น
โดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลาย
ก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้ว จะกลับคงรูปเดิมทันที และใน
ขณะที่สัตว์นั้น ไกลจะถึงประตู ประตูนั้นจะปิด สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็น
ทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในมหานรกนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่
สิ้นสุด ฯ

[๔๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีสมมยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วง
ระยะกาลนาน ประตูด้านหลังของมหานรกนั้นเปิด ฯลฯ ประตูด้านเหนือเปิด ฯลฯ
ประตูด้านใต้เปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่งไปยังประตูนั้นโดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้
หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูกทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่อวัยวะที่สัตว์
นั้นยกขึ้นแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที และในขณะที่สัตว์นั้นไกลจะถึงประตู ประตู
นั้นจะปิด สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในมหานรกนั้น
และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๔๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ย่อมมีสมมยที่ในบางครั้งบางคราว โดยล่วง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ระยะกาลนาน ประตูด้านหน้าของมหานรกกนั้นเปิด สัตว์นั้นจะรีบวิ่ง ไปยังประตูนั้น
โดยเร็ว ย่อมถูกไฟไหม้ผิว ไหม้หนัง ไหม้เนื้อ ไหม้เอ็น แม้กระดูก
ทั้งหลายก็เป็นควันตลบ แต่ด้วยเหตุที่สัตว์นั้นยกขึ้นแล้ว จะกลับคงรูปเดิมทันที
สัตว์นั้นจะออกทางประตูนั้นได้ แต่ว่ามหานรกกนั้นแล มีนรกเต็มด้วยकुญญ
ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะตกลงไปในนรกकुญญนั้น และในนรกकुญญนั้นแล มีหมู
สัตว์ปากดิ่งเขี้ยวคมเยียดเขี้ยว แล้วเขี้ยวหนึ่ง แล้วเขี้ยวเนื้อ แล้ว
เขี้ยวเอ็น แล้วเขี้ยวกระดูก แล้วกินเยื่อในกระดูก สัตว์นั้นย่อมเสวย
เวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในนรกकुญญนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาป
กรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๑๘] ดูกฤกษทั้งหลาย และนรกकुญญนั้น มีป่าจ้วใหญ่ประกอบอยู่
ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะตกลงไปในนรกเจ้าจ้วนั้น สัตว์นั้นย่อมเสวย
เวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในนรกเจ้าจ้วนั้น และยังไม่ตายตราบเท่า
บาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๑๙] ดูกฤกษทั้งหลาย และนรกเจ้าจ้วนั้น มีป่าจ้วใหญ่ประกอบอยู่
รอบด้าน ต้นสูงขลุ่ยขึ้น ไปโยชน์หนึ่ง มีหนามยาว ๑๖ องค์ มีไฟติดหัว
ลูกไฟลง ไซติช่วง เหล่านายนิรบาลจะบังคับให้สัตว์นั้นขึ้นๆ ลงๆ ที่ต้นจ้วนั้น
สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ต้นจ้วนั้น และยังไม่
ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๒๐] ดูกฤกษทั้งหลาย และป่าจ้วนั้น มีป่าต้นไม้ใบเป็นดาบใหญ่
ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะเข้าไปในป่านั้น จะถูกใบไม้ที่ลมพัด ตัดมือบ้าง
ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง และตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและ
จมูกบ้าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ที่ป่าต้นไม้ใบ
เป็นดาบนั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๒๑] ดูกฤกษทั้งหลาย และป่าต้นไม้ใบเป็นดาบนั้น มีแม่น้ำใหญ่
น้ำเป็นด่าง ประกอบอยู่รอบด้าน สัตว์นั้นจะตกลงไปในแม่น้ำนั้น จะลอยอยู่ใน
๑๑. เจ้าจ้ว คือ ถ้ำที่ติดไฟคุมีขี้เถ้าปิดข้างนอกอยู่รอบด้าน
แม่น้ำนั้น ตามกระแสบ้าง ทวนกระแสบ้าง ทั้งตามและทวนกระแสบ้าง สัตว์
นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ในแม่น้ำนั้น และยังไม่ตาย
ตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๒๒] ดูกฤกษทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลพากันเอาเบ็ดเกี่ยวสัตว์
นั้นขึ้นวางบนบก แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกพอมหาเจ้าเรฐ เจ้าต้องการอะไร
สัตว์นั้นบอกอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าหิว เจ้าข้า เหล่านายนิรบาลจึงเอาขอเหล็กร้อน
มีไฟติดหัว ลูกไฟลง ไซติช่วง เปิดปากออก แล้วใส่ก้อนโลหะร้อนมีไฟติดหัว
ลูกไฟลง ไซติช่วง เข้าในปาก ก้อนโลหะนั้นจะไหม้ริมฝีปากบ้าง ปากบ้าง
คอบ้าง ท้องบ้าง ของสัตว์นั้น พาเอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้าง ออกมาทางส่วน
เบื้องล่าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนาอันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ ณ ที่นั้น และ
ยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยังไม่สิ้นสุด ฯ

[๕๒๓] ดูกฤกษทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลกล่าวกะสัตว์นั้นอย่างนี้ว่า
ดูกพอมหาเจ้าเรฐ เจ้าต้องการอะไร สัตว์นั้นบอกอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าระหาย เจ้าข้า
เหล่านายนิรบาลจึงเอาขอเหล็กร้อนมีไฟติดหัว ลูกไฟลง ไซติช่วง เปิดปากออก
แล้วเอาน้ำทองแดงร้อนมีไฟติดหัว ลูกไฟลง ไซติช่วง กรอกเข้าไปในปาก น้ำ
ทองแดงนั้นจะไหม้ริมฝีปากบ้าง ปากบ้าง คอบ้าง ท้องบ้าง ของสัตว์นั้น พา
เอาไส้ใหญ่บ้าง ไส้น้อยบ้าง ออกมาทางส่วนเบื้องล่าง สัตว์นั้นย่อมเสวยเวทนา
อันเป็นทุกข์กล้า เจ็บแสบ อยู่ ณ ที่นั้น และยังไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมนั้นยัง
ไม่สิ้นสุด ดูกฤกษทั้งหลาย เหล่านายนิรบาลจะโยนสัตว์นั้นเข้าไปในมหา
นรกอีก ฯ

[๕๒๔] ดูกฤกษทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว พระยายมได้มีความดำริ
อย่างนี้ว่า พ่อเจ้าประคุณเอ๋ย เป็นอันว่า เหล่าสัตว์ที่ทำความลามกไว้ในโลก
ย่อมถูกนายนิรบาลลงกรรมกรรม ต่างชนิดเห็นปานนี้ โอหนอ ขอเราพึงได้ความ
เป็นมนุษย์ ขอพระศาสดาทอห็นตัสสัมมาสัมพุทธพืงเสด็จอุบัติในโลก ขอเราพึงได้
นั่งใกล้พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพึงทรงแสดง
ธรรมแก่เรา และขอเราพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด ฯ

ดูกฤกษทั้งหลาย ก็เรื่องนั้น เรามิได้ฟังต่อสมณะหรือพราหมณ์อื่นๆ
แล้วจึงบอก ก็แล เราบอกเรื่องที่รู้เอง เห็นเอง ปรากฏเองทั้งนั้น ฯ

[๕๒๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตดังนี้ ครั้นแล้วพระสุคต
ผู้ตาสดา ก็ได้ตรัสสถาปนาประพันธ์ต่อไปอีกดังนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
นรชนเหล่าใดยังเป็นมาณพ อันเทวทูตตักเตือน แล้วประมาทอยู่
นรชนเหล่านั้นจะเข้าถึงหมู่อัตถ์แล้ว เสร้าโศกสิ้นกาลนาน
ส่วนนรชนเหล่าใด เป็นสัตว์บุรุษผู้สงบระงับในโลกนี้ อัน
เทวทูตตักเตือนแล้ว ย่อมไม่ประมาทในธรรมของพระอริยะ
ในกาลไหนๆ เห็นภัยในความถือมั่นอันเป็นเหตุแห่งชาติและ
มรณะแล้ว ไม่ถือมั่น หลุดพ้นในธรรมเป็นที่สิ้นชาติและมรณะ
ได้ นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ถึงความเกษม มีสุข ดับสนิทใน
ปัจจุบัน ล่วงเวรและภัยทั้งปวงและเข้าไปล่วงทุกข์ทั้งปวงได้ ฯ
จบ เทวทูตสูตร ที่ ๑๐
จบ สญญตวรรค ที่ ๓

หัวข้อเรื่องของสญญตวรรคนี้ ดังนี้
เรื่องสญญตธรรมอย่าง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ๒ เรื่อง เรื่องธรรม
ที่ไม่น่าเป็น ไปได้ ๑ เรื่อง พระพิภักดิ์ ๑ เรื่อง สมณทูต
อจิรวตะผู้เป็นพระวิระผู้ประเสริฐ ๑ เรื่อง พระภูมิชะผู้มีชื่อว่า
แผ่นดิน ๑ เรื่อง พระอนุรุธ ๑ เรื่อง ท่านผู้ละกิเลส ๑
เรื่อง ภูมิบัณฑิต ๑ เรื่อง เทวทูต ๑ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จุฬสญญตสูตร
๒. มหาสญญตสูตร
๓. อัจฉริยัพพตัมมสูตร
๔. พักกุตเถรัจฉริยัพพตสูตร
๕. ทันทภูมิสูตร
๖. ภูมิขสูตร
๗. อนุรุธสูตร
๘. อุปกิกิเลสสูตร
๙. พาลบัณฑิตสูตร
๑๐. เทวทูตสูตร

วิภังการวรรค

๑. กัทเทกรัตตสูตร (๑๓๑)

[๕๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูการภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี-
*พระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูการภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอุเทศและวิภังค์ของบุคคล
ผู้มีราตรีนึงเจริญแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังอุเทศและวิภังค์นั้น จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๕๒๗] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่
มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่
ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน
ไม่องุ่นแน่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึง
เจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียใน
วันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะความ
ผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีแสนาใหญ่ นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย
พระมุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคลผู้มีปรกตอยู่อย่างนี้ มีความเพียร
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแลแล้วผู้มีราตรีนึง
เจริญ ฯ

[๕๒๘] ดูการภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร
คือ รำพึงถึงความพลัดเพี้ยนในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว
ได้มีเวทนาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มี
สังขารอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดูการภิกษุ
ทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๒๙] ดูการภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
คือ ไม่รำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปอย่างนี้ในกาลที่
ล่วงแล้ว ได้มีเวทนาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว
ได้มีสังขารอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดูก
ริกษทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๓๐] ดูกิริกษทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่าง
ไร คือ รำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปอย่างนี้ในกาลอนาค
ต พึงมีเวทนาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัง
ขารอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดูกิริกษทั้งหลาย
อย่างนี้แล ชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยัง ไม่มาถึง ฯ

[๕๓๑] ดูกิริกษทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่าง
ไร คือ ไม่รำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปอย่างนี้ในกาลอนาค
ต พึงมีเวทนาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัง
ขารอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดูกิริกษทั้งหลาย อย่าง
นี้แลชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยัง ไม่มาถึง

[๕๓๒] ดูกิริกษทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมองแน่นในธรรมปัจจุบันอย่าง
ไร คือ ปุถุชนผู้ไม่ได้สติแล้วในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรม
ของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดใน
ธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเล็งเห็นรูปโดยความเป็น
อิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาวามีรูปบ้าง เล็งเห็นรูปในอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาในรูป
บ้าง ย่อมเล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาวามีเวทนาบ้าง
เล็งเห็นเวทนาในอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาในเวทนาบ้าง ย่อมเล็งเห็นสัญญา
โดยความเป็นอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาวามีสัญญาบ้าง เล็งเห็นสัญญาในอิตตาบ้าง
เล็งเห็นอิตตาในสัญญาบ้าง ย่อมเล็งเห็นสังขารโดยความเป็นอิตตาบ้าง เล็งเห็น
อิตตาวามีสังขารบ้าง เล็งเห็นสังขารในอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาในสังขารบ้าง
ย่อมเล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาวามีวิญญาณบ้าง เล็งเห็น
วิญญาณในอิตตาบ้าง เล็งเห็นอิตตาในวิญญาณบ้าง ดูกิริกษทั้งหลาย อย่างนี้แล
ชื่อว่าองแน่นในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๕๓๓] ดูกิริกษทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมไม่องแน่นในธรรมปัจจุบัน
อย่างไร คือ อริยสาวกผู้สติแล้วในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้เห็นพระอริยะ ฉลาด
ในธรรมของพระอริยะ ฝึกดีแล้วในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาด
ในธรรมของสัตบุรุษ ฝึกดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เล็งเห็นรูปโดยความเป็น
อิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาวามีรูปบ้าง ไม่เล็งเห็นรูปในอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็น
อิตตาในรูปบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาวา
มีเวทนาบ้าง ไม่เล็งเห็นเวทนาในอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาในเวทนาบ้าง ย่อม
ไม่เล็งเห็นสัญญาโดยความเป็นอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาวามีสัญญาบ้าง ไม่เล
็งเห็นสัญญาในอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาในสัญญาบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นสังขารโดย
ความเป็นอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตตาวามีสังขารบ้าง ไม่เล็งเห็นสังขารในอิตตาบ้าง
ไม่เล็งเห็นอิตตาในสังขารบ้าง ย่อมไม่เล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบ้าง
ไม่เล็งเห็นอิตตาวามีวิญญาณบ้าง ไม่เล็งเห็นวิญญาณในอิตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิต
ตาในวิญญาณบ้าง ดูกิริกษทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่องแน่นในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๕๓๔] บุคคลไม่การคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่การมุ่งหวังสิ่ง
ที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไป
แล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นยังไม่ถึง ก็บุคคล
ใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบันไม่องแน่น ไม่คลอนแคลน
ในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นๆ
ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียในวันนั้นแหละ
ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะว่าความผัดเพี้ยน
กับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย
พระมุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคลผู้มีปรกตอยู่อย่างนี้ มีความ
เพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแล้ว
ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

ดูกิริกษทั้งหลาย คำที่เรากล่าวไว้ว่า เราจักแสดงอุเทศและวิงค์ของ
บุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญแก่เธอทั้งหลายนั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว
ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว กิริกษเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

๒. อนันตภัทเทกรัตตสูตร (๑๓๒)

[๔๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระอนานทสนทนากะภิกษุทั้งหลายในอุปัฏฐานศาลา ชักชวนให้อาจหาญ ร่ำเริงด้วยกถาประกอบด้วยธรรม และกล่าวอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

[๔๓๖] ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่ทรงหลีกเร้นเสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา ครั้นแล้วจึงประทับนั่ง ณ อาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ พอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใครหนอแลสนทนากะพวกภิกษุในอุปัฏฐานศาลา ชักชวนให้อาจหาญ ร่ำเริงด้วยกถาประกอบด้วยธรรม และกล่าวอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ท่านพระอนานท พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอนานทว่า ดูกรอนานท เธอสนทนากะภิกษุทั้งหลาย ชักชวนให้อาจหาญ ร่ำเริงด้วยกถาประกอบด้วยธรรม ได้กล่าวอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญอย่างไรเล่า ฯ

[๔๓๗] ท่านพระอนานทกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สนทนากะภิกษุทั้งหลาย ชักชวนให้อาจหาญ ร่ำเริงด้วยกถาประกอบด้วยธรรม ได้กล่าวอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญอย่างนี้ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอันละไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้ง ธรรมปัจจุบัน ไม่มัวนอนง่วง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนานิหยา นั้น ย่อม ไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระมณีนุสสย่อมเรียกบุคคลผู้มีปรกติอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแลว่า ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

[๔๓๘] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ ร่ำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีเวทนาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสังขารอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๔๓๙] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ ไม่ร่ำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีเวทนาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสังขารอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๔๔๐] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร คือ ร่ำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีเวทนาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสังขารอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

[๔๔๑] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร คือ ไม่ร่ำพึงถึงความเพลิดเพลินในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีเวทนาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสังขารอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

[๔๔๒] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมมัวนอนง่วงในธรรมปัจจุบันอย่างไร คือ บุคคลผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเล็งเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาว่ามีรูปบ้าง เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาในรูปบ้าง ย่อมเล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมเล็งเห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สัญญาโดยความเป็นอิตตาบั้ง ฯลฯ ย่อมเล็งเห็นสังขารโดยความเป็นอิตตาบั้ง ฯลฯ
ย่อมเล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบั้ง เล็งเห็นอิตตาวามีวิญญาณบ้าง เล็งเห็น
วิญญาณในอิตตาบั้ง เล็งเห็นอิตตาในวิญญาณบ้าง ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย
อย่างนี้แล ชื่อว่าอ่อนแอในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๔๔๓] ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมไม่อ่อนแอในธรรม
ปัจจุบันอย่างไร คือ อริยสาวกผู้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้เห็นพระอริยะ
จลาตในธรรมของพระอริยะ ผีกดีแล้วในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ
จลาตในธรรมของสัตบุรุษ ผีกดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อม ไม่เล็งเห็นรูปโดย
ความเป็นอิตตาบั้ง ไม่เล็งเห็นอิตตาวามีรูปบ้าง ไม่เล็งเห็นรูปในอิตตาบั้ง
ไม่เล็งเห็นอิตตาในรูปบ้าง ย่อม ไม่เล็งเห็นทนาโดยความเป็นอิตตาบั้ง ฯลฯ
ย่อม ไม่เล็งเห็นสัญญาโดยความเป็นอิตตาบั้ง ฯลฯ ย่อม ไม่เล็งเห็นสังขารโดย
ความเป็นอิตตาบั้ง ฯลฯ ย่อม ไม่เล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบั้ง ไม่เล็ง
เห็นอิตตาวามีวิญญาณบ้าง ไม่เล็งเห็นวิญญาณในอิตตาบั้ง ไม่เล็งเห็นอิตตาใน
วิญญาณบ้าง ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่อ่อนแอในธรรม
ปัจจุบัน ฯ

[๔๔๔] บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่
ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไป
แล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง ก็บุคคล
ใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบันไม่อ่อนแอ ไม่คลอนแคลน
ในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ
ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียในวันนั้นแหละ ใคร
เล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับ
มัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อม ไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระ
มุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคลผู้มีปรกตียุอย่างนี้ มีความ
เพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแล้ว
ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สนทนากะภิกษุทั้งหลาย ชักชวนให้
อาจหาญ ว่าเป็นด้วยกถาประกอบด้วยธรรม ได้กล่าวอุเทศและวิภาษของบุคคลผู้มี
ราตรีหนึ่งเจริญอย่างนี้แล ฯ

[๔๔๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรอาเนน্থ์ ดีแล้วๆ เธอสนทนา
กะภิกษุทั้งหลาย ชักชวนให้อาจหาญ ว่าเป็นด้วยกถาประกอบด้วยธรรม ได้กล่าว
อุเทศและวิภาษของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมุนีผู้สงบ
ย่อมเรียกบุคคล . . . นั้นแล้ว ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ
ดังนี้ถูกแล้ว ฯ

[๔๔๖] ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลย่อมคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร ฯลฯ
ดุรอาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลจะไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร ฯลฯ ดุร
อาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร ฯลฯ ดุร
อาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลจะไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร ฯลฯ ดุร
อาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลย่อมอ่อนแอในธรรมปัจจุบันอย่างไร ฯลฯ ดุร
อาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่าอ่อนแอในธรรมปัจจุบัน ฯ

ดุรอาเนน্থ์ ก็บุคคลย่อมไม่อ่อนแอในธรรมปัจจุบันอย่างไร ฯลฯ ดุร
อาเนน্থ์ อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่อ่อนแอในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๔๔๗] บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ

พระมุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคล . . . นั้นแล้ว ผู้มีราตรีหนึ่ง
เจริญ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอาเนน্থ์จึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ อาเนน্থ์กัถเทกธัตตสูตร ที่ ๒

๓. มหาจักจจานกัถเทกธัตตสูตร (๑๓๓)

[๔๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารตโปทาราม เขตพระ-

*นครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระสมิทธิกลุขึ้นในราตริตอนใกล้รุ่ง เข้าไปยังสระตโปทะเพื่อสงสนานร่างกาย ครั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงกลับขึ้นมางสบงผืนเดียว ยืนผึ่งตัวให้แห้งอยู่ ขณะนั้นลวงปฐมยามไปแล้ว มีเทวดาตนหนึ่ง มีรัศมีงาม สองสระตโปทะให้สว่างทั่ว เข้าไปหาท่านพระสมิทธิยังที่ที่ยืนอยู่นั้น แล้วได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๔๙] เทวดานั้น พอยินเรียบร้อยแล้ว จึงกล่าวกะท่านพระสมิทธิ ดังนี้ว่า ดูกรภิกษุ ท่านทรงจำอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญได้ไหม ฯ

ท่านพระสมิทธิกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ ฯ

เท . ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ และท่านทรงจำคาถาแสดงราตรินึงเจริญได้ไหม ฯ

ส . ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ ฯ

เท . ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ ขอท่านจงเรียนรำ และทรงจำอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญเถิด เพราะอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ฯ

เทวดานั้นกล่าวดังนี้แล้ว จึงหายไป ณ ที่นั่นเอง ฯ

[๔๕๐] ครั้นนั้นแล ท่านพระสมิทธิ พอล่วงราตรินั้นไปแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วจึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนิ่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ตอนใกล้รุ่ง ข้าพระองค์ลุกขึ้นเข้าไปยังสระตโปทะเพื่อสงสนานร่างกาย ครั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงกลับมานั่งงสบงผืนเดียว ยืนผึ่งตัวให้แห้งอยู่ ขณะนั้นลวงปฐมยามไปแล้ว มีเทวดาตนหนึ่ง มีรัศมีงาม สองสระตโปทะให้สว่างทั่ว เข้าไปหาข้าพระองค์ยังที่ที่ยืนอยู่นั้น แล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยินเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะข้าพระองค์ดังนี้ว่า ดูกรภิกษุ ท่านทรงจำอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญได้ไหม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทวดานั้นกล่าวแล้วอย่างนี้ ข้าพระองค์ได้กล่าวกะเทวดานั้นดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ เทวดานั้นกล่าวว่า ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ และท่านทรงจำคาถาแสดงราตรินึงเจริญได้ไหม ข้าพระองค์ตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ เทวดานั้นกล่าวว่า ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ ขอท่านจงเรียนรำ และทรงจำอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญเถิด เพราะอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เทวดานั้นกล่าวดังนี้แล้ว จึงหายไป ณ ที่นั่นเอง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรินึงเจริญ แก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ท่านพระสมิทธิทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธ-

*เจ้าข้า ฯ

[๔๕๑] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน ไม่มัวนอนแ้ง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเถิด พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะว่าความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีแสนาใหญ่ นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระมุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคลผู้มีปรกติดู้อย่างนี้ มีความเพียรไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแลว่า ผู้มีราตรินึงเจริญ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ ครั้นแล้วพระสุตจึงทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ฯ

[๔๕๒] ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้ว ไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มีข้อปรึกษากันอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศโดยย่อแก่พวกเราว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นไม่ถึง กับบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน ไม่ถอนแน่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระมณีนุสสบยอมเรียกบุคคลผู้มีปรกติดู้อย่างนี้ มีความเพียรไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแลว่า ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ

ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ก็ทรงลุกออกจากอาสนะเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอและพึงจำแนกเนื้อความแห่งเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ท่านพระมหากัจจายนะนี้แล อันพระศาสดาและพวกภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ ผู้เป็นวิญญูชนยกย่อง สรรเสริญแล้ว ก็ท่านพระมหากัจจายนะ พอดีจำแนกเนื้อความแห่งเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ถ้ากระไร พวกเราพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะยังที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนี้กะท่านพระมหากัจจายนะเถิด ฯ

[๕๕๓] ต่อนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะยังที่อยู่ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระมหากัจจายนะ ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจายนะดังนี้ว่า ดูกรท่านกัจจายนะ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเทศโดยย่อแก่พวกกระผมว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมณีนุสสบยอมเรียก

บุคคล . . . นั้นแลว่า ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ

ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ก็ทรงลุกจากอาสนะเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ดูกรท่านกัจจายนะ ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้ว ไม่นาน พวกกระผมเหล่านั้นได้มีข้อปรึกษากันอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเทศโดยย่อแก่พวกเราว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมณีนุสสบยอมเรียก

บุคคล . . . นั้นแลว่าผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ

ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ก็ทรงลุกจากอาสนะเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอและจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ดูกรท่านกัจจายนะ พวกกระผมเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ท่านพระมหากัจจายนะนี้แล อันพระศาสดาและพวกภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ ผู้เป็นวิญญูชนยกย่อง สรรเสริญแล้ว ก็ท่านพระมหากัจจายนะ พอดีจำแนกเนื้อความแห่งเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ถ้ากระไร พวกเราพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจายนะยังที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนี้กะท่านพระมหากัจจายนะเถิด ขอท่านพระมหากัจจายนะโปรดจำแนกเนื้อความเถิด ฯ

[๕๕๔] ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้ พึงสำคัญแก่นของตนไม้ใหญ่ที่มีแก่นตั้งอยู่ว่า ควรหาได้ที่กิ่งและใบ ละเลยรากและลำต้นเสีย ฉันทิ ข้ออุปมาข้อนั้น ก็ฉันทิ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่พร้อมหน้าท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านพากันสำคัญเนื้อความนั้นว่า พึงสอบถามเราได้ ล่วงเลยพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสีย ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ทรงมีจักขุ มีญาณ มีธรรม มีความประเสริฐ ตรัส บอก นำออกซึ่งประโยชน์ ประทานอมตธรรม ทรงเป็นเจ้าของธรรม ทรงดำเนินตามนั้น และก็เป็นกาลสมควรแก่พระองค์แล้วที่ท่านทั้งหลายจะพึงสอบถามเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่เราอย่างใด พวกท่านพึงทรงจำไว้อย่างนั้นเถิด ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า ดูกรท่านกัจจายนะ แท้จริง พระผู้มีพระภาคย่อมทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ทรงมีจักขุ มีญาณ มีธรรม มีความประเสริฐ ตรัส บอก นำออกซึ่งประโยชน์ ประทานอมตธรรม ทรงเป็นเจ้าของธรรม ทรงดำเนินตามนั้น และก็เป็นกาลสมควรแก่พระองค์แล้วที่พวกกระผมจะพึงสอบถามเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่พวกกระผมอย่างใด พวกกระผมพึงทรงจำไว้อย่างนั้น แต่ว่าท่านพระมหา-

* กัจจანะ อันพระศาสดาและพวกภิกษุผู้ร่วมประพาศพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชน ยกย่อง สรรเสริญแล้ว และท่านพอจะจำแนกเนื้อความแห่งเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ขอท่านพระมหากัจจันะอย่าทำความหนักใจ โปรดจำแนกเนื้อความเถิด ฯ

ก. ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ข้าพเจ้าจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหากัจจันะว่า ชอบแล้ว ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๕๕๕] ท่านพระมหากัจจันะจึงได้กล่าวดังนี้ว่า ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศโดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมุนีผู้สงบยอม

เรียกบุคคล . . . นั้นแล้วผู้มีราตรีนึงเจริญ

ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร แล้วทรงลุกจากอาสนะเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร นี่แล ข้าพเจ้าทราบเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

[๕๕๖] ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในจักขุและรูปว่า จักขุของเราได้เป็นดังนี้ รูปได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว เพราะความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะจึงผลิตเพิลินจักขุและรูปนั้น เมื่อผลิตเพิลิน จึงชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในโสตและเสียงว่า โสตของเราได้เป็นดังนี้ เสียงได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในฆานะและกลิ่นว่า ฆานะของเราได้เป็นดังนี้ กลิ่นได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในชีวหาและรสว่า ชิวหาของเราได้เป็นดังนี้ รสได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในกายและโผฏฐัพพะว่า กายของเราได้เป็นดังนี้ โผฏฐัพพะได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในมโนและธรรมารมณ์ว่า มโนของเราได้เป็นดังนี้ ธรรมารมณ์ได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว เพราะความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะ จึงผลิตเพิลินมโนและธรรมารมณ์นั้น เมื่อผลิตเพิลิน จึงชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๕๗] ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในจักขุและรูปว่า จักขุของเราได้เป็นดังนี้ รูปได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว เพราะความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะจึงไม่ผลิตเพิลินจักขุและรูปนั้น เมื่อไม่ผลิตเพิลิน จึงชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในโสตและเสียงว่า โสตของเราได้เป็นดังนี้ เสียงได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในฆานะและกลิ่นว่า ฆานะของเราได้เป็นดังนี้ กลิ่นได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในชีวหาและรสว่า ชิวหาของเราได้เป็นดังนี้ รสได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในกายและโผฏฐัพพะว่า กายของเราได้เป็นดังนี้ โผฏฐัพพะได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในมโนและธรรมารมณ์ว่า มโนของเราได้เป็นดังนี้ ธรรมารมณ์ได้เป็นดังนี้ ในกาลที่ล่วงแล้ว เพราะความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะ จึงไม่ผลิตเพิลินมโนและธรรมารมณ์นั้น เมื่อไม่ผลิตเพิลิน จึงชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๕๘] ดูกุรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร คือ บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอจักขุของเราพึงเป็นดังนี้ ขอรูปรูปร่างเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต เพราะความตั้งใจเป็นปัจฉัย จึงผลิตเพิลินจักขุและรูปนั้น เมื่อผลิตเพิลิน จึงชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง

บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอโสตของเราพึงเป็นดังนี้ ขอเสียงพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอฆานะของเราพึงเป็นดังนี้ ขอกลิ่นพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอชีวหาของเราพึงเป็นดังนี้
ขอรสพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอกายของเราพึงเป็นดังนี้ ขอ
โณภูริพะพะพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอมโนของเราพึงเป็นดังนี้ ขอ
ธรรมารมณพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต เพราะความตั้งใจเป็นปัจฉัย จึงผลิต
เพลินมโนและธรรมารมณ เมื่อผลิตเพลิน จึงชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ดุกร
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่ามุ่งหวังสิ่งที่ยัง ไม่มาถึง ฯ

[๔๕๙] ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลจะไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง
อย่างไร คือ บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอจักษุของเราพึงเป็น
ดังนี้ ขอรูปพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต เพราะความไม่ตั้งใจเป็นปัจฉัย จึงไม่
ผลิตเพลินจักษุและรูปนั้น เมื่อไม่ผลิตเพลิน จึงชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยัง
ไม่มาถึง

บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอโสตของเราพึงเป็นดังนี้
ขอเสียงพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอมานะของเราพึงเป็นดังนี้
ขอกลิณพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอชีวหาของเราพึงเป็นดังนี้
ขอรสพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอกายของเราพึงเป็นดังนี้
ขอโณภูริพะพะพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต . . .

บุคคลไม่ตั้งจิตเพื่อจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้ว่า ขอมโนของเราพึงเป็นดังนี้
ขอธรรมารมณพึงเป็นดังนี้ ในกาลอนาคต เพราะความไม่ตั้งใจเป็นปัจฉัย จึงไม่
ผลิตเพลินมโนและธรรมารมณนั้น เมื่อไม่ผลิตเพลิน จึงชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่
มาถึง ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ฯ

[๔๖๐] ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมง่อนแง่นในธรรมปัจจุบัน
อย่างไร คือ มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในจักษุและรูปทั้ง ๒ อย่างที่เป็น
ปัจจุบันด้วยกันนั้นแล เพราะความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะ จึงผลิตเพลินจักษุ
และรูปนั้น เมื่อผลิตเพลิน จึงชื่อว่าง่อนแง่นในธรรมปัจจุบัน

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในโสตและเสียง . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในมานะและกลิณ . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในชีวหาและรส . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในกายและโณภูริพะพะ . . .

มีความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะในมโนและธรรมารมณทั้ง ๒ อย่างที่เป็น
ปัจจุบันด้วยกันแล เพราะความรู้สึกเนื่องด้วยฉันทราคะ จึงผลิตเพลินมโนและ
ธรรมารมณนั้น เมื่อผลิตเพลิน จึงชื่อว่าง่อนแง่นในธรรมปัจจุบัน ดุกรท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย อย่างนี้แลชื่อว่า ง่อนแง่นในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๔๖๑] ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลย่อมไม่ง่อนแง่นในธรรม
ปัจจุบันอย่างไร คือ มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในจักษุและรูปทั้ง ๒ อย่าง
ที่เป็นปัจจุบันด้วยกันนั้นแล เพราะความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะ จึงไม่
ผลิตเพลินจักษุและรูปนั้น เมื่อไม่ผลิตเพลิน จึงชื่อว่าไม่ง่อนแง่นในธรรม
ปัจจุบัน

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในโสตและเสียง . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในมานะและกลิณ . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในชีวหาและรส . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในกายและโณภูริพะพะ . . .

มีความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะในมโนและธรรมารมณ ทั้ง ๒ อย่างที่
เป็นปัจจุบันด้วยกันนั้นแล เพราะความรู้สึกไม่เนื่องด้วยฉันทราคะ จึงไม่
ผลิตเพลินมโนและธรรมารมณนั้น เมื่อไม่ผลิตเพลิน จึงชื่อว่าไม่ง่อนแง่นใน
ธรรมปัจจุบัน ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ชื่อว่าไม่ง่อนแง่นในธรรม
ปัจจุบัน ฯ

[๔๖๒] ดุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศ
โดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมุนีผู้สงบยอม

เรียกบุคคล . . . นั้นแล้ว ผู้มีราตรีนึงเจริญ

ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร แล้วทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ยังพระวิหาร นี่แล ข้าพเจ้าทราบเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ ก็แหละท่านทั้งหลาย
หวังอยู่ ฟังเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลสอบถามเนื้อความนั้นเกิด พระผู้มี-
* พระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายอย่างใด พวกท่านพึงทรงจำเนื้อความนั้นไว้
อย่างนั้น ฯ

[๕๖๓] ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นยินดียินดีอนโมทนาภาษิตของท่านพระมหา-
* กัจจანะแล้วลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ถวายอภิวาท
พระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนิ่งเรียบร้อยแล้ว ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตามที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงอุเทศโดยย่อแก่พวกข้าพระองค์ว่า
บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมุนีผู้สงบยอม
เรียกบุคคล . . . นั้นแลว่า ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ
ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร แล้วทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไป
ยังพระวิหาร พอพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน พวกข้าพระองค์นั้น
ได้มีข้อปริภาษกันอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงอุเทศโดยย่อแก่พวกเราว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มา
ถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่ยัง
ไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน
ไม่ถอนใจ ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึง
เจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุปรุ่งเกิด พึงทำความเพียรเสีย
ในวันนั้นแหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะว่าความ
ผิดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่เนี่ยอมไม่มีแก่เราทั้งหลาย
พระมุนีผู้สงบยอมเรียกบุคคลผู้มีปรกติอยู่อย่างนี้ มีความเพียร
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแลว่า ผู้มีราตรีหนึ่ง
เจริญ

ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ก็ทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไป
ยังพระวิหาร ใครหนอจะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์นั้น ได้มีความ
คิดอย่างนี้ว่า ท่านพระมหากัจจันะนี้แล อันพระศาสดาและพวกภิกษุร่วมประพฤติ
พรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชนยกย่อง สรรเสริญแล้ว ก็ท่านพระมหากัจจันะนี้พอจะ
จำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ถ้า
กระไร พวกเราพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจันะยังที่อยู่ แล้วฟังสอบถามเนื้อ
ความนั้นกะท่านพระมหากัจจันะเกิด ต่อนั้นแล พวกข้าพระองค์จึงเข้าไปหาท่าน
พระมหากัจจันะยังที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนั้นกะท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ท่านพระมหากัจจันะจำแนกเนื้อความแก่พวกข้าพระองค์นั้นแล้วโดยอาการดังนี้
โดยบพัตถนี้ โดยพยัญชนะดังนี้ ฯ

[๕๖๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหากัจจันะเป็น
บัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากพวกเธอสอบถามเนื้อความนั้นกะเรา เราก็จะ
พยากรณ์เนื้อความนั้นอย่างเดียวกับที่มหากัจจันะพยากรณ์แล้วเหมือนกัน ก็แหละ
เนื้อความของอุเทศนั้นเป็นดังนี้แล พวกเธอจงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่าง
นั้นเกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ มหากัจจันกัณฑ์เทกธัตตสูตร ที่ ๓

๔. โลมสกังคิยภัทเทกธัตตสูตร (๑๓๔)

[๕๖๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระโลมสกังคิยะ
อยู่ที่พระวิหารนิโครธาราม เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ครั้นนั้นแล
ล่วงปฐมยามไปแล้ว จันทนเทวบุตร มีรัศมีงามยิ่ง สองพระวิหารนิโครธารามให้
สว่างทั่ว เข้าไปหาท่านพระโลมสกังคิยะยังที่อยู่ แล้วได้ยิน ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๕๖๖] จันทนเทวบุตรพวยนเรียบร้อยแล้ว จึงกล่าวกะท่านพระโลม-
* สกังคิยะตั้งว่า ดูกรภิกษุ ท่านทรงจำอุเทศและวิภังค์ ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่ง
เจริญได้ไหม ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ท่านพระโสมสกังคิยะกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ ฯ

จ. ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ และท่านทรงจำคาถาแสดงราตรีหนึ่งเจริญได้ไหม ฯ

โล. ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ ฯ

จ. ดูกรภิกษุ ข้าพเจ้าทรงจำได้ ฯ

โล. ดูกรท่านผู้มีอายุ ก็ท่านทรงจำได้อย่างไรเล่า ฯ

[๔๖๓] จ. ดูกรภิกษุ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปิณฑกัมพลศิลาอาสน์ ที่ควงไม้ปาริฉัตตกะ ในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอย่างนั้นยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน ไม่ถอนแน่น ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย พระมณีนุสสบยอมเรียกบุคคลผู้มีปรกติเป็นอยู่อย่างนี้มี ความเพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแล้วผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

[๔๖๔] ดูกรภิกษุ ข้าพเจ้าทรงจำคาถาแสดงราตรีหนึ่งเจริญได้อย่างนี้แล ขอท่านจงรำเรียน และทรงจำอุเทศและวิงศ์ของบุรุษผู้มีราตรีหนึ่งเจริญเถิด เพราะอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ จันทนเทวบุตรกล่าวดังนี้แล้ว จึงหายไป ณ ที่นั่นเอง ฯ

[๔๖๕] ครั้นนั้นแล ท่านพระโสมสกังคิยะ พอล่วงราตรีนั้นไปแล้ว จึงเก็บเสนาสนะ ถือบาตรจีวรมุ่งจาริกไปยังพระนครสาวัตถี เมื่อจาริกไปโดยลำดับ ถึงพระนครสาวัตถี ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ครั้นแล้วจึงถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาสดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง ข้าพระองค์อยู่ที่พระวิหารนิโครธาราม เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท ขณะนั้น ล่วงปฐมยามไปแล้ว เทวบุตรคนหนึ่ง มีรัศมีงามยิ่ง สองพระวิหารนิโครธารามให้สว่างทั่ว เข้าไปหาข้าพระองค์ยังที่อยู่ออยู่ แล้วได้ยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอเย็นเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวแก่ข้าพระองค์ดังนี้ว่า ดูกรภิกษุ ท่านทรงจำอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญได้ไหม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทวบุตรนั้นกล่าวแล้วอย่างนี้ ข้าพระองค์ได้กล่าวแก่เทวบุตรนั้นดังนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ เทวบุตรนั้นกล่าวว่า ดูกรภิกษุ แม้ข้าพเจ้าก็ทรงจำไม่ได้ และท่านทรงจำคาถาแสดงราตรีหนึ่งเจริญได้ไหม ข้าพระองค์ตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เราทรงจำไม่ได้ ก็ท่านทรงจำได้หรือ เทวบุตรนั้นกล่าวว่า ดูกรภิกษุ ข้าพเจ้าทรงจำได้ ข้าพระองค์ถามว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ท่านทรงจำได้อย่างไรเล่า เทวบุตรนั้นกล่าวว่า ดูกรภิกษุ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปิณฑกัมพลศิลาอาสน์ ที่ควงไม้ปาริฉัตตกะ ในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า

บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ พระมณีนุสสบยอม

เรียกบุคคล . . . นั้นแล้ว ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

ดูกรภิกษุ ข้าพเจ้าทรงจำคาถาแสดงราตรีเจริญได้อย่างนี้แล ท่านจงรำเรียน และทรงจำอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญเถิด เพราะอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวบุตรนั้นกล่าวดังนี้แล้ว จึงหายไป ณ ที่นั่นเอง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดแสดงอุเทศและวิงศ์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเจริญแก่ข้าพระองค์เถิด ฯ

[๔๖๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้จักเทวดานั้นหรือไม่ ฯ ท่านพระโสมสกังคิยะกราบทูลว่า ไม่รู้จักเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

พ. ดุรภิกษุ เทวบุตรนั้นเชื่อว่าจันทะ จันทเทวบุตรยอมมุ่งประโยชน์
ใส่ใจ เอาใจใส่ฝึกฝนสิ่งทั้งปวง เจียสตกลงฟังธรรม ดุรภิกษุ ถ้าเช่นนั้น เธอ
จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๕๓๑] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า
บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มา
ถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้นไปแล้ว และสิ่งที่
ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบัน
ไม่ถอนใจ ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึง
เจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเกิด พึงทำความเพียรเสีย
ในวันหนึ่งและ ใครเล่าจะพึงรู้ความตายในวันพรุ่ง เพราะ
ความผัดเพี้ยนกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เรา
ทั้งหลาย พระมณีนุสสยอมเรียกบุคคลผู้มีปรกติอยู่อย่างนี้ว่า
มีความเพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน นั้นแล้ว
ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ

[๕๓๒] ดุรภิกษุ ก็บุคคลยอมคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ
รำพึงถึงความพลัดพลัดในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปร่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว
ได้มีเวทนามอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มี
สังขารอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดุรภิกษุ
อย่างนี้แล ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๓๓] ดุรภิกษุ ก็บุคคลไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วอย่างไร คือ ไม่
รำพึงถึงความพลัดพลัดในเรื่องนั้นๆ ว่า เราได้มีรูปร่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว
ได้มีเวทนามอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสัญญาอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีสังขาร
อย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ได้มีวิญญาณอย่างนี้ในกาลที่ล่วงแล้ว ดุรภิกษุ อย่างนี้
แล ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯ

[๕๓๔] ดุรภิกษุ ก็บุคคลยอมมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร คือ
รำพึงถึงความพลัดพลัดในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปร่างนี้ในกาลอนาคต
พึงมีเวทนามอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสังขาร
อย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดุรภิกษุ อย่างนี้แล ชื่อว่า
มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

[๕๓๕] ดุรภิกษุ ก็บุคคลจะไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึงอย่างไร คือ
ไม่รำพึงถึงความพลัดพลัดในเรื่องนั้นๆ ว่า ขอเราพึงมีรูปร่างนี้ในกาลอนาคต
พึงมีเวทนามอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสัญญาอย่างนี้ในกาลอนาคต พึงมีสังขารอย่างนี้
ในกาลอนาคต พึงมีวิญญาณอย่างนี้ในกาลอนาคต ดุรภิกษุ อย่างนี้แล ชื่อว่า
ไม่มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ฯ

[๕๓๖] ดุรภิกษุ ก็บุคคลยอมถอนใจในธรรมปัจจุบันอย่างไร คือ
ปฤชณผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของ
พระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมเล็งเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง
เล็งเห็นอิตถาวว่ามีรูปบ้าง เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอิตถาในรูปบ้าง ย่อม
เล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมเล็งเห็นสัญญาโดยความเป็น
อัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมเล็งเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมเล็งเห็น
วิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอิตถาวว่ามีวิญญาณบ้าง เล็งเห็นวิญญาณ
ในอัตตาบ้าง เล็งเห็นอิตถาในวิญญาณบ้าง ดุรภิกษุ อย่างนี้แล ชื่อว่าถอนใจ
ในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๕๓๗] ดุรภิกษุ ก็บุคคลยอมไม่ถอนใจในธรรมปัจจุบันอย่างไร คือ
อริยสาวกผู้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของ
พระอริยะ ฝึกดีแล้วในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของ
สัตบุรุษ ฝึกดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อมไม่เล็งเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง
ไม่เล็งเห็นอิตถาวว่ามีรูปบ้าง ไม่เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตถาในรูปบ้าง
ย่อมไม่เล็งเห็นเวทนาโดยความเป็นอัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมไม่เล็งเห็นสัญญาโดยความเป็น
อัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมไม่เล็งเห็นสังขารโดยความเป็นอัตตาบ้าง ฯลฯ ย่อมไม่
เล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตถาวว่ามีวิญญาณบ้าง ไม่
เล็งเห็นวิญญาณในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอิตถาในวิญญาณบ้าง ดุรภิกษุ อย่างนี้แล
ชื่อว่าไม่ถอนใจในธรรมปัจจุบัน ฯ

[๕๓๘] บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ฯลฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พระมนีผู้สงบยอมเรียกบุคคล . . . นั้นแล้ว
ผู้มีราตรีหนึ่งเจริญ ฯ
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระโสมสกังคิยะจึงชื่นชม
ยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ
จบ โสมสกังคิยะกัณฑ์เทวรัตตสูตร ที่ ๔

๕. จุฬกัมมวิภังคสูตร (๑๓๕)

[๕๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล สุภมาณพ โตเทียบบุตร
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๕๔๐] สุภมาณพ โตเทียบบุตร พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย
ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความประณีต คือ มนุษย์
ทั้งหลายยอมปรากฏมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม
มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโกละน้อย มีโกละมาก เกิดใน
สกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอแล
เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและความ
ประณีต ฯ

[๕๔๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็น
ของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม
เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ ฯ

ส. ข้าพระองค์ยอมไม่ทราบเนื้อความโดยพิสดารของอุเทศที่พระโคตมผู้-

*เจริญตรัสโดยย่อ มิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ได้ ขอพระโคตมผู้เจริญ
ได้โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยประการที่ข้าพระองค์จะพึงทราบเนื้อความ
แห่งอุเทศนี้โดยพิสดารได้เถิด ฯ

พ. ดูกรมาณพ ถ้อยคำนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าวต่อไป
สุภมาณพ โตเทียบบุตร ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

[๕๔๒] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรมาณพ บุคคลบางคนใน
โลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคน
เหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์
มีชีวิต เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขา
ให้พริ้งพริ้ว สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก
ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น ดูกรมาณพ
ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้นนี้ คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคน
เหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหารประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์
มีชีวิต ฯ

[๕๔๓] ดูกรมาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษ
ก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศாதราได้
มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภุชชอยู่
เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พริ้งพริ้ว
สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์
เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน ดูกรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อ
มีอายุยืนนี้ คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา
วางศาทราได้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลใน
สรรพสัตว์และภุชชอยู่ ฯ

[๕๔๔] ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นผู้มีปรกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาทรา
เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้
พริ้งพริ้ว สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก
ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคมาก ดูกรมาณพ
ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคนั้น คือ เป็นผู้ปรกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือ
ก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาทรา ฯ

[๕๔๕] ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นผู้มีปรกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาทรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เขาตายไป จะเข้าถึงสคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม
สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์
เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย ดุรมาณพ ปฏิบัติเป็นไป
เพื่อมีโรคน้อยนี้ คือ เป็นผู้ปฏิบัติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน
หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา ฯ

[๕๘๖] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง
พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความซึ่งเคียดให้ปรากฏ เขาตาย
ไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม
สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็น
มนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม ดุรมาณพ
ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทรามนี้ คือ เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง
ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย
และความซึ่งเคียดให้ปรากฏ ฯ

[๕๘๗] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่
โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย และความ
ซึ่งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไป จะเข้าถึงสคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขา
ให้พรังพร้อม สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสคติโลกสวรรค์ ถ้ามา
เป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนนำเลื่อมใส ดุรมาณพ
ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเป็นผู้นำเลื่อมใสนี้ คือ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความ
แค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำ
ความโกรธ ความร้าย ความซึ่งเคียดให้ปรากฏ ฯ

[๕๘๘] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความ
นับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ
วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป
ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง
จะเป็นคนมีศักดาน้อย ดุรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อยนี้ คือ มีใจ
ริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ
การไหว้ และการบูชาของคนอื่น ฯ

[๕๘๙] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความ
เคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงสคติ-
*โลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป
ไม่เข้าถึงสคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็น
คนมีศักดามาก ดุรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดามากนี้ คือ มีใจไม่ริษยา
ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ
การไหว้ และการบูชาของคนอื่น ฯ

[๕๙๐] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย
เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุกติ
วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป
ไม่เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง
จะเป็นคนมีโรคะน้อย ดุรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะน้อยนี้ คือ ไม่ให้ข้าว
น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป
แก้วสมณะหรือพราหมณ์ ฯ

[๕๙๑] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย
เครื่องตามประทีป แก้วสมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสคติโลกสวรรค์
เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมาทนไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึง
สคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมี
โรคะมาก ดุรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะมากนี้ คือ ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน
ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย แก้วสมณะหรือพราหมณ์ ฯ

[๕๙๒] ดุรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม
เป็นคนกระด้าง เยื่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควร

ถูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ดูรมาณพ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำนี้ คือ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ถูกรับคนที่ควรถูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา ฯ

[๕๕๕] ดุจรถมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็ นสตรีกิตาม บรุษกิตาม ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นอกุศล อะไร เป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไร เมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป จะเข้าถึง อบาย ทคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมาทานไว้ อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญาทรา ม ดุจรถมาณพ ปฏิพาเป็นไปเพื่อ มีปัญญาทรา มนี้ คือ ไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไร เป็นอกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไร ไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่า อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน ฯ

[๕๙๖] ดูกรมานพ ด้วยประการฉะนี้แล ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุสั้น ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีอายุยืน ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคมาย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคมกฏ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีฉิพภพธรรม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีฉิพภพธรรม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเป็นผู้นำเลื่อมใส ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนนำเลื่อมใส ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีศักดามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคะน้อย ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีโรคะมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคะมาก ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดในสกลต่ำ ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกลต่ำ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อเกิดใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สกลสงฆ์ ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกลสงฆ์ ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญา
ทรม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญาทรม ปฏิบัติเป็นไปเพื่อมีปัญญามาก
ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญามาก ดุรมาณพ สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็น
ของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม
เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต ฯ

[๕๙๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ สุกมาณพ โตเทยบุตร
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า แจ่มแจ้งแล้ว พระเจ้าข้า แจ่มแจ้งแล้ว
พระเจ้าข้า พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายมิใช่น้อย เปรียบเหมือน
หนายของที่คว่ำ หรือเปิดของที่ปิด หรือบอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีป
ในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีตาดีจักเห็นรูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ
พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำ
ข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ฯ
จบ จุฬกัมมวิภังคสูตรที่ ๕

๖. มหากัมมวิภังคสูตร (๑๓๖)

[๕๙๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็น
สถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่าน-

* พระสมิทธิอยู่ในกระท่อมในป่า ครั้นนั้น ปริพาชกโปตลิบุตรเดินเล่น ไปโดยลำดับ
เข้าไปหาท่านพระสมิทธิซึ่งที่อยู่แล้ว ได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระสมิทธิ ครั้นผ่าน
คำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๕๙๕] ปริพาชกโปตลิบุตร พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่าน
พระสมิทธิดังนี้ว่า ดูกท่านสมิทธิ ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระ-

* สมณโคตมดังนี้ว่า กายกรรมเป็นโมฆะ วิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้น จริง
และว่าสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรๆ นั้น มีอยู่ ฯ

ท่านพระสมิทธิกล่าวว่า ดูกโปตลิบุตรผู้มีอายุ ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้
อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มี-

* พระภาคมิได้ตรัสอย่างนี้ว่า กายกรรมเป็นโมฆะ วิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรม
เท่านั้น จริง และว่าสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรๆ นั้น มีอยู่ ฯ

ป. ดูกท่านสมิทธิ ท่านบวชมานานเท่าไรแล้ว ฯ

ส. ดูกท่านผู้มีอายุ ไม่นาน เพียง ๓ พรรษา ฯ

ป. ในเมื่อภิกษุใหม่เข้าใจการระแวงระว่างศาสดาถึงอย่างนี้แล้ว คราวนี้
พวกเราจักพูดอะไรกะภิกษุผู้เถระได้ ดูกท่านสมิทธิ บุคคลทำกรรมชนิดที่ประกอบด้วย
ความจงใจแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาจะเสวยอะไร ฯ

ส. ดูกโปตลิบุตรผู้มีอายุ เขาจะเสวยทุกข์ ฯ

ลำดับนั้น ปริพาชกโปตลิบุตร ไมยยินดี ไม่คัดค้านภาษิตของท่านพระ
สมิทธิ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๖๐๐] ครั้นปริพาชกโปตลิบุตรหลีกไปแล้วไม่นาน ท่านพระสมิทธิ
เข้าไปหาท่านพระอานนท์ซึ่งที่อยู่ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้น
ผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอ
นั่งเรียบร้อยแล้ว จึงบอกเรื่องเท่าที่ได้สนทนา กับปริพาชกโปตลิบุตรทั้งหมด แก่
ท่านพระอานนท์ เมื่อท่านพระสมิทธิบอกแล้วอย่างนี้ ท่านพระอานนท์จึงได้กล่าว
กะท่านพระสมิทธิดังนี้ว่า ดูกท่านสมิทธิ เรื่องนี้มีเค้าพอจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ได้ มาเถิด เราทั้งสองพึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วกราบทูล
เรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่เราอย่างไร เราพึงทรง
จำคำพยากรณ์นั้นไว้อย่างนั้น ท่านพระสมิทธิรับคำท่านพระอานนท์ว่า ชอบแล้ว
ท่านผู้มีอายุ ฯ

ต่อนั้น ท่านพระสมิทธิและท่านพระอานนท์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอ
นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลเรื่องเท่าที่ท่านพระสมิทธิ ได้สนทนา
กับปริพาชกโปตลิบุตรทั้งหมด แด่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๖๐๑] เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลแล้วอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
กะท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ดูกอานนท์ แม้ความเห็นของปริพาชกโปตลิบุตร เรา
ก็ไม่ทราบชัด ไฉนเล่า จะทราบชัดการสนทนากันเห็นปานนี้ได้ โมฆบุรุษสมิทธิ
นี้แล ได้พยากรณ์ปัญหาที่ควรแยกแยะพยากรณ์ของปริพาชกโปตลิบุตรแต่
เดียว ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระอุททียได้กราบทูลพระผู้มี-

* พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ถ้าท่านพระสมุททิกกล่าวหมายทุกขดังนี้แล้ว ไม่ว่าการเสวยอารมณ์ใดๆ ต้องจัดเข้าในทุกขทั้งนั้น ฯ

[๖๐๒] เมื่อท่านพระอุททียกล่าวแล้วอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจะเห็นความนอกหล่นนอกทางของโมฆบุรุษอุททียนี้เกิด เรารู้แล้วละ เดียวนี้แหละ โมฆบุรุษอุททียนี้โพล่งขึ้นโดยไม่แยบคาย ดูกรอานนท์ เบื้องต้นทีเดียว ปริพาชกไปตลิลบุตรถามถึงเวทนา ๓ ถ้าโมฆบุรุษสมุททียูกถามนี้ จะพึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรไปตลิลบุตรผู้มีอายุ บุคคลทำกรรมชนิดที่ประกอบด้วยความจงใจแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ อันให้ผลเป็นสุข เขาย่อมเสวยสุข บุคคลทำกรรมชนิดที่ประกอบด้วยความจงใจแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ อันให้ผลเป็นทุกข์ เขาย่อมเสวยทุกข์ บุคคลทำกรรมชนิดที่ประกอบด้วยความจงใจแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ อันให้ผลไม่ทุกข์ไม่สุข เขาย่อมเสวยทุกข์ผสมสุข ดูกรอานนท์ โมฆบุรุษสมุททียเมื่อพยากรณ์อย่างนี้แล ชื่อว่าพยากรณ์โดยชอบแก่ปริพาชกไปตลิลบุตร ก็แต่ว่าพวกปริพาชกผู้ถือลัทธิอื่นนั้น เป็นคนโง่ ไม่ฉลาด ใครเล่าจกรูมหาภิรมย์มวิริงค์ของตถาคต ถ้าพวกเธอพึงตถาคตจำแนกมหาภิรมย์มวิริงค์อยู่ ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้พระสุดต เป็นกาลสมควรแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงจำแนกมหาภิรมย์มวิริงค์ ภิกษุทั้งหลายสดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้วจึงได้ทรงจำไว้ ฯ

พ. ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ต่อไป ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๐๓] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรอานนท์ บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเหล่านี้ คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มักด้วยอภิขมา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดอยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ก็มี ฯ

(๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มักด้วยอภิขมา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดอยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็มี ฯ

(๓) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจากมสวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิขมา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบอยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็มี ฯ

(๔) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจากมสวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิขมา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบอยู่ในโลกนี้ เขาตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ก็มี ฯ

[๖๐๔] ดูกรอานนท์ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความตั้งใจมั่น ความประกอบเนื่องๆ ความไม่ประมาท ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิมีรูปทำนองที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมเล็งเห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มักด้วยอภิขมา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดในโลกลนี้ และเล็งเห็นผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทคติ วิบาต นรก ได้ ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้-

* เจริญ เป็นอันว่ากรรมชั่วมี วิบากของทวาริตมี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกลนี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น แล้วกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ขนเหล่านี้ใครอย่างนี้ ขนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ขนเหล่านี้ใครโดยประการอื่น ความรู้ของขนเหล่านั้นผิด สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง โดยประการนั้นแหละ ใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า ฯ

[๖๐๕] ดูกุราณนที่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้อาศัย
ความเพียรเครื่องเผากิเลส ความตั้งใจมั่น ความประกอบเนื่องๆ ความไม่ประมาท
ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิมีรูปทำนองที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อม
เล็งเห็นบุคคลโน้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ และ
เล็งเห็นผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อัน
บริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน
ผู้เจริญ เป็นอันว่ากรรมชั่ว ไม่มี วิกากของทุจริต ไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น
ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น แล้วกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า
ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้ว ย่อม
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใด
รู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไป
ถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง โดยประการนั้นแหละ ในที่นั้นๆ ตาม
กำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า ฯ

[๖๐๖] ดูกุราณนที่ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความ
เพียรเครื่องเผากิเลส ความตั้งใจมั่น ความประกอบเนื่องๆ ความไม่ประมาท
ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิมีรูปทำนองที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อม
เล็งเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากกามฉันทา เว้นขาด
จากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจากมสสาวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจาก
พูดคำหยาบ เว้นขาดจากการเจรจาเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิขมา มีจิตไม่พยาบาท
มีความเห็นชอบในโลกนี้ และเล็งเห็นผู้นั้นเมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
ได้ ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อันบริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์
นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมดีมี วิกากของสุจริตมี
ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลก
นี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น แล้วกล่าวต่อไป
อย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็น
ชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้
ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด
สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง โดย
ประการนั้นแหละ ในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า ฯ

[๖๐๗] ดูกุราณนที่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัย
ความเพียรเครื่องเผากิเลส ความตั้งใจมั่น ความประกอบเนื่องๆ ความไม่ประมาท
ความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิมีรูปทำนองที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อม
เล็งเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ และ
เล็งเห็นผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรกได้ ด้วยจักขุเพียง
ดังทิพย์ อันบริสุทธิ ล่วงจักขุของมนุษย์ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้
ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมดีไม่มี วิกากของสุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็น
บุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ และผู้นั้น
ตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น แล้วกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า
ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้น
ทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชน
เหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด
สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง โดย
ประการนั้นแหละ ในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า ฯ

[๖๐๘] ดูกุราณนที่ ในสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เรออนมัตติ
วาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมชั่วมี
วิกากของทุจริตมี แม้ว่าทะของเขatikกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้
มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้า
ถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น นี่เราก็อนมัตติ ส่วนวาทะของเขatik
กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มี
ความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทคติ วินิบาต นรก นี่เรายัง
ไม่อนมัตติ แม้ว่าทะของเขatikกล่าวอย่างนี้ว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้น
ชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด นี่เราก็ยังไม่
อนมัตติ แม้ว่าทะของเขatikพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง นั้น
แหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า นี่เราก็ยังไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
 ไม่อนมัตติ นั้นเพราะเหตุไร ดูกรอานนท์ เพราะตถาคตมีญาณในมหากรรมวิภังค์
 เป็นอย่างอื่น ฯ

[๖๐๙] ดุรอาณนทฺ ในสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เราไม่อนุมัติวาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี แต่วาทะของเขาที่กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น นี่เราอนุมัติ ส่วนวาทะของเขาที่กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เรายังไม่อนุมัติ แม้วาทะของเขาที่กล่าวอย่างนี้ว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่า ไร้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด นี่เราก็กังขาไม่อนุมัติ แม้วาทะของเขาที่พูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเองนั้นแหละ ในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อื่นเปล่า นี่เราก็กังขาไม่อนุมัติ นั่นเพราะเหตุไร ดุรอาณนทฺ เพราะตถาคตมีญาณในเมหากัมมวิงค์เป็นอย่างอื่น ฯ

[๖๑๐] ดุราณันท์ ในสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เรานมัตติ
วาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมดีมี
วิบากของสุจริตมี แม้วาทะของเขาที่กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้น
ขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ และผู้นั้นตายไปแล้ว เข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น นี่เราก็นมัตติ ส่วนวาทะของเขาที่กล่าวอย่างนี้ว่า
ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้น
ทุกคนตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เรายัง ไม่นมัตติ แม้วาทะของเขา
ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้โดย
ประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด นี่เราก็ก็นมัตติ แม้วาทะของเขาที่พูด
ปกปิดไปถึงเรื่องที่เขารู้อเอง เห็นเอง ทราบเอง นั้นแหละในที่นี้ฯ ตามกำลังและ
ความแน่ใจว่า เห็นนั้นจริง อันแปลว่า นี่เราก็ก็นมัตติ นั้นเพราะเหตุไร ดุรา-
* ณะนํ เพราะตถาคตมีญาณในมหากรรมวิภังค์เป็นอย่างอื่น ฯ

[๖๑๑] ดุรฉานนท์ ในสมณะหรือพราหมณ์ ๔ จำพวกนั้น เราไม่อนุโมทนาของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า กรรมดีไม่มี วิบากของสุจริตไม่มี แต่ว่าทะเลของเขatikกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้น ผู้วันชาติจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ และผู้นั้นตายไปแล้วเข้าถึงอภัย ทคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น นี่เราอนุมัติ ส่วนวาทะของเขatikกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดวันชาติจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอภัย ทคติ วินิบาต นรก นี้เรายังไม่อนุมัติ แม้ว่าทะเลของเขatikกล่าวอย่างนี้ว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ ชนเหล่านั้นเชื่อว่ารู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิด นี้เรากียังไม่อนุมัติ แม้ว่าทะเลของเขatikพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เอง เห็นเอง ทราบเอง นั้นแหละ ในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่านี่เท่านั้นจริง อันเปล่า นี้เรากียังไม่อนุมัติ นั้นเพราะเหตุไร ดุรฉานนท์ เพราะตถาคตมีญาณในมหากรรมวิภังค์เป็นอย่างอื่น ฯ

[๖๑๒] ดุกรานนท์ ในบคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลที่เป็นผู้มักทำชีวิต สัตว์ให้ตกล่วง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ ตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก นี้ เป็นอันว่า เขาทำกรรมชั่วทำให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในกาลก่อน หรือ ในกาลภายหลัง หรือว่ามีมัจฉาปฏิรูปพร้อม สมทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะ ฉะนั้น เขาตายไป จึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ก็แหละบุคคลที่เป็นผู้ มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้นั้น เขาย่อมเสวยวิบาก ของกรรมนั้นในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป ฯ

[๖๑๓] ดูกรอานนท์ ในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลที่เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ ตายไปแล้ว เข้าถึงสคติโลกสวรรค์ นี่ เป็นอันว่า เขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนๆ หรือในกาลภายหลัง หรือว่ามีสัมมาทิฐิพร้อม สมทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะฉะนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงสคติโลกสวรรค์ ก็แหละบุคคลที่เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้นั้น เขาย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้นในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป ฯ

[๖๑๔] ดูกรอานนท์ในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลที่เว้นขาดจาก
ปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ ตายไปแล้ว เข้าถึงสคติโลกสวรรค์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
นี้เป็นอันว่า เขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนๆ หรือในกาลภายหลัง
หรือว่ามีสัมมาทิฐิพร้อม สมทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะฉะนั้น เขาตาย
ไป จึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็แหละบุคคลที่เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้นั้น เขาย่อมเสวยวิบากของกรรมนั้นในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป ฯ

[๖๑๕] ดูกุราณนท ในบุคคล ๔ จำพวกนั้น บุคคลที่เว้นขาดจาก
ปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ ตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกติ
วินิบาต นรก นี้ เป็นอันว่า เขาทำกรรมชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในกาลก่อนๆ หรือ
ในกาลภายหลัง หรือว่ามีมิจฉาทิฐิพร้อม สมทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะ
ฉะนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ก็แหละบุคคลที่เว้นขาด
จากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้นั้น เขาย่อมเสวยวิบาก ของกรรม
นั้นในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป ฯ

[๖๑๖] ดูกุราณนท ด้วยประการนี้แล กรรมไม่ควร สองให้เห็นว่า
ไม่ควรก็มี ให้เห็นว่าควรก็มี และกรรมที่ควรแท้ๆ สองให้เห็นว่าควรก็มี ให้เห็น
ว่าไม่ควรก็มี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทจึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ มหาภิรมวาทสังสูตร ที่ ๖

๗. สฬายตนวิภังคสูตร (๑๓๗)

[๖๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี-

* พระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสฬายตนวิภังคแก่เธอ
ทั้งหลาย พวกเธอจงฟังสฬายตนวิภังคนี้ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุ
เหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๑๘] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า พวกเธอพึงทราบอายตนะ
ภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ หมาดวิญญาน ๖ หมาดผัสสะ ๖ ความนึก
หน่วงของใจ ๑๘ ทางดำเนินของสัตว์ ๓๖ ใน ๓๖ นั้น พวกเธอจงอาศัยทาง
ดำเนินของสัตว์นี้ ละทางดำเนินของสัตว์นี้ และพึงทราบการตั้งสติ ๓ ประการ
ที่พระอริยะเสพ ซึ่งเมื่อเสพชื่อว่า เป็นศาสดาจารย์เพื่อสั่งสอนหมู่ อันเราเรียกว่า
สารัตถิภิกษุที่ควรฝึก ยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึกทั้งหลาย นี่เป็นอุเทศแห่ง
สฬายตนวิภังค ฯ

[๖๑๙] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายใน ๖ นั้น เราอาศัย
อะไรกล่าวแล้ว ได้แก่อายตนะคือจักขุ อายตนะคือโสต อายตนะคือฆานะ
อายตนะคือชีวา อายตนะคือกาย อายตนะคือมโน ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบ
อายตนะภายใน ๖ นั้น เราอาศัยอายตนะดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๒๐] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ นั้น เรา
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว ได้แก่อายตนะคือรูป อายตนะคือเสียง อายตนะคือกลิ่น
อายตนะคือรส อายตนะคือโผฏฐัพพะ อายตนะคือธรรมารมณ์ ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า
พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ นั้น เราอาศัยอายตนะดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๒๑] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมาดวิญญาน ๖ นั้น เราอาศัย
อะไรกล่าวแล้ว ได้แกจักขุวิญญาน โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน
กายวิญญาน มโนวิญญาน ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมาดวิญญาน ๖ นั้น
เราอาศัยวิญญานดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๒๒] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมาดผัสสะ ๖ นั้น เราอาศัย
อะไรกล่าวแล้ว ได้แกจักขุสัมผัส โสตสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโน
สัมผัส ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมาดผัสสะ ๖ นั้น เราอาศัยสัมผัสดังนี้
กล่าวแล้ว ฯ

[๖๒๓] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบความนึกหน่วงของใจ ๑๘ นั้น
เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ ใจย่อมนึกหน่วงรูปเป็นที่ตั้ง
แห่งโสมนัส นึกหน่วงรูปเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส นึกหน่วงรูปเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา

เพราะพึงเสียงด้วยโสต . . .

เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . .

เพราะลิ้มรสด้วยชีวา . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

เพราะถูกต้องโณฐัพพะด้วยกาย . . .

เพราะรัฐธรรมนูญได้ด้วยมโน ใจย่อมนึกหน่วงธรรมารมณเป็นที่ตั้งแห่ง โสมนัส นึกหน่วงธรรมารมณเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส นึกหน่วงธรรมารมณเป็นที่ตั้ง แห่งอุเบกขา ฉะนั้น เป็นความนึกหน่วงฝ่ายโสมนัส ๖ ฝ่ายโทมนัส ๖ ฝ่าย อุเบกขา ๖ ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า พึงทราบความนึกหน่วงของใจ ๑๘ นั้น เราอาศัย ความนึกหน่วงดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๒๔] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า พึงทราบทางดำเนินของสัตว์ ๓๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ โสมนัสอาศัยเรือน ๖ โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ โทมนัสอาศัยเรือน ๖ โทมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ อุเบกขาอาศัยเรือน ๖ อุเบกขา อาศัยเนกขัมมะ ๖ ฯ

[๖๒๕] ใน ๓๖ ประการนั้น โสมนัสอาศัยเรือน ๖ เป็นไฉน คือ บุคคล เมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ประกอบด้วยโลกามิส โดยเป็นของอันตนได้เฉพาะ หรือ หวนระลึกถึงรูปที่เคยได้เฉพาะในก่อน อันล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรปรวนไป แล้ว ย่อมเกิดโสมนัสขึ้น โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเรือน

บุคคลเมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งเสียงที่รู้ได้ด้วยโสต . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งกลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งรสที่รู้ได้ด้วยชีวาหา . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งโณฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นการได้เฉพาะซึ่งธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโน อันน่า ปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ประกอบด้วยโลกามิส โดยเป็นของอันตนได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงธรรมารมณที่เคยได้เฉพาะในก่อน อันล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ย่อมเกิดโสมนัสขึ้น โสมนัส เช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเรือน เหล่านี้โสมนัสอาศัยเรือน ๖ ฯ

[๖๒๖] ใน ๓๖ ประการนั้น โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ เป็นไฉน คือ บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับของรูป ทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูปในก่อน และในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ย่อมเกิด โสมนัสขึ้น โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ฯ

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ ของเสียงทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ ของกลิ่นทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ ของรสทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ ของโณฐัพพะทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ ของธรรมารมณทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า ธรรมารมณในก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา ย่อมเกิดโสมนัสขึ้น โสมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โสมนัสอาศัย เนกขัมมะ เหล่านี้โสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ ฯ

[๖๒๗] ใน ๓๖ ประการนั้น โทมนัสอาศัยเรือน ๖ เป็นไฉน คือ บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ประกอบด้วยโลกามิส โดยเป็นของอันตนไม่ได้ เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงรูปที่ไม่เคยได้เฉพาะในก่อน อันล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ย่อมเกิดโทมนัส โทมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โทมนัสอาศัย เรือน

บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งเสียง . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งกลิ่น . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งรส . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งโณฐัพพะ . . .

บุคคลเมื่อเล็งเห็นความไม่ได้เฉพาะซึ่งธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโน อันน่า ปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ประกอบด้วยโลกามิส โดย เป็นของอันตนไม่ได้เฉพาะ หรือหวนระลึกถึงธรรมารมณที่ไม่เคยได้เฉพาะในก่อน อันล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ย่อมเกิดโทมนัส โทมนัสเช่นนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เราเรียกว่า โทมนัสสาตัยเรือน เหล่านี้โทมนัสสาตัยเรือน ๖ ๕

[๖๒๘] ใน ๓๖ ประการนั้น โทมนัสสาตัยเนกขัมมะ ๖ เป็นโจน คือ
บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับของรูป
ทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูปในก่อน
และในบัดนี้ ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาแล้ว
ย่อมเข้าไปตั้งความปรารถนาในอนัตตวิโมกข์ เมื่อเข้าไปตั้งความปรารถนาใน
อนัตตวิโมกข์ดังนี้ว่า เมื่อไร ตัวเราจึงจักบรรลุลายณะที่พระอรียะทั้งหลาย
ได้บรรลุลายในบัดนี้เล่า ย่อมเกิดโทมนัสเพราะความปรารถนาเป็นปัจจัยขึ้น โทมนัส
เช่นนี้เราเรียกว่า โทมนัสสาตัยเนกขัมมะ

บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของเสียงทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของกลิ่นทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของรสทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของไผฏฐัพพะทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของธรรมารมณทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า
ธรรมารมณในก่อนและในบัดนี้ ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดาแล้ว ย่อมเข้าไปตั้งความปรารถนาในอนัตตวิโมกข์ เมื่อเข้าไปตั้งความ
ปรารถนาในอนัตตวิโมกข์ดังนี้ว่า เมื่อไร ตัวเราจึงจักบรรลุลายณะที่พระอรียะ
ทั้งหลายได้บรรลุลายในบัดนี้เล่า ย่อมเกิดโทมนัสเพราะความปรารถนาเป็นปัจจัยขึ้น
โทมนัสเช่นนี้เราเรียกว่า โทมนัสสาตัยเนกขัมมะ เหล่านี้โทมนัสสาตัย
เนกขัมมะ ๖ ๕

[๖๒๙] ใน ๓๖ ประการนั้น อุเบกขาอาตัยเรือน ๖ เป็นโจน คือ เพราะ
เห็นรูปด้วยจักษุ ย่อมเกิดอุเบกขาขึ้นแก่ปฤชชนคนโง่เขลา ยังไม่ชนะกิเลส ยังไม่
ชนะวิบาก ไม่เห็นโทษ ไม่ได้สดับ เป็นคนหนาแน่น อุเบกขาเช่นนี้นั้น ไม่
ล่วงเลยรูปไปได้ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า อุเบกขาอาตัยเรือน

เพราะฟังเสียงด้วยโสต . . .

เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . .

เพราะลิ้มรสด้วยชีวาหา . . .

เพราะถูกต้องไผฏฐัพพะด้วยกาย . . .

เพราะรู้ธรรมารมณด้วยมโน ย่อมเกิดอุเบกขาขึ้นแก่ปฤชชนคนโง่เขลา
ยังไม่ชนะกิเลส ยังไม่ชนะวิบาก ไม่เห็นโทษ ไม่ได้สดับ เป็นคนหนาแน่น
อุเบกขาเช่นนี้นั้น ไม่ล่วงเลยธรรมารมณไปได้ เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า
อุเบกขาอาตัยเรือน เหล่านี้ อุเบกขาอาตัยเรือน ๕

[๖๓๐] ใน ๓๖ ประการนั้น อุเบกขาอาตัยเนกขัมมะ ๖ เป็นโจน คือ
บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับของรูป
ทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูปในก่อน
และในบัดนี้ ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ย่อมเกิดอุเบกขาขึ้น อุเบกขาเช่นนี้นั้น ไม่ล่วงเลยรูปไปได้ เพราะฉะนั้น เราจึง
เรียกว่าอุเบกขาอาตัยเนกขัมมะ

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของเสียงทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของกลิ่นทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของรสทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของไผฏฐัพพะทั้งหลายนั้นแล . . .

บุคคลเมื่อทราบความไม่เที่ยง ความแปรปรวน ความคลาย และความดับ
ของธรรมารมณทั้งหลายนั้นแล แล้วเห็นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า
ธรรมารมณในก่อนและในบัดนี้ทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา ย่อมเกิดอุเบกขาขึ้น อุเบกขาเช่นนี้นั้น ไม่ล่วงเลยธรรมารมณไปได้
เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกว่า อุเบกขาอาตัยเนกขัมมะ เหล่านี้อุเบกขาอาตัยเนกขัมมะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

๖ ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า พึงทราบทางดำเนินของสัตว์ ๓๖ นั้น เราอาศัยทางดำเนินดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๓๑] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ในทางดำเนินของสัตว์ ๓๖ นั้น พวกเธอจงอาศัยทางดำเนินของสัตว์นี้ ละทางดำเนินของสัตว์นี้ นั้นเราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใน ๓๖ ประการนั้น พวกเธอจงอาศัย คืออิงโสมนัสอาศัย เนกขัมมะ ๖ นั้นๆ แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งโสมนัสอาศัยเรือน ๖ นั้นๆ อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละโสมนัสนั้นๆ ได้ เป็นอันล่วงโสมนัสนั้นๆ ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใน ๓๖ ประการนั้น พวกเธอจงอาศัย คืออิงโสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งโสมนัสอาศัยเรือน ๖ นั้นๆ อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละโสมนัสนั้นๆ ได้ เป็นอันล่วงโสมนัสนั้นๆ ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใน ๓๖ ประการนั้น พวกเธอจงอาศัย คืออิงอุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งอุเบกขาอาศัยเรือน ๖ นั้นๆ อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละอุเบกขานั้นๆ ได้ เป็นอันล่วงอุเบกขานั้นๆ ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใน ๓๖ ประการนั้น พวกเธอจงอาศัย คืออิงโสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งโสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละโสมนัสนั้นๆ ได้ เป็นอันล่วงโสมนัสนั้นๆ ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ใน ๓๖ ประการนั้น พวกเธอจงอาศัย คืออิงอุเบกขาอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งโสมนัสอาศัยเนกขัมมะ ๖ นั้นๆ อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละโสมนัสนั้นๆ ได้ เป็นอันล่วงโสมนัสนั้นๆ ได้ ฯ

[๖๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยอารมณ์ต่างๆ ก็มี อุเบกขาที่มีความเป็นหนึ่ง อาศัยอารมณ์เป็นหนึ่งก็มี

ก็อุเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยอารมณ์ต่างๆ เป็นโจน คือ อุเบกขาที่มีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ นี้อุเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยอารมณ์ต่างๆ

ก็อุเบกขาที่มีความเป็นหนึ่ง อาศัยอารมณ์เป็นหนึ่ง เป็นโจน คือ อุเบกขาที่มีอาศัยอากาศนาฬายาตนะ อาศัยวิญญาณัญญาตนะ อาศัยอากิญจัญญาตนะ อาศัยเนวสัญญานาสัญญาตนะ นี้อุเบกขาที่มีความเป็นหนึ่ง อาศัยอารมณ์เป็นหนึ่ง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอุเบกขา ๒ อย่าง พวกเธอจงอาศัย คืออิงอุเบกขาที่มีความเป็นหนึ่ง อาศัยอารมณ์เป็นหนึ่งนั้น แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็นต่างๆ อาศัยอารมณ์ต่างๆ นั้น อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละอุเบกขานี้ได้ เป็นอันล่วงอุเบกขานี้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอาศัย คืออิงความเป็นผู้ไม่มีตัณหา แล้วละ คือล่วงเสียซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็นหนึ่ง อาศัยอารมณ์เป็นหนึ่งนั้น อย่างนี้ ย่อมเป็นอันละอุเบกขานี้ได้ เป็นอันล่วงอุเบกขานี้ได้ ข้อที่เรา กล่าวดังนั้นว่า ในทางดำเนินของสัตว์ ๓๖ นั้น พวกเธอจงอาศัยทางดำเนินของสัตว์นี้ ละทางดำเนินของสัตว์นี้ นั้นเราอาศัยการละ การล่วง ดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๓๓] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า และพึงทราบการตั้งสติ ๓ ประการที่ พระอริยะเสพ ซึ่งเมื่อเสพชื่อว่า เป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนหมู่ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ฯ

[๖๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ศาสดาเป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงประโยชน์ แก่กุล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า นี่เพื่อประโยชน์แก่กุล แก่พวกเธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ เหล่าสาวกของศาสนานั้น ย่อมไม่ฟัง ด้วยดี ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ และประพฤตินหฺกเลียงคำสอนของศาสดา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้น ตถาคตไม่เป็นผู้ชื่นชม ไม่สวดยความชื่นชม และไม่ระคายเคือง ย่อมมีสติสัมปชัญญะอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้ เราเรียกว่าการตั้งสติประการที่ ๑ ที่พระอริยะเสพ ซึ่งเมื่อเสพชื่อว่า เป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนหมู่ ฯ

[๖๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ศาสดาเป็นผู้อนุเคราะห์ แสวงหาประโยชน์แก่กุล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า นี่เพื่อประโยชน์แก่กุลแก่พวกเธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ เหล่าสาวกของศาสนานั้น บางพวกยอมไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียโสตสดับ ไม่ตั้งจิตรับรู้ และประพฤตินหฺกเลียงคำสอนของศาสดา บางพวกยอมฟังด้วยดี เจียโสตสดับ ตั้งจิตรับรู้ ไม่ประพฤตินหฺกเลียงคำสอนของศาสดา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้น ตถาคตไม่เป็นผู้ชื่นชม ไม่สวดยความชื่นชม ทั้งไม่เป็นผู้ไม่ชื่นชม ไม่สวดยความไม่ชื่นชม เว้นทั้งความชื่นชมและความไม่ชื่นชมทั้งสองอย่างนั้นแล้ว เป็นผู้วางเฉย ย่อมมีสติสัมปชัญญะอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้ เราเรียกว่าการตั้งสติประการที่ ๒ ที่พระอริยะเสพ ซึ่งเมื่อเสพชื่อว่า เป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนหมู่ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๖๓๖] ดุรภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ศาสดาเป็นผู้ดูแลเพราะเห็น
แสงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า นี่เพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกเธอ นี่เพื่อความสุขแก่พวกเธอ เหล่าสาวกของศาสนานี้
ย่อมฟังด้วยดี เว้นเสียแต่บัดนี้ ตั้งจิตรับรู้ ไม่ประพฤติหลักเลี้ยวคำสอนของศาสดา
ดุรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนี้ ตถาคตเป็นผู้ชื่นชม เสวยความชื่นชม และไม่
ระคายเคือง ย่อมมีสติสัมปชัญญะอยู่ ดุรภิกษุทั้งหลาย นี่ เราเรียกว่าการตั้ง
สติประการที่ ๓ ที่พระอริยเสพ ซึ่งเมื่อเสพชื่อว่า เป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนหมู่
ข้อที่เรากล่าวดังนั้น และพึงทราบการตั้งสติ ๓ ประการที่พระอริยเสพ ซึ่งเมื่อ
เสพชื่อว่า เป็นศาสดาควรเพื่อสั่งสอนหมู่ นั้น เราอาศัยเหตุนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๓๗] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้น ศาสดานี้เราเรียกว่า สารถิ ฝึกบุรุษที่
ควรฝึก ยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึกทั้งหลาย นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุร
ภิกษุทั้งหลาย ข้างที่ควรฝึก อันอาจารย์ฝึกข้างไสให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ทิศเดียว
เท่านั้น คือ ทิศตะวันออก หรือทิศตะวันตก หรือทิศเหนือ หรือทิศใต้ มาที่
ควรฝึก อันอาจารย์ฝึกมาข้างให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ทิศเดียวเหมือนกัน คือ ทิศ
ตะวันออก หรือทิศตะวันตก หรือทิศเหนือ หรือทิศใต้ โคที่ควรฝึก อันอาจารย์
ฝึกโคขับให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ทิศเดียวเหมือนกัน คือ ทิศตะวันออก หรือทิศ
ตะวันตก หรือทิศเหนือ หรือทิศใต้ แต่บุรุษที่ควรฝึก อันตถาคตผู้รู้เห็นตถัมมา
สัมพุทธสอนให้วิ่ง ย่อมวิ่งไปได้ทั่วทั้ง ๘ ทิศ คือ ผู้ที่มีรูป ย่อมเห็นรูปทั้งหลายได้
นี้ทิศที่ ๑ ผู้ที่มีสัญญาในอรูปภายใน ย่อมเห็นรูปทั้งหลายภายนอกได้ นี้ทิศที่ ๒
ย่อมเป็นผู้ย่อมเฝ้าจำนงทั้งนั้น นี้ทิศที่ ๓ ย่อมเข้าอากาสนัญญาตนะอยู่ด้วย
ใสใจว่า อากาสนาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่ใสใจ
นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี้ทิศที่ ๔ ย่อมเข้าวิญญาณัญญาตนะอยู่ด้วย
ใสใจว่า วิญญาณาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอากาสนัญญาตนะโดยประการทั้งปวง
นี้ทิศที่ ๕ ย่อมเข้าอากัญญาตนะอยู่ด้วยใสใจว่า ไม่มีสักน้อยหนึ่ง เพราะล่วง
วิญญาณัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี้ทิศที่ ๖ ย่อมเข้าเนวสัญญานาสัญญาตนะ
อยู่ เพราะล่วงอากัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี้ทิศที่ ๗ ย่อมเข้าสัญญา
เวทยัตนิโรธอยู่ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี้ทิศที่ ๘
ดุรภิกษุทั้งหลาย บุรุษที่ควรฝึก อันตถาคตผู้รู้เห็นตถัมมาสัมพุทธสอนให้วิ่ง
ย่อมวิ่งไปได้ทั่วทั้ง ๘ ทิศดังนี้ ข้อที่เรากล่าวดังนั้น ศาสดานี้เราเรียกว่าสารถิฝึก
บุรุษที่ควรฝึก ยอดเยี่ยมกว่าอาจารย์ผู้ฝึกทั้งหลาย นั้น เราอาศัยเหตุดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ สฬายตนวิภังคสูตร ที่ ๗

๘. อุทเทสวิภังคสูตร (๑๓๘)

[๖๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคได้ตรัสอย่างนี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอุทเทสวิภังคแก่เธอทั้งหลาย
พวกเธอจงฟังอุทเทสวิภังคนี้ จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูล
รับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๓๙] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนั้นว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึง
พิจารณาโดยอาการที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่ฟังไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่
ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น เมื่อความรู้สึกไม่ฟังไป ไม่
ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายในและไม่สะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น ย่อมไม่มีความ
เกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระ-

*ภาษิตดังนี้ ครั้นแล้วพระองค์ผู้สุดจึงเสด็จจากอาสนะ เข้าไปยังพระวิหาร ฯ

[๖๔๐] ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้ว ไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นจึงได้มี
ข้อปริภาษันอย่างนี้ว่า ดุรทำนผู้มียายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุทเท
สโดยย่อแก่พวกเรว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อพิจารณาอยู่
ความรู้สึกไม่ฟังไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่พึงสะดุ้ง
เพราะไม่ถ้อยมั่น เมื่อความรู้สึกไม่ฟังไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน
และไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น ย่อมไม่มีความเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ ทุกข์
และสมุทัยต่อไป ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร ก็เสด็จเข้าไป
ยังพระวิหารแล้ว โกรธแค้นและพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั
ทรงแสดงโดยยอนี้ให้พิสดารได้ ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้น ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า
ท่านพระมหากัจจानะนี้แล อันพระศาสดาและภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ผู้
เป็นวิญญูชนยกย่อง สรรเสริญแล้ว ก็ท่านพระมหากัจจानะ พอดีจำแนกเนื้อ
ความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยยอนี้ให้พิสดารได้ ถ้ากระไร พวก
เราพึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะยังที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนั้นกะท่าน
พระมหากัจจานะเถิด ฯ

[๖๔๑] ต่อนั้น ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะยัง
ที่อยู่ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับท่านพระมหากัจจานะครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอ
ให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้
กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะดังนี้ว่า ดูกรท่านกัจจานะ พระผู้มีพระภาคทรงอุเทศ
โดยย่อแก่พวกกระผมว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อ
พิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่พึงไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และ
ไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น เมื่อความรู้สึกไม่พึงไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้ง
สงบอยู่ภายใน และไม่สะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น ย่อมไม่มีความเกิดแห่งชาติ ชรา
มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดารก็
เสด็จออกจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร ดูกรท่านกัจจานะ ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จ
หลีกไปแล้วไม่นาน พวกกระผมเหล่านั้นได้มีข้อปรึกษากันอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศโดยย่อแก่พวกเราว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่พึงไป ไม่ชานไปภาย
นอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น เมื่อความรู้สึกไม่พึง
ไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่สะดุ้งเพราะไม่ถ้อยมั่น ย่อม
ไม่มีความเกิดแห่งชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป ดังนี้แล มิได้ทรง
จำแนกเนื้อความโดยพิสดารก็เสด็จออกจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร ใครหนอแล
จะพึงจำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยยอนี้ให้พิสดารได้
ดูกรท่านกัจจานะ พวกกระผมเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ท่านพระมหากัจจานะนี้
แล อันพระศาสดาและพวกภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชนยกย่อง
สรรเสริญแล้ว ก็ท่านพระมหากัจจานะพอจำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงโดยยอนี้ให้พิสดารได้ ถ้ากระไร พวกเราพึงเข้าไปหาท่านพระ-
*มหากัจจานะยังที่อยู่ แล้วพึงสอบถามเนื้อความนั้นกะท่านพระมหากัจจานะเถิด
ขอท่านพระมหากัจจานะโปรดจำแนกเนื้อความเถิด ฯ

[๖๔๒] ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบ
เหมือนบุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ แสวงหาแก่นไม้ เทียวเสาะหาแก่นไม้ พึงสำคัญ
แก่นของตนไม่ใหญ่ที่มีแก่นตั้งอยู่ว่า ควรหาได้ที่กิ่งและใบ ละเลยรากและลำต้น
เสียฉันใด ข้ออุปไมยนี้ ก็ฉันนั้น เมื่อพระศาสดาประทับอยู่พร้อมหน้าท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พวกท่านพากันสำคัญเนื้อความนั้นว่าพึงสอบถามเราได้ ล่วงเลยพระผู้มี-
*พระภาคพระองค์นั้นเสีย ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ทรงมีจักขุ มีญาณ มีธรรม มีความ
ประเสริฐ ตรัส บอก ทรงนำออกซึ่งประโยชน์ ประทานอมตธรรม ทรงเป็น
เจ้าของธรรม ทรงดำเนินตามนั้น และก็เป็นกาลสมควรแก่พระองค์แล้วที่ท่าน
ทั้งหลายจะพึงสอบถามเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์
แก่เราอย่างใด พวกท่านพึงทรงจำไว้อย่างนั้นเถิด ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า ดูกรท่านกัจจานะ แท้จริง พระผู้มีพระภาคย่อม
ทรงรู้ธรรมที่ควรรู้ ทรงเห็นธรรมที่ควรเห็น ทรงมีจักขุ มีญาณ มีธรรม มีความ
ประเสริฐ ตรัส บอก ทรงนำออกซึ่งประโยชน์ ประทานอมตธรรม ทรงเป็น
เจ้าของธรรม ทรงดำเนินตามนั้น และก็เป็นกาลสมควรแก่พระองค์แล้วที่พวก
กระผมจะพึงสอบถามเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์
แก่พวกกระผมอย่างใด พวกกระผมพึงทรงจำไว้อย่างนั้น แต่ว่าท่านพระมหา
กัจจานะ อันพระศาสดาและพวกภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชน
ยกย่อง สรรเสริญแล้ว และท่านพอจะจำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มี
พระภาคทรงแสดงโดยยอนี้ ให้พิสดารได้ ขอท่านพระมหากัจจานะอย่าทำความ
หนักใจ โปรดจำแนกเนื้อความเถิด ฯ

ก. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
ข้าพเจ้าจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระมหากัจจานะว่า ชอบแล้ว ท่าน
ผู้มีอายุ ฯ

[๖๔๓] ท่านพระมหากัจจานะจึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศโดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่
ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่พึงสะดุ้ง
เพราะไม่ถือมั่น เมื่อความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบ
อยู่ภายใน และไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมั่น ย่อมไม่มีความเกิดแห่งชาติ
ชรา มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดย
พิสดาร แล้วเสด็จออกจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร นี้แล ข้าพเจ้าทราบเนื้อความ
โดยพิสดารอย่างนี้ ฯ

[๖๔๔] ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรเรียกว่าความรู้สึกฟุ้งไป
ชานไปภายนอก ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ แล่นไปตามนิมิตคือรูป กำหนดด้วยยินตินิมิตคือรูป ผูกพัน
ด้วยยินตินิมิตคือรูป ประกอบด้วยสัญญา熏คือความยินตินิมิตคือรูป พระผู้มี
พระภาคตรัสเรียกว่า ความรู้สึกฟุ้งไป ชานไปภายนอก

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ยินเสียงด้วยโสต . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะลิ้มรสด้วยชีวาหา . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะรู้ธรรมารมณ์ด้วยมโน แล่น
ไปตามนิมิตคือธรรมารมณ์ กำหนดด้วยยินตินิมิตคือธรรมารมณ์ ผูกพันด้วยยินติ
นิมิตคือธรรมารมณ์ ประกอบด้วยสัญญา熏คือความยินตินิมิตคือธรรมารมณ์ พระ
ผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ความรู้สึกฟุ้งไป ชานไปภายนอก ดูกุรทนต์ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย อย่างนี้แล เรียกว่าความรู้สึกฟุ้งไป ชานไปภายนอก ฯ

[๖๔๕] ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรเรียกว่า ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป
ไม่ชานไปภายนอก ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ ไม่แล่นไปตามนิมิตคือรูป ไม่กำหนดด้วยยินตินิมิตคือรูป
ไม่ผูกพันด้วยยินตินิมิตคือรูป ไม่ประกอบด้วยสัญญา熏คือความยินตินิมิตคือรูป
พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ยินเสียงด้วยโสต . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะลิ้มรสด้วยชีวาหา . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . .

ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะรู้ธรรมารมณ์ด้วยมโน ไม่
แล่นไปตามนิมิตคือธรรมารมณ์ ไม่กำหนดด้วยยินตินิมิตคือธรรมารมณ์ ไม่ผูก
พันด้วยยินตินิมิตคือธรรมารมณ์ ไม่ประกอบด้วยสัญญา熏คือความยินตินิมิตคือ
ธรรมารมณ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก
ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล เรียกว่า ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไป
ภายนอก ฯ

[๖๔๖] ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรเรียกว่า จิตตั้งสงบอยู่ภายใน
ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
เข้าปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มีปิติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุ
นั้น แล่นไปตามปิติและสุขเกิดแต่วิเวก กำหนดด้วยยินติปิติและสุขเกิดแต่
วิเวก ผูกพันด้วยยินติปิติและสุขเกิดวิเวก ประกอบด้วยสัญญา熏คือความ
ยินติปิติและสุขเกิดแต่วิเวก พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า จิตตั้งสงบอยู่ภายใน ฯ

ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าทุติยฌาน มีความ
ผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้นเพราะสงบวิเวกและวิจาร ไม่มี
วิตก ไม่มีวิจาร มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุนั้น แล่น
ไปตามปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ กำหนดด้วยยินติปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ ผูกพัน
ด้วยยินติปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ ประกอบด้วยสัญญา熏คือความยินติปิติและสุข
เกิดแต่สมาธิ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จิตตั้งสงบอยู่ภายใน ฯ

ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้วางเฉยเพราะ
หน่ายปิติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าตติยฌาน ที่
พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสตติยอยู่เป็นสุขอยู่ ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุ
นั้น แล่นไปตามอุเบกขา กำหนดด้วยยินติสุขเกิดแต่อุเบกขา ผูกพันด้วยยินติสุข
เกิดแต่อุเบกขา ประกอบด้วยสัญญา熏คือ ความยินติสุขเกิดแต่อุเบกขา
พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า จิตตั้งสงบอยู่ภายใน ฯ

ดูกุรทนต์ผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าจตุตถฌาน อันไม่
มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สตีบริสสุทธีเพราะอเบกขาอยู่ ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุหนึ่ง เล่นไปตามอหุทกขมสุข-

* เวทนา กำหนดด้วยยินดีอหุทกขมสุขเวทนา ผูกพันด้วยยินดีอหุทกขมสุขเวทนา
ประกอบด้วยสัญญาชนคือความยินดีอหุทกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ว่า จิตตั้งสงบอยูภายใน ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล เรียกว่า จิตตั้ง
สงบอยูภายใน ฯ

[๖๔๓] ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรเรียกว่า จิตไม่ตั้งสงบอยู่
ภายใน ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังตจากกาม สังตจาก
อกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน ฯลฯ อยู่ ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุหนึ่ง ไม่เล่นไปตามปิติและ
สุขเกิดแต่เวก ไม่กำหนดด้วยยินดีปิติและสุขเกิดแต่เวก ไม่ผูกพันด้วยยินดีปิติ
และสุขเกิดแต่เวก ไม่ประกอบด้วยสัญญาชนคือความยินดีปิติและสุขเกิดแต่
เวก พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า จิตไม่ตั้งสงบอยูภายใน ฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าทุติยฌาน ฯลฯ อยู่
ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุหนึ่ง ไม่เล่นไปตามปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่กำหนดด้วย
ยินดีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่ผูกพันด้วยยินดีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ ไม่ประกอบ
ด้วยสัญญาชนคือความยินดีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า
จิตไม่ตั้งสงบอยูภายใน ฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นพว้างเจยเพราะ
หนายปิติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน ฯลฯ อยู่
ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุหนึ่ง ไม่เล่นไปตามอเบกขา ไม่กำหนดด้วยยินดีสุขเกิดแต่
อเบกขา ไม่ผูกพันด้วยยินดีสุขเกิดแต่อเบกขา ไม่ประกอบด้วยสัญญาชนคือ
ความยินดีสุขเกิดแต่อเบกขา พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า จิตไม่ตั้งสงบอยู่
ภายใน ฯ

ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเข้าจตุตถฌาน ฯลฯ อยู่
ความรู้สึกที่มีแก่ภิกษุหนึ่ง ไม่เล่นไปตามอหุทกขมสุขเวทนา ไม่กำหนดด้วยยินดี
อหุทกขมสุขเวทนา ไม่ผูกพันด้วยยินดีอหุทกขมสุขเวทนา ไม่ประกอบด้วยสัญญาชน
คือความยินดีอหุทกขมสุขเวทนา พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า จิตไม่ตั้งสงบอยูภายใน
ใน ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล เรียกว่า จิตไม่ตั้งสงบอยูภายใน ฯ

[๖๔๔] ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรยอมเป็นอันสะดุ้งเพราะ
ตามถ้อยมั่น ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สติแล้วในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ได้
เห็นพระอรียะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอรียะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอรียะ ไม่
ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัตบุรุษยอมเล็ง
เห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีรูปบ้าง เล็งเห็นรูปในอัตตาบ้าง
เล็งเห็นอัตตาในรูปบ้าง รูปนั้นของเขายอมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้ เพราะความ
แปรปรวนเป็นอย่างอื่นของรูป เขาย่อมมีความรู้สึกปรวนแปรไปตามความแปรปรวน
ของรูป ความสะดุ้งและความเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม อันเกิดแต่ความปรวนแปรไป
ตามความแปรปรวนของรูป ย่อมตั้งครอบงำจิตของเขาได้ เพราะจิตถูกครอบงำ
เขาจึงเป็นผู้หวาดเสียว คับแค้น ห่วงใย และสะดุ้งเพราะตามถ้อยมั่น ย่อมเล็งเห็น
เวทนา . . . ย่อมเล็งเห็นสัญญา . . . ย่อมเล็งเห็นสังขาร . . . ย่อมเล็งเห็นวิญญานโดย
ความเป็นอัตตาบ้าง เล็งเห็นอัตตาวามีวิญญานบ้าง เล็งเห็นวิญญานในอัตตาบ้าง
เล็งเห็นอัตตาในวิญญานบ้าง วิญญานนั้นของเขายอมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้
เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นของวิญญาน เขาย่อมมีความรู้สึกปรวนแปรไป
ตามความแปรปรวนของวิญญาน ความสะดุ้งและความเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม อัน
เกิดแต่ความปรวนแปรไปตามความแปรปรวนของวิญญาน ย่อมตั้งครอบงำจิตของ
เขาได้ เพราะจิตถูกครอบงำ เขาจึงเป็นผู้หวาดเสียว คับแค้น ห่วงใย และสะดุ้ง
เพราะตามถ้อยมั่น ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล เป็นอันสะดุ้งเพราะตาม
ถ้อยมั่น ฯ

[๖๔๕] ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไรยอมเป็นอันไม่สะดุ้งเพราะ
ไม่ถ้อยมั่น ดุรทธานผู้มีอายุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สติแล้วในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้
เห็นพระอรียะ ฉลาดในธรรมของพระอรียะ ได้ฝึกดีแล้วในธรรมของพระอรียะ
ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ฝึกดีแล้วในธรรมของสัตบุรุษ ย่อม
ไม่เล็งเห็นรูปโดยความเป็นอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาวามีรูปบ้าง ไม่เล็งเห็นรูป
ในอัตตาบ้าง ไม่เล็งเห็นอัตตาในรูปบ้าง รูปนั้นของท่านยอมแปรปรวนเป็นอย่าง
อื่นได้ เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นของรูป ท่านย่อมมีความรู้สึกไม่ปรวน-

* แปรไปตามความแปรปรวนของรูป ความสะดุ้งและความเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม
อันเกิดแต่ความปรวนแปรไปตามความแปรปรวนของรูป ย่อมไม่ตั้งครอบงำจิตของ
ท่านได้ เพราะจิตไม่ถูกครอบงำ ท่านจึงเป็นผู้ไม่หวาดเสียว ไม่คับแค้น ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ห้วงใยและไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมัน ย่อมไม่เล็งเห็นเวทนา . . . ย่อมไม่เล็งเห็น
สัญญา . . . ย่อมไม่เล็งเห็นสังขาร . . . ย่อมไม่เล็งเห็นวิญญาณโดยความเป็นอิตตาบัง
ไม่เล็งเห็นอิตตาว่ามีวิญญาณบ้าง ไม่เล็งเห็นวิญญาณในอิตตาบัง ไม่เล็งเห็นอิตตาใน
วิญญาณบ้าง วิญญาณของท่านย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้ เพราะความแปรปรวน
เป็นอย่างอื่นของวิญญาณ ท่านย่อมมีความรู้สึกไม่แปรปรวนแปรไปตามความแปรปรวน
ของวิญญาณ ความสะดุ้งและเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม อันเกิดแต่ความแปร
ปรวนไปตามความแปรปรวนของวิญญาณ ย่อมไม่ตั้งครอบงำจิตของท่านได้ เพราะ
จิตไม่ถูกรอบงำท่านจึงเป็นผู้ไม่หวาดเสียว ไม่คับแค้น ไม่ห้วงใย ไม่สะดุ้งเพราะ
ไม่ถือมัน ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล เป็นอันไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมัน ฯ

[๖๕๐] ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศ
โดยย่อแก่เราทั้งหลายว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อ
พิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และ
ไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถือมัน เมื่อความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้ง
สงบอยู่ภายใน และไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมัน ย่อมไม่มีความเกิดแห่ง ขาติ ชรา
มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป มิได้ทรงจำแนกเนื้อความโดยพิสดาร แล้วเสด็จ
ออกจากอาสนะเข้ายังพระวิหาร นี้แล ข้าพเจ้าทราบเนื้อความได้โดยพิสดารอย่างนี้
ก็แหละท่านทั้งหลายห้วงใยอยู่ ฟังเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความ
นั้นเกิด พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านทั้งหลายอย่างใด พวกท่านพึงทรง
จำคำพยากรณ์นั้นไว้อย่างนั้นเกิด ฯ

[๖๕๑] ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นยินดียอนโมทนาภาษิตของท่านพระมหา-
* กัจจანะแล้วออกจากอาสนะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้วถวาย
อภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตามที่พระผู้มีพระภาคทรง
แสดงอุเทศโดยย่อแก่พวกข้าพระองค์ว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดย
อาการที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่
ภายใน และไม่พึงสะดุ้งเพราะไม่ถือมันเมื่อความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภาย
นอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายในและไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมัน ย่อมไม่มีความเกิดแห่ง
ขาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และสมุทัยต่อไป ดังนี้ มิได้ทรงจำแนกเนื้อความ
โดยพิสดารแล้วเสด็จออกจากอาสนะเข้ายังพระวิหาร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้น
พระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้ว ไม่นาน พวกข้าพระองค์นั้นได้มีข้อปรึกษากัน
อย่างนี้ว่า ดูกุรุษผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอุเทศนี้โดยย่อแก่
พวกเราว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ภิกษุพึงพิจารณาโดยอาการที่เมื่อพิจารณาอยู่ ความ
รู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และไม่พึงสะดุ้งเพราะ
ไม่ถือมัน เมื่อความรู้สึกไม่ฟุ้งไป ไม่ชานไปภายนอก ไม่ตั้งสงบอยู่ภายใน และ
ไม่สะดุ้งเพราะไม่ถือมัน ย่อมไม่มีความเกิดแห่ง ขาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และ
สมุทัยต่อไป ดังนี้แล มิได้ทรงจำแนกเนื้อความ โดยพิสดาร ก็เสด็จออกจาก
อาสนะเข้ายังพระวิหาร ใครหนอและจะพึงจำแนก เนื้อความแห่งอุเทศที่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้า
พระองค์นั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ท่านพระมหากัจจันะนี้แลอันพระศาสดาและ
พวกภิกษุผู้ร่วมประพบัติพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชนยกย่องสรรเสริญแล้ว ก็ท่าน
พระมหากัจจันะนี้ พอดีจะจำแนกเนื้อความแห่งอุเทศที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
โดยย่อนี้ให้พิสดารได้ ถ้ากระไร พวกเราพึงเข้าไปหาท่าน พระมหากัจจันะ
ยังที่อยู่ แล้วสอบถามเนื้อความนั้นกะท่านพระมหากัจจันะเกิด ต่อนั้นแล พวก
ข้าพระองค์จึงเข้าไปหาท่านพระมหากัจจันะยังที่อยู่ แล้วสอบถาม เนื้อความ
กะท่านแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจันะจำแนกเนื้อความแก่
พวกข้าพระองค์นั้นแล้วโดยอาการดังนี้ โดยบัดนี้ และโดยพยัญชนะดังนี้ ฯ

[๖๕๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุรุษทั้งหลาย มหากัจจันะเป็น
บัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากพวกเธอสอบถามเนื้อความนั้นกะเรา เราก็จะพึง
พยากรณ์เนื้อความนั้นอย่างเดียวกับที่มหากัจจันะพยากรณ์แล้วเหมือนกัน ก็แหละ
เนื้อความอุเทศนั้นเป็นดังนี้แล พวกเธอจงทรงจำเนื้อความนั้นไว้อย่างนี้เกิด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ อุทเทสวิภังคสูตร ที่ ๘

๙. อรณวิภังคสูตร (๑๓๙)

[๖๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี-

* พระภาคได้ตรัสตั้งนิวา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอรรถวิภังค์แก่เธอทั้งหลาย
พวกเธอจงฟังอรรถวิภังค์นั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้น
ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๔๔] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนิวา ไม่พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่ง
สุขอาศัยกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่งความเพียรเครื่อง
ประกอบตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์ ความปฏิบัติปานกลาง ไม่เข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น อันตถาคต
รู้พร้อมด้วยปัญญายังแล้ว เป็นข้อปฏิบัติทำให้มีจักษุ ทำให้มีญาณ เป็นไป
เพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน พึงรู้จัก
การยกยอและการตำหนิ ครั้นรู้แล้ว ไม่พึงยกยอ ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงแต่
ธรรมเท่านั้น พึงรู้ตัดสินความสุข ครั้นรู้แล้ว พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่งความ
สุขภายใน ไม่พึงกล่าววาตะลับล้าง ไม่พึงกล่าวคำล่วงเกินต่อหน้า พึงเป็นผู้
ไม่ริบควานพุด อย่าพุดริบควาน ไม่พึงปรักปรำภาษาชนบท ไม่พึงล่วงเลยคำพุด
สามัญญเสีย นื้อเทศแห่งอรรถวิภังค์ ฯ

[๖๔๕] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนิวา ไม่พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่งสุขอาศัยกาม
อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่งความเพียรเครื่องประกอบตนให้
ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นั้น เรา
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว ความประกอบเงื่องๆ ซึ่งโสมนัสของคนที่มีความสุข
โดยสืบทอดกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ
มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติผิด การไม่ตามประกอบ ความประกอบเงื่องๆ
ซึ่งโสมนัสของคนที่มีความสุขโดยสืบทอดกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็น
ของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มี
ทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติ
ชอบ ความเพียรเครื่องประกอบตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ
มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติผิด การไม่ตามประกอบความเพียรเครื่อง
ประกอบตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความ
เร่าร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ ข้อที่เรากล่าวตั้งนิวา ไม่พึงประกอบเงื่องๆ
ซึ่งสุขอาศัยกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่พึงประกอบเงื่องๆ ซึ่งความเพียรเครื่อง
ประกอบตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์ นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๔๖] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนิวา ความปฏิบัติปานกลาง ไม่เข้าใกล้ที่สุด
๒ อย่างนั้น อันตถาคตรู้พร้อมด้วยปัญญายังแล้ว เป็นข้อปฏิบัติทำให้มีจักษุ
ทำให้มีญาณ เป็นไปเพื่อความเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่
นิพพาน นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว มรรคมองค์ ๘ อันประเสริฐนั้นแล คือ
ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ
ความพยายามชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจชอบ ข้อที่เรากล่าวตั้งนิวา
ความปฏิบัติปานกลาง ไม่เข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น อันตถาคตรู้พร้อมด้วย
ปัญญายังแล้ว เป็นข้อปฏิบัติทำให้มีจักษุ ทำให้มีญาณ เป็นไปเพื่อความเข้าไป
สงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน นั้น เราอาศัยมรรคมองค์ ๘
อันประเสริฐดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๔๗] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนิวา พึงรู้จักการยกยอและการตำหนิ ครั้น-
* รู้แล้ว ไม่พึงยกยอ ไม่พึงตำหนิ พึงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น นั้น เราอาศัยอะไร
กล่าวแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไรเป็นการยกยอ เป็นการตำหนิ และไม่ใช่
เป็นการแสดงธรรม คือ เมื่อกล่าวว่า ชนเหล่าใดตามประกอบความประกอบ
เงื่องๆ ซึ่งโสมนัสของคนที่มีความสุขโดยสืบทอดกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน
เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ชนเหล่านั้น
ทั้งหมดมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความเร่าร้อน เป็นผู้ปฏิบัติผิด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
นำปรารภนา นำโคร นำพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความ
กำหนด เสี่ยงที่รู้ได้ด้วยโสต . . . กลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . . รสที่รู้ได้ด้วยชีวหา . . .
โผฏฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย อันนำปรารภนา นำโคร นำพอใจ เป็นที่รัก ประกอบ
ด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด นี่แลกามคุณ ๕ ดุรภิกษุทั้งหลาย สุข
โสมนัสใดแล อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น สุขโสมนัสนี้ เรียกว่าสุขอาศัย
กาม สุขของภุชชน สุขในที่ลับ ไม่ใช่สุขของพระอริยะ เรากล่าวว่า ไม่พึง
เสพ ไม่พึงให้เจริญ ไม่พึงทำให้มาก พึงกลัวสุขนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มีปีติและสุข
เกิดแต่วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน . . . อยู่ เป็นผู้วางเฉย เพราะหน่ายปีติ มีสติสัมปชัญญะ
อยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน . . . อยู่ เข้าจตุตถฌาน . . . อยู่
นี้เรียกว่า สุขอาศัยเนกขัมมะ สุขเกิดแต่ความสังต สุขเกิดแต่ความสงบ
สุขเกิดแต่ความตรัสรู้ เรากล่าวว่า พึงเสพให้มาก พึงให้เจริญ พึงทำให้มาก
ไม่พึงกลัวสุขนี้ ข้อที่เรากล่าวดังนั้น พึงรู้ตัดสินความสุข ครั้นรู้แล้ว พึงประ-
* กอบเนื่องๆ ซึ่งความสุขภายใน นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๖๐] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ไม่พึงกลัวว่าทะเล้นหลัง ไม่พึงกลัวคำ
ลวงเกินต่อหน้า นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุรภิกษุทั้งหลาย ในประการ
แรกนั้น พึงรู้ว่าทะเล้นหลังใด ไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
ไม่พึงกลัวว่าทะเล้นหลังนั้นเป็นอันตราย แม้รู้ว่าทะเล้นหลังใดจริง แท้ แต่ไม่
ประกอบด้วยประโยชน์ ก็พึงสำเหนียกเพื่อจะไม่กลัวว่าทะเล้นหลังนั้น และรู้
ว่าทะเล้นหลังใดจริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น พึงเป็นผู้รู้จักกาล
เพื่อจะกล่าววาทะลวงเกินต่อหน้า ดุรภิกษุทั้งหลาย ในประการหลังนั้น พึงรู้คำลวง
เกินต่อหน้าใด ไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่พึงกลัวคำ
ลวงเกินต่อหน้านั้นเป็นอันตราย แม้รู้คำลวงเกินต่อหน้าใด จริง แท้ แต่ไม่
ประกอบด้วยประโยชน์ ก็พึงสำเหนียกเพื่อจะไม่กลัวคำลวงเกินต่อหน้านั้น และ
รู้คำลวงเกินต่อหน้าใด จริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น พึงเป็น
ผู้รู้จักกาลเพื่อจะกล่าวคำลวงเกินต่อหน้านั้น ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ไม่พึงกลัวว่าทะเล
ล้นหลัง ไม่พึงกลัวคำลวงเกินต่อหน้า นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๖๑] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า พึงเป็นผู้ไม่ริบดวงนพด อย่าพุดริบดวง
นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุรภิกษุทั้งหลาย ในประการแรกนั้น เมื่อริบดวง
นพด กายก็ลำบาก จิตก็แกว่ง เสี่ยงก็พรว้า คอก็เครื่อ แม้คำพุดของผู้ที่ริบดวงนพด
ก็ไม่สละสลวย ไม่พึงรู้ชัดได้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ในประการหลังนั้น เมื่อไม่
ริบดวงนพด กายไม่ลำบาก จิตก็ไม่แกว่ง เสี่ยงก็ไม่พรว้า คอก็ไม่เครื่อ แม้คำ
พุดของผู้ที่ไม่ริบดวงนพด ก็สละสลวย พึงรู้ชัดได้ ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า พึงเป็น
ผู้ไม่ริบดวงนพด อย่าพุดริบดวงนพด นั้น เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๖๒] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ไม่พึงปรักปรำภาษาชนบท ไม่พึงลวง
เลยคำพุดสามัญญ์ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร
เล่า เป็นการปรักปรำภาษาชนบท และเป็นการลวงเลยคำพุดสามัญญ์ ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย ภาษะนั้นแลในโลกนี้ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า ปาติ ในบาง
ชนบท เขาหมายรู้ว่า ปิตตะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า ปิฏฐะ ในบาง
ชนบท เขาหมายรู้ว่า สราวะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า หลโส ในบาง
ชนบท เขาหมายรู้ว่า โปณะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า หนะ ในบางชนบท
เขาหมายรู้ว่า ปิปละ ภิกษุพุดปรักปรำโดยประการที่ชนทั้งหลายไม่รู้เรื่องภาษา
นั้นกันดังนี้ ในชนบทนั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า นี่เท่านั้นจริง อันเปล่า
อย่างนี้แล ชื่อว่าเป็นการปรักปรำภาษาชนบท และเป็นการลวงเลยคำพุดสามัญญ์
ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไรเล่า เป็นการไม่ปรักปรำภาษาชนบท และเป็นการไม่
ลวงเลยคำพุดสามัญญ์ ดุรภิกษุทั้งหลาย ภาษะนั้นแลในโลกนี้ ในบางชนบท
เขาหมายรู้ว่า ปาติ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า ปิตตะ ในบางชนบท เขา
หมายรู้ว่า ปิฏฐะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า สราวะ ในบางชนบท เขาหมาย
รู้ว่า หลโส ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า โปณะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า
หนะ ในบางชนบท เขาหมายรู้ว่า ปิปละ ภิกษุพุดโดยประการที่ชนทั้งหลาย
ไม่รู้เรื่องภาษาที่กันดังนี้ ในชนบทนั้นๆ อย่างไม่ใช่ว่าความแน่ใจว่า เป็นอัน
ท่านผู้มียาททั้งหลาย พุดแก่ข้าพเจ้าหมายถึงภาษาชนบทนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้
แล ชื่อว่าเป็นการไม่ปรักปรำภาษาชนบท และเป็นการไม่ลวงเลยคำพุดสามัญญ์
ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ไม่พึงปรักปรำภาษาชนบท ไม่พึงลวงเลยคำพุดสามัญญ์ นั้น
เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ฯ

[๖๖๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ความประกอบเนื่องๆ

ซึ่งโสมนัสของคนที่มีความสุขเพราะสืบทอดกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีกิเลสต้องรณรงต์ แต่การไม่ตามประกอบความประกอบเนื่องๆ ซึ่งโสมนัสของคนที่มีความสุขโดยสืบทอดกาม อันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต้องรณรงต์ ฯ

[๖๖๔] ดุริยภิกษทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น ความเพียรเครื่องประกอบ
 ตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
 นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร้าวร้อน เป็นความปฏิบัติ
 ผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีกิเลสต้องรณรงค์ แต่การไม่ตามประกอบความ
 เพียรเครื่องประกอบตนให้ลำบาก อันเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบ
 ด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มี
 ความร้าวร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ฯ

[๖๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอรรถวิภังค์นั้น การยกยอ การตำหนิ และไม่ใช่เป็นการแสดงธรรม นี่เป็นธรรมมีโทษ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร้าวร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีเลสตอภณรค์ แต่การไม่ยกยอ การไม่ตำหนิ การแสดงแต่ธรรมเท่านั้น นี่เป็นธรรมไม่มีโทษ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความร้าวร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต่อภณรค์ ฯ

[๖๖๗] ดูกิริยาทั้งหลาย ในอรณวิภังค์นั้น สุขอาศัยแก่ขมมะ สุขเกิดแต่ความสด สุขเกิดแต่ความสงบ สุขเกิดแต่ความตรัสรู้ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึง ไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ฯ

[๖๖๘] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในอภินิหารกัณฑ์นั้น วาทีลหลังซึ่งไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีกิเลสต้องรณรงก์ แม้ว่าทีลหลังซึ่งจริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้ก็ยังมีกิเลสต้องรณรงก์ ส่วนวาทีลหลังซึ่งจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต้องรณรงก์ ฯ

[๖๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอภินิหารนั้น คำกล่าวล่วงเกินต่อหน้าซึ่งไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีกิเลสต้องรณรงค์ แม้คำกล่าวล่วงเกินต่อหน้าซึ่งจริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมมีทุกข์ มีความคับใจ มีความแค้นใจ มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติผิด เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีกิเลสต้องรณรงค์ แต่คำกล่าวล่วงเกินต่อหน้าซึ่งจริง แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ นี่เป็นธรรมไม่มีทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความร่ำร้อน เป็นความปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ฯ

[๖๓๐] ดูการศึกษาทั้งหลาย ในอภินิหารกิจนั้น คำที่ผู้รับถวญนุ น้เป็น
ธรรมมีทกข มีควมค้บใจ มีควมค้นใจ มีควมร่ร่อน เป็นควมปฏิบัติผิต
เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงยังมีเลตต้องรณรค แต่คำที่ผู้ไม่รับถวญนุ น้เป็น
ธรรมไม่มีทกข ไม่มีควมค้บใจ ไม่มีควมค้นใจ ไม่มีควมร่ร่อน เป็นควม
ปฏิบัติชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีเลตต้องรณรค ฯ

Page 156

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แต่การไม่ปรักปำภาษาชนบท และการไม่ล่วงเลยคำพูดสามัญ นี่เป็นธรรมไม่มี
ทุกข์ ไม่มีความคับใจ ไม่มีความแค้นใจ ไม่มีความเร่าร้อน เป็นความปฏิบัติ
ชอบ เพราะฉะนั้น ธรรมนี้จึงไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ฯ

[๖๗๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล้ว
เราทั้งหลายจักรู้ธรรมยังมีกิเลสต้องรณรงค์ และรู้ธรรมไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ครั้น
รู้แล้ว จักปฏิบัติปฏิบัติ ไม่มีกิเลสต้องรณรงค์ ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็แหละ
กลุบุตรสฤติ ปฏิบัติปฏิบัติ ไม่มีกิเลสต้องรณรงค์แล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ อรรถวิภังคสูตร ที่ ๙

๑๐. ธาตวิภังคสูตร (๑๔๐)

[๖๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อเสด็จจาริกไปในนครชนบท ทรงแวะยัง
พระนครราชคฤห์ เสด็จเข้าไปหานายช่างหม้อชื่อภักคะยังที่อยู่ แล้วตรัสตั้งนี้ว่า
ดูกรนายภักคะ ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักคั้นหนึ่ง
เกิด นายภักคะทูลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่มีความหนักใจเลย แต่ใน
โรงนี้มีบรรพชิตเข้าไปอยู่ก่อนแล้ว ถ้าบรรพชิตนั้นอนุญาต ก็นิมนต์ท่านพักตาม
สบายเถิด ฯ

[๖๗๔] ก็สมัยนั้นแล กลุบุตรชื่อปุกกุสาติ ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตอุทิศพระผู้มีพระภาคด้วยศรัทธา ปุกกุสาติกลุบุตรนั้นเข้าไปพักอยู่ในโรง
ของนายช่างหม้อนั้นก่อนแล้ว ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาท่าน
ปุกกุสาติยังที่พัก แล้วตรัสกะท่านปุกกุสาติตั้งนี้ว่า ดูกุรภิกษุ ถ้าไม่เป็นความ
หนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักคั้นหนึ่งเกิด ท่านปุกกุสาติตอบว่า ดูกุ
ท่านผู้มีอายุ โรงช่างหม้อกว้างขวาง นิมนต์ท่านผู้มีอายุพักตามสบายเถิด ฯ

[๖๗๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่โรงช่างหม้อแล้ว ทรง
ลาดส้นถัดหญ้า ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรง
พระสติมั่นเฉพาะหน้า พระองค์ประทับนั่งล่วงเลยราตรีไปเป็นอันมาก แม้ท่าน
ปุกกุสาติก็นั่งล่วงเลยราตรีไปเป็นอันมากเหมือนกัน ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
พระดำริตั้งนี้ว่า กลุบุตรนี้ประพฤติน่าเลื่อมใสหนอ เราควรจะถามดูบ้าง ต่อนั้น
พระองค์จึงตรัสถามท่านปุกกุสาติตั้งนี้ว่า ดูกุรภิกษุ ท่านบวช อุทิศใครเล่า หรือว่า
ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ฯ

[๖๗๖] ท่านปุกกุสาติตอบว่า ดูกุรท่านผู้มีอายุ มีพระสมณโคตมผู้
ศากยบุตร เสด็จออกจากศากยราชสกุลทรงผนวชแล้ว ก็พระโคตมผู้มีพระภาค
พระองค์นั้นแล มีกิตติศัพท์ฟุ้งไป งามอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุดังนี้ ฯ พระผู้มี-
* พระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ไกลจากกิเลส รู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและ
จรรยา ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกบวชที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้
เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ดังนี้ ข้าพเจ้า
บวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นศาสดา
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

พ. ดูกุรภิกษุ ก็เดี๋ยวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้น
ประทับอยู่ที่ไหน ฯ

ป. ดูกุรท่านผู้มีอายุ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถีอยู่ในชนบท ทางทิศเหนือ
เดี๋ยวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่นั่น ฯ

พ. ดูกุรภิกษุ ก็ท่านเคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นหรือ และท่าน
เห็นแล้วจะรู้จักไหม ฯ

ป. ดูกุรท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเลย
ถึงเห็นแล้วก็ไม่รู้จัก ฯ

[๖๗๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริตั้งนี้ว่า กลุบุตรนี้บวช
อุทิศเรา เราควรแสดงธรรมแก่เขา ต่อนั้น พระองค์จึงตรัสเรียกท่านปุกกุสาติว่า
ดูกรภิกษุ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจัก
กล่าวต่อไป ท่านปุกกุสาติทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๖๗๘] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกุรภิกษุ คนเรามีธาตุ ๖
มีแดนสัมผัส ๖ มีความหน่วงนึกของใจ ๑๘ มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อันเป็น
ธรรมที่ผู้ตั้งอยู่แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมมเป็นไป
ก็เมื่อกิเลสเครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมม ไม่เป็นไปอยู่ บัณฑิตจะเรียก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เขว่า มณีผู้สงบแล้ว ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ
พึงศึกษาสันติเท่านั้น เนื้อเทศแห่งธาตุวิภังคก ๖

[๖๓๙] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีธาตุ ๖ นั้น เราอาศัย
อะโรกลาแล้ว ดุกรภิกษุ ธาตุนี้มี ๖ อย่าง คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ
วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญานธาตุ ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มี
ธาตุ ๖ นั้น เราอาศัยธาตุตั้งนี้ กล่าวแล้ว ๖

[๖๔๐] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีแดนสัมผัส ๖ นั้น
เราอาศัยอะโรกลาแล้ว คือ จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กาย มโน เป็นแดน
สัมผัส ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีแดนสัมผัส ๖ นั้น เราอาศัย
อายตนะตั้งนี้ กล่าวแล้ว ๖

[๖๔๑] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีความหวังนึกของใจ
๑๘ นั้น เราอาศัยอะโรกลาแล้ว คือ บุคคลเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมหวังนึก
รูปเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ห่วงนึกรูปเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ห่วงนึกรูปเป็นที่ตั้ง
แห่งอุเบกขา พึงเสี่ยงด้วยโสธแล้ว . . . ตมกลืนด้วยชานะแล้ว . . . ลิ้มรสด้วยชิวหา
แล้ว . . . ถูกต้องไฟภูฐัพพะด้วยกายแล้ว . . . รู้ธรรมารมณด้วยมโนแล้ว ย่อมหวังนึก
ธรรมารมณเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ห่วงนึกธรรมารมณเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ห่วง
นึกธรรมารมณเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา นี่เป็นการหวังนึกโสมนัส ๖ ห่วงนึก
โทมนัส ๖ ห่วงนึกอุเบกขา ๖ ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีความ
หวังนึกของใจ ๑๘ นั้น เราอาศัยความหวังนึกตั้งนี้ กล่าวแล้ว ๖

[๖๔๒] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ นั้น เราอาศัยอะโรกลาแล้ว คือ มีปัญญาเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ มี
สัจจะ เป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ มีจาคะ เป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ มีอุปสมะเป็นธรรม
ควรตั้งไว้ในใจ ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ดุกรภิกษุ คนเรานี้มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔
นั้น เราอาศัยธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจตั้งนี้ กล่าวแล้ว ๖

[๖๔๓] ก็ข้อที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ
พึงเพิ่มพูนจาคะ พึงศึกษาสันติเท่านั้น นั้น เราอาศัยอะโรกลาแล้ว ดุกรภิกษุ
อย่างไรเล่า ชื่อว่าไม่ประมาทปัญญา ดุกรภิกษุ ธาตุนี้มี ๖ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ
เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญานธาตุ ๖

[๖๔๔] ดุกรภิกษุ ก็ปฐวีธาตุเป็นโจน คือ ปฐวีธาตุภายในก็มี ภายนอก
ก็มี ก็ปฐวีธาตุภายในเป็นโจน ได้แก่สิ่งที่เค้นแข็ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน
คือ ผม ขนเล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ
ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือแม่
สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เค้นแข็ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า
ปฐวีธาตุภายใน ก็ปฐวีธาตุทั้งภายในและภายนอก นี้แล เป็นปฐวีธาตุทั้งนั้น
พึงเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตา
ของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายปฐวีธาตุ และจะให้จิต
คลายกำหนดปฐวีธาตุได้ ๖

[๖๔๕] ดุกรภิกษุ ก็อาโปธาตุเป็นโจน คืออาโปธาตุภายในก็มี ภายนอก
ก็มี ก็อาโปธาตุภายใน เป็นโจน ได้แก่สิ่งที่เอิบอาบ ชุ่มซาบไป กำหนดได้
มีในตน อาศัยตน คือ ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหนือ มันทัน น้ำตา
เปลาผมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือแม่สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใดๆ ที่เอิบอาบ
ชุ่มซาบไป กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า อาโปธาตุภายใน ก็อาโป
ธาตุทั้งภายในและภายนอก นี้แล เป็นอาโปธาตุทั้งนั้น พึงเห็นอาโปธาตุนั้นด้วย
ปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตา
ของเรา ครั้นเห็นแล้ว จะเบื่อหน่ายอาโปธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดอาโปธาตุ
ได้ ๖

[๖๔๖] ดุกรภิกษุ ก็เตโชธาตุเป็นโจน คือ เตโชธาตุภายในก็มี ภายนอก
นอกก็มี ก็เตโชธาตุภายในเป็นโจน ได้แก่สิ่งที่อบอุ่น ถึงความเร้าร้อน กำหนดได้
มีในตน อาศัยตน คือ ธาตุที่เป็นเครื่องยังกายให้อบอุ่น ยังกายให้ทรุดโทรม
ยังกายให้กระวนกระวาย และธาตุที่เป็นเหตุให้ของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้มแล้ว
ถึงความย่อยไปด้วยดี หรือแม่ สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใดๆ ที่อบอุ่น ถึงความเร้าร้อน
กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า เตโชธาตุภายใน ก็เตโชธาตุทั้งภายใน
และภายนอก นี้แล เป็นเตโชธาตุทั้งนั้น พึงเห็นเตโชธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตาม
ความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็น
แล้ว จะเบื่อหน่ายเตโชธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดเตโชธาตุได้ ๖

[๖๔๗] ดุกรภิกษุ ก็วาโยธาตุเป็นโจน คือ วาโยธาตุภายในก็มี ภายนอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ก็มี กิ้วยาธธาตุภายในเป็นโจน ได้แกสิ่งที่พัดผันไป กำหนดได้ มีโนตน อาศัยตน
คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมแล่นไป
ตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า หรือแม้สิ่งอื่น ไม่ว่าชนิดใด
ที่พัดผันไป กำหนดได้ มีโนตน อาศัยตน นี้เรียกว่ายาธธาตุภายใน กิ้วยาธธาตุ
ทั้งภายในและภายนอก นี่แล เป็นยาธธาตุทั้งนั้น พึงเห็นยาธธาตุนั้นด้วยปัญญา
ชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา
ครั้นเห็นแล้ว จะเบื่อหน่ายยาธธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดยาธธาตุได้ ฯ

[๖๘๘] ดุรภิกษุ กิ้อากาศธาตุเป็นโจน คือ อากาศธาตุภายในก็มี
ภายนอกก็มี กิ้อากาศธาตุภายในเป็นโจน ได้แกสิ่งที่ว่าง ปรุโปร่ง กำหนดได้
มีโนตน อาศัยตน คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปากซึ่งเป็นทางให้กลิ่นของที่กิน
ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม เป็นที่ตั้งของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม และเป็นทางระบาย
ของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้มแล้วออกทางเบื้องล่าง หรือแม้สิ่งอื่น ไม่ว่าชนิด
ใดๆ ที่ว่าง ปรุโปร่ง กำหนดได้ มีโนตน อาศัยตน นี้เรียกว่า อากาศธาตุ
ภายใน กิ้อากาศธาตุทั้งภายในและภายนอก นี่แล เป็นอากาศธาตุทั้งนั้น พึงเห็น
อากาศธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่
ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้ว จะเบื่อหน่ายอากาศธาตุ และจะให้
จิตคลายกำหนดอากาศธาตุได้ ฯ

[๖๘๙] ตอนนั้นสิ่งที่จะเหลืออยู่อีกก็คือวิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง บุคคล
ย่อมรู้อะไร ได้ด้วยวิญญาณนั้น คือ รู้ชัดว่า สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุข
บ้าง ดุรภิกษุ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมเกิดสุขเวทนา
บุคคลนั้นเมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลังเสวยสุขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะ
เป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะ
นั้น คือตัวสุขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมดับ
ย่อมเข้าไปสงบ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ย่อมเกิดทุกขเวทนา
บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลังเสวยทุกขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะ
เป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่
ผัสสะนั้น คือตัวทุกขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา
ย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนา ย่อม
เกิดทุกขมสุขเวทนา บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกขมสุขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลัง
เสวยทุกขมสุขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนานั้นแลดับไป
ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะนั้น คือตัวทุกขมสุขเวทนาอันเกิด
เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนา ย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ ฯ

[๖๙๐] ดุรภิกษุ เปรียบเหมือนเกิดความร้อน เกิดไฟได้ เพราะไม่
สองท่อนประชมสีกัน ความร้อนที่เกิดแต่ไม่สองท่อนนั้น ย่อมดับ ย่อมเข้าไป
สงบ เพราะ ไม่สองท่อนนั้นเองแยกกันไปเสียคนละทาง แม้ฉันใด ดุรภิกษุ
ฉันนั้นเหมือนกันแล เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมเกิดสุขเวทนา
บุคคลนั้นเมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลังเสวยสุขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะ
เป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะ
นั้น คือตัวสุขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมดับ
ย่อมเข้าไปสงบ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ย่อมเกิดทุกขเวทนา
บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลังเสวยทุกขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะ
เป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่
ผัสสะนั้น คือ ตัวทุกขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา
ย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนา ย่อม
เกิดทุกขมสุขเวทนา บุคคลนั้นเมื่อเสวยทุกขมสุขเวทนา ย่อมรู้สึก ว่า กำลัง
เสวยทุกขมสุขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนานั้นแลดับไป
ย่อมรู้สึก ว่า ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะนั้น คือตัวทุกขมสุขเวทนาอันเกิด
เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขมสุขเวทนา ย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ ตอนนั้น
สิ่งที่จะเหลืออยู่อีกก็คือ อุเบกขา อันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง อ่อนโยน สละสลวย
และผ่องแผ้ว ฯ

[๖๙๑] ดุรภิกษุ เปรียบเหมือนนายช่างทอง หรือลูกมือของนายช่างทอง
ผู้ฉลาด ตัดเตาสุมน้แล้ว เอาคีมคีบทองใส่เตา หลอมไป ชัดน้ำไป สังเกตดู
ไปเป็นระยะๆ ทองนั้นจะเป็นของถูกไล่แล้ว หดผิา เป็นเนื้ออ่อน สลวย
และผ่องแผ้ว เขาประสงคฺชนิดเครื่องประดับใดๆ จะเป็นแหวน ต้มหู เครื่อง
ประดับ มาลัยทองคำก็ตาม ย่อมสำเร็จความประสงค์อันนั้นแต่ทองนั้นได้ ฉันใด
ดุรภิกษุ ฉันนั้นเหมือนกันแล เมื่อเหลืออยู่แต่อุเบกขา อันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง

อ่อนโยน สละสลวย และผ่องแผ้ว บุคคลนั้นย่อมรู้สึกอย่างนี้ว่า ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อาภาสอันญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรา ก็จะเป็นอุเบกขาอาศัยอาภาสอันญายตนฌานนั้น ยึดอาภาสอันญายตนฌานนั้น ดำรงอยู่ตลอดกาล ยินนาน ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่วิญญาณัญญ-

* จายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรา ก็จะเป็นอุเบกขาอาศัยวิญญาณัญญายตนฌานนั้น ยึดวิญญาณัญญายตนฌานนั้น ดำรงอยู่ตลอดกาล ยินนาน ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อาภิกขัญญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรา ก็จะเป็นอุเบกขาอาศัยอาภิกขัญญายตนฌานนั้น ยึดอาภิกขัญญายตนฌานนั้น ดำรงอยู่ตลอดกาล ยินนาน ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่เนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น อุเบกขาของเรา ก็จะเป็นอุเบกขาอาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น ยึดเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนั้น ดำรงอยู่ตลอดกาล ยินนาน บุคคลนั้นย่อมรู้สึกอย่างนี้ว่า ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่อาภาสอันญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็บังเกิดเป็นสังขตะ ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าไปสู่วิญญาณัญญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็บังเกิดเป็นสังขตะ ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่อง อย่างนี้ เข้าไปสู่อาภิกขัญญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็บังเกิดเป็นสังขตะ ถ้าเราน้อมอุเบกขานี้ อันบริสุทธิ ผุดผ่องอย่างนี้ เข้าสู่เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน และเจริญจิตมีธรรมควรแก่ฌานนั้น จิตนี้ก็บังเกิดเป็นสังขตะ บุคคลนั้นจะไม่คำนึง จะไม่คิดถึงความสำเร็จหรือความเสื่อมเลย เมื่อไม่คำนึง ไม่คิดถึง ย่อมไม่ยึดมั่นอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่หวาดเสียว เมื่อไม่หวาดเสียว ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนทีเดียว ย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ถ้าเขาเสวยสุขเวทนาย่อมรู้สึกว่ายสุขเวทนานั้น ไม่เที่ยง อันบัณฑิตไม่ติดใจ ไม่เพลิดเพลิน ถ้าเสวยทุกขเวทนาย่อมรู้สึกว่ายทุกขเวทนานั้น ไม่เที่ยง อันบัณฑิตไม่ติดใจ ไม่เพลิดเพลิน ถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนาย่อมรู้สึกว่ายอทุกขมสุขเวทนานั้น ไม่เที่ยง อันบัณฑิตไม่ติดใจ ไม่เพลิดเพลิน ถ้าเสวยสุขเวทนาก็เป็นผู้พรากรใจเสวย ถ้าเสวยทุกขเวทนาก็เป็นผู้พรากรใจเสวย ถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนาก็เป็นผู้พรากรใจเสวย เขาเมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ย่อมรู้สึกว่ายกำลังเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ย่อมรู้สึกว่ายกำลังเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด และรู้สึกว่ายเบื้องหน้าแต่สิ้นชีวิต เพราะตายไปแล้ว ความเสวยอารมณ์ทั้งหมดที่ยินดีกันแล้วในโลกนี้แล จักเป็นของสงบ ฯ

[๖๔๒] ดูกรภิกษุ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน อาศัยน้ำมันและไส้จึงโพล่งอยู่ได้ เพราะสิ้นน้ำมันและไส้ นั้น และไม่เติมน้ำมัน และไส้อื่น ย่อมเป็นประทีปหมดเชื้อดับไป ฉะนั้น ดูกรภิกษุ ฉะนั้นเหมือนกันแล บุคคลนั้นเมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ย่อมรู้สึกว่ายกำลังเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ย่อมรู้สึกว่ายกำลังเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด และรู้สึกว่ายเบื้องหน้าแต่สิ้นชีวิต เพราะตายไปแล้ว ความเสวยอารมณ์ทั้งหมดที่ยินดีกันแล้วในโลกนี้แล จักเป็นของสงบ เพราะเหตุนี้ ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้สึกอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาอันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่งประการนี้ ก็ปัญญานี้ คือความรู้ในความสิ้นทุกข์ทั้งปวง เป็นปัญญาอันประเสริฐยิ่ง ความหลุดพ้นของเขานั้น จัดว่าตั้งอยู่ในสังขะ เป็นคุณไม่กำเริบ ดูกรภิกษุ เพราะสิ่งที่เปล่าประโยชน์เป็นธรรมดา นั้นเท็จ สิ่งที่ไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา ได้แก่ นิพพาน นั้นจริง ฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยสังขะอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสังขะอันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่งประการนี้ ก็สังขะนี้ คือนิพพาน มีความไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา เป็นสังขะอันประเสริฐยิ่ง อนึ่ง บุคคลนั้นแล ยังไม่ทราบในกาลก่อน จึงเป็นอันพึงพร้อม สมทานอุปธิเข้าไว้ อุปธิเหล่านั้นเป็นอันเขาจะได้แล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยการสละอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะอันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่งประการนี้ ก็จาคะนี้ คือความสละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นจาคะอันประเสริฐยิ่ง อนึ่ง บุคคลนั้นแล ยังไม่ทราบในกาลก่อน จึงมีอภิขมา ฉันทะ รากะกลา อาฆาต พยาบาท ความคิดประทุษร้าย อวิชชา ความหลงพร้อม และความหลงมกย อุกุลธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
นั้นๆ เป็นอันเขาสงได้แล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว
ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วย
ความสงบอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอุปสมะอันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ
อย่างยิ่งประการนี้ ก็อุปสมะนี้ คือความเข้าไปสงบระงับ ไทสะ โมหะ เป็น
อุปสมะอันประเสริฐอย่างยิ่ง ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตาม
รักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ พึงศึกษาสันติเท่านั้น นั้น เราอาศัยเนื้อความนี้
กล่าวแล้ว ฯ

[๖๔๓] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนั้นว่า คนเรามีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อันเป็น
ธรรมที่ผู้ตั้งอยู่แล้ว ไม่มีกิเลสเครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมมเป็นไป
ก็เมื่อกิเลสเครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมม ไม่เป็นไปอยู่ บัณฑิตจะ
เรียกเขาว่า มุนีผู้สงบแล้ว นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ดูกรภิกษุ ความสำคัญ
ตนมีอยู่ดังนั้นว่า เราเป็น เราไม่เป็น เราจักเป็น เราจักไม่เป็น เราจักต้องเป็น-

* สัตว์มีรูป เราจักต้องเป็นสัตว์ไม่มีรูป เราจักต้องเป็นสัตว์มีสัญญา เราจักต้องเป็น
สัตว์ไม่มีสัญญา เราจักต้องเป็นสัตว์มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ดูกรภิกษุ
ความสำคัญตนจัดเป็นโรค เป็นหวั่น เป็นลูกศร ก็ท่านเรียกบุคคลว่า เป็นมุนี
ผู้สงบแล้ว เพราะลางความสำคัญตน ได้ทั้งหมดเทียว และมุนีผู้สงบแล้วแล ย่อม
ไม่เกิดไม่แก่ ไม่ตาย ไม่กำเริบ ไม่ทะเยอทะยาน แม่มุนีนั่นก็ไม่มีเหตุที่จะต้อง
เกิด เมื่อไม่เกิด จักแก่ได้อย่างไร เมื่อไม่แก่ จักตายได้อย่างไร เมื่อไม่ตาย
จักกำเริบได้อย่างไร เมื่อไม่กำเริบ จักทะเยอทะยานได้อย่างไร ข้อที่เรากล่าว
ดังนั้นว่า คนเรามีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อันเป็นธรรมที่ผู้ตั้งอยู่แล้ว ไม่มีกิเลส
เครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมม เป็นไป ก็เมื่อกิเลสเครื่องสำคัญตนและ
กิเลสเครื่องหมักหมม ไม่เป็นไปอยู่ บัณฑิตจะเรียกเขาว่า มุนีผู้สงบแล้ว นั้น
เราอาศัยเนื้อความดังนี้ กล่าวแล้ว ดูกรภิกษุ ท่านจงทรงจำราตริภังค์ ๖ โดยย่อนี้
ของเราไว้เถิด ฯ

[๖๔๔] ลำดับนั้นแล ท่านปุกกุสาดิทราบแน่นอนว่า พระศาสดา
พระสุตต พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมาถึงแล้วโดยลำดับ จึงลุกจากอาสนะ
ทำจีวรเจียรเบาข้างหนึ่ง ขบเคียรลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไทสฺยลวงเกิน ได้ต้องข้าพระองค์เข้า
แล้ว ผู้มีอาการโง่เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งข้าพระองค์ได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกพระผู้มี-

* พระภาคด้วยวาตะว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ขอพระผู้มีพระภาคจงรับอดโทษลวงเกินแก่
ข้าพระองค์ เพื่อจะสำรวมต่อไปเถิด ฯ

[๖๔๕] พ. ดูกรภิกษุ เอาเถะ ไทสฺยลวงเกินได้ต้องเธอผู้มีอาการโง่
เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งเธอได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกเราด้วยวาตะว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ
แต่เพราะเธอเห็นไทสฺยลวงเกินโดยความเป็นไทสฺยแล้วกระทำคตินตามธรรม เราขอ
รับอดโทษนั้นแก่เธอ ดูกรภิกษุ ก็ข้อที่บุคคลเห็นไทสฺยลวงเกินโดยความเป็นไทสฺย
แล้วกระทำคตินตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไปได้ นั้นเป็นความเจริญในอริยวินัย ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักของ
พระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

พ. ดูกรภิกษุ ก็บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ ฯ

ป. ยังไม่ครบ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุ ตถาคตทั้งหลาย จะให้กุลบุตรผู้มีบาตรและจีวรยังไม่ครบ
อุปสมบทไม่ได้เลย ฯ

[๖๔๖] ลำดับนั้น ท่านปุกกุสาดิ ยินดี อนโมทนาพระภาษิตของพระผู้-
* มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้ว
หลีกไปหาบาตรจีวร ทันใดนั้นแล แม่โคได้ปลิดชีพท่านปุกกุสาดิ ผู้กำลังเที่ยวหา
บาตรจีวรอยู่ ต่อขึ้น ภิกษุมารูปด้วยกัน ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ
แล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว
ได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุกกุสาดิที่พระผู้มี-
* พระภาคตรัสสอนด้วยพระโอวาทย่อๆ คนนั้น ทำกาลละเสียแล้ว เขาจะมีคติ
อย่างไร มีสัมปทายาทอย่างไร ฯ

[๖๔๗] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาดิ กุลบุตรเป็นบัณฑิต ได้บรรลุ
ธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว ทั้งไม่ให้เราลำบากเพราะเหตุแห่งธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ปุกกุสาดิ กุลบุตร เป็นผู้เข้าถึงอุปปาติเกศ เพราะสิ้นสัญญาอันเป็นส่วน
เบื้องต่ำ ๕ เป็นอันปริณิพพานในโลกนั้น มีความไม่กลับมาจากโลกนั้นอีกเป็น
ธรรมดา ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พระภิกษุของพระผู้มีพระภาคแล ฯ
จบ ชาติวิภังคสูตร ที่ ๑๐

๑๑. ลัจจวิภังคสูตร (๑๔๑)

[๖๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิคุษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว ฯ

[๖๙๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคต-

* อหันทสัสมมาสัมพุทฺธ ได้ประกาศธรรมจักรอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี อันสมณะ หรือพราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลก ยังไม่เคยประกาศ ได้แก่ บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เหล่าไหน คือ บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้

ง่ายซึ่งทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา-
* อริยสัจ ตถาคตอหันทสัสมมาสัมพุทฺธ ได้ประกาศธรรมจักรอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี อันสมณะหรือพราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลก ยังไม่เคยประกาศ ได้แก่ บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ นี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเสพ จงคบสارىบตรและโมคคัลลานะเกิด ทั้งสองรูปนี้เป็นบัณฑิตภิกษุ ผู้นั้นเพราะให้ร่วมประพาศพรหมจรรย์ สارىบตรเปรียบเหมือนผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สارىบตรยอมแนะนำในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะ ย่อมแนะนำในผลขึ้นสูง สارىบตรพอที่จะบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ ได้โดยพิสดาร พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคต ได้ตรัสพระภิกษุนี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะเข้าไปยังพระวิหาร ฯ

[๗๐๐] ขณะนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน พระ-

* สارىบตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำท่านพระสارىบตรแล้ว ท่านพระสارىบตรได้กล่าวตั้งนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตอหันทสัสมมาสัมพุทฺธ ได้ประกาศธรรมจักรอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี อันสมณะ หรือพราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลก ยังไม่เคยประกาศ ได้แก่ บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ เหล่าไหน คือ บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้

ง่ายซึ่งทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินี-

* ปฏิปทาอริยสัจ ฯ

[๗๐๑] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน คือ ชาติก็เป็นทุกข์ ขราภก็เป็นทุกข์ มรณะก็เป็นทุกข์ โสกะปรีเหาะ ทุกขะ โทมนัส และอุปายาส ก็เป็นทุกข์ ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์ โดยประมาทแล้วอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ได้แก่ ความเกิด ความเกิดพร้อม ความหยั่งลง ความบังเกิด ความบังเกิดเฉพาะ ความปรากฏแห่งขันธ ความได้เฉพาะซึ่งอายตนะ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายนั้นๆ นี้เรียกว่าชาติ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ขราภเป็นไฉน ได้แก่ ความแก่ ความคร่ำคร่า ความเป็นผู้มีฟันหัก มีผมหงอก มีหนังย่น ความเสื่อมอายุ ความหง่อมแห่งอินทรีย์ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายนั้นๆ นี้เรียกว่าขราภ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มรณะเป็นไฉน ได้แก่ ความจืด ความเคลื่อนไหวไป ความแตก ความอันตรธาน ความตาย ความมรณะ การทำกาละ ความสลายแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่าง ความขาดชีวิตินทรีย์ จากหมู่วัตถุนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายนั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็โสกะเป็นไฉน ได้แก่ ความโศก ความเศร้า ความเหี่ยวแห้งใจ ความเหี่ยวแห้งภายใน ความเหี่ยวแห้งรอบในภายใน ของบุคคลผู้ประจวบกับความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว นี้เรียกว่าโสกะ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปรีเหาะเป็นไฉน ได้แก่ ความรำพัน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ความรำไร กิริยารำพัน กิริยารำไร ลักษณะที่รำพัน ลักษณะที่รำไร ของบุคคล
ที่ประจวบกับความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งถูก
ต้องแล้ว นี่เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกข์จะเป็นไฉน ได้แก่ ความลำบากกาย
ความไม่สบายกาย ความเสวยอารมณ์ที่ลำบาก ที่ไม่สบาย อันเกิดแต่สัมผัส
ทางกาย นี่เรียกว่าทุกข์ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็โทมนัสเป็นไฉน ได้แก่ ความลำบากใจ
ความไม่สบายใจ ความเสวยอารมณ์ที่ลำบาก ที่ไม่สบาย อันเกิดแต่สัมผัส
ทางใจ นี่เรียกว่าโทมนัส ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อุปายาสเป็นไฉน ได้แก่ ความคับใจ ความ
แค้นใจ ลักษณะที่คับใจ ลักษณะที่แค้นใจ ของบุคคลผู้ประจวบกับความพิบัติ
อย่างใดอย่างหนึ่ง อันเหตุแห่งทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งถูกต้องแล้ว นี่เรียกว่า
อุปายาส ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์เป็นไฉน
ได้แก่ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า
โอหนอ ขอเราอย่าต้องเกิดเป็นธรรมดา และความเกิดอย่าพึงมาถึงเราเลย อัน
ข้อนี้ ใครๆ จะสำเร็จตามความปรารถนาไม่ได้เลย แม้นี้ก็ชื่อว่า ความไม่ได้
สมปรารถนาเป็นทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความแก่เป็นธรรมดา เกิดความปรารถนา
ขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราอย่าต้องแก่เป็นธรรมดา และความแก่อย่าพึงมาถึง
เราเลย อันข้อนี้ ใครๆ จะสำเร็จตามความปรารถนาไม่ได้เลย แม้นี้ก็ชื่อว่า
ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา เกิด
ความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราอย่าต้องเจ็บไข้เป็นธรรมดา และ
ความเจ็บไข้อย่าพึงมาถึงเราเลย อันข้อนี้ ใครๆ จะสำเร็จตามความปรารถนา
ไม่ได้เลย แม้นี้ก็ชื่อว่า ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์ สัตว์ทั้งหลายผู้มี
ความตายเป็นธรรมดา เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราอย่าต้อง
ตายเป็นธรรมดา และความตายอย่าพึงมาถึงเราเลย อันข้อนี้ ใครๆ จะสำเร็จ
ตามความปรารถนาไม่ได้เลย แม้นี้ก็ชื่อว่า ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์
สัตว์ทั้งหลายผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา
เกิดความปรารถนาขึ้นอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราอย่าต้องมีโสกะ ปริเทวะ ทุกขะ
โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา และโสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส
และอุปายาสอย่าพึงมาถึงเราเลย อันข้อนี้ ใครๆ จะสำเร็จตามความปรารถนา
ไม่ได้เลย แม้นี้ก็ชื่อว่า ความไม่ได้สมปรารถนาเป็นทุกข์ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็โดยประมวณแล้ว อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์
เป็นไฉน คืออย่างนี้ อุปาทานชั้นคือรูป คือเวทนา คือสัญญา คือสังขาร
คือวิญญาณ เหล่านี้ชื่อว่า โดยประมวณแล้ว อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่เรียกว่าทุกข์ขันธ์ ๕ ฯ

[๗๐๒] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสังเป็นไฉน ได้แก่
ต้นเหตุที่นำไปสู่ภพใหม่ สหระทดด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความยินดี อันมี
ความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา
นี่เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัง ฯ

[๗๐๓] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธอริยสังเป็นไฉน ได้แก่
ความดับด้วยอำนาจคลายกำหนัด ไม่มีส่วนเหลือ ความสละ ความสลัดคืน ความ
ปล่อย ความไม่มีอาลัย ซึ่งตัณหานั้นนั้นแล นี่เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัง ฯ

[๗๐๔] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง
เป็นไฉน ได้แก่ มรรคมงคล ๘ อันประเสริฐนี้แล ซึ่งมีดังนี้ (๑) สัมมาทิฐิ
(๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ
(๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิเป็นไฉน ได้แก่ ความรู้ในทุกข์
ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
นี่เรียกว่าสัมมาทิฐิ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะเป็นไฉน ได้แก่ ความดำริ
ในเนกขัมมะ ความดำรินอนไม่พยาบาท ความดำรินอนไม่เบียดเบียน นี่เรียกว่า
สัมมาสังกัปปะ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจาเป็นไฉน ได้แก่ เจตนา เป็น
เครื่องงดเว้นจากพูดเท็จ จากพูดส่อเสียด จากพูดคำหยาบ จากเจรจาเพ้อเจ้อ
นี่เรียกว่า สัมมาวาจา ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะเป็นโณ ได้แก่ เจตนาเป็นเครื่องจตเวณจากปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกาเมสุมิจจาจาร นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ ฯ

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะเป็นโณ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจลาชีพแล้ว สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาวายามะเป็นโณ คือ ภิภษในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่ให้เกิดจันทะ พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้กุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น ๑ เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วเสีย ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นได้เกิดขึ้น ๑ เพื่อความตั้งมั่นไม่พินเฝ้า เพิ่มพูน ไพบูลย์ เจริญ และบริบูรณ์ของกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ นี้เรียกว่าสัมมาวายามะ ฯ

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสติเป็นโณ คือ ภิภษในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ กำจัดอกิฆณาและโทมนัสในโลกเสียได้ อยู่ เป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา . . . เป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิต . . . เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ กำจัดอกิฆณาและโทมนัสในโลกเสียได้ อยู่ นี้เรียกว่าสัมมาสติ ฯ

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิเป็นโณ คือ ภิภษในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน . . . อยู่ เป็นผู้วางเฉย เพราะหน่ายปีติ มีสัม-

* ปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน . . . อยู่ เข้าจตุตถฌาน . . . อยู่ นี้เรียกว่าสัมมาสมาธิ ฯ

ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ฯ

[๓๐๕] ดูรทานผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ ได้ทรงประกาศธรรมจักรอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี อันสมณะ หรือพราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลก ยังไม่เคยประกาศ ได้แก่ ทรงบอก ทรงแสดง ทรงบัญญัติ ทรงแต่งตั้ง ทรงเปิดเผย ทรงจำแนก ทรงทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ นี้ ฯ

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวดังนี้แล้ว ภิภษเหล่านั้นต่างขึ้นขมยินดีภาษิตของท่านพระสารีบุตรแล้ว ฯ

จบ สัจจวิภังคสูตร ที่ ๑๑

๑๒. ทักขิณวิภังคสูตร (๑๔๒)

[๓๐๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารนิโครธาราม เขตพระ-

* นครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท สมัยนั้นแล พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงถือผ้าไหมคู่หนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มี-

* พระภาค ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าไหมคู่นี้ หม่อมฉันกรอด้วย ทอเอง ตั้งใจอุทิศพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ โปรดรับผ้าไหมทั้งคู่ของหม่อมฉันเถิด ฯ

[๓๐๗] เมื่อพระนางกราบทูลแล้วอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกอโคตมี พระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันพระนางได้บูชาทั้งอาตมภาพและสงฆ์ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าไหมคู่นี้ หม่อมฉันกรอด้วย ทอเอง ตั้งใจอุทิศพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ โปรดรับผ้าไหมทั้งคู่ของหม่อมฉันเถิด แม่ในครั้งที่ ๒ แม่ในครั้งที่ ๓ แล พระผู้มี-

* พระภาคก็ตรัสกะพระนาง แม่ในครั้งที่ ๒ แม่ในครั้งที่ ๓ ดังนี้ว่า ดูกอโคตมี พระนางถวายสงฆ์เถิด เมื่อถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันพระนางได้บูชาทั้งอาตม-

* ภาพและสงฆ์ ฯ

[๓๐๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค โปรดรับผ้าไหมทั้งคู่ ขอพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถิด พระนางมหาปชาบดีโคตมี มีอุปการะมาก เป็นพระมาตุจฉาผู้ทรงบำารุ่เลี้ยง ประทานพระชีรสแด่พระผู้มีพระภาค เมื่อพระชนนีสวรรคตแล้ว ได้โปรดให้พระผู้มีพระภาคทรงดื่มเต้าพระกัณ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีอุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางทรง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

อาศัยพระผู้มีพระภาค จึงทรงถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะได้
ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาค จึงทรงงดเว้นจากปาณาติบาต จากอทินนาทาน จาก
กาเมสุมิจฉาจาร จากมสสาวาท จากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะดื่ม
น้ำเมาคือสุราและเมรัยได้ ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาค จึงทรงประกอบด้วยความ
เลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทรงประกอบด้วยศีล
ที่พระอริยะมุ่งหมายได้ ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาค จึงเป็นผู้หมดความสงสัย
ในทุกข ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาได้ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีพระอุปการะมากแก่พระนามหาปชา-
*บติโคตมิ ฯ

[๓๐๙] พ. ถูกแล้วๆ อานนท์ จริยอยู่บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็น
ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะได้ เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้
ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี เพียงกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลี ทำสามิจกรรม
ด้วยเพิ่มให้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร บุคคลใด
อาศัยบุคคลใดแล้ว งดเว้นจากปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกาเมสุมิจฉา-

*จาร จากมสสาวาท จากฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะดื่มน้ำเมาคือสุรา
และเมรัยได้ เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี เพียงกราบไหว้
ลุกรับ ทำอัญชลี ทำสามิจกรรม ด้วยเพิ่มให้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาน-

*ปัจจัยเภสัชบริขาร บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส
อย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะ
มุ่งหมายได้ เราไม่กล่าวการที่บุคคลนี้ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี เพียงกราบไหว้
ลุกรับ ทำอัญชลี ทำสามิจกรรม ด้วยเพิ่มให้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข
ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาได้ เราไม่กล่าวการที่
บุคคลนี้ตอบแทนต่อบุคคลนี้ด้วยดี เพียงกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลี ทำสามิ
จิกรรม ด้วยเพิ่มให้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ฯ

[๓๑๐] ดูกอานนท์ ก็ทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติ ๑๔ อย่าง คือ ให้
ทานในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๑ ให้ทาน
ในพระปัจเจกสัมพุทธ นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๒ ให้ทานในสาวก
ของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๓ ให้ทาน
ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอหังการให้แจ้ง นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๔
ให้ทานแก่พระอนาคามี นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๕ ให้ทานในท่าน
ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๖ ให้ทาน
แก่พระสกทาคามี นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๗ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติ
เพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๘ ให้ทาน
ในพระโสดาบัน นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๙ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติ
เพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๑๐ ให้ทาน
ในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิก
ปฏิบัติประการที่ ๑๑ ให้ทานในบุคคลผู้มีศีล นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๑๒
ให้ทานในปุถุชนผู้ศีล นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๑๓ ให้ทานในสัตว์-

*เดียรรจจาน นี้เป็นทักษิณปาฏิปคคณิกปฏิบัติประการที่ ๑๔ ฯ

[๓๑๑] ดูกอานนท์ ใน ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์เดีย-
*รรจจาน พึงหวังผลทักษิณได้ร้อยเท่า ให้ทานในปุถุชนผู้ศีล พึงหวังผลทักษิณ
ได้พันเท่า ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลทักษิณได้แสนเท่า ให้ทานในบุคคล
ภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม พึงหวังผลทักษิณได้แสนโกฏิเท่า ให้
ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง พึงหวังผลทักษิณจนวนับไม่ได้
จนประมาณไม่ได้ จะปวยกล่าวไปโยในพระโสดาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำ
สกทาคามีผลให้แจ้ง ในพระสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง
ในพระอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอหังการให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็น
พระอรหันต์ ในพระปัจเจกสัมพุทธ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ ฯ

[๓๑๒] ดูกอานนท์ ก็ทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์มี ๓ อย่าง คือ ให้
ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี้เป็นทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
ประการที่ ๑ ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี้เป็น
ทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี้เป็นทักษิณ
าทิถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๒ ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
ประการที่ ๓ ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๔
เนติยสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๕ เผตยงสงฆวา ขอได้
โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณา-

* ที่ถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๖ เผตยงสงฆวา ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้
ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๗ ฯ

[๗๑๓] ดุรอาณนทฺ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าภิกษุโคตรกู มี
ผ้ากาสาวะพั่นคอ เป็นคนทุศีล มีธรรมลามก คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะ
สงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น ดุรอาณนทฺ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้น
เราก็กล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิปกคฺคิกทานว่า
มีผลมากกว่าทักษิณาทิถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายใดๆ เลย ฯ

[๗๑๔] ดุรอาณนทฺ ก็ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณานี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่าง
เป็นไฉน ดุรอาณนทฺ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ
บางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ฝ่ายทายก ไม่
บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ฝ่ายปฏิบัติ

[๗๑๕] ดุรอาณนทฺ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่าย
ปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักขิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์
ฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

[๗๑๖] ดุรอาณนทฺ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ ไม่บริสุทธิ์
ฝ่ายทายก ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักขิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ ไม่บริสุทธิ์
ฝ่ายทายก ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

[๗๑๗] ดุรอาณนทฺ ก็ทักษิณาชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิบัติ
ก็ไม่บริสุทธิ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักขิณาชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิบัติ
ก็ไม่บริสุทธิ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

[๗๑๘] ดุรอาณนทฺ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก และฝ่าย
ปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์
เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักขิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก และฝ่าย
ปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

* ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

และฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

ดุรอาณนทฺ นี้แล ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่าง ฯ

[๗๑๙] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว

ได้ตรัสคาถาประพันธ์ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี

เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล

ทักษิณาของผู้ผู้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ฯ

(๒) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส

ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล

ทักษิณาของผู้ผู้นั้นชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติ ทักขิณาทิถึงแล้วในสงฆ์

(๓) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส

ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีล

เราไม่กล่าวทานของผู้ผู้นั้นว่า มีผลไพบูลย์ ฯ

(๔) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรม

และผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล เรากล่าวทาน

ของผู้ผู้นั้นแลว่า มีผลไพบูลย์ ฯ

(๕) ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี

เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในผู้ปราศจากราคะ

ทานของผู้ผู้นั้นแล เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย ฯ

จบ ทักขิณาวีถกสูตร ที่ ๑๒

จบ วิภังคาวรรค ที่ ๔

หัวข้อเรื่องของวิภังคาวรรคนี้ ดังนี้
เรื่องผู้มีชีวิตเจริญเป็นประโยชน์ ๒ เรื่อง เรื่องท่านพระสมณ
เรื่องเงินทนเทพบุตร เรื่องมาณพพวกอัคริเวสสนะ เรื่อง
ผู้มีความรู้ธรรมอันประเสริฐ เรื่องสารถิกับเรื่องอุทเทสวิภังค
และอรรถวิภังค เรื่องท่านปุกกุสาติ เรื่องสังจะอันประเสริฐ
และเรื่องท่าน ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
รวมพระสูตรในวรรคนี้ ดังนี้

๑. กัทเทกัรตตสูตร
๒. อานันทกัทเทกัรตตสูตร
๓. มหากัจจานกัทเทกัรตตสูตร
๔. โลมสกังคิยกัทเทกัรตตสูตร
๕. จุฬกัมมวิภังคสูตร
๖. มหากัมมวิภังคสูตร
๗. สฬายตนวิภังคสูตร
๘. อุทเทสวิภังคสูตร
๙. อรณวิภังคสูตร
๑๐. ธาตุวิภังคสูตร
๑๑. สัจจวิภังคสูตร
๑๒. ทักขิณวิภังคสูตร

สฬายตนวรรค

๒. อนาถปิณฑิโกวาทสูตร (๑๔๓)

[๗๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นแล อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย
ทนทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก จึงเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า มาเถิดพอมหาเจ้าเจริญ พ่อ
จงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วจงถวายบังคมพระบาทพระผู้มีพระภาค
ด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา แล้วจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ทนทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก ขอถวายบังคมพระบาท
พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง จงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรยังที่อยู่ แล้ว
จงกราบทูลหาท่านพระสารีบุตรตามคำของเรา และเรียนอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ทนทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก ขอกราบทูลหาท่านพระ-

*สารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และเรียนอย่างนี้อีกว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โอกาสเหมาะ
แล้ว ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของอนาถ-

*บิณฑิกคฤหบดีเถิด บุรุษนั้นรับคำอนาถบิณฑิกคฤหบดีแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ยังที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๒๑] พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้า
แต่พระองค์ผู้เจริญ อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ทนทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก ขอ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ต่อนั้น เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรยังที่
อยู่ กราบทูลหาท่านพระสารีบุตรแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว
จึงเรียนหาท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วย ทน
ทุกขเวทนา เป็นไข้หนัก ขอกราบทูลหาท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้าและสั่งมา
อย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โอกาสเหมาะแล้ว ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความ
อนุเคราะห์ เข้าไปยังนิเวศน์ของอนาถบิณฑิกคฤหบดีเถิด ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์
ด้วยดัชนีภาพ ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตรนุ่งสบงทรงบาตรจีวร มีท่านพระอานนท์
เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของอนาถบิณฑิกคฤหบดี แล้วนั่งบนอาสนะที่
เขาแต่งตั้งไว้ ฯ

[๗๒๒] พอนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกล่าวกะอนาถบิณฑิกคฤหบดีดังนี้ว่า
ดูกรคฤหบดี ท่านพอนทน พอเป็นไปได้อะไร ทุกขเวทนาทุกเลา ไม่กำเริบ ปรากฏ
ความทุเลาเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความกำเริบละหรือ ฯ

อ. ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ กระผมทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว
ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็นที่สุด ไม่
ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๗๒๓] ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ ลมเหลือประมาณกระทบขม่อม
ของกระผมอยู่ เหมือนบุรุษมีกำลังเอาของแหลมคมทิ่มขม่อมฉะนั้น กระผมจึงทน
ไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏ
ความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๗๒๔] ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ ลมเหลือประมาณเวียนศีรษะกระ
ผมอยู่ เหมือนบุรุษมีกำลังให้การขันศีรษะด้วยเชือกมัดนั้น กระผมจึงทน
ไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏ
ความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๗๒๕] ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ ลมเหลือประมาณปั่นป่วนท้องของ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
กระผมอยู่ เหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ฉลาดเอาเม็ดแลโคอันคมคว้าน
ท้อง ฉะนั้น กระผมจึงทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก
กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๗๒๖] ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ ความร้อนในกายของกระผมเหลือ
ประมาณ เหมือนบุรุษมีกำลัง ๒ คน จับบุรุษมีกำลังน้อยกว่าที่อวัยวะป้องกันตัว
ต่างๆ แล้ว นาบ ย่าง ในหลุมถ่านเพลิง ฉะนั้นกระผมจึงทนไม่ไหว เป็นไป
ไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็น
ที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๗๒๗] สา. ดูกุระกฤหบดี เพราะฉะนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกอย่าง
นี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นจักขุ และวิญญานที่อาศัยจักขุจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นโสต และวิญญานที่อาศัยโสต
จักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นฆานะ และวิญญานที่อาศัยฆานะ
จักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นชีวหา และวิญญานที่อาศัยชีวหา
จักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นกาย และวิญญานที่อาศัยกาย
จักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นมโน และวิญญานที่อาศัยมโน
จักไม่มีแก่เรา

ดูการคฤหบดี ท่านพึงสำเหนียกไว้อย่างนี้เถิด ฯ

[๗๒๘] ดูกุระกฤหบดี เพราะฉะนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า
เราจักไม่ยึดมั่นรูป และวิญญานที่อาศัยรูปจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นเสียง และวิญญานที่อาศัยเสียงจัก
ไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นกลิ่น และวิญญานที่อาศัยกลิ่น
จักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นรส และวิญญานที่อาศัยรสจัก
ไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นโผฏฐัพพะ และวิญญานที่อาศัย
โผฏฐัพพะจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นธรรมารมณ และวิญญานที่อาศัย
ธรรมารมณจักไม่มีแก่เรา

ดูการคฤหบดี ท่านพึงสำเหนียกไว้อย่างนี้เถิด ฯ

[๗๒๙] ดูกุระกฤหบดี เพราะฉะนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า
เราจักไม่ยึดมั่นจักขุวิญญาน และวิญญานที่อาศัยจักขุวิญญานจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นโสตวิญญาน และวิญญานที่
อาศัยโสตวิญญานจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นฆานวิญญาน และวิญญานที่
อาศัยฆานวิญญานจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นชีวหาวิญญาน และวิญญานที่
อาศัยชีวหาวิญญานจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นกายวิญญาน และวิญญานที่อาศัย
กายวิญญานจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นมโนวิญญาน และวิญญานที่อาศัย
มโนวิญญานจักไม่มีแก่เรา

ดูการคฤหบดี ท่านพึงสำเหนียกไว้อย่างนี้เถิด ฯ

[๗๓๐] ดูกุระกฤหบดี เพราะฉะนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เรา
จักไม่ยึดมั่นจักขุสัมผัส และวิญญานที่อาศัยจักขุสัมผัสจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นโสตสัมผัส และวิญญานที่อาศัย
โสตสัมผัสจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นฆานสัมผัส และวิญญานที่อาศัย
ฆานสัมผัสจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นชีวหาสัมผัส และวิญญานที่อาศัย
ชีวหาสัมผัสจักไม่มีแก่เรา

พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นกายสัมผัส และวิญญานที่อาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
อารมณ์ใดที่เราได้เห็น ได้ฟัง ได้ทราบ ได้รู้แจ้ง ได้แสวงหา ได้พิจารณาด้วย
ใจแล้ว เราจักไม่ยึดมั่นอารมณ์นั้น และวิญญานที่อาศัยอารมณ์นั้นจักไม่มีแก่
เรา ดุรคฤหบดี ท่านพึงสำเหนียกไว้อย่างนี้เถิด ฯ

[๗๓๓] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวแล้วอย่างนี้ อนาถบิณฑิกคฤหบดี
ร้องไห้ น้ำตาไหล ขณะนั้นท่านพระอนนทได้กล่าวกะอนาถบิณฑิกคฤหบดีดังนี้
ว่า ดุรคฤหบดี ท่านยังอาลัยใจจดใจจ่ออยู่หรือ ฯ

อ. ข้าแต่พระอนนทผู้เจริญ กระผมมิได้อาลัย มิได้ใจจดใจจ่อ แต่
ว่ากระผมได้นั่งใกล้พระศาสดาและหมู่ภิกษุที่นำเจริญใจมาแล้วนาน ไม่เคยได้สดับ
ธรรมิกถาเห็นปานนี้ ฯ

อา. ดุรคฤหบดี ธรรมิกถาเห็นปานนี้ มิได้แจ่มแจ้งแก่ภุชงค์ผู้มุ่งผ้าขาว
แต่แจ่มแจ้งแก่บรรพชิต ฯ

อ. ข้าแต่พระสารีบุตรผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ขอธรรมิกถาเห็นปานนี้ จง
แจ่มแจ้งแก่ภุชงค์ผู้มุ่งผ้าขาวบ้างเถิด เพราะมีกุลบุตรผู้เกิดมามีกิเลสฐลีในดวงตา
น้อย จะเสื่อมคลายจากธรรม จะเป็นผู้ไม่รู้ธรรม โดยมีได้สดับ ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอนนทกล่าวสอนอนาถบิณฑิก
คฤหบดีด้วยโอวาทนี้แล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๗๓๔] ต่อนั้น อนาถบิณฑิกคฤหบดีเมื่อท่านพระสารีบุตรและท่าน
พระอนนทหลีกไปแล้วไม่นาน ก็ได้ทำกาลกิริยาเข้าถึงชั้นดุสิตแล ครั้งนั้น ล่วง
ปฐมยามไปแล้ว อนาถบิณฑิกเทวบุตรมีรศมีงามสองพระวิหารเชตวันให้สว่างทั่ว
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ยิน ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยินเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วย
คาถาเหล่านี้ว่า

พระเชตวันนี้มีประโยชน์ อันสงฆ์ผู้แสวงบุญอยู่อาศัยแล้ว อัน
พระองค์ผู้เป็นธรรมราชาประทับ เป็นที่เกิดปิตักขาพระองค์
สัตวทั้งหลายย่อมบริสุทธิด้วยธรรม ๕ อย่างนี้ คือ กรรม ๑
วิชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ขีริตถุดม ๑ ไม่ไช่บริสุทธิด้วยโคตร
หรือด้วยทรัพย์ เพราะฉะนั้นแล บุคคลผู้เป็นบัณฑิต เมื่อเล็ง
เห็นประโยชน์ของตน พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย จะ
บริสุทธิในธรรมนั้นได้ด้วยอาการนี้ พระสารีบุตรนั้นแล ย่อม
บริสุทธิได้ด้วยปัญญา ด้วยศีล และด้วยความสงบ ความจริง
ภิกษุผู้ถึงฝั่งแล้ว จะอย่างยิ่งก็เท่าพระสารีบุตรนี้ ฯ

อนาถบิณฑิกเทวบุตรกล่าวดังนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย ต่อนั้น
อนาถบิณฑิกเทวบุตรทราบบว่า พระศาสดาทรงพอพระทัยจึงถวายอภิวาทพระผู้มี
พระภาค แล้วกระทำประทักษิณ หายตัวไป ณ ที่นั่นเอง ฯ

[๗๓๕] ครั้งนั้นแล พอล่วงราตรีนั้นไปแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสกะ
ภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ล่วงปฐมยามไปแล้ว มีเทวบุตรตน
หนึ่ง มีรศมีงาม สองพระวิหารเชตวันให้สว่างทั่ว เข้ามาหาเรายังที่ที่อยู่ อภิวาท
เราแล้ว ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยินเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราด้วย
คาถาเหล่านี้ว่า

พระวิหารเชตวันนี้มีประโยชน์ อันสงฆ์ผู้แสวงบุญอยู่อาศัยแล้ว
อันพระองค์ผู้เป็นธรรมราชาประทับอยู่ เป็นที่เกิดปิตักขาพระองค์
สัตวทั้งหลายย่อมบริสุทธิได้ด้วยธรรม ๕ อย่างนี้ คือ กรรม ๑
วิชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ขีริตถุดม ๑ ไม่ไช่บริสุทธิด้วยโคตร
หรือด้วยทรัพย์ เพราะฉะนั้นแล บุคคลผู้เป็นบัณฑิต เมื่อเล็งเห็น
ประโยชน์ของตน พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย จะบริสุทธิ
ในธรรมนั้นได้ด้วยอาการนี้ พระสารีบุตรนั้นแล ย่อมบริสุทธิ
ได้ด้วยปัญญา ด้วยศีล และด้วยความสงบ ความจริง ภิกษุผู้
ถึงฝั่งแล้วจะอย่างยิ่งก็เท่าพระสารีบุตรนี้ ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย เทวบุตรนั้นได้กล่าวดังนี้แล้ว รู้ว่าพระศาสดาทรงพอ
พระทัย จึงอภิวาทเรา แล้วกระทำประทักษิณ หายตัวไป ณ ที่นั่นแล ฯ

[๗๔๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ ท่านพระอนนทได้กราบ
ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวบุตรนั้น คงจักเป็น
อนาถบิณฑิกเทวบุตรแน่ เพราะอนาถบิณฑิกคฤหบดีได้เป็นผู้เลื่อมใสแล้วในท่าน
พระสารีบุตร ฯ

พ. ดุริยอนนท ถูกแล้วๆ เท่าที่คาดคะเนนั้นแล เธอลำดับเรื่องถูก
แล้ว เทวบุตรนั้นคืออนาถบิณฑิกเทวบุตร มิใช่อื่น ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์จึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว
จบ อนาถปิณฑโกวิทาสสูตร ที่ ๑

๒. จินโนวาสสูตร (๑๔๔)

[๑๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็น
สถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระ
สารีบุตร ท่านพระมหาจุณทะ และท่านพระจันณะ อยู่บนภูเขาชิลมกุฏ เจเพาะ
ท่านพระจันณะอาพาธ ทนทุกข์เวทนา เป็นไข้หนัก ๆ

[๑๔๒] ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น
เข้าไปหาท่านพระมหาจุณทะยังที่อยู่ แล้วได้กล่าวกะท่านพระมหาจุณทะดังนี้ว่า
ดูกรท่านจุณทะ มาเถิด เราจะเข้าไปหาท่านพระจันณะยังที่อยู่ ไตถามถึงความไข้
ท่านพระมหาจุณทะรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ต่อนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่าน
พระมหาจุณทะ ได้เข้าไปหาท่านพระจันณะยังที่อยู่ แล้วทักทายปราศรัยกับท่าน
พระจันณะ ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง พอตั้งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกะท่านพระจันณะ
ดังนี้ว่า ดูกรท่านจันณะ ท่านพอทน พอเป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลา ไม่
กำเริบ ปรากฏความทุเลาเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความกำเริบหรือ ฯ

จ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกข-

*เวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏ
ความทุเลาเลย ฯ

[๑๔๓] ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ลมเหลือประมาณกระทบขม่อมของ
กระผม เหมือนบุรุษมีกำลังเอาของแหลมคมที่ขม่อม ฉะนั้น กระผมจึงทน
ไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏ
ความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๑๔๔] ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ลมเหลือประมาณเวียนศีรษะของกระผม
อยู่ เหมือนบุรุษมีกำลังให้การขึ้นศีรษะด้วยชะเนาะอย่างมัน ฉะนั้น กระผมจึง
ทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏ
ความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๑๔๕] ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ลมเหลือประมาณเป็นป่วนท้องของ
กระผม เหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาด เอามีดแล่โคอันคมคว้าน
ท้อง ฉะนั้น กระผมจึงทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว ทุกขเวทนาของกระผมหนัก
กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็นที่สุด ไม่ปรากฏความทุเลาเลย ฯ

[๑๔๖] ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ความร้อนในกายของกระผมเหลือ
ประมาณ เหมือนบุรุษมีกำลัง ๒ คน จับบุรุษมีกำลังน้อยที่ไว้ระป้องกันตัวต่างๆ
แล้ว นาบ ย่าง ในหลุมถ่านเพลิง ฉะนั้น กระผมจึงทนไม่ไหว เป็นไปไม่ไหว
ทุกขเวทนาของกระผมหนัก กำเริบ ไม่ทุเลา ปรากฏความกำเริบเป็นที่สุด ไม่
ปรากฏความทุเลาเลย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมจักหาศาตรามาฆ่าตัว ไม่
อยากจะได้เป็นอยู่เลย ฯ

[๑๔๗] สา. ท่านจันณะอย่าได้หาศาตรามาฆ่าตัวเลย จงเป็นอยู่ก่อนเกิด
พวกเราจึงปรารถนาให้ท่านจันณะเป็นอยู่ ถ้าท่านจันณะ ไม่มีโทษนะเป็นที่สบาย
ผมจักแสวงหามาให้ ถ้าท่านจันณะ ไม่มีเกสขเป็นที่สบาย ผมจักแสวงหามาให้
ถ้าท่านจันณะ ไม่มีคนบำรุงที่สมควร ผมจักคอยบำรุงท่านเอง ท่านจันณะอย่าได้หา
ศาตรามาฆ่าตัวเลย จงเป็นอยู่ก่อนเกิด พวกเราจึงปรารถนาให้ท่านจันณะเป็นอยู่ ฯ

[๑๔๘] จ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ไม่ใช่กระผมไม่มีโทษนะเป็นที่
สบาย ไม่ใช่ไม่มีเกสขเป็นที่สบาย ไม่ใช่ไม่มีคนบำรุงที่สมควร ก็แหละกระผม
ได้ปรณันัตตพระศาสดามาตลอดกาลนาน ด้วยความพอพระทัย มีใจด้วยความไม่
พอพระทัย ความจริงการที่ภิกษุปรณันัตตพระศาสดาด้วยความพอพระทัย มีใจ
ด้วยความไม่พอพระทัย นั้นเป็นการสมควรแก่สาวก ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร
ขอท่านจงทรงจำไว้ว่า จันณภิกษุจักหาศาตรามาฆ่าตัว อย่างมิให้ถูกตำหนิได้ ฯ

สา. พวกเราจักขอลาปัญหาท่านจันณะสักเล็กน้อย ถ้าท่านจันณะเปิด
โอกาสพยากรณ์ปัญหาได้ ฯ

จ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร โปรดถามเถิด กระผมฟังแล้วจึงจักรู้ ฯ

[๑๔๙] ดูกรท่านจันณะ ท่านพิจารณาเห็นจักขุ จักขุวิญญาน ธรรมที่
รู้ได้ด้วยจักขุวิญญานว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเราหรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ท่านพิจารณาเห็นโสต โสตวิญญาน . . .
ท่านพิจารณาเห็นมานะ มานวิญญาน . . .
ท่านพิจารณาเห็นชีวหา ชิวหาวิญญาน . . .
ท่านพิจารณาเห็นกาย กายวิญญาน . . .
ท่านพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน ธรรมที่รู้ได้ด้วยมโนวิญญานว่า

นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเราหรือ ฯ

จ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมพิจารณาเห็นจักขุ จักขวิญญาน
ธรรมที่รู้ได้ด้วยจักขวิญญานว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

กระผมพิจารณาเห็นโสต โสตวิญญาน . . .
กระผมพิจารณาเห็นมานะ มานวิญญาน . . .
กระผมพิจารณาเห็นชีวหา ชิวหาวิญญาน . . .
กระผมพิจารณาเห็นกาย กายวิญญาน . . .
กระผมพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน ธรรมที่รู้ได้ด้วยมโนวิญญานว่า

นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

[๗๕๐] ส. ดูกรท่านฉันนะ ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในจักขุ
ในจักขวิญญาน ในธรรมที่รู้ได้ด้วยจักขวิญญาน จึงพิจารณาเห็นจักขุ จักขุ
วิญญาน ธรรมที่รู้ได้ด้วยจักขวิญญานว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่
อัตตาของเรา ฯ

ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในโสต ในโสตวิญญาน . . .

ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในมานะ ในมานวิญญาน . . .

ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในชีวหา ในชีวหาวิญญาน . . .

ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในกาย ในกายวิญญาน . . .

ท่านเห็นได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร ในมโน มโนวิญญาน ในธรรมที่รู้ได้
ด้วยมโนวิญญาน จึงพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน ธรรมที่รู้ได้ด้วยมโนวิญญาน
ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

จ. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในจักขุ ใน
จักขวิญญาน ในธรรมที่รู้ได้ด้วยจักขวิญญาน จึงพิจารณาเห็นจักขุ จักขวิญญาน
ธรรมที่รู้ได้ด้วยจักขวิญญานว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในโสต ในโสตวิญญาน . . .

กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในมานะ ในมานวิญญาน . . .

กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในชีวหา ในชีวหาวิญญาน . . .

กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในกาย ในกายวิญญาน . . .

กระผมเห็นความดับ รู้ความดับในมโน ในมโนวิญญาน ในธรรมที่รู้ได้
ด้วยมโนวิญญาน จึงพิจารณาเห็นมโน มโนวิญญาน ธรรมที่รู้ได้ด้วยมโนวิญญาน
ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

[๗๕๑] เมื่อท่านพระฉันนะกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านพระมหาจันทะได้กล่าว
กะท่านพระฉันนะดังนี้ว่า ดูกรท่านฉันนะ เพราะฉะนั้นแล ท่านควรใส่ใจคำสั่งสอน
ของพระผู้มีพระภาคนั้นไว้ตลอดกาลเนื่องนิตยแม้ตั้งนี้ว่า บุคคลผู้อันตถาและทฐิ
อาศัยอยู่แล้ว ย่อมมีความหวั่นไหว สำหรับผู้ไม่มีตถาและทฐิอาศัย ย่อมไม่มี
ความหวั่นไหว เมื่อไม่มีความหวั่นไหว ก็มีความสงบ เมื่อมีความสงบ ก็ไม่มี
ตถาตถาตัวน้อมไปสู่ภพ เมื่อไม่มีตถาตถาตัวน้อมไปสู่ภพ ก็ไม่มีการมาเกิด ไปเกิด
เมื่อไม่มีการมาเกิด ไปเกิด ก็ไม่มีจิตและอุปบัติ เมื่อไม่มีจิตและอุปบัติ ก็ไม่มี
โลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีระหว่างกลางทั้งสองโลก นี่แหละที่สุดแห่งทุกข์ ครั้น
ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจันทะ กล่าวสอนท่านพระฉันนะด้วยโอวาท
นี้แล้ว จึงลุกจากอาสนะ หลีกไป ฯ

[๗๕๒] ครั้นนั้นแล ท่านพระฉันนะ เมื่อท่านพระสารีบุตรและท่านพระ
มหาจันทะหลีกไปแล้วไม่นาน ได้หาศาตรามาฆ่าตัวเสียทันทีนั้น ท่านพระสารีบุตร
จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระฉันนะหาศาตรามาฆ่าตัวเสียแล้ว ท่านจะมีคติ
อย่างไร มีสัมปรายภพอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสารีบุตร จันนภิกขุพยากรณ์ ความเป็นผู้ไม่
ควรทำหน้าต่อหน้าเธอแล้วมีชีหรือ ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีบ้านในแคว้นวัชชีนามว่าปพพชระ ที่หมู่
บ้านนั้น ท่านพระฉันนะยังมีสกุลมิตร สกุลสหาย และสกุลคนที่คอยตำหนิอยู่ ฯ

[๗๕๓] พ. ดูกรสารีบุตร จันนภิกขุยังมีสกุลมิตร สกุลสหาย และ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สกลที่คอยตำหนิอยู่ก็จริง แต่เราหาเรียกบุคคลว่า ควรถักตำหนิด้วยเหตุเพียง
เท่านี้ไม่ ดุรสารีบุตร บุคคลใดแล ทั้งกายนี้และยึดมั่นกายอื่น บุคคลนั้นเรา
เรียกว่า ควรถักตำหนิ ฉะนั้นภิกษุหาภิกษุขณะนั้นไม่ ฉะนั้นภิกษุหาศาตรามาฆ่าตัว
อย่างไม่ควรถักตำหนิ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ ฉินโนวาทสูตร ที่ ๒

๓. ปุณโณวาทสูตร (๑๔๕)

[๑๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระปณณเฑาะพออกจากที่หลีก-
* เร้นในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้มี-
* พระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอเรียงบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มี-
* พระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดสั่งสอนข้าพระ
องค์ ด้วยพระโอวาทย่อๆ พอที่ข้าพระองค์ได้สดับธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว
จะเป็นผู้ เดียวหลีกออก ไม่ประมาท มีความเพียร สงตน ไปในธรรมอยู่ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรปณณเฑาะพ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจักกล่าวต่อไป ท่านปณณเฑาะพรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๑๔๕] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า ดุรปณณเฑาะพ มีรูปที่รู้ได้ด้วย
จักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้ง
แห่งความกำหนัดอยู่แล ถ้าภิกษุเพิลิตเพิลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยความติดใจรูปนั้น
นั้นที่ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอผู้เพิลิตเพิลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยความติดใจรูปนั้นได้
เพราะนั่นที่เกิด เราจึงกล่าวว่า ทุกข์เกิดนะ ปณณเฑาะพ ฯ

ดุรปณณเฑาะพ มีเสียงที่รู้ได้ด้วยโสต . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีกลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีรสที่รู้ได้ด้วยชีวาหา . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีโณภูมิมะที่รู้ได้ด้วยกาย . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีธรรมารมณ์ที่รู้ได้ด้วยมโน อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่า
พอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดอยู่แล ถ้าภิกษุ
เพิลิตเพิลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยติดใจธรรมารมณ์นั้น นั้นที่ย่อมเกิดแก่เธอผู้
เพิลิตเพิลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยความติดใจธรรมารมณ์นั้นได้ เพราะเหตุคือนั่นที่
เกิด เราจึงกล่าวว่า ทุกข์เกิดนะ ปณณเฑาะพ ฯ

[๑๔๖] ดุรปณณเฑาะพ มีรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่า
พอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดอยู่แล ถ้าภิกษุ
ไม่เพิลิตเพิลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจรูปนั้น นั้นที่ของเธอย่อมไม่เพิลิต
เพิลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจรูปนั้น ย่อมดับไป เพราะนั่นที่ดับ
เราจึงกล่าวว่า ทุกข์ดับนะ ปณณเฑาะพ ฯ

ดุรปณณเฑาะพ มีเสียงที่รู้ได้ด้วยโสต . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีกลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีรสที่รู้ได้ด้วยชีวาหา . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีโณภูมิมะที่รู้ได้ด้วยกาย . . .

ดุรปณณเฑาะพ มีธรรมารมณ์ที่รู้ได้ด้วยมโน อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่า
พอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดอยู่แล ถ้าภิกษุ
ไม่เพิลิตเพิลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจธรรมารมณ์นั้น นั้นที่ของเธอย่อม
ผู้ไม่เพิลิตเพิลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจธรรมารมณ์นั้น ย่อมดับไป
เพราะนั่นที่ดับ เราจึงกล่าวว่า ทุกข์ดับนะ ปณณเฑาะพ ฯ

ดุรปณณเฑาะพ ก็เธออันแรกกล่าวสอนด้วยโอวาทย่อๆ นี้แล้ว จักอยู่ใน
ชนบทไหน ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อันพระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนด้วย
โอวาทย่อๆ นี้แล้ว มีชนบทชื่อสุนาปรีนตะ เป็นที่ที่ข้าพระองค์จักไปอยู่ ฯ

[๑๔๗] พ. ดุรปณณเฑาะพ พวกภิกษุชาวสุนาปรีนตะชนบททรุร้ายหยาบช้า
นัก ถ้าพวกภิกษุชาวสุนาปรีนตะชนบทจักดำ จักบริภาษเธอ เธอจักมีความคิด
อย่างไรในภิกษุพวกนั้น ฯ

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกภิกษุชาวสุนาปรีนตะชนบทจักดำ จัก
บริภาษข้าพระองค์ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวกภิกษุชาว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
สนาปรินตชนบทนี้ ยังดีนักหนาที่ไม่ให้การประหารเราด้วยฝ่ามือ ข้าแต่พระผู้มี-

*พระภาคผู้สุด ข้าพระองค์มีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้ ๒

[๗๔๘] พ. ดุรปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทจักให้การ
ประหารเธอด้วยฝ่ามือ เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น ๒

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารข้าพระองค์ด้วยฝ่ามือ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวก
มนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทนี้ ยังดีนักหนาที่ไม่ให้การประหารเราด้วยก้อนดิน
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้ ๒

[๗๔๙] พ. ดุรปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารเธอด้วยก้อนดิน เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น ๒

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารข้าพระองค์ด้วยก้อนดิน ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวก
มนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทนี้ ยังดีนักหนาที่ไม่ให้การประหารเราด้วยท่อนไม้
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้ ๒

[๗๕๐] พ. ดุรปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารเธอด้วยท่อนไม้ เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น ๒

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารข้าพระองค์ด้วยท่อนไม้ ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวก
มนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทนี้ ยังดีนักหนาที่ไม่ให้การประหารเราด้วยศาสตรา
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้น อย่างนี้ ๒

[๗๕๑] พ. ดุรปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารเธอด้วยศาสตรา เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น ๒

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักให้การ
ประหารข้าพระองค์ด้วยศาสตรา ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า พวก
มนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทนี้ ยังดีนักหนาที่ไม่ปลิดชีพเราเสียด้วยศาสตราอันคม
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้ ๒

[๗๕๒] พ. ดุรปุณณะ ก็ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทจักปลิดชีพ
เธอเสียด้วยศาสตราอันคม เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น ๒

ป. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบท จักปลิดชีพ
ข้าพระองค์ด้วยศาสตราอันคม ข้าพระองค์จักมีความคิดในพวกเขาอย่างนี้ว่า มีเหล่า-
*สาวกของพระผู้มีพระภาค ที่อดอดเกลียดซึ่งร่างกายและชีวิต พวกเขาส่งหา
ศาสตราสังหารชีพอยู่แล เราไม่ต้องแสวงหาสิ่งดังนั้นเลย ก็ได้ศาสตราสังหารชีพแล้ว
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุด ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้ ๒

[๗๕๓] พ. ติลละๆ ปุณณะ เธอประกอบด้วยทมะและอุปสมะดังนี้แล้ว
จักอาจเพื่อจะอยู่ในสนาปรินตชนบทได้เล ดุรปุณณะ เธอจงสำคัญกาลที่ควร
ในบัดนี้เถิด ๒

ครั้งนั้นแล ท่านพระปุณณะยินดีย้อนโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
แล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณ แล้วเก็บเสนาสนะ
ถือบาตรจีวรเดินทางจาริกไปยังที่ตั้งสนาปรินตชนบท เมื่อจาริกไปโดยลำดับ
ได้ถึงสนาปรินตชนบทแล้ว ๒

[๗๕๔] เป็นอันว่า ท่านพระปุณณะอยู่ในสนาปรินตชนบทนั้น ครั้งนั้น
แล ท่านพระปุณณะได้ให้พวกมนุษย์ชาวสนาปรินตชนบทกลับใจแสดงตนเป็น
อุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน ภายในพรรษานั้นเอง กลับใจแสดงตนเป็นอุบาสก
ประมาณ ๕๐๐ คน ภายในพรรษานั้นเอง และตัวท่านได้ทำให้แจ้งซึ่งวิชชา ๓
ภายในพรรษานั้นเหมือนกัน ครั้นสมัยต่อมา ท่านได้ปรินิพพานแล้ว ๒

ครั้งนั้นแล ภิกษุมาร่วมกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้ว
ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุณณะที่
พระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนด้วยพระโอวาทอยู่ๆ นั้น ทำกาลละเสียแล้ว เธอมีคดี
เป็นอย่างไร มีสัมปรายภพเป็นอย่างไร ๒

[๗๕๕] พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย ปุณณกุลบุตร เป็นบัณฑิต ได้บรรลุธรรม
สมควรแก่ธรรมแล้ว ทั้งไม่ให้เรอลำบากเพราะเหตุแห่งธรรม ดุรภิกษุทั้งหลาย
ปุณณกุลบุตรปรินิพพานแล้ว ๒

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาสิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล ๒

จบ ปุณโณวาทสูตร ที่ ๓

๔. นันทโกวาทสูตร (๑๔๖)

[๓๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระมหาปชาบดีโคตมี
พร้อมด้วยภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ถวาย-

*อภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอยินเรียบร้อยแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจง
ทรงโอวาทสั่งสอนพวกภิกษุณี จงรับสั่งแสดงธรรมแก่พวกภิกษุณีเถิด ฯ

[๓๖๗] ก็สมัยนั้นแล ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ย่อมโอวาทพวกภิกษุณี
โดยเป็นเวรกัน แต่ท่านพระนันทกะ ไม่ปรารภจะโอวาทพวกภิกษุณีโดยเป็น
เวรกัน ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า ดูรอาเนนที่
วันนี้ เวนโอวาทภิกษุณีโดยเป็นเวรกัน ของใครหนอแล ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งปวงทำเวร
โอวาทภิกษุณีโดยเป็นเวรกันหมดแล้ว แต่ท่านพระนันทกะรูปนี้ ไม่ปรารภจะ
โอวาทพวกภิกษุณีโดยเป็นเวรกัน ต่อนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะท่านพระนันทกะ
ว่า ดูรอาเนนทกะ เธอจงโอวาทสั่งสอนพวกภิกษุณี ดูรพราหมณ์ เธอจงกล่าว
แสดงธรรมแก่พวกภิกษุณีเถิด ท่านพระนันทกะทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แล้วนุ่งสบงทรงบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนคร-

*สาวัตถีในเวลาเช้า ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว เข้าไปยัง
วิหารารามการามแต่รูปเดียว ภิกษุณีเหล่านั้นได้เห็นท่านพระนันทกะเดินมาแต่ไกล
พากันแต่งตั้งอาสนะและตั้งน้ำสำหรับล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทกะนั่งบนอาสนะ
ที่แต่งตั้งไว้แล้ว จึงล้างเท้า แม้อภิกษุณีเหล่านั้น ก็ถวายอภิวาทท่านพระนันทกะ
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๖๘] พอเรียบร้อยแล้ว ท่านพระนันทกะได้กล่าวดังนี้ว่า ดูร
น้องหญิงทั้งหลาย จักต้องมีข้อสอบถามกันแล ในข้อสอบถามนั้น น้องหญิง
ทั้งหลายรู้ๆ ฟังตอบว่ารู้ ไม่รู้ๆ ก็ฟังตอบว่าไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใด มีความ
เคลือบแคลงสงสัย น้องหญิงรูปนั้น ฟังทวนถามข้าพเจ้าในเรื่องนั้นว่า ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ข้อนี้เป็นอย่างไร ข้อนี้มีเนื้อความอย่างไร ฯ

ภิกษุณีเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันย่อมพอใจ ยินดี
ต่อพระผู้เป็นเจ้านันทกะ ด้วยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้านันทกะ ปาวณาแก่พวกดิฉัน
เช่นนั้น ฯ

[๓๖๙] น. ดูรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
โสตเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ชิวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. มโนเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนั้นดีด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงว่า อายุตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๓๐] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวียงเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. กลิ่นเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ธรรมารมณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนั้นดีด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงว่า อายุตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๓๑] น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสตวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ฆานวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ชิวหาวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. กายวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. มโนวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี. ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

น. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนั้นดีด้วยปัญญาชอบ
ตามความเป็นจริงว่า หมวดวิญญาน ๖ ของเราไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๓๒] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันกำลัง
ติดไฟอยู่ มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวน
ไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างก็ไม่
เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า
ประทีปน้ำมันที่กำลังติดไฟอยู่นั้น มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา
ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็น
ธรรมดา แต่ว่าแสงสว่างของประทีปนั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มี
ความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะประทีปน้ำมันที่กำลังติดไฟอยู่นั้น
มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็น
ธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างของประทีปนั้น
ก็ต้องไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เช่นกัน ฯ

[๓๓๓] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย จัณณันเหมือนกันแล บุคคลใด
ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อายุตะณะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายุตะ
ณะภายในส่วยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีไช้ทุกข์มีไช้สุขก็ตาม
เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา
บุคคลผู้กล่าวอย่างนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายุตะณะภายในนั้นๆ
อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายุตะณะภายในนั้นๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่เกิดแต่
อายุตะณะภายในนั้นๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายุตะณะภายในนั้นๆ จึงดับไป ฯ

น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๓๔] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่มีแก่นตั้ง
อยู่ มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไป
เป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เถาก็ไม่เที่ยง
แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ต้นไม้
ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่นั้น มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่
เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา
แต่เถาของต้นไม้ั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวน
ไปเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวอยู่นั้นชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะต้นไม้ใหญ่ มีแก่นตั้งอยู่นั้น มีราก
ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา
กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เถาของต้นไม้ ก็ต้องไม่เที่ยง
แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เช่นกัน ฯ

[๓๓๕] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย จัณณันเหมือนกันแล บุคคลใดฟัง
กล่าวอย่างนี้ว่า อายุตะณะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายุตะณะ
ภายนอกส่วยเวทนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีไช้ทุกข์มีไช้สุขก็ตาม
เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา
บุคคลผู้กล่าวนั้นชื่อว่า กล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายุตะณะภายนอกนั้นๆ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้นๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่
เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้นๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายตนะภายนอกนั้นๆ จึง
ดับไป ฯ

น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๓๖] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือ
ลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาด ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแลโคอินคัมฆ่าแหละโค แยกส่วน
เนื้อข้างใน แยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใดเป็นเนื้อลำใน
ระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแลโคอินคัมเถื่อ แล
คว้านส่วนนั้นๆ ครั้นแล้วคลี่ส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนไว้ แล้วกล่าว
อย่างนี้ว่า โคตัวนี้ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมมันเอง ดุรณ้องหญิง
ทั้งหลาย คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้กล่าวนั้นชื่อว่า กล่าวชอบหรือ
หนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโค
ผู้ฉลาดนั้น ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแลโคอินคัมฆ่าแหละโค แยกส่วนเนื้อข้างใน
แยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใดเป็นเนื้อลำในระหว่าง เอ็นใน
ระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแลโคอินคัมเถื่อ แล คว้านส่วนนั้นๆ
ครั้นแล้วคลี่ส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนไว้ แม้เขาจะกล่าวอย่างนี้ว่า โค
ตัวนี้ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมมันเอง ก็จริง ถึงกระนั้นแล โค
นั้นก็แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้น ฯ

[๓๓๗] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เราเปรียบอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อ
ความชัด เนื้อความในอุปมานั้น มีดังต่อไปนี้ ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ชื่อว่าส่วน
เนื้อข้างในนั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ ส่วนหนังข้างนอกนั้น เป็นชื่อของ
อายตนะภายนอก ๖ เนื้อลำในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง นั้น
เป็นชื่อของนันทิราคะ มีดแลโคอินคัมนั้น เป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ ซึ่ง
ใช้เถื่อ แล คว้านเกล็ดในระหว่าง สัญโญชน์ในระหว่าง เครื่องผูกใน
ระหว่างได้ ฯ

[๓๓๘] ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย โพชฌงค์ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มาก
แล้ว เป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ เหล่านี้ มี
๗ อย่างแล ๗ อย่างเป็นไฉน ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย คือ ภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย
นิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย

(๒) ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ . . .

(๓) ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ . . .

(๔) ย่อมเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ . . .

(๕) ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ . . .

(๖) ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ . . .

(๗) ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย
นิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เหล่านี้แล
โพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้
ด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ ฯ

[๓๓๙] ครั้นท่านพระนันทะกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนั้นแล้ว
จึงส่งไปด้วยคำว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงไปเถิด สมควรแก่เวลา
แล้ว ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ยินดีอนุโมทนาภาษิตของท่านพระนันทะแล้ว
ลุกจากอาสนะ อภิวัตน์ท่านพระนันทะ กระทำประทักษิณ เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวัตน์พระผู้มีพระภาค ยิน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
พอเย็นเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย พวก
เธอจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว ต่อนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้ถวายอภิวัตน์พระผู้มี
พระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๓๔๐] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นหลีกไปแล้ว
ไม่นาน ได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ในทุกวันอุโบสถ ๑๔ คำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

นั้น ชนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลง หรือสงสัยว่า ดวงจันทร์พร่องหรือเต็มหนอ แต่แท้ที่จริง ดวงจันทร์ก็ยังพร่องอยู่ทีเดียว ฉะนั้นใด ดุกริกษทั้งหลาย ฤกษ์หนึ่งเหล่านั้น ย่อมเป็นผู้ขึ้นชมธรรมชาติของนันทะ ทั้งๆ ที่ยังไม่มีความดำริบริบูรณ์เลย ฉะนั้นเหมือนกันแล ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระนันทะว่า ดูก่อนนันทะ ถ้าเช่นนั้น วันพรุ่งนี้เธอก็พึงกล่าวสอน ฤกษ์หนึ่งเหล่านั้นด้วยโอวาทนั้นเหมือนกัน ท่านพระนันทะทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๘๑] ครั้นนั้นแล ท่านพระนันทะ พอล่วงราตรีนั้นไปแล้ว ถึงเวลาเช้า จึงนุ่งสบงทรงบาตรจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถี ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเวลาอาหารแล้ว เข้าไปยังวิหาราราชการามแต่รูปเดียว ฤกษ์หนึ่งเหล่านั้นได้เห็นท่านพระนันทะเดินมาแต่ไกล จึงพากันแต่งตั้งอาสนะและตั้งน้ำล้างเท้าไว้ ท่านพระนันทะนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้แล้ว จึงล้างเท้า แม้ฤกษ์หนึ่งเหล่านั้นก็อภิวาทท่านพระนันทะแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๘๒] พอถึงเรียบร้อยแล้ว ท่านพระนันทะได้กล่าวดังนี้ว่า ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย จักต้องมีข้อสอบถามกันแล ในข้อสอบถามนั้น น้องหญิงทั้งหลายรู้ๆ ฟังตอบว่ารู้ ไม่รู้ๆ ก็ฟังตอบว่าไม่รู้ หรือน้องหญิงรูปใด มีความเคลือบแคลงสงสัยน้องหญิงรูปนั้น ฟังทวนถามซ้ำพเจ้าในเรื่องนั้นว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อนี้เป็นอย่างไร ข้อนี้มีเนื้อความอย่างไรเกิด ฯ

ฤกษ์หนึ่งเหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกดิฉันย่อมพอใจ ยินดีต่อพระผู้เป็นเจ้านันทะ ด้วยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้านันทะปวารณาแก่พวกดิฉันเช่นนี้ ฯ

[๓๘๓] น. ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ฤกษ์. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ฤกษ์. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสตขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. ฆานะขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. ชิวหาขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. กายขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. มโนขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ฤกษ์. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ฤกษ์. ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น. นันเพราะเหตุไร ฯ

ฤกษ์. เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนี้ดีด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงว่า อายุตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น. ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไรๆ พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วยปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๓๘๔] น. ดูก่อนน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปขยหรือไม่ขย ฯ

ฤกษ์. ไม่ขย เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ฤกษ์. เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น. ก็สิ่งใดไม่ขย เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควหรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี . ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น . คุณรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เสีย
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . กลิ่นเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . รสเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . โผฏฐัพพะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ธรรมารมณฺเฑียงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี . เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี . ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี . เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนี้ดีด้วยปัญญาชอบ
ตามความเป็นจริงว่าอายตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้
เจ้าข้า ฯ

น . คุณรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๘๕] น . คุณรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็น
ไฉน จักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี . เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ

ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี . ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น . คุณรน้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสต
วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ฆานวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ชิวหาวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . กายวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . มโนวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ภิกษุณี . ไม่เที่ยง เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ภิกษุณี . เป็นทุกข์ เจ้าข้า ฯ

น . ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ

ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเรา นั่นอัตตาของเรา ฯ

ภิกษุณี . ไม่ควรเลย เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี . เพราะเมื่อก่อน พวกดิฉันมิได้เห็นข้อนี้ดีด้วยปัญญาชอบ
ตามความเป็นจริงว่า ฆาตวิญญาน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แม้เพราะเหตุนี้ เจ้าข้า ฯ

น . คุณรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๘๖] คุณรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันกำลังติดไฟ
อยู่ มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไส้ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไป
เป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างก็ไม่เที่ยง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า ประทีป
น้ำมันที่กำลังติดไฟอยู่โน้น มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ใสก็
ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา
แต่แสงสว่างของประทีปนั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปร-

* ปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้ที่กล่าวนั้นชื่อว่า ฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี . หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะอะไร ฯ

ภิกษุณี . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะประทีปน้ำมันที่กำลังติดไฟอยู่โน้น
มีน้ำมันก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ใสก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็น
ธรรมดา เปลวไฟก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แสงสว่างของประทีปนั้น
ก็ต้องไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เช่นกัน ฯ

[๗๘๓] น . ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย จัณณันเหมือนกันแล บุคคลใด
ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อายุตนะภายใน ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายุตนะ
ภายในสวเขตนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มีโชสุขก็ตาม
เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา
บุคคลผู้กล่าวนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี . หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้นๆ
อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้นๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่เกิด
แต่อายุตนะภายในนั้นๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายในนั้นๆ จึงดับไป ฯ

น . ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๘๔] ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้อายุมีแก่นตั้งอยู่
มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็น
ธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เงามก็ไม่เที่ยง แปรปรวน
ไปเป็นธรรมดา ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ต้นไม้อายุมีแก่น
ตั้งอยู่โน้น มีรากก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวน
ไปเป็นธรรมดา กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา แต่เงาของ
ต้นไม้นั้นแล เที่ยง ยั่งยืน เป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา
ผู้ที่กล่าวนั้น ชื่อว่าฟังกล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี . หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะต้นไม้อายุ มีแก่นตั้งอยู่โน้น มีราก
ก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ลำต้นก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา
กิ่งและใบก็ไม่เที่ยง แปรปรวนไปเป็นธรรมดา เงาของต้นไม้นั้น ก็ต้องไม่เที่ยง
แปรปรวนไปเป็นธรรมดาเช่นกัน ฯ

[๗๘๕] น . ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย จัณณันเหมือนกันแล บุคคลใด
ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อายุตนะภายนอก ๖ ของเรา ไม่เที่ยง แต่เราอาศัยอายุตนะ
ภายนอกสวเขตนาใด เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มีโชสุขก็ตาม
เวทนานั้น เที่ยง ยั่งยืนเป็นไปติดต่อ ไม่มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา
บุคคลผู้กล่าวนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี . หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น . นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี . ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะเวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายนอกนั้นๆ
อาศัยปัจจัยที่เกิดแต่อายุตนะภายนอกนั้นๆ แล้ว จึงเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่
เกิดแต่อายุตนะภายนอกนั้นๆ ดับ เวทนาที่เกิดแต่อายุตนะภายนอกนั้นๆ
จึงดับไป ฯ

น . ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย ถูกอะไร พระอริยสาวกผู้เห็นเรื่องนี้ด้วย
ปัญญาชอบ ตามความเป็นจริง ย่อมมีความเห็นอย่างนี้แล ฯ

[๗๘๖] ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือของ
คนฆ่าโคผู้ฉลาด ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแล่โคอันคมฆ่าแหละโค แยกส่วนเนื้อข้างใน
แยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใดเป็นเนื้อล้าในระหว่าง เอ็นใน
ระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแล่โคอันคมแล่ แล่คว้านส่วนนั้นๆ
ครั้นแล้วคลี่ส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนั้นไว้ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า โคตัวนี้
ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมนั่นเอง ดูกรน้องหญิงทั้งหลาย คนฆ่าโค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้กล่าวนั้น ชื่อว่ากล่าวชอบหรือหนอแล ฯ

ภิกษุณี. หามิได้ เจ้าข้า ฯ

น. นั้นเพราะเหตุไร ฯ

ภิกษุณี. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้
ฉลาดนั้น ฆ่าโคแล้ว ใช้มีดแลโคอันคมชำแหละโค แยกส่วนเนื้อข้างใน
แยกส่วนหนังข้างนอกไว้ ในส่วนเนื้อนั้น ส่วนใดเป็นเนื้อลำในระหว่าง เอ็นใน
ระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง ก็ใช้มีดแลโคอันคมเกี่ยว แล คว้านส่วนนั้นๆ
ครั้นแล้วคลี่ส่วนหนังข้างนอกออก เอาปิดโคนันไว้ แม้เขาจะกล่าวอย่างนี้ว่า โคตัว
นี้ประกอบด้วยหนังผืนนี้ เหมือนอย่างเดิมนั่นเอง ก็จริง ถึงกระนั้นแล โคนันก็
แยกกันแล้วจากหนังผืนนั้น ฯ

[๓๙๑] น. ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เราเปรียบอุปมานี้เพื่อให้เข้าใจเนื้อ
ความชัด เนื้อความในอุปมานั้น มีดังต่อไปนี้ ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ชื่อว่าส่วน
เนื้อข้างในนั้น เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ ส่วนหนังข้างนอกนั้น เป็นชื่อของ
อายตนะภายนอก ๖ เนื้อลำในระหว่าง เอ็นในระหว่าง เครื่องผูกในระหว่าง นั้น
เป็นชื่อของนันทิราคะ มีดแลโคอันคมนั้น เป็นชื่อของปัญญาอันประเสริฐ ซึ่ง
ใช้เกี่ยว แล คว้านกิเลสในระหว่าง สัญโญชน์ในระหว่าง เครื่องผูกใน
ระหว่างได้ ฯ

[๓๙๒] ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย โพชฌงค์ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มาก
แล้ว เป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะ
อาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ เหล่านี้
มี ๗ อย่างแล ๗ อย่างเป็นไฉน ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย คือ ภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ
อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย

(๒) ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ . . .

(๓) ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ . . .

(๔) ย่อมเจริญปิตีสัมโพชฌงค์ . . .

(๕) ย่อมเจริญปัสสทธิสัมโพชฌงค์ . . .

(๖) ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ . . .

(๗) ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัย
นิโรธ อันน้อมไปเพื่อความปลดปล่อย ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย เหล่านี้แล
โพชฌงค์ ๗ ที่ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้วเป็นเหตุ ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ทำให้แจ้งเพราะรู้ยิ่ง
ด้วยตนเองในปัจจุบันอยู่ ฯ

[๓๙๓] ครั้นท่านพระนันทะกล่าวสอนภิกษุณีเหล่านั้นด้วยโอวาทนั้นแล้ว
จึงส่งไปด้วยคำว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย พวกท่านจงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว
ลำดับนั้น ภิกษุณีเหล่านั้น ยินดีอนุโมทนาภาษิตของท่านพระนันทะแล้ว ลุกจาก
อาสนะ อภิวัตน์ท่านพระนันทะ กระทำประทักษิณ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวัตน์พระผู้มีพระภาค ยิน ญ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอ
ยินเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย พวกเธอ
จงไปเถิด สมควรแก่เวลาแล้ว ต่อนั้น ภิกษุณีเหล่านั้นได้ถวายอภิวัตน์พระผู้มี-
*พระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๓๙๔] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค เมื่อภิกษุณีเหล่านั้นหลีกไปแล้ว
ไม่นาน ได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย ในทุกวันอุโบสถ ๑๕ คำ
นั้น ขนเป็นอันมากไม่มีความเคลือบแคลง หรือสงสัยว่า ดวงจันทร์พร่องหรือ
เต็มหนอ แต่แท้ที่จริง ดวงจันทร์ก็เต็มแล้วทีเดียว ฉันทใด ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย
ภิกษุณีเหล่านั้นย่อมเป็นผู้ชื่นชมธรรมเทศนาของท่านนันทะ ทั้งๆ ที่มีความดำริ
บริบูรณ์แล้ว ฉันทนั้นเหมือนกันแล ดุรณ้องหญิงทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ รูป
นั้น รูปสุดท้ายยังเป็นถึงพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา แน่นอนที่
จะตรัสรู้ในเบื้องต้น ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ นันทโกวาทสูตร ที่ ๔

๕. จุฬราหุลาวาสสูตร (๑๔๗)

[๓๙๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรง
หลีกเร้นประทับอยู่ในที่โหฐาน ได้เกิดพระปริวิตกทางพระหฤทัยขึ้นอย่างนี้ว่า
ราहुลมีธรรมที่บ่มวิมุตติแก่กล้าแล้วแล ถ้ากระไร เราพึงแนะนำราहुลในธรรมที่สิ้น
อาสวะยิ่งขึ้นเกิด ฯ

[๓๙๖] ต่อนั้น พระผู้มีพระภาคทรงครองสบง ทรงบาตรจีวรเสด็จเข้า
ไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถีในเวลาเช้า ครั้นเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลัง
เวลาพระกระยาหารแล้ว ได้ตรัสกะท่านพระราहुลว่า ดูกรราहुล เธอจง
ถือผ้ารองนั่ง เราจักเข้าไปยังป่าอันธวัน เพื่อพักผ่อนกลางวันกัน ท่านพระราहुล
ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แล้วจึงถือผ้ารองนั่งติดตาม
พระผู้มีพระภาคไป ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ กิสมันั้นแล เทวดาหลายพันตนได้
ติดตามพระผู้มีพระภาคไปด้วยทราบว่ วันนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงแนะนำท่าน
พระราहुลในธรรมที่สิ้นอาสวะยิ่งขึ้น ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าถึงป่า
อันธวันแล้ว จึงประทับนั่ง ณ อาสนะที่ท่านพระราहुลแต่งตั้ง ณ คางไม่แห่งหนึ่ง
แม้ท่านพระราहुลก็ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๙๗] พอถึงเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูกรราहुล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๙๘] พ. ดูกรราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง
หรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๓๙๙] พ. ดูกรราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุวิญญาณ
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๔๐๐] พ. ดูกรราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุสัมผัส
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะ
ตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลยพระพุทเจ้าข้า ฯ

[๔๐๑] พ. ดูกรราहुล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยแม่นั้น เที่ยงหรือ
ไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

[๘๐๒] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสตะเที่ยง

หรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฆานะเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ชิวหาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน กายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๓] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน มโนเที่ยง

หรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๔] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ธรรมารมณ์

เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๕] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน มโนวิญญาณ

เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๖] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน มโนสัมผัส

เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๗] พ. ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา สัญญา

สังขาร วิญญาณ ที่เกิดเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย แม่นั้น เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ร. ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ฯ

ร. เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นันของเรา นันเรา นันอัตตาของเรา ฯ

ร. ไม่ควร พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๐๘] พ. ดุรราหุล อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อ

หน่ายแม้ในจักษุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักษุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักษุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัยนั้น ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ย่อมเบือนายแม่ในโสตะ ย่อมเบือนายแม่ในเสียง . . .

ย่อมเบือนายแม่ในฆานะ ย่อมเบือนายแม่ในกลิ่น . . .

ย่อมเบือนายแม่ในชีวหา ย่อมเบือนายแม่ในรส . . .

ย่อมเบือนายแม่ในกาย ย่อมเบือนายแม่ในโผฏฐัพพะ . . .

ย่อมเบือนายแม่ในมโน ย่อมเบือนายแม่ในธรรมารมณฺ์ ย่อมเบือนายแม่ในมโนวิญญาน ย่อมเบือนายแม่ในมโนสัมผัส ย่อมเบือนายแม่ในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยนั้น ๆ

เมื่อเบือนายย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว และทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

[๔๐๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระราหุลจึงขึ้นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ก็แหละเมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสคำเป็นไวยากรณ์น้อย จิตของท่านพระ-

* ราหุลหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น และเทวดาหลายพันตนนั้น ได้เกิดดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลีหมกมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ฯ

จบ จุฬราหุลวาทสูตร ที่ ๕

๖. จฉกกสูตร (๑๔๘)

[๔๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของ-

* อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มี-

* พระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมแก่เธอทั้งหลาย อันไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง คือ ธรรมหมวดหก ๖ หมวด พวกเธอจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่าขอบแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๔๑๑] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า พวกเธอพึงทราบอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ หมวดวิญญาน ๖ หมวดผัสสะ ๖ หมวดเวทนา ๖ หมวดตัณหา ๖ ฯ

[๔๑๒] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายใน ๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ได้แก่ อายตนะคือจักขุ อายตนะคือโสตะ อายตนะคือฆานะ อายตนะคือชีวหา อายตนะคือกาย อายตนะคือมโน ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายใน ๖ นั้น เราอาศัยอายตนะดังนี้ กล่าวแล้ว นี้ธรรมหมวดหก หมวดที่ ๑ ฯ

[๔๑๓] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว ได้แก่ อายตนะคือรูป อายตนะคือเสียง อายตนะคือกลิ่น อายตนะคือรส อายตนะคือโผฏฐัพพะ อายตนะคือธรรมารมณฺ์ ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบอายตนะภายนอก ๖ นั้น เราอาศัยอายตนะดังนี้ กล่าวแล้ว นี้ธรรมหมวดหก หมวดที่ ๒ ฯ

[๔๑๔] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมวดวิญญาน ๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ บุคคลอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาน อาศัยโสตะและเสียง จึงเกิดโสทวิญญาน อาศัยฆานะและกลิ่น จึงเกิดฆานวิญญาน อาศัยชีวหาและรส จึงเกิดชีวหาวิญญาน อาศัยกายและโผฏฐัพพะ จึงเกิดกายวิญญาน อาศัยมโนและธรรมารมณฺ์ จึงเกิดมโนวิญญาน ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมวดวิญญาน ๖ นั้น เราอาศัยวิญญานดังนี้ กล่าวแล้ว นี้ธรรมหมวดหก หมวดที่ ๓ ฯ

[๔๑๕] ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า พึงทราบหมวดผัสสะ ๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ บุคคลอาศัยจักขุและรูปเกิดจักขุวิญญาน ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ อาศัยโสตะและเสียงเกิดโสทวิญญาน ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ อาศัยฆานะและกลิ่นเกิดฆานวิญญาน ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ อาศัยชีวหาและรสเกิดชีวหาวิญญาน ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ อาศัยกายและโผฏฐัพพะเกิดกายวิญญาน ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ อาศัยมโนและธรรมารมณฺ์เกิดมโนวิญญาน ความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ของเรา . . . เล็งเห็นชีวหาว่า นั้นไม่ใช่ของเรา . . . เล็งเห็นกายว่า นั้นไม่ใช่ของเรา
. . . เล็งเห็นมนโนว่า นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เล็งเห็น
ธรรมารมณว่า นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เล็งเห็นมโน-
*วิญญาณว่า นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เล็งเห็นมโนสัมผัส
ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เล็งเห็นเวทนาว่า นั้นไม่ใช่
ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา เล็งเห็นตัณหาว่า นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่
ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ฯ

[๘๒๒] ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยจักขุและรูปเกิดจักขุวิญญาณ
ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดความ
เสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง มีชีพทุกขมีชีพสุขบ้าง เขาอันสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมเพลิดเพลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยความติดใจ จึงมีราคานุสัยนอน
เนื่องอยู่ อันทุกข์เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำไห้ คร่ำครวญ
ท่มอก ถึงความหลงพร้อม จึงมีปฏิฆานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่ทราบขัดความตั้งขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และที่สลัด
ออกแห่งเวทนานั้น ตามความเป็นจริง จึงมีอวิชชานุสัยนอนเนื่องอยู่ ดุริยกิจ
ทั้งหลาย ข้อที่บุคคลนั้นยังไม่ละราคานุสัยเพราะสุขเวทนา ยังไม่บรรเทาปฏิฆา-
*นุสัยเพราะทุกข์เวทนา ยังไม่ถอนอวิชชานุสัยเพราะอทุกขมสุขเวทนา ยังไม่ทำวิช-
*ชาให้เกิดเพราะไม่ละอวิชชาเสีย และจักเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบันได้
นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยโสตะและเสียง เกิดโสตวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยฆานะและกลิ่น เกิดฆานวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยชีวหาและรส เกิดชีวหาวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยกายและโผฏฐัพพะ เกิดกายวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยมโนและธรรมารมณ เกิดมโนวิญญาณ
ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดความ
เสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง มีชีพทุกขมีชีพสุขบ้าง เขาอันสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมเพลิดเพลิน พุดถึง ดำรงอยู่ด้วยความติดใจ จึงมีราคานุสัย
นอนเนื่องอยู่ อันทุกข์เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำไห้ คร่ำครวญ
ท่มอก ถึงความหลงพร้อม จึงมีปฏิฆานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันอทุกขมสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่ทราบขัดความตั้งขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และที่สลัดออก
แห่งเวทนานั้น ตามความเป็นจริง จึงมีอวิชชานุสัยนอนเนื่องอยู่ ดุริยกิจ
ทั้งหลาย ข้อที่บุคคลนั้นยังไม่ละราคานุสัยเพราะสุขเวทนา ยังไม่บรรเทาปฏิฆา-
*นุสัยเพราะทุกข์เวทนา ยังไม่ถอนอวิชชานุสัยเพราะอทุกขมสุขเวทนา ยังไม่ทำ
วิชชาให้เกิดเพราะไม่ละอวิชชาเสีย แล้วจักเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ในปัจจุบัน
ได้ นั้นไม่ใช่ฐานะที่มีได้ ฯ

[๘๒๓] ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยจักขุและรูปเกิดจักขุวิญญาณ
ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดความ
เสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง มีชีพทุกขมีชีพสุขบ้าง เขาอันสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจ จึงไม่มี
ราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันทุกข์เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบาก
ไม่รำไห้ ไม่คร่ำครวญท่มอก ไม่ถึงความหลงพร้อม จึงไม่มีปฏิฆานุสัยนอนเนื่อง
อยู่ อันอทุกขมสุขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมทราบขัดความตั้งขึ้น ความดับไป
คุณ โทษ และที่สลัดออกแห่งเวทนานั้น ตามความเป็นจริง จึงไม่มีอวิชชานุสัย
นอนเนื่องอยู่ ดุริยกิจทั้งหลาย ข้อที่บุคคลนั้นละราคานุสัยเพราะสุขเวทนา
บรรเทาปฏิฆานุสัยเพราะทุกข์เวทนา ถอนอวิชชานุสัยเพราะอทุกขมสุขเวทนา ยัง
วิชชาให้เกิดขึ้นเพราะละอวิชชาเสียได้ แล้วจักเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกข์ใน
ปัจจุบันได้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยโสตะและเสียง เกิดโสตวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยฆานะและกลิ่น เกิดฆานวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยชีวหาและรส เกิดชีวหาวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยกายและโผฏฐัพพะ เกิดกายวิญญาณ . . .

ดุริยกิจทั้งหลาย บุคคลอาศัยมโนและธรรมารมณ เกิดมโนวิญญาณ
ความประจวบของธรรมทั้ง ๓ เป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ย่อมเกิดความ
เสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง มีชีพทุกขมีชีพสุขบ้าง เขาอันสุขเวทนา
ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พุดถึง ไม่ดำรงอยู่ด้วยความติดใจ จึงไม่มี
ราคานุสัยนอนเนื่องอยู่ อันทุกข์เวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ลำบาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ไม่รำให้ ไม่คร่ำครวญหม่อม ไม่ถึงความหลงพร้อม จึงไม่มีปฏิฆานุสยนอนเนื่อง
อยู่ อันอหุททมนสุทททาถูกต้องแล้ว ย่อมทราบชัดความตั้งขึ้น ความดับไป
คุณ โทษ และที่สติดอกแห่งเวทนานั้น ตามความเป็นจริง จึงไม่มีอวิชชานุสย
นอนเนื่องอยู่ ดุกริกษทั้งหลาย ข้อที่บุคคลนั้นละราคาณสยเพราะสุขเวทนา
บรรเทาปฏิฆานุสยเพราะทุกขเวทนา ถอนอวิชชานุสยเพราะอหุททมนสุทททา ยัง
วิชาให้เกิดขึ้นเพราะละอวิชชาเสียได้ แล้วจักเป็นผู้กระทำที่สุดแห่งทุกขในปัจจุบัน-
* บันได้ นั้นเป็นฐานะที่มีได้ ฯ

[๘๒๔] ดุกริกษทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
เบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ใน
ตัณหา

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโสตะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเสียง . . .

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกลิ่น . . .

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในชีวาหา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรส . . .

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในโผฏฐัพพะ . . .

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโน ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในธรรมารมณ์ย่อมเบื่อหน่าย
แม้ในมโนวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในมโนสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในตัณหา เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด
จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว และทราบชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้วกิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค และเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
อยู่ ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่นแล ฯ

จบ จฉกสูตร ที่ ๖

๗. สฬายตนวิภังคสูตร (๑๔๙)

[๘๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดุกริกษทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสตั้งชื่อว่า ดุกริกษทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมอันเนื่องด้วยอายตนะ ๖
มากมายแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอบแล้วพระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๘๒๖] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งชื่อว่า ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อ
ไม่รู้ไม่เห็นจักขุ ตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นรูป ตามความเป็นจริง เมื่อ
ไม่รู้ไม่เห็นจักขุวิญญาณ ตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นจักขุสัมผัส ตามความ
เป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นความเสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีไช
ทุกขมีไชสุขก็ตาม ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อม
กำหนดในจักขุ กำหนดในรูป กำหนดในจักขุวิญญาณ กำหนดในจักขุสัมผัส
กำหนดในความเสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีไชทุกขมีไชสุข
ก็ตาม ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลนั้นกำหนดนึกแล้ว ประ-

* กอบพร้อมแล้ว ลมหลง เล็งเห็นคุณอยู่ ย่อมมีอุปาทานชั้น ๕ ถึงความพอกพูน
ต่อไป และเขาจะมีตัณหาที่นำไปสู่ภพใหม่ สหระตด้วยความกำหนดด้วยอำนาจ
ความยินดี อันมีความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ เจริญทั่ว จะมีความกระวน-

* กระวายแม้ทางกาย แม้ทางใจเจริญทั่ว จะมีความเดือดร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจ
เจริญทั่ว จะมีความร่าร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจเจริญทั่ว เขาย่อมสลายทุกข์ทาง
กายบ้าง ทุกข์ทางใจบ้าง ฯ

[๘๒๗] ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นโสตะ ตามความ
เป็นจริง . . .

ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นฆานะ ตามความเป็นจริง . . .

ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นชีวาหา ตามความเป็นจริง . . .

ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นกาย ตามความเป็นจริง . . .

ดุกริกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นมโน ตามความเป็นจริง เมื่อ
ไม่รู้ไม่เห็นธรรมารมณ์ ตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นมโนวิญญาณ ตามความ
เป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นมโนสัมผัส ตามความเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

เสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ที่เกิดขึ้น เพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อมกำหนดในมโน กำหนดใน ธรรมารมณ์ กำหนดในมโนวิญญาณ กำหนดในมโนสัมผัส กำหนดในความ เสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ที่เกิดขึ้น เพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลนั้นกำหนดนึกแล้ว ประกอบพร้อมแล้ว ลุ่มหลง เล็งเห็นคุณอยู่ ย่อมมีอุปาทานชั้น ๕ ถึงความพอกพูนต่อไป และเขา จะมีตัณหาที่นำไปสู่ภพใหม่ สหระตด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความยินดี อันมี ความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ เจริญทั่ว จะมีความกระวนกระวายแม้ทางกาย แม้ทางใจเจริญทั่ว จะมีความเดือดร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจเจริญทั่ว จะมีความ เร่าร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจเจริญทั่ว เขาย่อมเสวยทุกข์ทางกายบ้าง ทุกข์ ทางใจบ้าง ฯ

[๔๒๘] ดูกุริยกษทั้งหลาย ส่วนบุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุ ตามความ เป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นรูป ตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุวิญญาณ ตาม ความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นจักขุสัมผัส ตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นความ เสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อมไม่กำหนดในจักขุ ไม่กำหนด ในรูป ไม่กำหนดในจักขุวิญญาณ ไม่กำหนดในจักขุสัมผัส ไม่กำหนดในความ เสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ที่เกิดขึ้น เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลนั้น ไม่กำหนดนึกแล้ว ไม่ประกอบพร้อม แล้ว ไม่ลุ่มหลง เล็งเห็นโทษอยู่ ย่อมมีอุปาทานชั้น ๕ ถึงความไม่พอกพูน ต่อไป และเขาจะละตัณหาที่นำไปสู่ภพใหม่ สหระตด้วยความกำหนดด้วยอำนาจ ความยินดี อันมีความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ได้ จะละความกระวนกระวาย แม้ทางกาย แม้ทางใจได้ จะละความเดือดร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจได้ จะละ ความเร่าร้อนแม้ทางกาย แม้ทางใจได้ เขาย่อมเสวยสุขทางกายบ้าง สุขทางใจ บ้าง บุคคลผู้เป็นเช่นนั้นแล้ว มีความเห็นอันใด ความเห็นอันนั้นย่อมเป็น สัมมาทิฐิ มีความดำริอันใด ความดำรินั้นย่อมเป็นสัมมาสังกัปปะ มีความ พยายามอันใด ความพยายามอันนั้นย่อมเป็นสัมมาวายามะ มีความระลึกอันใด ความระลึกอันนั้นย่อมเป็นสัมมาสติ มีความตั้งใจอันใด ความตั้งใจอันนั้นย่อม เป็นสัมมาสมาธิ ส่วนกายกรรม วาจากรรม อาชีวะของเขา ย่อมบริสุทธิ์ดีใน เบื้องต้นเทียว ด้วยอาการอย่างนี้ เขาชื่อว่ามโหฏฐังคิกมรรคอันประเสริฐถึงความ เจริญบริบูรณ์ ฯ

[๔๒๙] เมื่อบุคคลนั้นเจริญอภิญญาจักษุมรรคอันประเสริฐนี้อย่างนี้ ชื่อว่า มิสติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ ถึงความเจริญบริบูรณ์ บุคคลนั้นย่อมมีธรรมทั้งสองดังนี้ คือสมถะและวิปัสสนา คู่เคียงกันเป็น ไป เขาชื่อว่ากำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ละธรรม ที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง เจริญธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำให้แจ้งธรรม ที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย กิธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น โฉน มีข้อที่ เรากล่าวไว้ว่า อุปาทานชั้น ๕ ได้แก่อุปาทานชั้น ๕ คือรูป คือเวทนา คือสัญญา คือสังขาร คือวิญญาณ เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย กิธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น โฉน คืออริชชา และภวตัณหา เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย กิธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น โฉน คือสมถะ และวิปัสสนา เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย กิธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น โฉน คือ วิชาและวิมตติ เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯ

[๔๓๐] ดูกุริยกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นโสตะ ตามความเป็นจริง . . .

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นชิวหา ตามความเป็นจริง . . .

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นกาย ตามความเป็นจริง . . .

ดูกรกุริยกษทั้งหลาย บุคคลเมื่อรู้เมื่อเห็นมโน ตามความเป็นจริง เมื่อรู้ เมื่อเห็นธรรมารมณ์ ตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นมโนวิญญาณ ตามความ เป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นมโนสัมผัส ตามความเป็นจริง เมื่อรู้เมื่อเห็นความเสวย อารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีโชทุกข์มิใช่สุขก็ตาม ที่เกิดขึ้นเพราะ มโนสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง ย่อมไม่กำหนดในมโน ไม่กำหนดใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ธรรมาภรณ์ ไม่กำหนดใหม่ในวิญญูญาณ ไม่กำหนดใหม่ในสัมมผัส ไม่กำหนดใหม่
ความเสวยอารมณ์ เป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม มีไชยทุกข์มีไชยสุขก็ตาม ที่
เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย ตามความเป็นจริง เมื่อบุคคลนั้น ไม่กำหนดนึก
แล้ว ไม่ประกอบพร้อมแล้ว ไม่ล้มลง เล็งเห็นโทษอยู่ ย่อมมีอุปาทานชั้น ๕
ถึงความไม่พอกพูนต่อไป และเขาจะละค้นหาที่นำไปสู่ภพใหม่ สหระคด้วย
ความกำหนดด้วยอำนาจความยินดี อันมีความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ได้
จะละความกระวนกระวายแก่ทางกาย แก่ทางใจได้ จะละความเดือดร้อนแก่ทาง
กาย แก่ทางใจได้ จะละความร่ำร้อนแก่ทางกาย แก่ทางใจได้ เขาย่อมเสวย
สุขทางกายบ้าง สุขทางใจบ้าง บุคคลผู้เป็นเช่นนั้นแล้ว มีความเห็นอันใด
ความเห็นอันนั้นย่อมเป็นสัมมาทิฐิ มีความดำริอันใด ความดำรินั้นย่อมเป็น
สัมมาสังกัปปะ มีความพยายามอันใด ความพยายามนั้นย่อมเป็นสัมมาวายามะ
มีความระลึกอันใด ความระลึกนั้นย่อมเป็นสัมมาสติ มีความตั้งใจอันใด
ความตั้งใจนั้นย่อมเป็นสัมมาสมาธิ ส่วนกายกรรม วาจากรรม อาชีวะของเขา
ย่อมบริสุทธิ์ในเบื้องต้นทีเดียว ด้วยอาการอย่างนี้ เขาชื่อว่ามโหทธิมรรคก่อน
ประเสริฐถึงความเจริญบริบูรณ์ ฯ

[๘๓๑] เมื่อบุคคลนั้นเจริญอัฐมรรคก่อนประเสริฐอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า
มัสติปิฎฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗
ถึงความเจริญบริบูรณ์ บุคคลนั้นย่อมมีธรรมทั้งสองดังนี้ คือ สมถะและวิปัสสนา
คู่เคียงกันเป็น ไป เขาชื่อว่ากำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง ละธรรม
ที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง เจริญธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำให้แจ้งธรรม
ที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น ไฉน มีข้อที่
เรากล่าวไว้ว่า อุปาทานชั้น ๕ ได้แก่อุปาทานชั้นคือรูป คือเวทนา คือสัญญา
คือสังขาร คือวิญญาณ เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรกำหนดรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น ไฉน คืออริชชา
และภวตัณหา เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรละด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น ไฉน คือสมถะ
และวิปัสสนา เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรเจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเป็น ไฉน คือ
วิชชาและวิมุตติ เหล่านี้ชื่อว่าธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบ สฬายตนวิภังคสูตร ที่ ๗

๘. นครวินเทยสูตร (๑๕๐)

[๘๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ทรงแวะยังบ้านพราหมณ์แห่งโกศลชนบทที่ชื่อว่านครวินเท
พวกพราหมณ์โคถพบติชชาบ้านนครวินเท ได้ทราบข่าวว่า พระสมณะผู้ศากยบุตร
เสด็จออกจากศากยราชสกุลทรงผนวชแล้ว เสด็จจาริกไปในโกศลชนบทพร้อม
ด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงบ้านนครวินเทโดยลำดับ พระโคดมผู้มีพระภาค
พระองค์นั้นแล มีกิตติศัพท์งามฟุ้งไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุดังนี้ พระผู้มี-

* พระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วย
วิชชาและจรณะ ดำเนินไปดี ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่าง
หาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้
แจกธรรม พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอน
โลกนี้ทั้งเทวดา มาร พรหม ทุกหมู่สัตว์ทั้งสมณะและพราหมณ์ ทั้งเทวดาและ
มนุษย์ ให้รู้ทั่ว ทรงแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุด พร้อม
ทั้งอรุณทั้งพยุหะ ทรงประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็การได้
เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นการดีแล ครั้นนั้นแล พราหมณ์
โคถพบติชชาบ้านนครวินเท พาภิกษุเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ครั้นแล้ว
บางพวกถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวก
ประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
บางพวกประกาศชื่อและโคตรในสำนักของพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง บางพวกมีอาการเฉยๆ นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๘๓๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพราหมณ์โคถพบติชชาบ้านนครวินเท

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์แก่ปริพาชกเจ้าลัทธิอื่นเหล่านั้น
อย่างนี้เถิด ฯ

[๘๓๕] ดูกฤคหบดีทั้งหลาย ถ้าปริพาชกเจ้าลัทธิอื่นถามท่านทั้งหลาย
อย่างนี้ว่า กิอาการและความเป็นไปของท่านผู้มีอายุทั้งหลายเช่นไร จึงเป็นเหตุให้
พวกท่านกล่าวถึงท่านผู้มีอายุทั้งหลายอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น เป็นผู้
ปราศจากราคะแล้ว หรือปฏิบัติเพื่อนำปราศจากราคะแน่ เป็นผู้ปราศจากโทสะ
แล้ว หรือปฏิบัติเพื่อนำปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะแล้ว หรือปฏิบัติ
เพื่อนำปราศจากโมหะแน่ ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า
ความจริง ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น ย่อมเสพอเฉพาะเสนาสนะอันสงัด คือ ปาตง
เป็นที่ไม่มีรูปอันรู้ได้ด้วยจักขุ ซึ่งคนทั้งหลายเห็นแล้วๆ จะพึงยินดีเช่นนั้นเลย
เป็นที่ไม่มีเสียงอันรู้ได้ด้วยโสต ซึ่งคนทั้งหลายฟังแล้วๆ จะพึงยินดีเช่นนั้นเลย
เป็นที่ไม่มีกลิ่นอันรู้ได้ด้วยฆานะ ซึ่งคนทั้งหลายดมแล้วๆ จะพึงยินดีเช่นนั้นเลย
เป็นที่ไม่มีรสอันรู้ได้ด้วยชิวหา ซึ่งคนทั้งหลายลิ้มแล้วๆ จะพึงยินดีเช่นนั้นเลย
เป็นที่ไม่มีโผฏฐัพพะอันรู้ได้ด้วยกาย ซึ่งคนทั้งหลายสัมผัสแล้วๆ จะพึงยินดี
เช่นนั้นเลย นี่แลอาการและความเป็นไปของท่านผู้มีอายุทั้งหลายของพวกข้าพเจ้า
ซึ่งเป็นเหตุให้พวกข้าพเจ้ากล่าวถึงท่านผู้มีอายุทั้งหลายได้อย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ
เหล่านั้น เป็นผู้ปราศจากราคะแล้ว หรือปฏิบัติเพื่อนำปราศจากราคะแน่ เป็นผู้ปราศ-
* จากโทสะแล้ว หรือปฏิบัติเพื่อนำปราศจากโทสะแน่ เป็นผู้ปราศจากโมหะแล้ว หรือ
ปฏิบัติเพื่อนำปราศจากโมหะแน่ ดูกฤคหบดีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว
พึงพยากรณ์แก่ปริพาชกเจ้าลัทธิอื่นเหล่านั้นอย่างนี้เถิด ฯ

[๘๓๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์โคกหบดีชาวบ้าน
นครวิเทโธ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า แจ่มแจ้งแล้ว พระเจ้าข้า แจ่มแจ้ง
แล้ว พระเจ้าข้า พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายมิใช่น้อย เปรียบ
เหมือนหงายของที่ปิด หรือเปิดของที่ปิด หรือบอกทางแก่คนหลงทาง หรือตาม
ประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีตาดีจักเห็นรูปทั้งหลายได้ ฉะนั้น พวกข้าพระองค์
นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระโคตม
ผู้เจริญ จงทรงจำพวกข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้
เป็นต้นไป ฯ

จบ นครวิเทยสูตร ที่ ๘

๙. ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตร (๑๕๑)

[๘๓๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเคยเป็น
สถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระ
สารีบุตรออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ
ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกสารีบุตร เธอมีอินทรีย์ผ่องใส มีผิวพรรณ
บริสุทธิผุดผ่อง เธออยู่ด้วยวิหารธรรมอะไรเป็นส่วนมากในบัดนี้ ฯ

ท่านพระสารีบุตรทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อยู่ด้วยวิหาร
ธรรมคือสกุญฺณุตตมปฏิบัติเป็นส่วนมากในบัดนี้ ฯ

[๘๓๘] พ. ดูกสารีบุตร ดีละๆ เป็นอันว่าเธออยู่ด้วยวิหารธรรม
ของมหาบุรุษเป็นส่วนมากในบัดนี้ เพราะวิหารธรรมของมหาบุรุษนี้ก็คือสกุญฺณุต-

* สมบัติ เพราะฉะนั้นแล สารีบุตร ภิกษุถ้าหวังว่าจะอยู่ด้วยวิหารธรรมคือสกุญฺณุต-

* สมบัติเป็นส่วนมาก ภิกษุนั้นพึงพิจารณาดังนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด
เที่ยวบิณฑบาตไปในประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทาง
และประเทศนั้นๆ เรามีความพอใจ หรือความกำหนัด หรือความขัดเคือง หรือ
ความลุ่มหลง หรือแม้ความกระตบกระทั้งทางใจในรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุบ้าง โสภณ
ดูกสารีบุตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด เที่ยว
บิณฑบาตไปในประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทางและ
ประเทศนั้นๆ เรามีความพอใจ หรือความกำหนัด หรือความขัดเคือง หรือ
ความลุ่มหลง หรือแม้ความกระตบกระทั้งทางใจในรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุอยู่ ภิกษุ
นั้นพึงพยายามละอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้นเสีย ดูกสารีบุตร แต่ถ้าภิกษุ
พิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด เที่ยวบิณฑบาตไปใน
ประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทางและประเทศนั้นๆ
เราไม่มีความพอใจ หรือความกำหนัด หรือความขัดเคือง หรือความลุ่มหลง
หรือแม้ความกระตบกระทั้งทางใจในรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
 เรื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกัศธธรรมทั้งหลาย อยู่ได้ด้วยปิตุและ
 ปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๘๓๙] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ภัคขพึงพิจารณาดังนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด เทียวบิณฑบาตไปในประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทางและประเทศนั้นๆ เรามีความพอใจ หรือความกำหนด หรือความขัดเคือง หรือความลุ่มหลง หรือแม้ความกระทบกระทั้งทางใจ ในสิ่งที่รู้ได้ด้วยโสต . . . ในกลิ่นที่รู้ได้ด้วยฆานะ . . . ในรสที่รู้ได้ด้วยชีวาหา . . . ในโผฏฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย . . . ในธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโนบังใหม่ ดุรสารีบุตร ถ้าภัคขพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด เทียวบิณฑบาตไปในประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทางและประเทศนั้นๆ เรามีความพอใจ หรือความกำหนด หรือความขัดเคือง หรือความลุ่มหลง หรือแม้ความกระทบกระทั้งทางใจในธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโนอยู่ ภัคขนั้นพึงพยายามละอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้นเสีย ดุรสารีบุตร แต่ถ้าภัคขพิจารณาอยู่อย่างนี้ว่า เราเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านทางใด เทียวบิณฑบาตไปในประเทศใด และกลับจากบิณฑบาตแต่บ้านทางใด ในทางและประเทศนั้นๆ เราไม่มีความพอใจ หรือความกำหนด หรือความขัดเคือง หรือความลุ่มหลง หรือแม้ความกระทบกระทั้งทางใจในธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโน ภัคขนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวัน และกลางคืน ในกสัลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๔๔๐] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า เรา
จะถามคุณ ๕ ได้แล้วหรือหนอ ดุรสารีบุตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้แบบนี้ว่า เรา
ยังถามคุณ ๕ ไม่ได้เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามถามคุณ ๕ ดุรสารีบุตร แต่ถ้า
ภิกษุพิจารณาอยู่รู้แบบนี้ว่า เราจะถามคุณ ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ
ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้น
นั่นแล ฯ

[๘๔๑] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ศึกษพึงพิจารณาดังนี้ว่า เราละนิวรณ์ ๕ ได้แล้วหรือหนอ ถ้าศึกษพิจารณาอยู่ ร้อยานี้ว่า เรายังละนิวรณ์ ๕ ไม่ได้เลย ศึกษนั้นพึงพยายามละนิวรณ์ ๕ ดุรสารีบุตร แต่ถ้าศึกษพิจารณาอยู่ ร้อยานี้ว่า เราละนิวรณ์ ๕ ได้แล้ว ศึกษนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเองฯ ทั้งกลางวัน และกลางคืน ในกตธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๘๔๒] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ศึกษพึงพิจารณาตั้งนี้ว่า เรากำหนดรู้อุปาทานชั้น ๕ ได้แล้วหรือหนอ ดุรสารีบุตร ถ้าศึกษาพิจารณาอยู่ ร้อย่างนี้ว่า เรายังกำหนดรู้อุปาทานชั้น ๕ ไม่ได้เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามกำหนดรู้ อุปาทานชั้น ๕ ดุรสารีบุตร แต่ถ้าศึกษาพิจารณาอยู่ ร้อย่างนี้ว่า เรากำหนดรู้ อุปาทานชั้น ๕ ได้แล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกตธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๘๓] ดุกรสารีปตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาตั้งนี้ว่า เราเจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้วหรือหนอ ดุกรสารีปตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญสติปัฏฐาน ๔ ดุกร สารีปตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญสติปัฏฐาน ๔ แล้ว ภิกษุนั้น พึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วย ปิดและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๘๔๔] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาตั้งนี้ว่า เราเจริญสัมมัตถปธาน ๔ แล้วหรือหนอ ดุรสารีบุตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้แบบนี้ว่า เรายังไม่ได้เจริญสัมมัตถปธาน ๔ เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญสัมมัตถปธาน ๔ ดุรสารีบุตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้แบบนี้ว่า เราเจริญสัมมัตถปธาน ๔ แล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๔๔๕] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ภิขษฺพิจจารณาดังนี้ว่า เราเจริญอิทธิบาท ๔ แล้วหรือหนอ ดุรสารีบุตร ถ้าภิขษฺพิจจารณอยู่ ร้อย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้เจริญอิทธิบาท ๔ เลย ภิขษฺพินั้นพึงพยายามเจริญอิทธิบาท ๔ ดุรสารีบุตร แต่ถ้าภิขษฺพิจจารณอยู่ ร้อย่างนี้ว่า เราเจริญอิทธิบาท ๔ แล้ว ภิขษฺพินั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วย ปิดและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๘๔๖] ดุรสารีบุตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราเจริญอินทรีย์ ๕ แล้วหรือหนอแล ดุรสารีบุตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยยานี้ว่า
เรายังไม่ได้เจริญอินทรีย์ ๕ เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญอินทรีย์ ๕ ดุรสารีบุตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญอินทรี ๕ แล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษา
เนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์
นั้นนั่นแล ฯ

[๔๔๓] ดูกุสลาธิบตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราเจริญพละ ๕ แล้วหรือหนอ ดูกุสลาธิบตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เรา
ยังไม่ได้เจริญพละ ๕ เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญพละ ๕ ดูกุสลาธิบตร แต่ถ้า
ภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญพละ ๕ แล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ
ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์
นั้นนั่นแล ฯ

[๔๔๔] ดูกุสลาธิบตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราเจริญโพชฌงค์ ๗ แล้วหรือหนอ ดูกุสลาธิบตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า
เรายังไม่ได้เจริญโพชฌงค์ ๗ เลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญโพชฌงค์ ๗ ดูกุ
สลาธิบตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญโพชฌงค์ ๗ แล้ว ภิกษุนั้น
พึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วย
ปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๔๔๕] ดูกุสลาธิบตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราเจริญอัฐังคิกมรรคอันประเสริฐแล้วหรือหนอ ดูกุสลาธิบตร ถ้าภิกษุ
พิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้เจริญอัฐังคิกมรรคอันประเสริฐเลย ภิกษุนั้น
พึงพยายามเจริญอัฐังคิกมรรคอันประเสริฐ ดูกุสลาธิบตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่
ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญอัฐังคิกมรรคอันประเสริฐแล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ
ทั้งกลางวันและกลางคืน ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้น
นั่นแล ฯ

[๔๕๐] ดูกุสลาธิบตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราเจริญสมณะและวิปัสสนาแล้วหรือหนอ ดูกุสลาธิบตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่
ร้อยอย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้เจริญสมณะและวิปัสสนาเลย ภิกษุนั้นพึงพยายามเจริญสมณะ
และวิปัสสนา ดูกุสลาธิบตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราเจริญสมณะ
และวิปัสสนาแล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน ใน
กุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๔๕๑] ดูกุสลาธิบตร ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุพึงพิจารณาดังนี้ว่า
เราทำวิชชาและวิมุตติให้แจ้งแล้วหรือหนอแล ดูกุสลาธิบตร ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่
ร้อยอย่างนี้ว่า เรายังไม่ได้ทำวิชชาและวิมุตติให้แจ้งเลย ภิกษุนั้นพึงพยายามทำวิชชา
และวิมุตติให้แจ้ง ดูกุสลาธิบตร แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ ร้อยอย่างนี้ว่า เราทำวิชชา
และวิมุตติให้แจ้งแล้ว ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้ศึกษาเนื่องๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน
ในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นนั่นแล ฯ

[๔๕๒] ดูกุสลาธิบตร ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้ทำ
บิณฑบาตให้บริสุทธิแล้วในอดีตกาล ทั้งหมดนั้น พิจารณาแล้วๆ อย่างนี้เทียว
จึงทำบิณฑบาตให้บริสุทธิได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้จักทำ
บิณฑบาตให้บริสุทธิในอนาคตกาล ทั้งหมดนั้น ต้องพิจารณาแล้วๆ อย่างนี้เทียว
จึงจักทำบิณฑบาตให้บริสุทธิได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้กำลังทำ
บิณฑบาตให้บริสุทธิอยู่ในบัดนี้ ทั้งหมดนั้น ย่อมพิจารณาแล้วๆ อย่างนี้เทียว
จึงทำบิณฑบาตให้บริสุทธิได้ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอพึงสำเหนียกว่า จักพิจารณา
แล้วๆ ทำบิณฑบาตให้บริสุทธิ ดูกุสลาธิบตร พวกเธอพึงสำเหนียกไว้
อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล ฯ

จบ ปิณฑปาตปาริสุทธิสูตร ที่ ๙

๑๐. อินทรีภาวนาสูตร (๑๕๒)

[๔๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าไผ่ ในนิคมช็อกขังคลา ครั้น
นั้นแล อุตตรมาณพ ศิษย์พราหมณ์ปาราสิริยะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่
ประทับ แล้วทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการทักทายปราศรัยพอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๕๔] พอเรียงร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามดังนี้ว่า ดูกุ
อุตตระ ปาราสิริยะพราหมณ์แสดงการเจริญอินทรีแก่สาวกหรือเปล่า ฯ

อุ. แสดง พระโคตมผู้เจริญ ฯ

พ. ดุรอุตตระ แสดงอย่างใด ด้วยประการใด ๆ

อ. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ในเรื่องนี้ ท่านปาราสิริยพราหมณ์แสดงการเจริญอินทรีย์แก่สาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า อย่าเห็นรูปด้วยจักขุ อย่าได้ยินเสียงด้วยโสต ฯ

พ. ดุรอุตตระ เมื่อเป็นเช่นนี้ คนที่เจริญอินทรีย์แล้วตามคำของปาราสิริยพราหมณ์ ต้องเป็นคนตาบอด ต้องเป็นคนหูหนวก เพราะคนตาบอดไม่เห็นรูปด้วยจักขุ คนหูหนวกไม่ได้ยินเสียงด้วยโสต เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ อุตตรมาณพ ศิษย์ปาราสิริยพราหมณ์ นั่งนิ่ง เกอเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิภาณ ฯ

[๔๕๕] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบวา อุตตรมาณพศิษย์ปาราสิริยพราหมณ์ นั่ง คอดก ก้มหน้า ชบเซา หมดปฏิภาณ จึงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดุรอุตตระ ปาราสิริยพราหมณ์ ย่อมแสดงการเจริญอินทรีย์แก่สาวกทั้งหลายอย่างหนึ่ง ส่วนการเจริญอินทรีย์อื่น ไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ย่อมเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฯ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สุคต เป็นการสมควรแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงการเจริญอินทรีย์อื่น ไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่า ในวินัยของพระอริยะ ภิกษุทั้งหลายฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พ. ดุรอุตตระ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป ท่านพระอานนท์ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ขอแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๔๕๖] พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสตั้งว่า ดุรอุตตระ ก็การเจริญอินทรีย์อื่น ไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ เป็นอย่างไร ดุรอุตตระ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้น เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนี้ ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบอาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต นั่นคือ อุเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อุเบกขาจึงดำรงมั่น ดุรอุตตระ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ได้เร็วพลันทันที โดยไม่ลำบาก เหมือนอย่างบุรุษมีตาพิการเพริบตา ฉะนั้น อุเบกขาย่อมดำรงมั่น ดุรอุตตระ นี้เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในรูปที่รู้ได้ด้วยจักขุ อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๕๗] ดุรอุตตระ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้น เพราะได้ยินเสียงด้วยโสต เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนี้ ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบอาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต นั่นคือ อุเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อุเบกขาจึงดำรงมั่น ดุรอุตตระ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ได้เร็วพลันทันที โดยไม่ลำบาก เหมือนอย่างบุรุษมีกำลัง ตัดนิ้วมือโดยไม่ลำบาก ฉะนั้น ดุรอุตตระ นี้เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในเสียงที่รู้ด้วยโสต อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๕๘] ดุรอุตตระ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนี้ ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบอาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด ประณีต นั่นคือ อุเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อุเบกขาจึงดำรงมั่น ดุรอุตตระ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ได้เร็วพลันทันที โดยไม่ลำบาก เหมือนอย่างหยาดน้ำกลิ้งไปบนใบบัว ย่อมไม่ติดในที่ที่กลิ้งไปสักน้อยหนึ่ง ฉะนั้น ดุรอุตตระ นี้เราเรียกว่า การเจริญอินทรีย์ในกลิ่นที่รู้ด้วยฆานะ อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๕๙] ดุรอุตตระ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะลิ้มรสด้วยชีวา เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนี้ ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบอาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่ละเอียด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก

ประณีต นั่นคืออเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อเบกขาจึงดำรงมั่น ดุกรอาณนท ภิกขุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ได้เร็วพลันทันที โดยไม่ลำบาก เหมือนอย่างบุรุษมีกำลัง ตล่อมก่อนเขฬะไว้ตรงปลายลิ้น แล้วถ่มไปโดยไม่ลำบาก ฉะนั้น ดุกรอาณนท นี้เราเรียกว่า การเจริญอิทธิยในรสที่รู้ได้ด้วยชีวหา อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๖๐] ดุกรอาณนท ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนั้น ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบ อาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่จะยึด ประณีต นั่นคืออเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อเบกขาจึงดำรงมั่น ดุกรอาณนท ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ได้โดยเร็วพลันทันที โดยไม่ลำบาก เหมือนอย่างบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียดโดยไม่ลำบาก ฉะนั้น ดุกรอาณนท นี้เราเรียกว่า การเจริญอิทธิยในโผฏฐัพพะที่รู้ได้ด้วยกาย อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๖๑] ดุกรอาณนท ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะรู้ธรรมารมณด้วยมโน เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า เราเกิดความชอบใจ เกิดความไม่ชอบใจ เกิดทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้นแล้วเช่นนั้น ก็สิ่งนั้นแล เป็นสังขตะ หยาบ อาศัยกันเกิดขึ้น ยังมีสิ่งที่จะยึด ประณีต นั่นคืออเบกขา เธอจึงดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้นเสีย อเบกขาจึงดำรงมั่น ดุกรอาณนท ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดับความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วได้เร็วพลันทันที โดยไม่ลำบากอย่างนี้ เหมือนบุรุษมีกำลัง หยดหยาดน้ำสองหรือสามหยาดลงในกะทะเหล็กที่ร้อนจัดตลอดวัน ความหยดลงแห่งหยาดน้ำยังช้า ทันทีนั้น หยาดน้ำนั้นจะถึงความสิ้นไป แห่งไปเร็วทีเดียว ฉะนั้น ดุกรอาณนท นี้เราเรียกว่า การเจริญอิทธิยในธรรมารมณที่รู้ได้ด้วยมโนอย่าง ไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

ดุกรอาณนท อย่างนี้แลเป็นการเจริญอิทธิยอย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่าในวินัยของพระอริยะ ฯ

[๔๖๒] ดุกรอาณนท ก็พระเสขะผู้ยังปฏิบัติอยู่เป็นอย่างไร ดุกรอาณนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ เรื่อยอมอดัด เบื่อหน่าย เกลียดชังความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้น เกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะได้ยินเสียงด้วยโสต . . . เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . เพราะลิ้มรสด้วยชีวหา . . . เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . . เพราะรู้ธรรมารมณด้วยมโน . . . เรื่อยอมอดัด เบื่อหน่าย เกลียดชังความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ อันเกิดขึ้นแล้วนั้น ดุกรอาณนท อย่างนี้แล ชื่อว่าพระเสขะผู้ยังปฏิบัติอยู่ ฯ

[๔๖๓] ดุกรอาณนท ก็พระอริยะผู้เจริญอิทธิยแล้ว เป็นอย่างไร ดุกรอาณนท ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจขึ้น เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ เธอถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งปฏิภูลว่าเป็นของ ไม่ปฏิภูลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของ ไม่ปฏิภูลอยู่ได้ ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่ง ไม่ปฏิภูลว่าเป็นของปฏิภูลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของปฏิภูลอยู่ได้ ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งทั้ง ไม่ปฏิภูลและปฏิภูลว่าเป็นของปฏิภูลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของปฏิภูลอยู่ได้ ถ้าหวังว่าจะวางเฉยเว้นเสียซึ่งสิ่งปฏิภูลและ ไม่ปฏิภูลทั้งสองนั้น อยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะ ก็ยอมเป็นผู้วางเฉยในสิ่งนั้นๆ อยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะได้ ฯ

[๔๖๔] ดุกรอาณนท ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเกิดความชอบใจ ความไม่ชอบใจ ทั้งความชอบใจและไม่ชอบใจ เพราะได้ยินเสียงด้วยโสต . . . เพราะดมกลิ่นด้วยฆานะ . . . เพราะลิ้มรสด้วยชีวหา . . . เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ สุตตันตปิฎกที่ ๖ มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก
เพราะรู้ธรรมารมณ์ด้วยมโน เธอ ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งปฏิกลว่าเป็นของ
ไม่ปฏิกลอยู่ ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของไม่ปฏิกลอยู่ได้
ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งไม่ปฏิกลว่าเป็นของปฏิกลอยู่ ก็ย่อมเป็นผู้มีความ
สำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของปฏิกลอยู่ได้ ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งทั้ง
ปฏิกลและ ไม่ปฏิกลว่าเป็นของ ไม่ปฏิกลอยู่ ก็ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ
ว่าเป็นของ ไม่ปฏิกลอยู่ได้ ถ้าหวังว่าจะมีความสำคัญในสิ่งทั้ง ไม่ปฏิกลและปฏิกล
ว่าเป็นของปฏิกลอยู่ ก็ย่อมมีความสำคัญในสิ่งนั้นๆ ว่าเป็นของปฏิกลอยู่ได้
ถ้าหวังว่าจะวางเฉยเว้นเสียซึ่งสิ่งปฏิกลและ ไม่ปฏิกลทั้งสองนั้น อยู่อย่างมีสติ
สัมปชัญญะ ก็ย่อมเป็นผู้วางเฉยในสิ่งนั้นๆ อยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะได้ ดุกร
อาณนท์ อย่างนี้แล ชื่อว่าพระอริยะผู้เจริญอินทริย์แล้ว ฯ

[๘๖๕] ดุกรอาณนท์ เราแสดงการเจริญอินทริย์อย่างไม่มีวิธีอื่นยิ่งกว่า
ในวินัยของพระอริยะ แสดงพระเสขะผู้ยังปฏิบัติอยู่ แสดงพระอริยะผู้เจริญอินทริย์
แล้ว ด้วยประการฉะนี้แล ดุกรอาณนท์ ก็จิตอันศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์
เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์ อาศัยความอนุเคราะห์พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้น
เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอ ดุกรอาณนท์ นั้นโคณไม่ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลาย
จงเพ่งฌาน อย่าได้ประมาท อย่าได้เป็นผู้เดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำ
พร่ำสอนของเราแก่พวกเธอ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอาณนท์จึงชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคฉะนี้แล ฯ

จบ อินทริยภาวนาสุตฺร ที่ ๑๐

จบ สฬายตนวรรค ที่ ๕

หัวข้อเรื่องของสฬายตนวรรคนั้น ดังนี้

วรรคที่ ๕ มีเรื่องเด่น คือ ๑. เรื่องอนาถปิณฑิกเศรษฐี ๒. เรื่องพระฉินนะ
๓. เรื่องพระปณณะ ๔. เรื่องพระนันทกะ ๕. เรื่องพระราหุล ๖. เรื่องธรรมหมวดหก
๖ หมวด ๗. เรื่องธรรมเนื่องด้วยอายตนะ ๖ ๘. เรื่องพราหมณ์ชาวบ้านนครวินทะ
๙. เรื่องบิณฑบาตปริสสุทธี และ ๑๐. เรื่องการเจริญอินทริย์ ฯ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนาถปิณฑิกโกวาทสูตร
 ๒. ฉินโนวาทสูตร
 ๓. ปณโณวาทสูตร
 ๔. นันทโกวาทสูตร
 ๕. จุฬราหุโลวาทสูตร
 ๖. ฉฉกสูตร
 ๗. สฬายตนวิภังคสูตร
 ๘. นครวินทยายสูตร
 ๙. ปิณฑปาตปริสสุทธีสูตร
 ๑๐. อินทริยภาวนาสุตฺร
- จบ อุปริปัณณาสก